

İttihat ve Terakkide on sene

17 inci kısım — No. 1

Azerbaycanda son ittihatçı

Talât, Enver ve Cemal nasıl kaçtılar, nasıl öldüler ?

— Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen —

İnkılâpçılar, Sovyetler hududu dahilinde millî dillerin değil, birinciteşrin ihtilâl dilinin kuvvetlenmesini isterlerdi

Enver Paşanın ölümü ile neticelenen bu son sergüzeştî Türkistan dağlarında böyle feci bir tasfiyeye uğradıktan pek az sonra, Anadolu'da Yunan cephesi yarılmış, birkaç gün içinde Türkiyenin bütün hududları temizlenmiş, Türkiye kurtulmuş bulunuyordu. Aynı tarihlerde Sovyet memleketlerinde ticaret sahası da daralmaya başlamıştı. Bir aralık ipin ucunu bol bırakmış olan NEP siyaseti, bir zaman danberi ipi germeğe başlamış, ticareti daraltıyordu. Birkaç aydanberi Tiflisle hayat pahalılaşmış, önceleri 30 lira ile halledilen aylık otel masrafı süratle, yüze kadar çıkmış olduğu için biz de oteli bırakarak bir eve çıkmış bulunuyorduk. Ticaret sahasının daha daralacağını gösteren alametlerin arttığı bir sırada memleketin bir hamlede temizlenivermiş olması, artık bize memleketi avdetin daha münasip olacağı fikirlerini vermişti. Arkadaşım, Nazmi Topçuoğlu ile birlikte memleketi avdete karar vermiş bulunuyor-ken bir gün Baküde maarif komiseri Mustafa Kulief'den bir mektup aldım. Bu mektup, beni Azerbaycan maarifinin ıslahı için Baküye gitmeğe davet ediyor ve bu hususta ne gibi şartlar teklif edersem kabul edileceğini söylüyordu.

O tarihte Azerbaycanın siyasî hakları hayli daraltılmış olduğu için, halk karşısında kendilerini müşkül mevki- de hisseden Azerî komünistleri, hiç olmazsa millî maarife kuvvet vermek suretile kendilerini sevdirmek ihtiyacını hissediyorlardı. Benim Tiflisle geçirdiğim bir buçuk sene içinde siyasetle meşgul olmayışım, buna mukabil bir taraftan ticaretle uğraşmakla beraber bir taraftan da ilim ile uğraştığım da birçok Azerice malûmdu. Azerbaycanda millî bir maarif yapmak için eksik olan başlıca şey de, felsefi ve içtimai ilimleri Türk dili ile okutacak hoca unsuru idi. Mektepte ve ilim sahasında da işlenmemiş olan Azerî türkçesini işlemek ve bu dil ile maarif yapabilmek için bunları işlenmesini temin edecek bir diletiye ihtiyaçları vardı, Tiflisle beni yakından tanımış ve memleketi dönmek üzere hazırlanmakta olduğumu bilen, bazı unsurlar, o sıralarda millî unsurlara yaklaşmaya ehemmiyet veren Azerî hükümeti üzerinde bir derece tesir yapmışlar ve benim Baküye davet edilmemin münasip olacağı fikrini vermişlerdi.

Ben bu fikre önce taraftar olmadım. İnkılâbın bu bahislerde gayet kıskanç olduğunu bilirdim. İnkılâpçılar, Sovyetler hududu dahilinde muhtelif millî dillerin değil, Birinci Teşrin Dili (rusça Oktobriaski yazık dedikleri) ihtilâl dilinin, rusçanın kuvvetlenmesini isterlerdi. Benim, Azerbaycan lehçesini, ilmi bir Türk dili haline getirmek üzere Baküye gitmemi, inkılâb hoş görmeyecekti. Milliyet fikrini ortadan kaldırmak istiyen inkılâb, millî bir dilin yeniden kuvvetlendirilmesi gayesile sarfedilecek gayretten memnun olacak değildi. Serde ittihatçılık ve ittihatçıların da Kafkasyada oynamış oldukları eski roller ile, Enver Paşanın son hareketi vardı. Benim bir buçuk senedenberi yaşadığım gayri siyasî hayat ne olursa olsun, inkılâbın benden şüphe etmesi mümkün ve hattâ gayet tabii idi. Maalesef, siyasî ahlâk ve siyasî dürüstlük bakımından, orada ittihatçılar iflâs etmiş bir mevki- de bulunuyorlardı. Vakiâ, son iki ay içinde artık, Çekanın beni takibden vazgeçmiş olduğunu görüyordum amma, Azerbaycanda nazik bir vazife aldığım zaman şüphenin tekrar başlayacağı muhakkak ve tabii idi.

Bütün bu mülahazalardan dolayı Kuliyef'in mektubuna itirazla cevap verdim. Memleketi döneceğimi, orada işlerim olduğunu söyledim. Arkasından ikinci bir mektup aldım ve bunda ısrar edildiğini gördüm. İtizarımı tekrar ettim. Bu defa, bana millî unsura mensup olarak tanımış bulunduğum bazı Azerîler de ayrıca birer mektup yazdılar ve beni bu millî vazifenin kabulüne teşvik ettiler. Aynı zamanda Bakü Üniversitesi mensup bazı gençlerin maarif komiserliğinin tavsiyesi ile, beni bu hizmete kabul davet etmek üzere Tiflise gelmekte oldukları haberi geliyordu. Tiflisle tanıdığım ve pek çok dostluklarını gördüğüm bazı Türkler de bu hususta ısrar ediyorlardı. Nihayet, biri Tiflise ve diğeri Baküde bulunan ve hatırlarımı kırmağa, sözlerini dinlememeğe imkân olmıyan iki dost tarafından da ayrıca ısrar edilmesi üzerine bu müşkül, dikenli ve ağır hizmeti, kısa bir zaman için olsun kabul etmek kararını vermeğe mecbur oldum.

Arkadaşım Nazmi vatana dönmek üzere işleri tasfiye ederken ben de Bakü'nün yolunu tuttum.

922 sonlarında Azerbaycan

Baküye 922 teşrininde geldim. Maarif erkânı ile yaptığım konuşmalardan sonra, sırtıma bir hayli ağır yük yük- lendim. Bir kere oraya gitmeğe karar verdikten sonra artık yük yüklenmek- ten çekinmemek ve bu Türk memleketi için elimden gelebilecek hizmeti yapmamak kabahat olurdu. Bunun için Âli Pedagoji Enstitüsünde dört muhtelif içtimai ders aldım. Maarif komiserliği yüksek encümeninde azalığa tayin edildim. Komiserlik benim üniversite- de münhal olan «Osmanlı edebiyatı tarihi» dersini yapmaktığını biliyordum. Fakat Bakü Üniversitesi yüzde doksan beş Rus profesörler idaresinde muhtar bir üniversite olduğu için bidayette onlar bana ders verilmesini kabul etmediler. Hattâ, bu hususta müzakere yapıldığı sırada bir profesörün:

— Türkiyede helva çıktığını bildir- dik amma profesör bulunduğundan haberi- rimiz yoktu!

(Arkası var)

Nöbetçi Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlar- dır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda: (Pertev), Alemdarda: (Sırrı Aşım), Beyazıda: (Belkis), Samatya- da: (Teofilos), Eminönünde: (Mehmet Kâzım), Eyüpte: (Arif Beşir), Fenerde: (Vitali), Şehremininde: (Hamdi), Şeh- zadebaşında: (İ. Hakkı), Karagömrükte: (Suat), Küçükpazarda: (Yorgi), Bakır- köyünde: (Hilâl).

Beyoğlu cihetindekiler:

Tünel başında: (Maçkoviç), Yüksekaldı- rında: (Vingopulo), Galatada: (Mer- kez), Taksimde: (Kema - Relim), Şişli- de: (Pertev), Beşiktaşa: (Ali Rıza), Sa- rıyerde: (Asaf).

Anadolu ve Adalar cihetindekiler:

Üsküdar: (Selmiye), Kadıköyünde: (Sihhat), (Rifat), Büyükdada: (Halk), Heybeliada: (Tanas).

İttihat ve Terakkide on sene

17 inci kısım No. 2

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

O tarihteki Azerbaycanı kültürsüz zannetmeyiniz.
Bilâkis, Azerbaycanda modern
kültürü hazmetmiş büyük bir münevverler kitlesi vardı

Diye alay ettiği kulağıma geldi. Bu benim canımı sıkı ve onun üzerine «ben ders ve kürsü istemem. Müsaade ediniz de muayyen zamanlarda serbest konferanslar yapayım!» diye rica ettim. Şark fakültesi bu konferansları kabul etti. Osmanî edebiyatı denilince neler anlamak lâzım geldiği hakkında «yaptığım iki konferansta, ilk defa olarak bu edebiyat tarihine Materiyalist metod tatbik edişim, fakülte profesörlerinin dikkatini celbettiği için bana iki hafta sonra Privat Doçent ünvanı ile bu kürsüyü tevdi ettiler.

Bu suretle, haftada on sekiz saat âli ders yapmak ve maarif meclisi içtimalarında bulunmak ve aynı zamanda Azerbaycanda Azerî türkçesini kültür dili yapmaya yarayacak «Maarif ve Medeniyet» unvanlı aylık bir mecmua neşretmek gibi ağır yüklerin altına sırtımı vermeğe mecbur oldum.

Burada, şükranla söyleyelim ki, beni bu kadar yükü yüklenmeğe sevkeden sebep Bakûde gördüğüm sıcak kabul tarzı idi. Bana, o zamanki şartlara göre, çok iyi bir ikametgâh verdiler. Yiyecek ihtiyaçlarımızı fazlasıyla temin eden erzak verdiler. İkametgâhımızın her türlü masrafını yaptıktan sonra da o zaman için çok geniş tahsisat verdiler. Bütün bunların üstünde beni çok çalışmaya sevkeden en büyük saik te, Azerî gençliğinde gördüğüm ilim aşkı ve milli dille ilim yapmak hususundaki emsalsiz sıcaklık idi. Bunlar bütün ümitlerini bana çevirmiş bulunuyorlardı.

Sekiz sene fasıladan sonra, bu suretle, tekrar hocalığa döndüğüm zaman karşında bulduğum Azerî gençliğinin sıcak talebeliği, kalbinde taşıdığı ilim aşkı, bende hocalığın lezzetlerini yeniden canlandırmış oluyordu. Hayatımın en derin ruh hazzını, ancak Azerbaycan gençliği arasında geçirdiğimi daima lezzetle ve iştiyakla hatırlarım.

O tarihlerde Azerbaycanın vaziyetini şu suretle tasvir edebilirim:

Rus inkılabının Azerbaycanda bulunmuş olduğu komünist ekibi pek zayıf idi. Azerî komünistlerinin adedi pek mahdud ve bunların başlarında bulunan unsurun gerek ilmi kuvveti ve gerek halk arasındaki nüfuzu pek zayıf görünüyordu. Buna bukabil Azerbaycanın inkılâba, tabii surette düşman olan unsuru da meydanda değildi. Şarka mahsus mürteci unsur ortadan kaybolmuş, müfrit nasyonalistler de kısmen ölmüşler, kısmen de Azerbaycanı bırakarak harice kaçmışlardı. Meydanda görünen unsur, iş başlarında komünistler, alt tabakalarda da siyasette faal bir rol oynamıyan mutedil insanlardı. Azerbaycanın komünist unsuru kuvvetsizdi. Bunların en kuvvetli unsuru olan Neriman Nerimanof inkılâbın Azerbaycana girmesini müteakip bir müddet baş rolü oynamış, fakat, sonra, evvelâ menkûp olarak bir tarafa çekilmiş, daha sonra da ölmüştü. Nerimanof Azerbaycanın Lenin'i olmakla maruf idi. Azerîler içinde Marx ilmini en iyi bilen ve bu sahada Lenin ile aynı seviyede tutulan bir adam idi. Herhalde benim Azerbaycanda tanıdığım komünistler arasında, ilim bakımından yüksek bir seviye sahibi olan kimseye tesadüf etmedim. Hemen hepsi de inkılâbın ilmini papagan gibi ezberlemiş siyasetin iktizasına göre arada sırada tekrar eden insanlardı.

Bu hal, Azerbaycanın Moskovadaki inkılâp muhitinde nüfuz sahibi olması-

na mani bulunuyor ve Azerîler bundan şikâyet ediyorlardı. Azerbaycanın millî değil, - bir kısım Azerî, bundan çoktan vazgeçmiş bulunuyorlardı. Hiç olmazsa mahallî hayatının daha iyi olabilmesi için Azerî komünistlerin, merkez inkılâpçıları, yani Moskovaya nezdinde nüfuz ve mevki sahibi insanlar olmasını istiyorlar, fakat, meydanda, bu evsafı haiz insan göremiyorlardı. Millî unsura gelince, o, tamamilen sınımış bir halde idi. Azerbaycanın ana dili ile kültür yapmasını istemekten başka bir derdi yoktu.

Bunun için, Bakûya gidiver gitmez anladım ki Azerî komünistlerin ve bu arada kültür dostu iyi bir adam olan Kuliyeffin beni Azerbaycana davette bu derece ısrarları ve beni ikna için araya millî unsura mensub insanları, sokmaları hep, halk karşısındaki mevkilerini biraz tahkim etmek içindi. İnkılâptan yalnız ana dili ile kültür isteyen ve bunun haricinde her şeye razı olmuş görünen halka beni göstererek «işte, size millî kültürü kuvvetlendirecek bir adam getirdik!» diyeceklerdi. Maksatları bundan ibaretti.

Bu zayıf Azerî komünist ekibi Azerbaycanın idaresinde kuvvetli bir rol oynuyor değildi. Her şey, Bakûdeki komünist teşkilâtının umumî kâtibi olan Kirof isminde bir Rus komünistinin elinde idi. Azerî komünistleri, benimle kısmen olsun bu kusurlarını örtmek istiyorlardı. Bunun için, aralarında da vetime -bundan esas itibarile memnun olmadıkları halde- göz kapamışlar ve muvafakat etmişlerdi.

O tarihteki Azerbaycanı kültürsüz zannetmemeliyiz. Bilâkis, Azerbaycan, da modern kültürü hazmetmiş büyük bir münevverler kitlesi vardı. Yalnız bu kütleinin yukarı kısmında kültür dili rusca idi. Aşağı kısmında da dil müsterek olmakla beraber türke tarafı noksan ve zayıf görünüyordu.

Moskovanın ve Bakûnin Rus Üniversitelerinde güzel bir tahsil yapmış kuvvetli bir münevver kitlesi, Azerbaycanda modern kültürün yapılmasını temin ediyordu. Azerîler arasında, ilim seviyesi bakımından bugün emsalini Türkiyede görmeği çok arzu ettiğim bir çok düzine insan vardı. Gençlerin hayatı anlayışları, hayat meselelerine bakışları ve ilim sahasındaki çalışma tarzları tamamen Avrupalı idi.

(Arkası var)

Nöbetçi
Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul ehitindekiler:

Aksarayda: (Ziya Nuri), Alemdarda: (Eşref Neşet), Beyazıtta: (Haydar), Samatya'da: (Rıdvan), Eminönünde: (Aminasya), Eyüpte: (Hikmet Atlamaz), Ferde: (Emilyadi), Şehreminde: (Nazım), Şehzadebaşı'da: (Asaf), Karagümrükte: (Arif), Küçükpazarda: (Hülûsi), Bakırköyünde: (Merkez).

Beyoğlu ehitindekiler:

İstiklal caddesinde: (Dellâsuda), Galata'da: (Hüseyin Hüsnü), Taksiminde: (Limonciyan), Pangaltıda (Nargileciyan), Beşiktaşta: (Süleyman Receb), Sarıyerde: (Osman).

Anadolu ve Adalar ehitindekiler:

Üsküddarda: (İskelebaşı), Kadıköyünde: (Moda), (Merkez), Büyükdada: (Sinası Rıza), Heybeliada'da: (Halk).

İttihat ve Terakkide on sene

17 inci kısım No. 3

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

O zamanlar Azeriler sabahtan akşama, akşamdan sabaha kadar hep: "Yaşa, yaşa, Mustafa Kemal Paşa!," Millî şarkısını söyleyip geziyorlardı

Çarlığın kültür teşkilâtı, Almanyanın kültür teşkilâtı üzerine kurulmuş ve bu da hazmedilmiş olduğu için modern bir kafa yapılışı Azerbaycan münevverleri arasında hemen hemen umumî bir halde idi. Hattâ, diyebilirim ki bu yukardaki Avrupalı kültür ruhu aşağıya doğru sızarak halk arasına bile intişar etmiş bulunuyordu. Bütün noksanları, bütün bu kültürü işlenmiş bir Türk dili ile ifade edememekten ibaretti. İçlerinden bunu, o da ham halde, türkçe ile ifade edebilen pek az insan vardı. Muallim Naci, Tevfik Fikret dahi Ziya Gökalp türkçesini muvaffakiyetle kullanabilen insanlar, bir kaç tane şairden ibaretti ki bunlar da ilim sahibi olmamış bulunuyorlardı.

Kültürce bu kadar kuvvetli olan bu zümrenin bir aralık, müsavat zamanında, İstanbuldan götürülmüş olan bir takım muallimler, maalesef, çok zayıf çıkmışlardı. Bu hal, Baküde, Türkiye'nin kültür kuvveti hakkında inkisarı bile mucib olmuş, fakat, Azerî münevverler, bunun, tesadüfen en zayıf unsurların seçilmiş olmasına izahı tarafına gitmişlerdi. Maalesef, bizimkiler de orada ilimden ve vazifeden başka her şeyle meşgul olmuşlardı.

Azerilerin yegâne memnun oldukları insan, Bakü Darülmualliminini idare etmiş olan -eski bir mektep arkadaşı- Muzafferdi. Muzafferi bir aralık Çanakale maarif müdürü olarak ve sonra da Ameli Hayat mektebi müdürü olarak görmüştüm. Şimdi nerde olduğunu bilmiyorum.

O zamanki Azerbaycanın, bizi alâkadar eden bakımdan umumî gehresini böylece hülâsa ederken şunları da unutmayayım: Kafkasyanın istilâsını müteakib bu memleketi gitmiş olan Türklerin son tortuları olmak üzere orada biraz da Türk kalmıştı. Bunların pek çoğu komünist olmuştu. Fakat, komünist teşkilâtı bunların hiç birine emniyet ve itimad göstermemiş, bir kısmını alelade istihbarat vasıtası olarak kullanmış, bir kısmını da şu ve bu tarzda âdi işlere vermişti.

Esasen içlerinde kültür sahibi olan insan da yoktu ve bunların bir çoğu da bizlere görünmezlerdi. Gördüklerim, bir aralık İstanbul mektupçuluğu etmiş olan Salih Zeki ile Baküde komünist gazetesinde muharrirlik yapan ve aslen Türk değil, Arnavut olan Ahmet Bedi idi. Bu, küllüstür bir muharrirdi; Türk memleketinde Türkcülük ile itimad edilmekten korktuğu ve komünist teşkilâtına yaranmak istediği için her vesilede kendisinin Arnavut olduğunu iddia eder ve biz Türklerin aleyhimizde bulunurdu. Bu zümreden olanların diğerlerini hiç görmedim. İsimlerini dahi iyi öğrenmiş olmadığım için kim olduklarını hatırlıyamıyorum. Alelade siyasi zabita hizmetinde kullanılan pespaye insanlardı. Hangi taraftan bakılrsa, maalesef, Türkiye, Azerbaycana yüksek ve temiz unsurlarile görünmek fırsatını bulamamıştı!

O tarihlerde, Azerbaycanın Sovyetler: camiası içindeki mevkiine gelince, bu, henüz kat'î şeklini almış değildi. Azerbaycan Sovyetler nizamını kabul etmiş müstakil bir cumhuriyet idi. Ortasında ay yıldız ile Azerbaycanın bizim bayrağımızın hemen hemen aynı olan bayrağı muhafaza edilmişti. Yalnız yıldız altı köşeli ve ortasında da çekiç ile orak vardı. Gerek Azerbaycanın, gerek Gürcistanın Ankarada ayrı ayrı se-

firleri ve Türkiye'nin de Tiflis ve Baküde sefirleri bulunuyordu. Önce menkûp olmuş, sonra da ölmüş bulunan Nerimanof'un yerine Agam Alioğlu isminde kültürsüz ve sonradan komünist olmuş, zayıf bir unsur, hükümet reisi olmuştu. İnkilâbın ruhundan ziyade sekline bağlı olan ve tesadüfen ellerine geçmiş bulunan hükümet sandalyesinde oturmaktan pek memnun görünen bir takım zayıf adamlar da komiserlik mevkilerinde bulunuyorlar ve bu mevkilerini muhafaza için her şeye razı oluyorlardı.

İnkilâb Azerbaycanı yavaş yavaş, adım adım tesellüm ediyordu. İlk hamlede, Azeriliğin halk ruhunda yaşayan bir takım hususî duygularına karşı harekete geçmemişti. Bunun içindir ki bayrak, pek ufak bir değişme ile muhafaza edilmiş, bir takım insanlar, millî olmakla «lekeli» bulunsalar dahi iş başından uzaklaştırılmamıştı. Azerbaycanda Türkiye'ye karşı mevcut olan derin sevgiye karşı da inkilâb göz kapıyordu. Her nevi millî duygunun düşmanı olmasına rağmen, komünizm, Azerbaycandaki bu hususiyetleri tanıyor ve ona hürmet ediyordu. Benim Baküye yerleştiğim tarihte Azeriler hâlâ:

Yaşa, yaşa, Mustafa Kemal Paşa!

Diye pek sevdikleri bir havayı sabahtan akşama, akşamdan sabaha kadar söyleyip geziyorlardı. Sokaklarda çocuklar, evde kadınlar, umumî yerlerde saz takımları, hülâsa her yerde bu hava terennüm edilirdi. Yeni rejime göre bunun yapılmaması icab ettiğini Azeriler bilirler, fakat, mevcut müsahadan istifade ederek söyleyip giderlerdi (1). Komünistlerin müteassıb kısmı bundan memnun olmazlar, fakat, halkın ruhundan gelen duygulara karşı da ses çıkarmazlardı.

Azerbaycanda tatil günü cuma idi. İnkilâb, Azerilerin halk şairi olan Sâbir'i meydana çıkarmış, Hop Hop Name'sini basmış, namına bir kütüphane tesis etmiş ve bir de heykel dikmişti.

(Arkası var)

(1) Bu millî hava, çok güzel bir Türk havasıdır. Türkiye bunu tamamaz. Bu havanın notasını bulup Türkiye'de tâtım etmek lâzımdır. Hiç olmazsa İnkilâb Müzesi'nde hifzedilmesi, bence çok güzel bir fikirdir. Geçirdiğim ef-sane devrini musiki ile terennüm için hiç bir mühim eser yaratmamış olan Türkiye, bu havayı yaşatmalıdır. O kadar güzel ve o kadar Türktür. Bu suretle Azerilerin duygularına na hürmet gösterilmiş olur.

Nöbetçi
Eczaneler

Bu gece nöbeti olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:
Aksarayda: (Şeref). Alemdarda: (Esad). Beyazıdda: (Asador). Samatya'da: (Erofilos). Eminönünde: (Bensason). Eyüp-te: (Arif Beşir). Fenerde: (Hüsamettin). Şehremininde: (Hamdi). Şehzadebaşında: (Üniversite). Karagümrükte: (Kemal). Küçükpazarda: (Hikmet Cemil). Bakırköyünde: (İstipan). Beşiktaştaki: (Nall Halid). Sarıyerde: (Nuri). Boğaziçi, Kadıköy ve Adalar'dakiler: Üsküdar'da: (Ömer Kenan). Kadıköyünde: (Saadet, Osman Hulûsi). Büyükdada: (Halk). Heybelide: (Tanış).

İttihat ve Terakkide on sene

17 inci kısım No. 4

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

İttihatçılar Azerbaycanda, gerek komünistler ve gerek nasyonalistler arasında maalesef, her türlü entrikanın peşinden yürüeyebilir insanlar olarak tanınmışlardır

Sâbir, tam manasile milli bir Türk ve halk şairidir. Teknikte kısmen bizim son Osmanlı şairlerinin mukallidi, fakat, ruhta büsbütün başka ve orijinal bir halk adamıdır. Kütlenin hayatile alakadar olmuş, herkesin derdine tercümanlık yapmış, Azeriliği modern bir ruh içinde milli olmıya sevk etmiş bir insandır. Türkiyede misli mevcut olmıyan bu şairi Azerbaycanda tanımayan insan yok gibidir. En yüksek münevverden, en mütevazı köylüye kadar herkes onu tanır ve sever; bolşevizm inkılabı, onu bir inkılâp şairi olarak tanıdığı. Hülâsa, o tarihlerde Rus inkılabı, Azerbaycanın hususî çehresine ve milli duygusuna, mümkün olduğu kadar hürmet ve riayet göstermekte idi.

FAKAT BENİM VAZİYETİM MÜŞKÜLDÜ

Azerbaycanda bana çok müteşekkir kaldığım bir kabul tarzı gösterilmiş olmasına rağmen, oradaki vaziyetimin uzaktan yaptığım tahminlerdekinden daha çok müşkül bulunduğunu görmekte gecikmedim.

Bir kere sırtımda henüz ittihatçılık ve politikacılık yükü vardı; Tifliste Çeka memurlarının peşimi bırakmış oldukları tarih, henüz pek yeni idi. İttihatçıların Azerbaycanda, gerek komünistler ve gerek nasyonalistler arasında bırakmış oldukları intibaların ne olduğunu şimdiye kadar hayli anlattım. Bunlar, maalesef ve haksız olarak, her türlü entrikanın peşinden yürüeyebilir insanlar olarak tanınmışlardır.

İkinci derecede, Azerbaycanda yapacağım iş, milli kültürü kuvvetlendirmek idi. Milli kültürü kuvvetlendirmek de, her ne olursa olsun, bolşevizmin sevmeyeceği bir şeydi. Bolşevizm, Azerbaycanda İlk Teşrin Dili'nin yanı sıra Ruscanın ve İkteşrin Kültürü'nün yani bolşevik Rus kültürünün kuvvetlenmesini isterdi. Benim yapacağım iş ise, inkılâb nazariyelerinin ruhuna muhalif olmamak lâzım gelse dahi, sekter inkılâb tatbikatçıların zevklerine uygun olamazdı.

Bunlar, benim uzaktan da bildiğim müşkülâtı. Fakat, Baküye gider gitmez gördüm ki orada mahallî müşkülât da vardır ve bunlar benim hesabıma girmiş değildi.

Evvelâ şu müşahedeyi yaptım: Kendi aralarında uzun bir müzakere ve münakaşadan sonra benim Baküya davetime karar vermiş olan Azeri komünistleri bazı noktalarda kendi aralarında müttefik değildiler. Bir kısmı, Türk kültür dilinin Türkiyede ayrı, Azerbaycanda ayrı olamayacağını pek güzel biliyorlar ve benim Azeri halk lehçesini Türk kültür diline doğru götüreceğ olan bir hareket yapacağımı zaten kabul etmiş bulunuyorlardı. Fakat, buna mukabil bir de cahil inkılâpçı tipi vardı ki Türkce denilen şeyin, kendi konuştuğu beş yüz kelimelik sokak Türkcesinden başka bir şey olabileceğini zihnine sığdıramazdı. Bunlardan bir tanesi, Kasimof ismindeki kara cahil Çeka şefi, beni ilk defa, maarif komiserliğinde gördüğü zaman, Çeka reisi olmanın verdiği bir azamet ve selâhiyetle şu tavsiyelerde bulunmuştu:

— Mehettin efendi, bize deyiplerki özün yahşi meelimsen. Biz de özünü bundan ötürü bura getirdik. Amma sana şunu deyim: Gerekki bizim balalara İstanbul'un galiz Türkcesin öğretme-

yesen, lâp bizim öz halk dilimizi öğretsin!

Bana bunları söyleyen Kasimofu telaffüzü de İranın Azeri şivesi idi. Kendisi, İranlı idi. İnkılâp neler yapmaz! Baküde adı amelik yapan bî zat, bana halk ne demek olduğuna ve halk diline ehemmiyet verilmek icâ ettiğine, İstanbul dilinin de bir burjuvâ dili olduğuna dair bir konferans verdim ben de bütün sözlerini «Bêli!» diye baş sallayarak dinledim ve kendisine hal verdim!

Onu, eski maarif komiseri Dadaş Bünyad Zade, takip etti ve gene o günlerde bir tesadüf esnasında beni aynı tarzda ve kör bir ustura ile bir kere de o traş etti!

İkinci bir müşahedem de şu oldu:

İnkılâbın baştaki müdürleri tarafından nasyonalistlikle itham edilme rinden korkan bir takım Azeri komünistler - bunların da asıl hükümet başında bulunanları - İstanbulun sade Türkcesini değil, Türkce kitabını da turfa ilân etmek, bilhassa Türkiyedeki Türk edebiyatını nasyonalist ve burjuva edebiyatı diye - Azerbaycana sokmamak istiyorlardı. Ordusu olmayan bir harbiye komiseri Karayef benim üniversitede verdiğim ilk konferansta hazır bulunduktan sonra, beni hararetle tebrik ederken dedi ki:

— Mehettin efendi, bu konferans çok hoşum (1) gitti. Gerekki bize hemişe böyle konferanslar veresiz. Lâkin sizden rica ederiz ki İstanbul'un burjuva (2) edebiyatını buraya, Azerbaycana sokmıyasız.

Görülüyorki beni oraya çağırılmış olanların bir kısmı İstanbul Türkçesini istemiyor, diğer bir kısmı da İstanbul kitabını ve edebiyatını oraya sokmamı tavsiye ediyordu. Bunların hepsi de derece derece cahil adamlar oldukları için bunlara dert anlatmak da güçtü. Fakat, müşkülât bununla da kalmıyordu; bu komünist ekibi arasında şahsi sempatik ve antipatilerden ileri gelen bir takım klikler de vardı; bu kliklerin her biri beni kendisine maletmek fikrinde idi. Binaenaleyh, bunların arasında ayrıca bir de diploması ile uğraşmak, hiç bir tarafla samimilik yapılmıyarak, herkesle resmî bir dostluk tesisine çalışmak lâzımdı.

(Arkası var)

(1) Hoşuma. (2) Burjuvanın Rusçası.

Nöbetçi Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda: (Sarım). Alemdarda: (Abdülkadir). Beyazda: (Cemil). Samatyada: (Teofilos). Emlinünde: (Salih Necati). Eyüpte: (Arif Beşir). Fenerde: (Emilyadi). Şehremininde: (Nâzım). Şehzadebaşında: (Hamdi). Karagömrükte: (Fuat). Küçükpazarda: (Necati Ahmet). Bakırköyünde: (Hilâl).

Boğaziçi cihetindekiler:

İstiklâl caddesinde: (Kanzuk). Galatada: (İsmet). Taksimde: (Nizamettin). Kurtuluşta: (Necdet). Yenisehirde: (Parunakyan). Bostanbaşında: (İttihad). Beşiktaşta: (Ali Rıza). Sarıyerde: (Asaf). Boğaziçi, Kadıköy ve Adalaradakilere: Üsküdar: (İttihad). Kadıköyünde: (Büyük, Üçler). Büyükdada: (Şinasi Rıza). Heybelide: (Halk).

İttihat ve Terakkide on sene

17 inci kısım — No. 5

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Azerbaycanda ilk mücadeleyi ilim diline ve kitabına karşı gelenlerle yaptım. Ve herkes Azeri dilinin yükseltilmesine çalışmak icap ettiğine kani oldu..

Bu müşkülâtı gördüğüm zaman, evvelâ, ısrarlara mağlûp olarak oraya gittiğime pişman oldum. Fakat, dönmeğe de imkân bulunmadığı için bütün gayret ve dikkatimi tophiyarak bir sene olsun oturmaya karar verdim. Bereket versin ki ben Azerbaycana, muhitin büsbütün yabancı olarak gitmiş değildim. Tiflîste bir buçuk senelik ikametim esnasında Azerbaycana ait bütün meseleleri öğrenmiş, cereyanları tanımış, insanlar hakkında uzaktan hikâyelerle olsun bir takım malûmat sahibi olmuşum. Bundan başka, aynı muhit içinde lâf anlar, ilimden haberdar insanlar da vardı.

Bunların irfan ve iz'anlarına dayanarak çalışmaya karar verdim ve kendime bir program yaptım. Program şu idi:

Evvelâ, İstanbul Türkçesine karşı, komünistler arasındaki husumeti yenmek ve Azerilerle Türkler arasında iki Türkçe olamayacağını anlatmak.

Saniyen, siyasî adamlarla resmî münasebetler haricinde, her türlü şahsî münasebetlerden kaçınmak ve bunun için de daima işimin çokluğundan bahsederek haddizatında yalan olmıyan bu bahanenin arkasına saklanmak.

Salisen, her kim bana siyasetten bahsederse, benim siyaseti sevmediğimi ve bir hayli zamandanberi ondan uzaklaştığımı söyleyerek hiç bir siyasî münakaşaya girmemek. Bunun bir de mahzuru vardı: Komünistler, ilmi siyasetten ayırmazlar ve siyasî olmıyan insanları sevmeyizler. Arada sırada, ben den ilmi siyasileştirmek te istiyecelerdir. O zaman da kendilerine benim yabancı olduğumu söyleyerek bu sıfatla siyasete karışmayacağımı, siyasete karıştığım zaman vazifemi hakkile yapmayacağımı anlatmak suretile mukabele etmeği kararlaştırdım ve bu programa son derecede dikkatle sadakat gösterdim. Bu dikkat, bu muhitte mücadele mecburiyeti, beni fevkalâde yordu. Fakat, müşkülâtlarla mücadeleyi seven ve artık pişkinleşmiş bir adam olduğum için, bunda zevk de bulduğumu söyleyebilirim. Azeri gençliğinde gördüğüm ilim aşkı, sıcak ruhlu talebelik te bana ayrıca bir şevk ve heves verdi.

Bir müddet beni tereddütle seyreden muhitin, iki ay sonra bana karşı gösterdiği hümet ve muhabbet de bu şevk ve hevesi arttırdı. Bu suretle, Baküda bulunduğum on dört ay içinde hayatımın en kesif bir çalışma devresini yaşadım.

İlk mücadeleyi Türkiyenin ilim ve diline ve kitabına karşı gelenlerle yaptım. Fakat, bunda bir mücadeleye değil, münakaşa yolile hüülû usulüne müraacaat ederek hareket ettim.

Bunun için henüz işe başlarken «Türkçenin bugünkü hali» diye bir konferans serisi yaptım. Azerbaycan, Rus usulünde münakaşalı konferansları pek sever. Ben de bu tarzda bir konferans yapıyor ve kendi tezimi izahtan sonra dinleyenler arasında bir münakaşa açıyordum. Kullandığım taktik şu oldu: Füzuli, Seyyit Azm, Vâkîf, Sabir, Azeri şairleri midir, değil midir? Bunların Azeri şairi olmadığını kimse iddia edemez. Füzuliyi Azerbaycanda tanımayan insan yoktur. En küçük köylünün bile dilinde Fuzulinin, biraz bozulmuş şekilde de olsa, bir kaç gazeli dolaşır. Vâkîf ve Seyyit Azm o kadar müneşir ve meşhur olmamakla beraber ge-

ne maruftular. Sabire gelince, yeni zaman şairi olan bu yaman adamı karşımdaki en katı cahiller bile benimsemislerdir.

Bunları ortaya attıktan sonra iş kendiliğinden kolaylaşır. Çünkü Türkiye türkçesi denilen şey de bu dört şairin kullandığı türkçeden başka bir şey değildir. Bu mesele üzerinde yaptığım üç konferans esnasında ortaya bir takım sualler atarak bunlar etrafında münakaşalar çıkararak gösterdim ki İstanbul türkçesi, Azeri türkçesi diye bir şey yoktur. Belki de müsterek bir edebî dil, bir de yer yer tehalüf eden halk şiveleri vardır.

Bunları gösterdikten sonra da Kasımf ve Dadaş gibilerinin zihniyetlerini yıkmak için bu şairlerden bir takım parçalar alıp kendilerine okudum ve anlamadıklarını itiraf ettirdikten sonra bizim yeni edebiyat neslinin hece vezinli şiirlerini okudum ve bu defa da bunları tamamen anladıklarını onlara itiraf ettirdim.

O zaman hücum sırası bana geldi ve eski İstanbul türkçesi gibi, Azeri türkçesinin de, onların tâbirince, galiz olduğunu, bu türkçenin düzelmesi icab ettiğini anlattım. Azeri halk şivesini onlar gibi söyler bir halde bulunuşum da bana ayrıca yardım ediyordu. Edebiyat dilini halk diline indirmek kabul olmayıp, bilâkis halk dilini edebiyat diline çıkarmak icab ettiğini kendilerine anlattıktan sonra nasıl Türkiyedeki halkçılık hareketi türkçeyi değiştirmiş ve onu arabe ile farscadan bir hayli temizlemişse Azerbaycandaki halk hareketinin de aynı şeyi yapması icab ettiğini onlara kabul ettirdim. Esas itibarile, ilim bakımından çok doğru olan bu tezi ortaya atar ve bunun etrafında münakaşalar çıkarırken araya, basit kafalı insanları mağlûp etmek mecburiyetinde bulunduğum için, biraz da demagoji karıştırdım.

(Arkası var)

Müretteplerin deniz gezintisi

Mürettepler Cemiyetinde: «Türk Mürettepler Cemiyeti», hasılatı cemiyetin yardımı muhtaç âzasına ve emektaşlarına sarfedilmek üzere bir deniz gezintisi tertib etmiştir.

Gezinti ağustosun 28 inci cumartesi günü gecesi yapılacaktır. O gün saat 18 da Şirketî Hayriyenin 68 numaralı vapurile Köprüden hareket edilecek ve Boğaziçi ile Adalara gidilerek gece yarısına kadar eğlenilecektir.

Matbuat uğrunda gayret gösteren, bu fedakârlar menfaatine tertib edilen gezintiye cemiyet mensublarından başka bir çok kimselerin ve münevverlerin iştirak edecekleri şüphesizdir.

Kırkağaç İcra Memurluğundan :

937-11 Kırkağaçta Rıza Dolmana ezgayri masraf «126» lira vermeğe borçlu sabık Kırkağaç Kaymakamı Ali Fuat namına tastir kılınan ödeme emrinin borçlunun ikametgâhi meçhul bulunduğu mübaşirin meşruhatından ve müteaddit defalar yapılan arama neticesinden anlaşılmuş olmakla ilânen tebligat ıcrasına karar verilmiştir. İşbu ilânın neğri tarihinden itibaren on gün zarfında borçlunun itirazı varsa bildirmesi ve yine bu müddet içinde mal beyanında bulunması aksi takdirde borcu kabul ad etmiş nazarile bakılacağı ve ödeme emri makamına kaim olmak üzere ilânen tebliğ olunur. «4228»

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen
Azerbaycan gençleri bir ellerinde kara bir ekmeğe,
öteki ellerinde bir kitap,
mütemadiyen vakit buldukça okur, dururlardı

Bütün bunların neticesinde, İstanbul yeni türkçesile Azerinin halk dilini karıştırarak, Azerbaycanda dilin yükseltilmesine çalışılmak icab ettiğine herkes kani oldu. Bizzat Kasımov bile, arada bir münakaşaya karışıp bir müddet kendi fikirlerini müdafaaya çalıştıktan sonra, nihayet:

— Düz danışarsın, (1) Mehettin e-fendî, gerek biz de gençlere (2) bu danıştığın türkçeni (3) örgetek!

Dedi. O, bu suretle fikrini değiştirmiş olduktan sonra diğerlerinin kanaatleri daha kuvvetli olması tabii idi.

Bu konferanslarla dil meselesi halledilmiş oldu ve bu dili muhite yaymak üzere benim idarem altında «Maarif ve Medeniyet» unvanlı aylık bir kültür mecmuası neşrine karar verildi. Ben bu mecmuanın on bir nüshasını neşrettim. Benim arkamdan da bir müddet neşredilmiş olan mecmua, bugün hâlâ devam ediyor. Fakat, adı, sonradan «İnkılâb ve Medeniyet» olmuş ve içine siyaset de karışmıştır.

Bakûde karşılaştığım en büyük müşkül bu suretle bertaraf edilmiş oluyordu. Diğer müşküller, bu cinsten olmadığı için, onları, toptan bertaraf etmeğe imkân yoktu. Yalnız gayet dikkatle hareket etmek, geniş yürekli olmak lâzımdı. Yılmamak, yorulmamak, usanmıyarak sebat etmek lâzımdı. Resmî temas ihtiyaçları haricinde hiç kimse ile temas etmedim; ne vakit siyasetten bahsedilse kaçtım, hayatımı mekteplerle ev ve bizim sefarethane arasında geçirdim. Sefir olarak Bakûde Memduh Şevket beyin bulunuşu benim için bir talihtir. Onunla birlikte sohbet etmek çok tatlı bir şeydir; biz de çay içer ve sohbet ederdik!

DERSLERDEKİ MÜŞKÜLÂT.

Okuttuğum ilimler, hep içtimai ilimlerdi; bu ilimleri türkçe olarak okutacak kuvvetli hocaları bulunmadığı için, hemen hemen hepsi de benim başıma yıkılmıştı: Tarih, edebiyat tarihi, felsefe, içtimaiyat ve nihayet, günün birinde pedagoji, hep bana verildi. Altısı erkek ve altısı kız yüksek pedagoji enstitülerinde ve altısı da şark fakültesinde olmak üzere haftada on sekiz ders yapıyordum. Bereket versin ki Şair Sabir namına tesis edilmiş olan kütüphaneye hayli zengindi. İhtiyacım olan kitapların bir kısmını orada bulabiliyordum.

Fakat, asıl müşkül derslerde idi. İçtimai dersler, otoriter bir komünist rejiminde, bizim eski zamanın medreselerinde olduğu gibi muayyen bir akideye göre şekil ve ruh alan ilimlerdi. Nasıl Müslümanlığın ilmihali, mızraklı ilmihali varsa komünizmin de böyle bir takım akide kitapları vardır; benim bunları okutmama ne imkân vardı, ne de karşımdaki talebe bunları dinlerdi. Bu bakımdan da gayet müşkül bir mevki-de bulunuyordum. Bereket versin ki, o sırada henüz Bakûye komünizm bu kadar sekter şekli ile girmiş değildi ve üniversite de henüz eski zaman hocalarını muhafaza edecek derecede müstakil idi. Bunun için, bu bakımdan vaziyet o derecede sıkışık değildi.

Diğer taraftan da ben Marksizmin yabancısı değildim. Onu biraz İstanbul'da iken, biraz da Ankarada bulunduğum sıralarda ve bir hayli de Tiflis-

te tetkik etmiştim. İçtimai ilimleri mü-taleada materyalist metodun, yani iktisadi hâdiseleri birinci plânda tutup diğer hâdiseleri buna göre tetkik etmenin taraftarı idim. Hattâ, bu sahada Azerî komünistlerin hemen hepsi ile yarışa çıkabilecek derecede kuvvetli idim. Onlarla benim aramdaki fark, benim hâdiseleri serbestçe ilim bakımından mü-talea etmemde ve onların ise bu işde Amentü diye başlamalarında idi. Ben işe ilim gözüle bakıyordum, onlar ise siyaset penceresinden bakıyorlardı.

Hattâ arada bir, onlarla konuştuğum zaman, kasden bu sahadaki kuvvetimi gösterir, onlara kendimi âlâka ile diletirdim. Onlar da bu hale bakarlar, bana «Sen niçin komünist oluyorsun?» derlerdi. Onlara daima aynı cevabı verirdim: «— Ben siyaseti sevmiyorum; siyaset yapmamıya ahdettim! İlim halinde içtimai materyalizmi zihnim bir dareceye kadar alıyor, fakat, siyaset halinde Marksizme tarafdar olmadığımı açıkça itiraf ederim. İsterseniz beni geri gönderin, size doğruyu söylemeğe mecburum!»

Bu sözlerimin samimiliği karşısında bir şey söyleyemezler ve içlerinden «Bu adamdan bize bu bakımdan hiç bir fenalık gelmez!» hükmünü verirlerdi. Bunu sarîh surette görürdüm. Hakikaten, derslerimde de hiç bir zaman ne komünizmin aleyhtarı olan telkinlerde bulundum, ne de hattâ onların korktukları tarzda sosyal demokrasiye yaklaşıttım. Talebemin içinde de ne tek bir komüniste, ne de hattâ, bir sosyal demok-rata, yani onların tâbirlerince bir Menşevike tesadüf ettim. En ziyade ehemmiyet verdiğim şey, bunlarda kabil olduğu kadar serbest düşünen ve serbest hüküm veren bir ilim kafasının teşekkülü idi. Fikir hürriyetini tanımayan bir rejim içinde ilim ve felsefe hürriyetini kuvvetlendirmeye ehemmiyet veren bir hoca, düşünen bir gençlik karşısında ne kadar sevilirse ben de bu kadar sevilen bir hoca olmanın bütün lezzetlerini tattım.

Çalışma usulüme koyduğum bu kadar dikkat ve ihtiyatkârlık sayesinde bir kaç ay, hiç rahatsız edilmeden derslerime devam ettim ve karşımdaki talebenin bana gösterdiği muhabbete lâyık olmak için elimden geleni yaptım. O kadar çalıştım ki yorgunluktan artık uyku intizamını kaybettim ve, bilâhare, uzun zaman uyuyamaz hale kadar geldim.

AZERİ GENÇLİĞİNE HÜRMET

Burada, o muhit içinde tanıdığım Azerî gençliğine -ki bunun mühim bir kısmının bugün mevcut bulunmadığını nu biliyorum- burada hürmet ve hayranlığımı da ifade etmek isterim.

Erkek ve kız, âli pedagoji enstitülerinde, Azerbaycanın orta tahsil işlerini ana dilile temin edecek hocaların yetiştirilmesi için yeni yetişmiş lise talebesile, eski hocaların en iyileri seçilmiş ve bunlar dereceye ayrılarak enstitünün ilk iki sınıfı açılmıştı. Büyük bir mektep binasının bir tarafı erkeklere, diğer tarafı kadınlara ayrılmıştı. İçlerinde genç mektepliler olduğu gibi, çoluk ve çocuk sahibi hocalar da vardı.

(Arkası var)

- (1) Söylemek, bahsetmek.
- (2) Gençlere.
- (3) Türkçeyi.

İttihat ve Terakkide on sene

17 inci kısım — No. 7

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Azerbaycan gençliği arasında modern kültüre ait bütün tezahürler mevcuttu, fakat sahte merasimden eser yoktu

Evinde kadını ve çocuklarile, yahud evinde kocası ve çocuklarile, hattâ karında bir kaç aylık bebeği ile, talebe olarak benim karşıma geçmiş bulunan bu muhtelif yaştaki ve muhtelif cinsteki hoca kafilesini talebelik yaparken görmek kadar tatlı bir şey yoktur. Hayatımda en çok haz ve lezzetle gördüğüm iş, bu talebeye verdiğim derslerdir. Okadar dikkatli, okadar alâkalı, okadar çalışkan ve gayretli bir talebe kütlesini dünyanın hiç bir tarafında görmek kabil değildi. Bana yeniden hocalık aşkı vermiş olan bu insanların çoğu, hepsi değilse, pek çoğu, içinde yaşadıkları rejime intibak etmelerine imkân bulunmadığı için, şimdi birer hatıra olmuşlardır. Bu hatıraların huzurunda hürmetle iğilmeyi bir vazife bilirim.

Üniversiteye gelince, orada da başka bir hava vardı. Her biri bir tarafta ve ekserisi Rus liselerinde tahsil yapmış, sonra, ellerinden geldiği kadar türkçe öğrenmiş bir hayli genç, bizim gençlerimizin pek azının tahammül edebilecekleri müşkülâtın bir kaç misli hayat müşkülâtı içinde çabalamalarına rağmen, bir ellerinde kara bir ekmek, öteki ellerinde bir kitap, bir lâhza vakit buldukça, okur, dururlardı. İstanbulda Üniversite talebe ile, kütüphaneler de kitapla doludur; böyle olduğu halde kütüphanelerin hazin boşluğu benim tüylerimi ürpertir. Halbuki, adedi yüz elliyi geçmeyen Baküdeki talebemi ne zaman aramak lâzım gelse hepsini o küçük Sabir kütüphanesinin mahdut kitapları arasında bulurdum!

Ders esnasında beni dikkatle dinlerler, ders bittikten sonra etrafıma üşüşürler, sorarlar, konuşurlar, anlarlar, düşünürlerdi. Hayatımda, bir sene Baküde olmak üzere, on bir sene hocalığım vardır. Bir sene içinde, gerek bilgi, ve gerek ilim usulü bakımından bu derece kuvvetle dolmuş ve sür'atle yükselmiş bir talebe kütlesi hiç bir zaman görmedim ve bir daha görebileceğimi de tasavvur edemiyorum!

Bir kaç gün içinde, telâffuz farkı müstesna, hepsi de benim dilimle konuşmaya, hepsi de, Türk kitaplarını tam mânâlarile anlamaya başladı. Millî hayata yeni doğan bu nesil, o kadar şevk ile çalıştılar ki onların içinde onlar gibi çalışmamak için hocanın tamamen hissiz olması lâzımdı.

Bu çalışma esnasında, iyi bir pedagoğ olan mektep müdürü, tatillerden istifade ederek, mektepte talebeyi biraz dinlendirmek ve eğlendirmek işine de dikkat ederdi. Böyle zamanlarda, akşamları, mektebin erkek ve kız daireleri arasında kapı açılır, iki taraf talebesi, hocalar, bunların yakınları bir araya gelirler, çay semaverleri kaynar, herkes güler, oynardı. Talebe arasında musiki merakı çok münteşir bir halde olduğundan, başta şerhtar, her biri bir saz yakalar, bazıları ellerine birer garmanka (1) alırlar ve musiki yaparlardı. Güzel halk havaları ve sonra Azerî o-yunları, erkekler ve kızlar hep bir arada, çalarlar ve oynarlardı.

İçlerinde, nükte ve zarafet sa-ruhları da bulunurdu. Bunlar, sade türkçe ile, satir dedikleri manzumeler hazırlarlardı, bunları okurlardı. Ruslar, Fransızlardan ve Almanlardan öğrendikleri bu satire meraklılardı; Azerîler de bunu onlardan almışlardır. Satirler'in mevzuu ekseriya dersler ve hocalar olurdu. Derslerin tuhaf, veya müş-

kül, hocaların zayıf taraflarını bulurlar, bunları zarif nükteler içinde nazmen anlatırlar, fakat bu nazma bir de basit beste uydurarak, bizi hem eğlendirirler, hem güldürürlerdi. Bir sene fazla zaman, her gün içinde yaşadığım bu koskoca mektepte, bir defa bile erkek - kız vak'ası olmadığını da burada kaydetmeliyim.

Hulâsa, felsefe, ilim ve san'at aşkının bir genç ruhunda bu kadar derin akisler yaptığımı hayatımda ilk ve son defa olarak bunların arasında gördüm.

Dikkat ettiğim gayet enteresan bir hal de şu idi:

Azerbaycanın, köylere varıncıya kadar muhtelif yerlerinden gelmiş olan bu gençlik arasında modern kültüre ait bütün tezahürler mevcut olduğu halde medeniyetin şekil ve nizam halinde tesis ettiği sahte merasimden hiç bir şey yoktu. Aralarındaki muamele tarzı, kıyafetleri, bütün hareketleri sadeliği ve samimiyeti muhafaza etmişti. Önceleri, dilleri de sade idi. Sonraları, yavaş yavaş:

— Sağ ol!

Yerine:

— Teşekkür ederim!

Dediler. Bêli'yi unutup yerine «Evet» i getirdiler. Ben bazan onları güldürmek için bizim İstanbul Babiâli dili ile salon merasim ve nezaketinin tekerlemelerini anlatırdım. Abdihakkar, bendeniz, kulunuz, zâti devletleri vesaire gibi tabirler, onların pek hoşlarına gider, bazan gülmek için aralarında bu tabirleri de kullanırlar, fakat biraz çetrefil olanlarında dillerini bir türlü döndüremezlerdi.

Orada tanıdığım muallimler de talebeleri gibi idi. Hemen hepsi de Rus darülfünunlarından çıkmış olan yüksek kültürlü talim heyeti arasında tam bir âhenk vardı. Çalışkanlıkta hiç biri diğerinden ve hepsi de talebeden aşağı kalmazlardı. Her hafta muallimler bir meclis yaparlardı, bunda bir taraftan mektebin umumî meselelerini, diğer taraftan da muhtelif dersler arasındaki münasebetleri konuşurlardı. Bu içtimalarda boş lâf konuşulduğunu, hikâyeye ile vakit kaybedildiğini, yahud müdürün söyleyip herkesin «Evet!» diye yalnız baş salladığını görmedim.

Umumî meselelerde herkes sıra ile fikrini söyler, birbirleriyle alâkası olan ilimlerde hocalar, yapmakta oldukları şeyleri birbirlerine haber verirler, sonra derslerinin aynı âhenkte gitmesi için daha neler yapılması lâzımsa bunlar üzerinde anlaşılırlardı.

(Arkası var)

Nöbetçi
Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda: (Şeref). Alemdarda: (Esad). Beyazıdda: (Asador). Samatyada: (Teofilos). Eminönünde: (Mehmet Kâzım). Eyüpte: (Hikmet Atılamaz). Fenerde: (Emilyadi). Şehremininde: (Hamdi). Şehzadebaşında: (Asaf). Karagümrükte: (Kemal). Küçükpazarda: (Hikmet Cemil). Bakırköyünde: (Hilâl).

Boğaziçi cihetindekiler:

İstiklâl caddesinde: (Kanzuk). Dairede: (Güneş). Topçularada: (Sporidis). Taksimde: (Nizamettin). Tarlabaşında: (Nihat). Şişlide: (Halk). Beşiktaşta: (Ali Rıza). Sarıyerde: (Asaf).

Boğaziçi, Kadıköy ve Adalardakiler:

Üsküdarada: (Selimye). Kadıköyünde: (Saadet, Osman Hulûsi). Büyükdada: (Halk). Heybelide: (Tanaş).

İttihat ve Terakkide on sene

17 inci kısım No. 8

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Ben memlekete dönmek fikirlerinden bahsettikçe maarif muhiti ve dostlarım şiddetle muhalefet ediyorlardı.

Hepsinin derdi aynı şeydi: Türkçe ıstılah! Elleri İstanbul mekteplerinde okunan birer kitap geçirmişler, bu kaptarlardan ıstılahlar alırlar, bunları öğrenip öğretirlerdi. Ekseriya bu ıstılahları doğru okuyamadıkları için de bana müracaat ederlerdi.

Bu satırları okuyan okuyucularım, kendilerine bir rüyadan bahsettiğimi zannedebilirler. Hayır, bahsettiğim şeyler rüyada değil, hakiki manasile bir rüya mektebinde cereyan ediyordu. Baküde, bir seneden fazla bir zaman, mütemadiyen içinde yaşadığım bu rüya, beni o kadar gışyetmişti ki Türkiye'ye döndüğüm zaman kendimi, yeniden, yalnız hocalığa hasretmek kararını vermiştim. Sırf manevi zevki için verdiğim bu kararda, maalesef, aynı zevki bulamadığım için, maddeten bana çok iyi şerhat verilmiş olmasına rağmen ancak iki sene sebat edebildim.

BU KÜLTÜR HAREKETİNİ TAKVİYE TEDBİRLERİ

İşe başladıktan sonra ilk haftalarda hayretle gördüğüm bu hareketi kuvvetlendirmek lazımdı. Bir kere, benim yalnız başına bu işin içinden çıkmama imkân yoktu. Yapmakta olduğum büyük gayret, benim bütün kuvvetlerimi tüketmekte bulunduğu için buna ancak bir sene dayanabilirdim. Ertesi sene için zaten kaçmak fikrinde idim; hattâ, kalsam bile benim aynı işi bir sene daha yapmama imkân olamazdı. Bunun için İstanbuldan yardımcı getirmeğe ihtiyaç vardı. İkinci bir ihtiyacı da kitaptı. Azerbaycanın lazım olan kitapları basması uzun zamana ihtiyaç gösteriyordu. İstanbuldan her türlü kitap getirilmekte zaruret vardı.

Maarif komiserine bu meseleleri anlatarak onunla mutabık kaldık. İstanbuldan iki kuvvetli muallim ile kabul olduğu kadar da fazla kitap getirmek hususunda karar verildi.

O zamanlar Azerbaycanda Ana dili ile maarifi ileri götürmek için büyük bir gayret sarfediliyordu. Hattâ muallimin fazla getirilmesini bile istediler. Onlar, bunun siyaseten caiz olmayacağını düşünemiyorlardı. Bundan başka, fazla muallime ihtiyaçları da yoktu. Azerbaycanda çok kuvvetli muallimler vardı; bunların ellerine fazla miktarda kitap vermek kâfi idi. Bunun için, ben iki kuvvetli muallimin kâfi geleceği hususunda ısrar ettim.

Muallimler arasında İstanbulu tanıyan, İstanbulun tahsil hayatı ile vaktile münasebeti bulunmuş olan bir zatı, İstanbul'a gönderdik. Bu zat, İstanbulda uzun müddet kaldıktan sonra, bir kaç bin cild kitap ve iki yerine, üç de muallim getirdi.

Muallimlerden ikisi, hakikaten çok iyi insanlardı. Biri, o sıralarda Tevfik Fikret'in yerine Kolej'de türkçe ve edebiyat dersini veren İsmail Hikmet, öteki de Almanyada tecrübi ruhiyat ihtisası yapmış olan Halil Fikret idi. Üçüncüsü İstanbulun yüksek darülmualimininden çıkmış, ve aslen Azerbaycanlı, Seki Cebbar idi. Bu üçüncü unsur zayıf idi. Bilâhare mahallî siyasete ve fırkacılığa da karşı hoca sıfatı ile mahsul veren bir insan olmadı.

Bu kitaplar ve muallimler ancak ders senesinin sonlarına doğru gelmişti. O zamana kadar ben Azerilere bir psikoloji kitabı yazdım ve Azeri lehçesi için dört sene üzerine tertip edilmiş bir gramer vücuda getirdim. Azeri lehçesi için gramer demek, bizimkinden başka bir

şey demek değildi. Bunun için Hüseyin Cahid Beyin sarf ve nahvini esas olarak aldım, bunun bazı yerlerini ve bilhassa türkçede arabî ve farsî kapitülasyonları bahislerini, dilin yeni tekâmül istikametlerine göre değiştirdim; aynı zamanda Azeri lehçesinin bizimkinden yegâne ayrılık noktasını teşkil eden iki fiil - muzari ve hal - teşrif şeklini ve biraz da şive farklarını göstererek daha muhtasar bir gramer vücuda getirdim.

İstanbuldan gelen ve maalesef, - başka türlü bulunmadığı için! - çoğu romandan ibaret bulunan kitaplar, Azerilerin okuma derdlerini hafifletmeğe yarayacağı gibi, ilk temasta kıymetlerini anlamış olduğum arkadaşlar da benim üstümdeki yükü kendi üzerlerine alıp kolaylıkla taşıyabilecek insanlardı. Her şeyden evvel onlara, burada geçmiş olan şeyleri anlatmak, hal ve vaziyet hakkında malumat vererek kendilerinin herhangi bir hataya düşmelerine mâni olmak lazımdı. Geçmişin Azerbaycanda bıraktığı acı hatıraları, halin nezaketini kendilerine günlere anlattım ve muhtelif mahallî meseleler hakkında malumat verdim. İsmail Hikmet ile Halil Fikret, benim tecrübelerime inanarak tavsiyelerime dikkatle riayet ettikleri için, benden sonra bir hayli müddet daha Baküde muvaffakiyetle çalıştılar; Cebbara gelince, siyasete ve komünizm işlerine karıştığı için hiçbir tarafı memnun edememiş ve hiçbir sahada muvaffak olamamıştır.

İsmail Hikmetle Halil Fikretin gelişleri, gelecek sene için çalışma imkânlarını birdenbire genişletivermişti. Benim, sekiz, dokuz aydanberi her türlü yoksulluk içinde yaptığım iş, kuvvetlerimi o tarihte asgariye indirmiş bulunuyordu. Artık geceleri üç saat kadar uyuyabiliyor, gündüzleri de yemekten sonra, alınma ıslak bezler koymak suretile biraz kendimden geçiyordum. Bir hayli kitapla, iki taze ve kuvvetli unsurun gelişini bütün bu müşkül vaziyeti birdenbire değiştirmişti. İsmail Hikmet türkçe ve edebiyat derslerini, Halil Fikret, felsefe ve pedagojiyi alacaklar, bana da yalnız tarih dersleriyle maarif komiserliğinin müşavirliği vazifesi kalmış olacaktı.

FAKAT, İŞİN BİR DE BAŞKA TARAFI VARDI

Bir aralık plânım, yerime başkalarını getirip onları mahallî hayata alıştırdıktan sonra, memlekete dönmekti. İstanbul'a kitap ve hoca getirmek üzere birini göndermiş olmamın sebebi de bu idi.

(Arkası var)

Nöbetçi Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda: (Sarım). Alemdarda: (Abdülkadir). Beyazıdda: (Cemil). Samat. yada: (Rıdvan). Eminönünde: (Aminasya). Eyüpte: (Arif Beşir). Fenerde: (Hüsamettin). Şehremininde: (Nâzım). Şehzadebaşında: (Üniversite). Karagümrükte: (Fuat). Küçükpazarda: (Necati Ahmet). Bakırköyünde: (Merkez).

Beyoğlu cihetindekiler:

Tünelbaşında: (Matkoviç). Yüksekaldırımında: (Vingopulo). Galatada: (Merkez). Taksimde: (Kemal-Rebul). Şişlide: (Per-tev). Beşiktaşta: (Süleyman Receb). Sarıyerde: (Osman).

Boğaziçi, Kadıköy ve Adalardakiler:

Üsküdar'da: (İskelebaş). Kadıköyünde: (Büyüç, Üçler). Büyükdada: (Şinasi Rıda). Heybelide: (Halk).

İttihat ve Terakkide on sene

17 inci kısım No. 9

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Bakûya geldikten sonra, birkaç ay, sırf şüpheyi celp etmemek hususunda verdiğim dikkat ve ehemmiyet sayesinde serbestçe çalışmışım. Fakat bir müddet sonra vaziyet değişti.

Fakat, gördüğüm sıcak alâka ve derin muhabbet beni o kadar kendisine cezbetti ki sonraları fikrimi değiştirmeye başladım. Esasen ben memlekete dönmek fikirlerinden bahsettikçe marifet muhiti ve dostların şiddetle u Halefet ediyorlardı. Bunun için, sonraları bir sene daha kalmaya, bu defa da yükü hafiflemiş ve normal hadde imiş bir hoca olarak çalışmaya meyletmiş gibi olmuştum.

Beni gitmeği düşünmeğe sevkeden sebep ehemmiyetsiz değildi: Bakûye geldikten sonra, birkaç ay, sırf şüpheyi celp etmemek hususuna verdiğim dikkat ve ehemmiyet sayesinde serbestçe ve rahatça çalışmışım; fakat, bir müddet sonra vaziyet değişti. Üniversitedeki derslerimi herkes gelip dinliyebilirdi. Hemen hergün derslerimde bir takım yabancı dinleyiciler de bulunurlardı. Bu yabancı dinleyiciler arasında bir aralık bir takım insanlar peyda oldu ve bunlar muntazaman dersleri dinlemeğe başladılar. Bir gün talebelerimden biri yanıma sokularak, bana gizlice haber verdi ki şu ve şu dinleyiciler, Çekânın istihbarat adamlarıdır. Ben ona, böyle büyük bir inkılâp devrinde bu gibi ahvalin tabii olduğunu ve onların beni rahatsız etmedikleri cevabını vermekle iktilfa ettim ve tabiatî ile derslerimde daha ziyade dikkatli olmaya ehemmiyet verdim.

Siyasî takip ve istihbarat adamları gayet tuhaftırlar; takip ettikleri insanlara takiplerini gayet kolay hissettirirler. Bunun için, bir müddet sonra dikkat ettim ki ben, bir aralık Tiflîste olduğu gibi, yeniden takip ve nezaret altına girmiş bulunuyorum. Bunda bir beis yoktur; beni biraz sıkmaktan başka bir zararı olacağını tahmin etmediğim bu takip sayesinde, benden şüphe edenler, benim muayyen vazifemden başka hiç kimse ile alakadar olmadığımı görecekler ve Tiflîste olduğu gibi, bir müddet sonra, gene beni serbest bırakacaklardı. İnkılâp otoritesi gayet kıskanç, vehimli ve vesveseli olur; Çekânın da benim hakkımda bu tarzda hareket etmesini ben tabii buluyorum, hattâ, içimden darılmaya bile lüzüm görmüyordum. Bilhassa benim vaziyetim bu şüpheyi müsaitti. Siyasî hayattan yeni uzaklaşmış, mensup olduğu siyasî zümrenin bazı adamları gerek Azerbaycanda ve gerek Rusyada fena hatıralar bırakmış olan bir adamdan inkılâbın siyasî zabıtası şüphe etmekte elbet haklı olurdu. Fakat, mademki, benim kendi abdestimden şüphem yoktu, ben onları vazifelerinde serbest bırakarak kendi işimle meşgul olabiliyordum.

İşî, böyle geniş tarafından tuttum ve bir müddet aldırmadım. Memurlar muntazaman derslerime devam ettiler ve «senin bir kusurunu aramakla meşgulüz» der gibi, derslerde mütemadiyen gözümün içine baktılar. Ondan sonra, dersten çıktığım zaman da hep peşimde dolaştılar. Alâ, emniyet altında idim! Böyle beni takip ve tetkik etmeleri benim için endişeden ziyade emniyeti mucip olan bir şeydi:

Demek oluyor ki tetkik ediyorlardı. Tetkik edince ortada bir şey mevcut olmadığını görecekler şüpheden vaz geçeceklerdi.

Çeka denildiği zaman, herkesin hatırına esrarlı bir âlem, müthiş bir istihbarat kuvvetine mâlik bir teşkilât gelir. Halbuki iş o kadar büyük bir şey değildir. Onu idare edenler de bizim

gibi insanlardır; onların da hataları olur. Bilhassa, teşkilâtının genişliği, kullandığı adamların çokluğu, onun sır tutmasına mâni olan bir âmildir. Her takip ve istihbarat memuru bir Sherlock Holmes değildir; kullanılan türlü türlü adamlar, kendilerinin ne yaptıklarını, ne yapmak istediklerini kolayca ifşa ediverirler. Bundaa dolayı onlar bizim sırlarımızı öğrenmeğe çalışırken bizde onların sırlarını öğreniriz.

Bir müddet sonra ben de onların sırlarını öğrenmiş bulunuyordum.

Anlaşıyordu ki, Çekâyî harekete getirenler, «bizimkiler»dir. Siyasî zabitanın çalışma usullerinden biri de işleri, güçleri şurada ve burada dolaşip amirlerine her gün raporlar vermekten ibaret olan bir takım adamlar kullanılmaktadır. Bu adamlar, her gün bir rapor vermeğe ve raporda az veya çok entereşan malûmat bulundurmağa mecburdurlar.

İşte, bu nevi adamlardan ve bizim orada kalmış ankadandan, Çeka hizmetine girmiş bir kaç mahlûk vardı. Ben, bunlar için gayet iyi bir işgüzarlık mevzuu idim. Bunlar, âmirlerine verdikleri raporlarda, benim Ankara namına casuslukla da meşgul olduğumu söylüyorlardı. Çeka peşime bunun için takılmış, ne tarzda casusluk ettiğimi veya edebileceğimi anlamaya çalışıyordu. Beni hayli rahatsız etmekte olmasına rağmen, bundan dolayı Çekaya hiç kızmıyordum. Hattâ, doğruyu söylemek lâzım gelirse, bilâkis nezaketle hareket ederek bana dokunmuyor, yalnız her tarafta ve tarafımdan adım adım beni takip ediyordu.

Bu gibi işlerde bizim eskiden jurnal dediğimiz raporları alanlar bilirler ki kullandıkları adamların ahlâk tarafları sıfırdır. Ahlâk tarafları sıfır olan adamların sözlerinin de elde maddî deliller olmadıkça, büyük bir kıymeti yoktur. Bunlar, ekseriya raporlarını, oğün boş durmamış ve çalışmış olduklarını ispat için verdiklerinden, hergün yeni bir masal uydurmaktan çekinmezler.

Benim işimde de bu adamlar, hemen hergün hakikaten yeni bir masal uydurmakla meşguldular. Çeka, bunların sözlerine ne kadar az kıymet verirse versin, uydurdukları masallara göre, ne de olsa işe ehemmiyet vermeğe mecbur olduğundan yapılan takiplerden dolayı kendisine kızmakta kendimi hiç de haklı görmüyordum. Bütün kabahat gûya bizim vatandaşlarımız olacak fena insanlarda idi. (Arkası var)

Nöbetçi Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda: (Pertev). Alemdarda: (Sırrı Asım). Beyazıdda: (Belkis). Samatyaada: (Erofilos). Eminönünde: (Bensason). E-yüpte: (Hikmet Atlamaz). Fenerde: (Vitali). Şehremininde: (Hamdi). Şehzadebaşında: (Üniversite). Karagümrükte: (Suat). Küçükpazarda: (Yorgi). Bakırköyünde: (İstapan).

Beyoğlu cihetindekiler:

İstiklâl caddesinde: (Dellâsuda). Galatada: (Hüseyin Hüsnü). Taksimde: (Limonciyan). Pangaltıda: (Nargileciyan). Beşiktaşta: (Nail Halid). Sarıyerde: (Nuri).

Boğaziçi, Kadıköy ve Adalardakiler:

Üsküdüarda: (Ömer Kenan). Kadıköyünde: (Himmet, Rifat). Büyükdada: (Halk). Heybelide: (Tanaş).

İttihat ve Terakkide on sene

17 inci kısım No. 10

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Benim, Ankara hesabına casuslukla ve mukabil inkılâp ile meşgul olduğuma dair siyasi zabıtaya yapılan, ihbarlar, sadece Bakûdan başlamış değildir

Benim bu masalları nerden bildiğim suali hatıra gelebilir. Bir çok insanlar arasında yapılan işlerin sır tarafını muhafaza etmek müşküldür. Bakûda benimle Çeka memurları o kadar çok meşgul oluyorlardı ki anlamak istenilen noktalar hakkında ağızdan ağıza verilen talimat üzerine ötede beride yapılan tahkikata ait bütün tafsilâtın, beni sevenler tarafından bana haber verilmemesi imkânsızdı. Bir aralık iş o kadar dallanıp budaklanmış, bir takım ihbarların sahil olup olmadığını tetkik için harekete gelen memurlar, tahkikatı o kadar kesif yapmaya başlamışlardı ki işin hiç bir gizli tarafı kalmamış denilebilirdi.

Bu masallar nelerdi?

Benim, Ankara hesabına casuslukla ve mukabil inkılâp ile meşgul olduğuma dair siyasi zabıtaya yapılan ihbarlar, sade Bakûdan başlamış değildi. Evvelce de söylemiş olduğum veçhile, Tiflîste de iki defa memurlar beni haftalarca nezaret ve takip altına almışlardı. Orada iken benimle meşgul olan adam, Verbof isminde, galiba aslen yahudi olan, biri idi.

Bu Verbof, biraz Fransızca ve biraz da Almanca bildiği için, daha 919 da Moskova onu Balkanlara göndermişti. Bu adam, Anadolu hareketi başladığı sıralarda gizlice İstanbul'a gelmiş, orada Anadolu ile gizli münasebette bulunan muhit ile temas etmişti. O sıralarda İstanbul'un bütün Türkları ve bilhassa Anadolu ile işleri olan tüccarları gibi millî teşkilâtla alakası bulunan bir zata, gizli teşkilât tarafından himaye ve muhafazası tavsiye edilmiş olan Verbof itilâf zabıtasının kontrolü altında bulunan İstanbul'da bir müddet kalmıştı.

Onu İstanbul'da muhafaza eden zat da, Ahmet Nurettin bey isminde bir dostumdur. Bu zat, aynı zamanda Topçu oğlu Nazım ile de ticaret münasebetinde bulunduğu için o da kendisi ile birlikte, benim arkamdan Tiflîse gelmişti.

Ahmet Nurettin, 919 dan itibaren işini gücünü ihmal edip Anadolu hareketlerine İstanbul'da yardım için çalışmış olanlardan biri idi; Verbof, İstanbul millî teşkilâtı tarafından kendisine tavsiye edilmiş olduğu için onu bir hayli müddet evinde saklamış, muhafaza etmişti.

Ben, Verbof'u, bilâhara, Ankarada tanıdım. Orada da kendisini bana tanıtmış olan Ahmet Nurettindi. Ankarada ilk Sovyet Sefarethanesinin açıldığı zamana tesadüf eden bu sıralarda Verbof, Ankarada bir kaç hafta kaldı ve her yere girip çıkarak herkesle dost oldu. Biraz türkçe de biliyordu. Kendisine fevkalâde bir ehemmiyet ve kıymet vermeğe çalışan, biraz gayret etse «Rus inkılâbını ben yaptım!» demeye kadar varma kabiliyetinde bulunan bu adam o zamanki Sovyet sefarethanesini beğenmez, onun aleyhinde bulunurdu. Halbuki Muhtar beyin hariciye vekili ve benim de matbuat müdürü olduğum sıralarda vazifem sefir ile münasebette bulunmayı, icab ettirdiği için, Verbof benim yanıma sokularak sefir ve sefarete erkânı aleyhinde bir hayli söz söylemişti; Sovyetlerle olan münasebetlerimizin âdeti kendi kanallarıyla cereyan etmesini isterdi. Resmî hiç bir sıfatı olmayan bir adamla bizim münasebette bulunmamızın manası olmadığı için, ben, ipe ve sapa gelmiyen sözleri-

ni dinler ve nezaketle atlatırdım. Inkılâpların ateşli zamanlarında bu gibi insanlara çok tesadüf edilir: Vehimî, vesveseli, her şeyi kendinden ibaret zan ve bilhassa herkesi inkılâbın düşmanı farzeden bir adamdı. Bir müddet Ankarada kaldıktan sonra Rusyaya dönmüştü.

Günün birinde Tiflîste karşıma çıktım. Ankarada benimle dostane konuşan bu adam, Tiflîste bir iki defa beni ziyaret ederek evvelâ, ağzımdan bir laf almak üzere önüme dökülmek tecrübesine girişti, fakat, ben her defasında siyasetten çekildiğimi söyleyerek bahsi değiştirdiğim için, günün birinde patladı:

— Açık konuşalım, dedi; sen burada Ankara hesabına casusluk yapmakla meşgulsün! Lâkin gayet kurmaca hareket ettiğin için hiç işi belli etmiyorsun, Doğrusunu söylüyeyim: Ben de seni takip ettirmekle meşgulüm!

Bu tarzda casus takip edildiğini hiç görmemişim. Bu adamın Çeka nezdinde nüfuzu bulunduğu hakkında bir hayli rivayetler işitmiş olmama rağmen, ne sözü ipe ve sapa gelen, ne de hareketlerinde mana bulunan böyle bir insanın sözüle bana bir fenalık yapılabileceğine ihtimal vermediğim için bu adamın sözleri beni korkutmadı. Mademki beni takip ve hareketlerimi tetkik ediyorlardı; şu halde endişe edecek bir şey yoktu; kimseye bir zararım dokunmayacağını ve kendi işleriyle meşgul olduğumu elbet anlardı. Bu gibi ahvalde kendilerinden şüphelenenler için, yapılacak en iyi şey vurdum duymazlıktır; ben de öyle yaptım. Kendisini tatmin ve temin etmek üzere bir hayli söz söyledikten sonra işime devam ettim.

Fakat, inkılâbın yoktan var ettiği bu adam, dimağın malûl bir insandı. Fażka bir defa, kendisine sokakta rastgeldim; bana, yarı dostca ve yarı da düşmanca gülererek:

— Seni o kadar takip ettiriyorum, fakat, bir türlü bir şey bulamıyorum!

Dedi. Bu, akıllı bir insanın sözü değildi; deliliğin bir nevi ile mecnun olduğu muhakkaktı. Bununla beraber, ben de güldüm ve hiç yoktan başıma belâ olan ve herkeste mukabil inkılâbı veya casus gören bu hasta ruhlu adamı tekrar tatmin etmek istedim. Bu defa da bana dedi ki:

— Öyle olsaydı, sen Ankarada Sovyetlere ait işlerde sefir ile değil, benimle temas ederdin!

(Arkası var)

Nöbetçi Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda: (Ziya Nuri), Alemdarda: (Eşref Neşet), Beyazıtta: (Haydar), Samatya'da: (Teofilos), Eminönünde: (Salih Necati), Eyüp'te: (Arif Beşir), Fenerde: (Emilyadi), Şehremininde: (Nazım), Şehzadebaşında: (I. Halli), Karagümrükte: (Arif), Küçükpazarda: (Hulusi), Bakırköyünde: (Hilâl).

Beoğlu cihetindekiler:

İstiklâl caddesinde: (Galatasaray), (Garib), Galatada: (Hidayet), Kurtuluşta: (Kurtuluş), Maçkada: (Fezli), Besiktaşta: (All Rıza), Sarıyerde: (Asaf).

Anadolu ve Adalar cihetindekiler:

Üsküdar'da: (İttihat), Kadıköyünde: (Moda), (Merkez), Büyükdada: (Şinasi Rıza), Heybelladada: (Tanaş).

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Gündüzleri yaptığım şeylerin gayet açık olduğunu gören memurlar, bir aralık, bundan yorularak, benim gizli işlerimi geceleri gördüğüme zahip oldular, evim geceleri de muhafaza altına alındı

O saçmaladıkça ben memnun oluyordum: Bu kadar deli olan bir adamın deliliğini sade ben görecektim değilim ya, elbet onu bu işlerde kullananlar da bunun farkında idiler. Bunun için, Tiflis'te iken o kadar endişe etmemiştim.

Fakat, şimdi de Baküde başuma bizzimkiler musallat olmuşlardı. Meselâ, verdikleri bir curnalda takriben şöyle diyorlardı:

«Dün, Türkiyeden gelmiş olan dostum filân zat ile birlikte pasaport işleri için sefarethaneye gitmiştik. Sefirin yanına girdik; Muhittin bey de onun yanında idi. Sefir, bize Türk vatandaşı olmak itibarile vazifelerimizden bahsetti ve Muhittin beyi göstererek onun Türkiyeye pek kıymetli hizmetler ifa etmekte olduğunu söyleyerek bizim de öyle yapmamız icab ettiğini anlattı ve böyle yapanlara Ankaramın çok para vereceğini bildirdi.»

Curnalının kendisiyle birlikte sefarethaneye gitmiş olduğundan bahsettiği zat, Trabzonlu bir tüccar idi; sefarethanece san'atı malûm olan curnalının da o günlerde sefarethaneye gitmiş olduğu malûmdu. Ben de her gün Üniversiteden dönerken yolumun üstünde bulunan sefarethaneye bir kere uğramayı âdet edinmiş olduğum için, orada beni görmüş bulunması da mümkündür. Demek oluyor ki, herif, beni görür görmez, hemen o günkü avını yakalamış oluyor, manasızlığının ve saçmalığının farkına varamadığı bir curnal tertip ederek, marifet göstermeğe karar veriyordu!

Ben, bütün bunlara aldırımıyordum. Bu işlerde mes'ul mevkide bulunanları, hüküm ve karar sahibi olanları böyle deliler veya ne derece saçma söylediklerinin farkında bile olmıyan edebisizlerle mukayese mahal yoktu. Vazife ve mes'uliyet sahibi olanların bana karşı kötü kararlar kadar gitmeleri için elbet bu tarzda saçmalardan daha ciddi sebeplere ve delillere istinad etmeği düşünecekleri tabii idi. Tiflis'teki Verbof tecrübesi de bana istirahat veren sebeplerden biri idi. Bu adam, benimle uğraşmış olduğu gibi kim bilir, daha ne kadar başkalarile de uğraşmış, nihayet, sonradan öğrendiğime göre, gözden düşmüş, büsbütün işden çıkarılmamakla beraber, bir tarafa atılmıştı. Burada da elbet hakikat anlaşılabilecekti.

Bununla beraber, takip ve tahkikat gittikçe o kadar sıklaştı ve o kadar ileri gitti ki ben de rahatsız olmaya başladım. Bu gibi ahvalde, riayet edilmesi lâzım gelen mahremiyetten ortada eser bile kalmamıştı. Bir inkılâbın siyasi muhafaza teşkilâtının gayet dikkatli, vehimli, kıskanç olmasını anladım. Fakat, bu derece manasız çalışabileceğini düşünmezdim. Sivil memurlar, benimle temas eden ve yüzde doksanı talebe ve muallim olan herkese yaklaşarak sualler soruyorlar, tahkikat yapıyorlar ve hepsine de «sakın kendisine söyleme!» diyorlardı. Bunların yüzde onu bu tavsiyeyi tutmasa, benim her şeyi öğrenmeme kâfi geleceğini düşünen dahi yoktu. İş bu kadar ileri gitmişti.

Gündüzleri yaptığım şeylerin gayet açık olduğunu gören memurlar, bir aralık, bundan yorularak, benim gizli işlerimi geceleri gördüğüme zahip oldular. O zaman, evim geceleri muhafaza altına alındı. İnsan her şeye alışıyor; buna da aldırmadım.

— Bir kere de böyle tetkik etsinler, zarar yok!

Dedim ve bu vazifeyi görenlere bir azizlik olsun diye, ilkbaharın ilerlemiş bulunmasından dolayı her akşam biraz gezinmek üzere, ailemle beraber, soaka çıkmaya ve deniz kenarına inerek biraz dolaşmaya başladım.

Bütün dolaşmalarda daima hiç kimse ile temas etmemeğe de dikkat ederdim. Bu, gece takipleri ve muhafaza işleri okadar açıktan yapılmaya başladık ki, nihayet havadis, kapıcıların ve hizmetçilerin ağzına da düştü ve bu yoldan evin içine kadar girdi. Aylardanberi ben evde bunlardan hiç bahsetmemiştim.

Takibin bu dereceyi bulduğu bir sırada, İstanbul'dan da İsmail Hikmet ve Halil Fikret geldiler. Bizim jurnalcılar, derhal onlara da bir kulüp taktılar. Benim, bunları casusluk teşkilâtını genişletmek için getirtmiş olduğumu, e-fendilerine haber verdiler. Bu defa da onlar tetkik ve takip altına girdiler. Ben, onları ürkütmemek için kendilerine bu işten o kadar ehemmiyetli şekilde bahsetmedim. Yalnız, acemisi oldukları muhitte yanlış şeyler yapmalarını için, umumi surette dikkatlerimi celbettim.

Artık yorgunluk çökmüştü.

Fakat, bir taraftan ağır olan vazifelerim, bir taraftan da bu, üç dört aydanberi devam eden sinir mücadelesi, beni yormuştu. Sinirlerim son haddine kadar gerilmiş, uykusuzluk son dereceye vâsil olmuştu. İşleri, yeni gelen taze insanlara devredip buradan çıkmak istiyordum. Bir sene hayli şeyler öğrenmiş, münevverler muhitinde kuvvetli bir dil hareketi yapmış, Azeri maarifine açık bir türkçe ile yazılmış bir psikoloji kitabı ile dört sene üzerine mürettep bir gramer hediye etmişim. Maarif ve Medeniyet mecmuası muntazaman çıkmış ve okunmuştu. Bir aralık bu notların kâfi olduğuna hükmettim ve dersleri bitirdikten sonra memlekete dönmeğe karar verdim. Azerbaycandaki o sıcak dostluk muhiti, Azeri gençliğinin o anlamlı ilim aşkı, benim üzerinde o kadar tatlı tesirler yapmıştı ki bunlardan ayrılmak kararını vermek, benim için çok bir şey idi. Fakat, her şeyi tatlısında bırakmak zarurî olduğumu düşünerek dönmeği zihnime koymuştum. İnsanların, takattan aşırı iş görmelerine imkân yoktur.

(Arkası var)

Nöbetçi Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda: (Şeref). Alemdarda (Esat), Beyazıtta: (Asador), Samatya'da: (Rıdvan), Eminönünde: (Hüseyin Hüsnü), Eyüpte: (Hikmet Atlamaz), Fenerde: (Hüsametin), Şehremininde: (Hamdi), Şehzadebaşında: (İ. Hakkı), Karagümrükte: (Kemal), Küçükpazarda: (Hikmet Cemil) Bakırköyünde: (Merkez).

BeYOĞLU cihetindekiler:

İstiklâl caddesinde: (Kanzuk). (Galatada: (İsmet) Taksimde: (Nizameddin), Kurtuluşta: (Necdet), Yenışehirde: (Parunakyan). Bostanbaşında: (İtihat). Beşiktaşta: (Süleyman Recep). Sarıyerde: (Osman).

Anadolu ve Adalar cihetindekiler:

Üsküdar'da: (Ahmediye), Kadıköyünde: (Saadet), (Osman Hulusal), Büyükdada: (Halk), Heybeliada'da: (Halk).

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Ben Azerbaycandan uzaklaşıp memlekete dönmek düşünceleri içinde iken İstanbuldan yeni arkadaşlar gelmişler ve tatil zamanı da yaklaşmıştı

Fakat, benim içine bile bile düşmüş olduğum vaziyette geri dönmek kararını vermek belki kolay, tatbik etmek güçtü. Benden bu kadar şüphe eden siyasi polis dairesi, takibin henüz bu hararetili devrinde, pasaportlarımı vize ettireceğim zaman daha fazla şüpheye düşmeyecek miydi? İnkilâbin şakası olmadığı da malumdur. Bu takdirde vaziyet daha nazik ve ciddi olabilirdi. Bir aralık kasdı denilebilecek cerecede aleni olan bu takiplerden maksadın beni kaçırmak olduğu zehabına da düştim. Şu halde, ben, avdet kararını verince siyasi zabitanın memnun olması tabii idi. Bu ihtimal kuvvetli olmakla beraber, öteki ihtimal de zayıf değildi.

Ben bu ihtimallerin muhtelif hesapları ve kararsızlıkları içinde iken İstanbuldan yeni arkadaşlar gelmişler ve tatil zamanı da yaklaşmıştı. Arkadaşlara memlekete dönmek arzusunda olduğumdan bahsettiğim zaman canları sıkıldı. Kendilerine tecrübelerimle yardım etmemi istiyorlar, hiç olmazsa bir sene daha kalmamı söylüyorlardı. Onların bu fikirleri beni bir aralık gevsetti ve yükümlüğün büyük bir kısmı hafiflemiş olacağı için, bir sene daha kalmak fikrine meylettim.

Maarif komiserliği tatil esnasında, muallimler için bir takım kurslar açmaya karar vermişti. Bu kurslara ben iştirak etmeyecektim; Bakü civarında, deniz kenarındaki köylerden birine çekilecek, orada bir müddet dinlenecektim. Kursları yeni arkadaşlar idare edecekler, ben de istirahate çekilecektim. İstirahat esnasında da, dönüp dönmek hakkındaki fikir üzerinde düşünenecektim. Gerek bu arkadaşlar, gerek maarif komiserliğinde, kendilerine samimiyetle içimi açabileceğim insanlarla bu suretle konuşuktan sonra Bakünün şimalinde Bizovna isminde küçük bir köye çekildim.

Burada, bir köy evinde iki odamız vardı. Hazer denizinin kenarında, güzel bir plaj üzerinde ve bizzat ince ve derin bir kum deryası içinde kurulmuş olan bu köy, kumdan tarlalar içinde yetiştirilmiş zengin üzüm bağlarıyla ve plajının güzelliği ile meşhur bir yerdi. Arada bir Baküye inerek maarifteki işlerle meşgul olur, tekrar köye döner ve elimdeki kitapları tamamlamakla uğraşırdım.

AZERBAJCANDAKİ KÖY

Bakünün banliyö hattı ile yarım saat gittikten sonra yarım saatlik te bir araba yolculuğu ile varılan bu köy muhitinde köylülerle hayli temasım oldu ve pek çok yeni şeyler öğrendim. Azeri Türklüğü ile Anadolu Türklüğü arasında ne kadar tam bir aynıyet bulunduğunu göstermek üzere birkaç misal zikredebilirim:

Bakü civarında ve Azerbaycanın hemen her tarafında görülen bir kaç nevi köylü arabasının hepsi de bizdeki arabalardır. Yalnız kağıtlar orada bir tekâmül geçirmişler ve tekerlekleri dingile bağlı olacak yerde, dingil üzerinde döner bir hale getirilmiştir. Garbi Anadolunun iki büyük tekerlekli köy arabaları Azerbaycanın ve umumiyetle Kafkasyanın en münteşir köy arabasıdır. Bunun gibi, Anadolunun dört tekerlekli arabaları (Bursa, Eskişehir vesaire) da bu köylerin arabalarıdır. Bu arabalar bir tarafta nasıl yapılıyor, öbür tarafta da aynı suretle yapılıyor. Hepsisi de aynı ustann elinden çıkmış denilecek derecede birbirinin aynıdır.

Köylüler, arabalarını kırmızı, beyaz ve yeşil ile nakışlarlar. Nakışlar aynı nakışlardır; renkler ve boyalar da aynı renkler ve boyalardır. O taraflarda gördüğüm arabaların üzerinde hemen ekseriyetle, iki yan tarafa gelmek üzere iki halk beyti yazılmış bulunur. Vaktile, harpten evvel bunları bizim Bursa ve Eskişehir arabalarında da gördük, Şimdi bunlar bizde pek nadir görülüyor.

Köylülerin ve köy evlerinin kuruluş ve yapılış tarzları aynıdır. Çömlekçi çamuru yapmaya elverişli toprağı olan yerlerde testi, Bizovna gibiküm deriyası içinde kurulmuş olan yerlerde bakır hâkimdir. Köy kadınları testiyi o muzlarına veya arkalarına aırlar, bakırcağı da sırtın iki ucuna takarak taşırlar. Bizde de, orda da evin iç tarafında bahçeye bakan eski Roma tarzındaki terasa Anadolu'da da «hayat» denirler, orada da öyle söylerler. Eski ve kenarda kalmış, bir Anadolu köyünde hangi âdetler varsa, orada da aynı âdetler hâkimdir. Köylü kadın, köylü yabancısı olan erkeği görünce, orada da hemen yüzünü duvara, arkasını erkeğe çevirir ve o geçinceye kadar bekler!

Azeri köyünde konuşulan türkce, büyük Kafkasya şehirlerinde konuşulan türkceye nisbetle Anadolu köyündeki şiveye ve telâffuza daha yakındır. Daha fazla türkce ve daha az Acem tesiri altında kalmıştır. Bununla beraber:

— Gadam all

Yahud:

— Gadan alam!

Tarzında Arap firması halk tabirleri orada da vardır. Anadolunun pek çok yerlerinde kullanılan bu tabirleri bizim münevverlerimizin çoğu bilmezler. Bunların doğrusu:

— Kazamı all

Yahud:

— Kazanı alayım.

dir. Yani, «benim alınım yazısını, benim başıma gelecek kazayı sen al», yahud «senin alınım yazısını, senin başına geleceği ben alayım!» demektir. Her iki şekilde de bu tabir, halkın «and vermek» dediği şey için kullanılır. Biri, inanılmıyacak bir şey söylediği zaman öteki buna inanmazsa evvelkisi, teyid için bu tabirlerden birini kullanır. Bunlar, «benim başıma gelecek, senin başına gelsin!», yahud «senin başına gelecek benim başıma gelsin!» manalarıdır.

(Arkası var)

Nöbetçi Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda: (Sarı), Alemdarda: (Abdülkadir), Beyazıtta: (Cemil), Samatya'da: (Erofilos), Eminönünde: (Beşir Kemal), Eyüp'te: (Arif Beşir), Fenerde: (Noytal), Şehreminde: (Nazım), Şehzadebaşı'da: (Asaf), Karagörmükte: (Fuat), Küçükpazarda: (Necati Ahmet), Bakırköyünde: (İstapan).

Beyoğlu cihetindekiler:

İstiklal caddesinde: (Galatasaray), Tünel başında: (Matkoviç), Galatada: (İkiyol), Fındıklı'da: (Mustafa Nall), Cumhuriyet caddesinde: (Kürküyan), Kalyoncuda: (Zafirooulos), Firuzga'da: (Ertuğrul), Şişli'de: (Asım), Beşiktaşta: (Nall Halit), Sarıyerde: (Nuri).

Anadolu ve Adalar cihetindekiler:

Üsküdar'da: (İmrahor), Kadıköyünde: (Büyükt), (Üçler), Büyükdada: (Şinasi Rıza), Heybeliada'da: (Tanış).

Ev kadınının şeker kuponu

Ulusal Ekonomi ve Arttırma Kurumu tarafından tertip ve gazetemizle nagredilen (ev kadınının şeker kuponu) müsabakası bitti.

Evvelce ilân ettiğimiz vechile bu kuponları 1 numaradan 30 numaraya kadar seri halinde biriktiren okuyucularımızın pazartesi gününden itibaren on beş gün zarfında gazetemiz idaresine getirecek veya göndererek mukabilinde bir numara almaları ve bunu muhafaza etmeleri lâzımdır. Bilâhare Ulusal Ekonomi ve Arttırma Kurumu tarafından çekilecek kur. a neticesi gazetemizle bildirilecektir.

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanın Başmuharriri Muhittin Birgen

Koroğlu ile Hoca Nasreddin Azerilerin de mallarıdır. Bizde kalesini çamlı belde kurmuş olan Koroğlu, orada bunu Tifliste kurmuştur. Nasreddin Hocanın adı orada Molla Nasreddindir

Hele halk edebiyatının, hem şiirini, hem de hikmetini taşıyan mâniler (1) hertarafa müşterektir. İstanbul kenar semtlerinde hattâ bugün bile yaşayan bu mâniler Azeri köylerinde, Anadolu'da olduğu gibi pek az ve mahalli farklarla, canlı olarak, böylece duruyor.

Bahçelerde irdişah, (2)
Seni bana verdi şah;
Ahan olmaz dese de
İdem sene (3) bir nikâh!

Azerbaycanda şehir musikisi, halk ve köy musikisine bizdekinden çok yakındır. Azerilerin, İstanbul gibi, kosmopolit bir Metropolleri olmadığı için ne şehrin zevki ile kütlenin ve köylünün zevki arasında büyük bir fark, ne de iki tarafın konuşma dili arasında bizdeki kadar uzaklaşma vardır. Gazel söylerken bizde «hey!», «aman!», «gönül!» gibi feryad nidaları arasında görülen ve «ey gönül!» demek olan «Diley!» nidası orada, bozularak «Dalay!» olmuştur. Şehirde de, köyde de, insanlar, gazel okurlarken «Dalay!» diye feryad edip dururlar ve bunun manasını düşünmeğe bile lüzum görmezler.

Bizde olduğu gibi, orada da dinî tasavvuf ve bilhassa kadının erkekten kaçması, şehirde ve büyük kasabalarda hâkimdir. Köylüler, buna o kadar ehemmiyet vermezler. Şehrin hatırı için bu kaidelere onlar da ehemmiyetle riayet etmekle beraber, bilhassa küçük köylü, buna nihayet bir hadde kadar tahammül eder. Köyde, yabancı erkekten gizlenmeğe ehemmiyet veren köylü kızlar ve kadınlar, deniz banyosu zamanı gelince, herkes gibi denize girerler ve güzel plajları şehirlilere bırakıp, bir kenara, meselâ kayalar arasında ayrılmış bir daireye çekilerek burasını bir nevi kadınlar hamamı yapıp orada toplanırlar. Denize yalnız gömleklerle giren kadınların başları açıktır ve bu kıyafetlerle kayaların üzerine oturup, yahut denizin içinde ayakta durup gelip geçenlerin gözleri önünde, fütursuzca, rahat rahat, saçlarını tararlar! Bu manzara, bizim köyde her gün gördüğümüz bir şeydi.

İstanbulda bizim hiç bilmediğimiz bir kadın adı vardır ki gerek Anadolu'da, gerek Azerbaycanda pek çok kullanılır. Garbi Anadolunun bilhassa Tahtacı Türklerinin kadınları arasında bu isme pek çok rastgeldim: Seriyeye. Tahtacı olmanın köylüler arasında da çok bulunan bu isim, Azerbaycanda sık sık tesadüf edilen kadın ismidir.

Bilmiyorum, daha saymak lâzım mı? Kaf dağlarının öbür taraflarından itibaren Ege denizinin kenarlarına kadar devam eden o geniş sahada öütün Türkler aynı Türklere. Azeri lehçesi bu tarafta da, o tarafta da aynı şekilde kullanılır. Âdetler, küçük halk san'atları hep müşterektir. Her iki tarafta da yeni bir medeniyetin, biri Fransa ağzıyla Türkiye'ye, diğeri Rus ağzıyla Azerbaycana girmiş yeni zamanlara aid tesirleri bir tarafa bırakılırsa, halkı hep aynı hayat içinde görürüz. Azeri Türklerinin bilmedikleri, yahut unuttukları bir şey vardır: Askerlik. Fakat, onu da tamam unutmış değillerdir. Bijovnada köylüler arasında Türk ordusunda kısa bir müddet olsun askerlik etmiş olan Türklere tesadüf ettim. Bu askerliğin tadı damaklarında kalmıştır! Yüzbaşılarının, binbaşılarının İstanbul'da ve yahud her hangi başka bir yerdeki ad-reslerini ezberlemişler, bana bir harf bile yanılmaksızın tane tane okurlardı. Koç, koçah kelimelerini Azeriler dillerinden düşünmezler; bunların biri yiğit ve diğeri kahraman manasıdır. Aynı kelimeleri Anadolu'da da kullanırlar,

(1) Azeriler buna Mahni veya Mahna derler; h harfi, bir çok ahvalde olduğu gibi, bizim şivemizde düşmüş, onun yerine ondan evvelki a sadası uzamıştır.

(2) İtri Şah (yani şah kokusu)...

(3) Sana...

koç ismi de, dövüşen erkek koyunu, bundan dolayı verilmiştir.

— Koç kişiydi! (kişidir.)

— Koçah kişiydi! (kişidir.)

Diye Azeriler, birini methetmek lâzım gelince, hep böyle kelimelere müracaat ederler. Yiğitliği ve kahramanlığı pek severler. Nihayet, Koroğlu ile Hoca Nasrettin onların da mallarıdır. Bizde kalesini Çamlıbelde kurmuş olan Koroğlu, orada bunu Tifliste kurmuştur. Nasrettin Hoca'nın adı orada Molla Nasrettin'dir, hikâyeleri tamamen müşterektir. Yalnız arada mahalli farklar vardır.

Köy isimlerine gelince, orada da, burada da bunlar müşterektir. Meselâ, bizde aşiret beylerine göre isim verilir: Erbeyli gibi. Orada da aynı şey yapılır: Musabeyli yahud Musakanlı gibi. Türkân ve Turan gibi doğrudan doğruya Türk olan, kınık gibi bir aşiret, bir ungun ismini taşıyan Doğan veya Doğanlı gibi köyler de vardır.

Hülâsa, iki ay kadar devam eden yazlık hayatı esnasında daha yakından ve daha derinden görmeğe muvaffak olduğum Azeri köyü bana şunu gösterdi: ki Anadolu köylüsü ile Azeri köylüsü arasında hiç bir fark yoktur. Bir zamanlar, Şiilik ve Sünnilik bunların arasında biraz fark yapmamış değildir; fakat, Kafkasyada çoktanberi bu dava ortadan kaybolmuştur. Anadolu'da olduğu gibi orada da herkes Türktür ve bu bakımdan herkes Ali dostudur. Arab imparatorluğu devrinde demokrasiyi temsil eden Ali'ye Türkin şîsi de, sünnisi de müştereken dostlardır. Çünkü Ali, Iraklılar ve Türklerle beraber, Şamın Beni Ümmiye'sine karşı harb eden insan olmuştur. İran Şahi ile Osmanlı Sultanı arasında ne olursa olsun, Türk kütlesi, bütün tarihte kendi bildiğini okumuş; Türk, her yerde, her zaman, Türk olmuş ve Türk kalmış!

Anadolu ile Azerbaycan arasında yalnız içtimai tekâmül bakımından bazı farklar vardır. Anadolu'da, Osmanlı, Roma tarzında bir kapı kulu rejimi kurmuş olduğu için, bütün insanlar arasındaki kandaşlık bağlarını kırmıya, ve hiç bir tarafta «Bey»lerin kuvvet sahibi olmamalarına ehemmiyet vermiştir. Osmanlı İstanbul, kan, hesap ve nesep bakımlarından «ne idüğü belirsiz»lerin, yani devşirmelerin veyahud esirlerin, yabancı mültetlerin, hemen hepsi de Hristiyanlıktan dönmüş «Müslüman»ların «Türk»lerin değil hâkimiyeti altında bulunduğu için, bunlar, Anadolu Türklerinin asilzade olmalarına rıza göstermemişlerdir. Osmanlı padişahları da Anadolu'daki «Bey»lerden daima korkmuşlardır. Bunun için, Osmanlı nizamında soy adının kıymeti olmadığı gibi, millî «Bey» veya «Hân»ların, feodal nizam içinde varlık sahibi olmamaları için bunlar sistematik surette temizlenmişlerdir. Halbuki, öte tarafta, Çarlık Kafkasyayı istilâ ettiği zaman orada tamamen hâkim bir toprak derebeyliği bulmuş ve kendisi de aynı cemiyet nizamı içinde bulunduğu için bu vaziyeti, olduğu gibi, muhafaza etmiştir. (Arkası var)

Nöbetçi

Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda: (Pertev). Alemdarda: (Süri Asım). Beyazıda: (Belki). Samatryada: (Teofilos). Eminönünde: (Mehmet Kâzım). Eyüpte: (Hikmet Atlama). Fenerde: (Hüsamettin). Şehremininde: (Hamdi). Şehzadebaşında: (Üniversite). Karagümrükte: (Suad). Küçükpazarda: (Yorgi). Bakırköyünde: (Hilâl).

Beyoğlu cihetindekiler:

İstiklal caddesinde: (Dellâ Suda). Tepebaşında: (Kinyoll). Karaköyde: (Hüseyin Hüsnü). İstiklal caddesinde: (Limonciyan). Pangaltıda: (Nargileciyan). Beşiktahta: (Ali Rıza). Sarıyerde: (Asaf). Boğaziçi, Kadıköy ve Adalardakiler: Üsküdar'da: (Selmiye). Kadıköyünde: (Himmet, Rifat). Büyükdada: (Halk). Heybelide: (Tanaş).

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Eğer bir Azerî size filânın "treden düştüğünü" haber verirse sakın telâş etmeyiniz, bir kaza olmuş değil. Filân "treden inmiş" tir.

Bundan dolayı, Kafkas Türk-lüğü Roma devri kadar geri bir içti-fai-siyasi hâkimiyet altında değil, nis-beten daha ilerde ve yeni zamanlara mahsus toprak derebeyliği nizamına istinad eden içtimai hayatında devam etmiştir. Bu sebeplerden dolayı evvelâ, soy adı Azerbaycanın her tarafında ta-mamen yaşamıştır. Meselâ bir Azerî «Mahmud Şevket» ve «Memduh Şevket» isimlerini görünce bunları akraba zanneder. Bizde soy adı kullanılmadığı-nı söylediğiniz zaman da hayret eder:

— Bu ne teer zattı? Böyle zat o-lar? (1)

Der. O zaman ben de kendilerine an-lattım: Soy adı İstanbulda yoktur. Çünkü Osmanlı büyüklerinin çoğu Hristiyan oldukları için soy adlarını söyleyememişlerdi. Halbuki Anadolu so yadına ehemmiyet verir. Fakat, o kadar ehemmiyet vermesine rağmen, Osmanlı onu resmî işlerde soy adı ile çağırmadığı için orada da bu biraz za-yıflamıştır.

Onlar da bu izahatı dinlerler ve hay-ret ederler, bu işe bir türlü aksi erdire-mezler.

İkinci derecede, Azerbaycanda insan-lar, içtimai mevkilerini daha şuurlu o-larak bilirler. Çünkü orada sınıf şuuru, toprak derebeyliğinin tesirile daha kuv-vetli olarak birleşmiş ve inkişaf et-miştir. Bundan dolayı halk şairi Sâbir, halk kütlesini uyandırmak ve onun menfaatlerini müdafaa etmek davası-le kalemi eline aldığı zaman, doğrudan doğruya «Molla» ile «Hân» a hücum et-miştir. Bunun için, Türkün hayatile hiç alakadar olmayın ve gözlerini göğ-e çevirmiş bulunan Türk şairi Mehmet Emin, Anadolu halkınca tamâmen meş-hul olduğu gibi, münevverler arasında da yalnız edebiyat tarihçilerine malûm-dur. Halbuki Azerbaycanda Sâbiri her-kes bilir ve herkes onun şiirlerini ta-nır; Mollalarla Hân'lar, onda bir düş-man göreyek, halk da Sâbiri kendi şairi tanıyarak!

BAZI İÇTİMÂİ HUSUSİYETLER
DAHA

İşte, Anadolu Türkleri ile Azerîler arasında içtimai tekâmül bakımından bu fark vardır. Anadolu halkın içti-mai ve siyasi varlığını şuur ile ifade eden bir şair çıkmamış, buna mukabil, orada Sabir gibi, köylü ve yarım şe-hirli ağzile garb usulünde içtimai ede-biyat yapan ve bu bakımdan nev'i, Türk edebiyatında yalnız şahsa mün-hasır bir şair yetişmiştir.

Patriyarkal bir cemiyet nizamında kadının kıymeti çok düşkündür. Bunun için Azerî de, Anadolu da olduğu gibi, kadından ziyade erkeğe kıymet verir. Fakat, bu hal Azerbaycanda daha kuv-vetlidir. Size dua edeceği zaman, Azerî, ekseriya:

(1) — Bu ne biçim şey? Böyle şey olur mu (teer) tavor'un köylü ağzın-da bozulmuş şeklidir. Bizim şekil ve bi-çim kelimeleri ile ifade ettiğimiz fikri onlar tavor'la söylerler. Zat da «şey» demektir. Arabca bakımından, zat ile şey'in o kadar büyük mahiyet farkı yoktur.

— Allah sana oğul, uşak versin!
Der; çünkü kız çocuğa sahip olmak derdli bir iştir. Bunun gibi, Azerîler bilhassa molla ve hân zümresi arasında ve bunlara nisbetleri yakın olanlar içinde henüz çocuk denecek kızlarla ev-lenmek hayli kuvvetli surette hâkim bir âdet halindedir. Azerbaycanda da ha dokuz yaşınca kocaya verilen çocuk-lar vardır. Bu âdet vaktile daha çok münteşirmiş. Fakat, benim bulundu-ğum zamanlarda çok azalmış, kenara ve köşeye münhasır kalmıştı. Bununla beraber, Bizovna köyünde böyle bir ki-zın kocaya verildiğini de gördük!

Azerî köylüsünün diline gelince, bu, şehirli dilinden çok farklı değildir; çünkü, Azerbaycanda şehirler, köylü-lerin toplanması vücuda gelmiştir. Bu dil, bizim şarkı Anadolu'da kullanı-lan dilden farksız gibidir. Fakat, bir İstanbullu, yahud garbî Anadolu'lu, bu dili ilk işittiği zaman, başka bir dilmiş gibi, ya hiç anlamaz, yahud da an-la-makta güçlük çeker. Halbuki, bu, halk-ın konuşma dilinde mevcut bazı e-hemmiyetsiz ve mahdud, bir takım kü-rçük farklardan ileri gelen bir haldir. Meselâ, size bir ev tarif ederken, Aze-rî size:

— Şu kücenin cenbini dolandıka ka-bağna gelen abı mültul

Derse siz anlamazsınız. Bunun mana-sı «Şu sokağın köşesini döndüğün za-man karşına gelen mavi boyalı evdir» demektir.

Gene, meselâ, Azerî size yeni kadın-ların sokakta nasıl gezdiklerini anlat-ırken der ki:

— Yeni karılar, indi sokakta kıçları-nı açıp öyle gezirler!

Siz bu sözü işitince hayret edersiniz. Bunlar nasıl kadınlar ki sokakta kıçla-rını açıp da öyle geziyorlar Halbuki «kıç», bacak demektir!

Kazara, siz birine bir şeyi izah et-tikten sonra anlayıp anlamadığını sor-mak üzere:

— Anladın mı

Diyecek olursanız Azerî kızar. Bu-nun yerine:

— Başa düştün mü?

Demelidir. Çünkü «anlamak» ancak, anlaması kit olan, kalın kafalılar, ya-hud eşek kafalılar hakkında kullanı-lır!

(Arkası var)

Nöbetçi
Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlar-dır:

İstanbul cihetindekiler:
Aksarayda: (Ziya Nuri), Alemarda: (Eşref Neşet), Beyazitte: (Haydar), Sa-matyaada: (Rüdvân), Eminönünde: (A-minasyan), Eyyüpte: (Arif Beşir), Fener-de: (Vitali), Şehremininde: (Nazım), Şehzadebaşında (Hamdi), Karagümrük-te: (Arif), Kılıçkızarda: (Hulusi), Ba-kırköyünde: (Merkez).

Beyoğlu cihetindekiler:
İstiklal caddesinde: (Kanzuk), Daire-de: (Güneş), Topkapıda: (Sporidis); Taksimde: (Nizamettin), Tarlabaşında: (Nihat), Şişlide: (Halk), Beşiktaşta: (Sü-leyman Rıza), Sarıyerde: (Osman), Üs-küdüde: (İskele bes), Kadıköyünde: (Modâ), (Merkez), Büyükdâda: (Şina-sî Rıza), Heybelide: (Halk).

İnhisarlar U. Müdürlüğünden:

I — Şartnamesi mucibince 500.000 adet 8 No. elektrik kapsülü pazarlıkla satın alınacaktır.

II — Pazarlık 6/8/937 tarihine rastlayan cuma günü saat 15 de Kabataşta Le-vazım ve Mübayaat şubesindeki alım komisyonunda yapılacaktır.

III — Şartnameler parasız olarak her gün sözü geçen şubeden alınabilir.

IV — İsteklilerin pazarlık için tayin edilen gün ve saatte % 7,5 güvenme para-larıyle birlikte adı geçen komisyona gelmeleri ilân olunur. 4406.

1 — Şartnamesi mucibince muhtelif numaralarda 30 adet kâğıt kesme bıçağı pazarlıkla alınacaktır.

2 — Pazarlık, 4/VIII/937 tarihine rastlayan çarşamba günü saat 15 de Kaba-taşta Levazım ve mübayaat şubesindeki Alım Komisyonunda yapılacaktır.

3 — Şartnameler parasız olarak her gün sözü geçen şubeden alınabilir.

4 — İsteklilerin pazarlık için tayin edilen gün ve saatte % 7,5 güvenme para-larıyle birlikte adı geçen komisyona gelme leri ilân olunur. 4316.

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Azerî Türkü, kadın bahsinde müteassıp değildir. Misafire hürmeten sofraya karısını ve kızlarını almakta çekinmez.

Bunun gibi, sayı sayarken seksen demek terbiyeye muhaliftir. Çünkü sek Fariside köpek demektir ve seksen de «sen köpeksin!» manasına gelebilir. Buna mahal vermemeli ve Farisinin heştâd'ını bozup haştad demeli!

Birini cuma günü akşam yemeğine davet edecek olursanız, sakın:

— Cuma akşamı buyurun da birlikte pilâv yiyelim!

Demeyiniz. Bu takdirde hiç beklemezken perşembe günü akşamı size misafir gelir. Çünkü perşembenin türkcesi «cuma akşamı»dır!

Arabacıyı durdurmak için «dur!» demeyiniz, hemen ayağa kalkar. Çünkü «durmak», «ayakta durmak» demektir. Arabayı durdurmak için «dayan» demek lazımdır.

Eğer bir Azerî size filânın «treden düştüğünü» haber verirse sakın telaş etmeyiniz, bir kaza olmuş değil, filân «treden inmiş»tir!

Bundan başka, bizim Fransızlardan aldığımız bazı kelimeleri de onlar Ruslardan almışlardır; meselâ parahoz tren, parahot vapur demektir.

Bir Azerî şehirlisi ile konuşurken sakın «bardak» kelimesini kullanmayınız. Çünkü «bardak» a «bardak» demek ayıptır; ruscada bu kelimenin manası iyi bir şey değildir; bunun yerine rusca'nın bir kelimesini kullanarak stakan demek lazımdır. Ama, bu stakan kelimesi de ruscaya Farisi kemik mâna -sına gelen üstühan'dan geçmiş imiş, zarar yok, milletler arasında kelimeden dolayı teklifsizliğe cevaz vardır!

Fakat, bütün bu farklar, sayısı mahdud bir takım kelimelere aittir. Bunları öğrendikten sonra iki tarafın da dili birdir ve dil sokak dili derecesinden çıkıp yukarıya doğru yükseldikçe bizim İstanbul edebî diline tamamen yaklaşıyor. Hânların dilleri bizim Osmanlı sarayının dilidir. Dikkatli bir Türk iki haftada Azerî türkcesini konuşmaya başlar. Ben, aradan on beş seneye yakın bir zaman geçtiği halde Azerîlerle Azerî gibi konuşabiliyorum.

...Azerî köylüsü, umumiyetle Azerîler, çok ikram sever insanlardır. Bir misafir gördüler mi, onu mütemadiyen yemeğe çağırırlar. Yemek, her şeyden evvel plo -pilâv- dir. Ziyafete çağırarak, plo ya davet etmek demektir. Bu akşam bize geliniz de bir:

— Plo gayıralım.

Derler. Plo gayırmak, pilâv yapmak demektir. Ziyafette, çorbadan, peynir ve hiyar turşusundan sonra masanın üzerine dağ gibi yüksek ve fevkalâde güzel pişirilmiş, taneleri tarakla taranmış gibi bir pilâv gelir. Bunun etrafına da mevsimine göre? bizim bildiğimiz bütün Türk yemekleri sıralanır. Bütün bu yemekler birer «garnitür»dür. Esası pilâvdır.

Eski bir Azerî hânedanının evinde bir gün bir ziyafete çağırıldım. Yetmişlik, diğç bir hanedan olan bu zat, güzel bir sofraya bezemişti. Oturmadan evvel, bizim eski hanedan evlerinde olduğu gibi, herkes gümüş leğen ve ibriklerde ellerini güzelce yıkadı. Sonra pilâva başladığımız zaman gördüm ki ev sahibi pilâvi elile yemektedir. Ancak, biz, önümüzdeki gümüş çatal veya kaşıkla yemekte muhtardık!

Bu evdeki nizam, bizim Abdülhamit devrinde her hangi bir Abdülhamit paşasının evindeki nizamdan tamamen farklıdır. Yegâne fark, sofrada kadınların da beraber bulunmasından ibaretti. Ev sahibi yaşlı, kuvvetle dindar bir adam olduğu ve kendi kendisine kaldığı zaman yemeğini yalnız başına yediği halde, misafire hürmeten, evin hanımını ve kızlarını da, başları açık olduğu halde sofraya almıştı. Hâlis Azerî Türkü, İranın tesirinden kâfi derecede uzak kalmış olduğu takdirde, kadın bahsinde müteassıp değildir.

Azerbaycanda bizim şeker ve kurban bayramları vardır; fakat, bunlar sönüktür. Asıl bayram «Nevruz»dur. Ancak onlar bu bayramı bir İran bayramı olarak değil, hâlis bir Türk bayramı, Türkün Ergenekondan kurtuluşunun hatırası olarak kutulurlar. Biz de eski şeker bayramları nasıl cereyan ederse orada da bu Nevruz aynı tantana ile cereyan eder. Hâlis ve sağlam bir Azerî Türkü bu bayramla müftehrdir. «İrana, Türk, bu bayramını, sırf kendisinin faik varlığı sayesinde kabul ettirmişti!» der. Bundan otuz, kırk sene evvel İstanbulda, Anadolu'da, bir kasaba veya bir köyde şeker bayramı hangi merasimle, ne gibi âdetler içinde tesit ediliyorduydu, benim bulunduğum tarihte, Azerbaycanda da aynı şeyler vardı. Bayram namazı bertaraf, hiç bir noktada fark yoktur.

Benim çocukluğumda, İstanbul, bayramdan evvel gelen ve «üç aylar» denilen aylardan itibaren evvelâ ramazana, sonra da şeker bayramına hazırlanırdı. Evlerde büyük temizlikler yapılıp, kilerler doldurulur, kıyafetler düzeltilmeye başlar ve gelecek bayram için hesaplar, kitaplar yapılırdı. Biz çocuklar, bize türlü türlü iyi şeyler getirecek olan bayramın hayalile mest olurduk. Bunun gibi, Azerbaycanda da gelecek Nevruz için haftalarca hazırlanırlar: Büyük temizlikler yapılır, çocuklara elbiseler alınır, kadınlar ve erkekler kıyafetlerini düzeltirler. Bizim eski Türkler gibi Azerîler de tatlıyı severler; Nevruz için türlü türlü tatlılar, reçeller, şuruplar hazırlanır ve nihayet gün gelir. Her ev bir stol (rusça masa demektir) bezir.

(Arkası var)

Nöbetçi
Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda: (Şeref), Alemdarda: (Esat) Beyazitte: (Asador), Samatyada: (Erofilos), Eminönünde: (Bensason), Eyüp-te: (Hikmet Atlamaz), Fenerde: (Emil-yad), Şehsemininde: (Hamdi), Şehzadebaşında: (İ. Hall), Karagümrükte: (Kemal), Küçükpazarda: (Hikmet Cemil) Bakırköyünde: (İstapan), .

Beyoğlu cihetindekiler:

Tünelbaşında: (Matkoviç), Yüksek-kaldırımında: (Vingopulo), Galatada: (Mer-kez), Taksimde: (Kemal Rebul), Şişlide: (Pertev), Beşiktaşta: (Nail Halli), Sarıyerde: (Nuri), Üsküldarda: (Ömer Könan), Kadıköyünde: (Sadet), (Osman Hüüüü), Büyükdada: (Halk), Heybelide: (Tanaş).

Orman alım satım Komisyonu başkanlığından :

Cinsi	Mikdarı	Muhammen Muvakkat		İhale Ta. Sa.
		Fiyatı	teminatı	
Dağlıç K. eti ekstra	4500 Kg.	48 Krş.	162 lira.	28-7-1937 Sa. 11 de
Sadeyağ	1000 Kg.	85 Krş.	64 Lira.	28-7-1937 Sa. 14 de.

- 1 — Büyükdere Bahçeköyde bulunan Orman Fakültesi için yukarıda mikdarı, muhammen fiyat ve muvakkat teminatları yazılı sade yağ, ve dağlıç eti iki şartname ile eksiltmeye konulmuştur. 14/7/1937 eksiltme gününde talip zuhur etmemesi sebebiyle 28/7/1937 gününde altlarında yazılı saatlerde aynı şartnamelerle ihale edilme üzere eksiltmeye konulmuşlardır.
- 2 — Eksiltmeler İstanbul Orman Direktörlüğü dairesinde Orman alım satım komisyonunda yapılacaktır.
- 3 — Eksiltmeye girebilmek için yukarıda her kısım için yazılı muvakkat teminatların maliye veznesine yatırılmalarına dair makbuz göstermek ve 2490 sayılı kanunda yazılı evsaffarı haiz olmak lazımdır.
- 4 — Şartnameleri görmek isteyenler her gün Büyükdere Bahçeköydeki Orman Fakültesine müracaatları ilân olunur. (4467)

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Azeri kadını sever. İstanbul şairinin Nedim, Azerinin Fuzuli oluşu gösterir ki, Azeri "Sakiye,, den hoşlanır.

Bezenen, yani süslenen, tertip edilen bu masanın birinci süsü, süslü bir tabak içinde, sırf bu iş için yeşertilmiş yeşil arpadır. Bu yeşil arpa - yakın zamanlara kadar bunu İstanbulda da görürdük. - masanın ortasına konur; bunun etrafını türlü türlü yiyecekler ve bilhassa tatlı şeyler kaplar. Bu masa misafirleri ızzat ve ikram için elzemdir. İkrâmı seven Azeri, bir misafirine en güzel ve en nefis ne verebilecekse hepsini o masanın üzerine kor ve gelir gelmez misafirini masanın etrafına yaklaştırır.

Sabahleyin erkenden hareket başlar: Herkes sokaktadır. Birbirlerini tanımışlar, tanınmışlar, her Azeri karşı karşıya gelince «idi şerifiniz mübarek olsun!» diye iki ellerle birden musafaha ederler ve ellerini birbirlerinden ayırdıktan sonra müteakiblen mübarek ve meş'ut bir yıl temenni ederek avuçlarını yüzlerine sürerler. Çocuklar, tıpkı bizdeki kıyafetlerle bayram yerlerine koşarlar ve kapı kapı hediye toplarlar: Gene bizdeki gibi mendil, para bu hediyelerin başında gelir. Bakı, üç gün bizim eski İstanbul manzarasını almıştır; sabahtan akşama kadar, çalınır, durur, Bayram yerlerinin, eskiden Fatih'te, Cincimeydanında kurulan bayram meydanlarından hiç farkı yoktur. Bayramda müteakiblen taati edilen kelimeler de aynı kelimelerdir. Ancak İstanbulda daha Babıâli usulü tımtırlıklı, orada Anadolu'da olduğu gibi, biraz daha sade.

İstanbulda, «idiniz sait, ömrünüz mezid olsun!» diye birbirleriyle bayramlaşan Babıâli efendileri yerine orada «idi şerifiniz mübarek olsun!», «ömrünüz uzun olsun, inşallah!» diye birbirleriyle musafaha eden kalantar tüccarlar görürsünüz. İstanbulda «emsali kesiresi müzâdad olsun!» denilen yerlerde Azeri, gene İstanbul küçük halkının dediği gibi, «Allah nice nice yıllara eriştiysin!» der.

Azerbaycanda neşe, duygu, heyecan, şiir, san'at, musiki Anadolu'ya nisbetle boğdur. Azeri hayatında kadın ve aşk ta mühim rol oynar.

Azerbaycan zengin bir memleket; petrol, balık ve havyar gibi büyük servetlerinin yanı sıra pamuk ve ipek gibi, iptidai maddeleri boldur. Muh'telif neviden çok güzel meyvalar yetişiren, güzel şaraplar yapan Azerbaycan, iktisaden Anadolu'ya nisbetle, çok iyi bir mevkidedir. Uzun zaman Anadolu'yu ezmüş ve nihayet onu kapitülasyonlarla Avrupalı iktisadi istilâsına açık bırakmış olan Osmanlı imparatorluğu, Azerbaycanda pek az tesir yapmış olduğu için Azeri, Anadolu derecesinde ezilmemiştir. Vâkıâ toprak derbeyleği rejimi de halkı ezerse de öteki derecede tahripkâr olamazdı. Rus istilâsından sonra da Azerbaycan bir dereceye kadar iktisadi himaye görmüş ve biraz kalkınmış olduğu için, esasen zengin bir tabiat içinde yaşayan Azeri, hayat neşesini kaybetmemiştir. Zengin, müreffeh ve sefih Rusya ile teması bilâkis ona belki de biraz daha fazla neşe vermiştir.

Bunun için, Azeri neşe, duygu, heyecan, şiir, musiki ve aşk itibarile daha dolgun bir hayat yaşar. Fuzulinin gazelleri dilden dile dolaşır. Bu Azeri ye şiir, heyecan ve aşk verir; bizim hüseyini, daği, kürdi dediğimiz makamlarla halk musikisi, Azerbaycan dağlarında mütemadiyen bir yandan öbür yana aksedip giden yanık ruhlu, aşık bir sestir. Bu işlerin en güzel tarafı da şudur ki küçük köy halkı ile büyük şehirli arasında, hattâ Rus kültürünün tesir ve nüfuzunu yüksek derecede taşıyan münevverler dahi dahil olmak üzere, bu bakımdan mühim farklar yoktur. Her iki sınıfa mensup olan insan da aynı nağme, aynı melodi ile canlanır ve aynı Fuzuli ile aşka gelir. Aynı şairin Leylâ ile Mecnun'u opera haline gelmiş, onu her sınıf halk aynı heyecan ile dinler. Altı teli şeştar yanık Azeri nağmesinin her elde ve her evde bulunan bir tercümanıdır. Şeştar, hem köy-

lünün, hem şehirlinin müşterek musiki aletidir.

Anadoludaki muhtelif köylü sazlarının daha fazla tekâmül etmiş şekli olan şeştar opera sahnesine kadar çıkan, tam manasile milli bir musiki aletidir. Bu sayede, halk ve münevver aynı sestem ve aynı nağmeden aynı heyecanı alırlar.

Azeri oyunu da sever; bizim İstanbul, bugün dinleyicisi pek azalmış olan çifttelisi yerine orada Enzeli vardır. Çifttelinin içinde eski Bizansın oyun melodisi hâkim olmasına mukabil Azerinin Enzelisi tamamen Türktür ve bundan dolayı, onu yalnız Kafkasyada değil, İran Azerbaycanında tanımayan Türk yoktur. Onu çalarlar ve oynarlar.

Amerikadan gelen yeni dans musikisi İstanbulda çiftteliliyi çabuk öldürdü. Zannetmiyorum ki aynı musiki Azerbaycanda Enzeliyi mağlûp edebilmiş olsun. Çünkü o, bir şehir halkının musikisi değil, bütün bir milli kütlenin aşk ve heyecan nağmesidir.

Azeri kadını sever. İstanbul şairi Nedim, Azerinin şairi Fuzuli oluşu da gösterir ki Azeri «sâki» den ziyade «sâkiyeden hoşlanır. bunun için müteakib Azeri, tamamen kapalı gezen karısını yanına almadan tiyatroya gitmez. Azerinin kadını ve kızı başına kellegayır denilen baş örtüsünü koydu mu, köyde veya şehirde her yere girer. Yalnız, köyde köyün yabancı olan dan ihtimal kaçır.

Kellegayır, umumiyetle siyah renkte olan bir baş örtüsüdür. Bu kelime ve bu örtü şarki Anadolu'da da vardır. Azeri kadını, bunun bir tarafını başının üstüne kor, bir ucunu boynuna dolar ve bir ucunu da sağ tarafına yanına sarıkır. Ona zarif bir şekil verir. O bu kıyafetle, ayrıca çarşafa veya yeldirmeye lüzum görmeksizin, her yere gider hususî cemiyetlerde, kadınları gizlemeler. Bunun için, cemiyet çoştığı, şeştarlar Enzeli ile canlandığı zaman, Azeri kadının başındaki kellegayır ayağa kalktığını ve raksettığını görürsünüz. Erkek ve kadın beraber raksediler ve her hareketlerinde, birinin yalvardığını, ötekinin naz ettiğini görürsünüz.

Azerinin, bize nazaran, en kuvvetli tarafı buradadır. Millet halinde böyle cemiyetler ve toplu yaşadığı, toplu duyduğu ve toplu heyecana geldiği için, hattâ fikren Ruslaşmış unsurlar bile Enzelinin sesini işittiler mi Türk olurlar. Hattâ dahası var: Azeri erkeğe varmış Rus kadını bile bazan sokağa kellegayır çıkar ve Enzelinin sesini duyduğu zaman o da aşka gelip oynamaya başlar!

Azeri kütlesi arasındaki bu milli duygu topluluğu, modern cemiyet nizâmının Azerbaycana giriş tarzı üzerinde de tesir yapmıştır ve bu sayede modern hayatın merasimi, Azeri Türküne ait âdetleri unutturamamıştır. Meselâ; en modern sınıfın kadınında bile şapka kellegayır ortadan kaldırmamıştır. Canı istediği zaman, kadın başındaki şapka çıkarıp zarif bir şekilde başına kellegayır kor ve sokağa, hattâ cemiyete bile gider.

(Arkası var)

Nöbetçi
Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul şehitindekiler:

Aksarayda: (Sarım), Alemddarda: (Abdülkadir), Beyazitte: (Cemil), Samatya da: (Teofilos), Eminönünde: (Salih Necati) Eyüpte: (Arif Beşir), Fenerde: (Hüsamettin), Şehremininde: (Nazım), Şehzadebaşında: (İ. Hall), Karagöyünde: (Fuat), Küçükpazarda: (Necati Ahmet), Bakırköyünde: (Hilâl),

Beyoğlu şehitindekiler:

İstiklal caddesinde: (Dellasuda), Galatada: (Hüseyin Hüsnü), Taksimde: (Limonciyan, (Pangaltıda: (Nargileciyan), Beşiktaşa: (Ali Rıza), Üsküddarda: (İttihat), Sarıyerde: (Asaf), Kadıköyünde: (Büyük), (Üçler), Büyükdada: (Şinasi Rıza), Heybelide: (Halk).

İttihat ve Terakide on sene

17 inci kısım No. 17

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Azerî kütlesinin millî duygu topluluğu başka bir tesirde yaratıyor: Bir Azerinin Sünnî veya Şii olduğunu anlamak kolay değildir

Gene meselâ, yeni bir ev yaptırın, yahut yeni bir eve taşınan bir aileyi mutlaka ziyaret etmek ve ona bir çörek ve içi tuz dolu bir tuzluk götürmek âdetini en küçük ve en eski ruhlu bir Azerî de tatbik eder, en ultra modern de. Bunun gibi, köyde de, şehirde de bir evlenme oldu mu, onun bütün tanıkları gayreyte gelirler ve eskisi de modern de aynı tarzda, ona eski âdetlere göre yardım etmek üzere, hediyeler götürürler. Hatta terbiyece Ruslaşmış olanlar bile, bizim frenklik taslamakta Noel ağacı dikmeğe kadar gidenlere benzerler. Bunlar Rus âdetleriyle değil, Türk âdetleriyle çevrilmiş olarak yaşarlar.

Azerî kütlesindeki bu millî duygu topluluğu başka bir tesir daha yapıyor: Bir Azerinin sünnî veya şii olduğunu anlamak kolay değildir.

Bunu, bir dereceye kadar onların isimlerinden farketmek belki kabil olur. Fakat, Azerî küçük ismi ile değil, soy adı ile anıldığından bunda da müşkülât vardır. Soy adları, kan nisbetlerine, hesap ve neseplere göre eski zamanlardan beri devam edip gelen bu adlar, şii veya sünnî olmaktan evvel Türktür. Dini ve mezhebi adlar da küçük isimlerdir ve bunlar kullanılmaz. Küçük isim olarak «Ali» yi taşıyanların şii olduklarına hükmetmek müşküldür; çünkü sünnîler de bazan bu ismi taşırlar. Küçük ismi «Ömer» olanların sünnî olduklarına inanabiliriz, çünkü şii, demokrasiyi sevmiyen otorite Ömere karşı asla dost değildir. Rusya'daki 905 ihtilallerinden beri, içine kuvvetli bir demokrasi hareketi girmiş olan Azerbaycan, mollalar ve hânlar tarafından bir vakitler hayli kuvvetle körlüklenmiş olan mezhep ihtilâflarını unutmuş, denebilir. Değil mezhep ihtilâflarını unutmak, hattâ mezhebi vaziyetini izhar edecek hareketlerde bulunmaktan bile çekinirler.

Çünkü, Azerî sünnî veya şii olmaktan evvel Türktür. Üç buçuk seneye yakın bir zaman aralarında yaşadığım bu insanlar arasında bir hayli dostum ve pek çok da tanıdığım insan vardır. Buna rağmen, içlerinde hangi mezhepten olduklarını pek sağlam olarak ve kendileri ile bu hususta konuşmuş bulunarak bildiğim pek az insan vardır. Kaide şudur ki şimale doğru gittikçe Azerî sünnîleşir, cenuba doğru indikçe şiileşir; fakat, bu Türk oğlu Türk Azerî, kendi içinden bu mezhebi duyguyu çıkarıp atmış denecek derecede, bu işlere yaklaşmaz. Halbuki, Azerî kuvvetli Müslümandır da!

İşte, Azerbaycan budur, işte, Türkiyede yakın zamana kadar gâh Meşhedî, gâh Acem diye kendisile Osmanlı'nın ve Osmanlı ruhluların insanları alay ettikleri, tanımadıkları Azerî de budur. Bunlar o kadar hâlis Türklere ki ben, bir İstanbullu sıfatıyla, onlar kadar hâlis Türk olduğumu iddia edemem. Çünkü onların bir kısmı, aşiret içinden daha dün çıkmış, yahud hâlis bir Türk beyinin hânlik muhitinden dün ayrılmış, bütün Türk renkleri ve Türk çizgileri yüzlerinde duran tam kanlı Türklere. Hiç bir mübalâgaya kapılmaksızın okuyucularımı temin ederim ki ben Türklüğümün derinliğini, ilk defa Azerbaycanda duydum.

AZERBAJYAN'DA TÜRK SEVGİSİ

Yazlık zamanında köyde otururken, maarif komisyonundaki teşkilât işleri arada sırada benim şehre inmemi icab ederdi. Köyde bulunduğum sırada pek az takip edildim. Yalnız iki defa için Azerî bir dedektif köye kadar gelip orada ne yaptığımı hakkında köyün komünist «yovası» ndan tahkikat yaptı. Bittabi köylü de hikâyeyi bana olduğu gibi anlattı.

Bir kaç hafta devam eden bu az takip benim sınırlarımı biraz rahatlandırmıştı. Arada bir şehre gidip geldikçe, kendileriyle serbestce konuşabilece-

ğim dostlarım, benim neye karar verdiğimi sorarlardı, sonbaharda avdet fikrinde olduğumu söyledikçe beni bundan vazgeçmek için teşvikte ve hattâ ısrarda bulunurlardı. Gidip gelirken köylerde ve köylüler arasında gördüğüm şeyler de beni her gün bir parça daha yumuşatıyordu. Yavaş yavaş, kendimi her gün takip edilmek fikrine alıştırdım. «Varsın, takip etsinler!» diyordum. Abdestinden şüphesi olmayan bir adam için takip edilmekten korkmaya elbet mahal yoktu. Yalnız biraz sıkılıyor, her yere her zaman gidemiyordum ve herkesle istediğim gibi konuşamıyordum. Bunun da o kadar büyük bir zararı olmamak lâzım gelirdi.

Bundan evvel de münasebet düştükçe söylemiş olduğum gibi, Azerî Türkiyeye Türkünü çok sever. Onu, büyük bir ağabey olarak ve hattâ biraz da insanlığın üstünde bir mahlûk şeklinde tanır. Dünyanın en emsalsiz muzafferiyetini kazanarak Avrupalıyı susturmuş olan olan Mustafa Kemal paşa kadar büyük adam dünyada ne gelmiştir, ne gelecektir. Hele Türk koşununa (askerine) diyecek söz yoktur. Azerî bu işlere hayrandır ve Türkle hakikaten aşiktir. Köyle şehir arasındaki gidip gelmeler, beni bu müşahedelerde büsbütün kuvvetlendirdi. Türk okuyucularına Azerinin Türkiye hakkındaki duygularına dair daha sağlam bir fikir verebilmek için bu müşahedelerden birini buraya bir hikâyeye olarak kaydedeceğim:

Bir gün, Bakü'den Bizova'ya dönüyordum. Yanımda, bizim köyde oturan hanımımı ve çocuğunu ziyarete giden sefaret başkâtibi Ferid vardı. Trende giderken biz onunla konuşuyorduk. O sırada karşımızda oturan yaşlıca bir adam mütemadiyen bize bakıyor, bilmese de beni tetkik ediyordu. Tetkiki o kadar musır ve o kadar aşikâr idi ki bir aralık bunun, yeni bir takibci olduğuna hükmettim. Fakat, kıyafetinden, çehresinden Türk olduğu anlaşılın bu adamda takibci hali de yoktu. Türklere arasında takibci de mahduttur. Bunun için bir hayli merak ettim.

Fakat, merakım uzun sürmedi. Yerinden kalktı, bana doğru geldi ve dost bir gehre ile:

— Efendim, dedi; tanıştığınız (1) siz Türkiyeli meallim, Mehettin efendisi?

— Belî!
—Yoh... «beli» değil, gerek ki hemişe siz diyen kimi «evet» diyeyiz. İndi biz hemişe «evet» deyirih. (2)

Güldüm ve:

— Evet...
Dedim. O, devam etti:

— Şükür olsun Allaha ki seni tapmısam. (3) Siz benim oğlanın meallimisiniz.

— Hansî (4) oğlanı?

— Ben Musa Hanlı'yem, benim oğlanın... Ben onun atası (5) yem.

(Arkası var)

(1) Affedersiniz.
(2) Hayır, «beli» değil, her zaman söylediğiniz gibi «evet» deyiniz; biz şimdi daima «evet» diyoruz.

(3) Bulmuşum.

(4) Hangî.

(5) Babası.

Nöbetçi

Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihatindekiler:
Aksarayda: (Ziya Nuri), Alemdarda: (Egref Neşet), Beyazıtta: (Haydar), Samatya'da: (Erofios), Eminönünde: (Besir Kemal), Eyyüpte: (Arif Beşir), Fenerde: (Emiradi), Şehremininde: (Nazım), Şehzadebaşında: (Asaf), Karagömrükte: (Arif), Küçükpazarda: (Halûsi), Bakırköyünde: (İstefan).

Beyoğlu cihatindekiler:
İstiklâl caddesinde: (Kanzuk), Galata'da: (İsmet), Taksimde: (Nizamettin), Kurtuluşta: (Necdet), Yenışehirde: (Parunakyan), Bostanbaşında: (İtimat), Beşiktaşta: (Nallı Halit), Üsküdar'da: (Imrahor), Sarıyerde: (Nuri), Kadıköyünde: (Moda), (Merkez), Büyükdada: (Sinaal Rıza), Heybelide: (Halk).

Azerbaycanda son ittihatçı

— Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen —

Bir gün Baküye gelmiş ve her hangi bir sebeple eve uğramışım. Arkamdan kapının önüne resmi elbiseli bir Çeka memurunun geldiğini gördüm. İçeri girmek için nezaketle izin istedi " buyurun! ", dedim.

— Yaşlı...

Genç Musa Hanlı, benim en çok sevdiğim bir talebendi. Hayatımda çok zeki, çalınan talebe gördüm; fakat bir kaç ay içinde Musa Hanlı gibi büyük bir ileri hareketi yapan talebe olabileceğini, bir kere bile düşünmüş değildim. O kadar değerli bir gençti. Bugün o da, bir çokları gibi, Türk olarak, Türklük duygusunu, hayatının en aziz duygusu tanıyarak çoktanberi, gözlerini hayata ebediyen kapamış bulunuyor. İnce ve uzun boyu, esmer çehresi ve içinden zekâ fıskıran kara gözlerle, onun o ilim aşığı hayali gözlerinin önünden hiç bir zaman silinmemiştir.

Musa Hanlı'nın babası, bizim İstanbul kelimesini tereddütle kullanarak «efendim» diye devam etti:

— Benim sizden bir ricam var: Gerçek ki ben sizin ayağınızı öpem...

— Nasıl?

— Evet, gerek ki ben sizin özünüzdün ayağınızı öpem... Ben böyle ahdedip and içmişim!

— Neden ötürü?

— Size razılığımı (1) göstermekten ötürü.

Ben hayrette idim; ne diyeceğimi şaşırmışım. O, anlatıyordu:

— Benim oğlan hemişe sizden danışır (2). Sizi çok sever. Siz bizim uşaklara elle (3) yaşı şeyler öğretirsiniz ki hammısı meettel (4) kaluplar. Bene (5) sizin barenizde ele şeyler dedi ki ben de size uzaktan aşık olmuşam valaha ahdetmişem ki sizi tapam ve ayağınızı öpem!

Bu babadaki hissiyatın temizliği beni ve Ferid'i rikkate düşürmüştü. Muhabbet ve teveccühüne teşekkür ettim. Burada benim yaptığım şeyin bir vazifeden başka bir şey olmadığını vesaire vesaireyi söyledim. İş bu kadar büyüme mahal olmadığını söylemekte Ferid de bana yardım etti; fakat, Allaha ahdetmiş olan bu heyecanlı adamı ikna etmeğe imkân olmadı. Bu çokkum Türk and içmiş, andını yerine getirmeye mecburdur!

— Siz bizim büyüğümüzüz, diyordu; Kemal paşa bizim de atamızdır. Siz bizlerin hammızı ölümden kurtardınız. Türk koşunu gelmeseydi Ermeni komiteleri bizi kesecehlerdi. İndi de sen bizim uşaklarımızı yaşı okutursun; sendem çok yaşı şeyler öğreşirler; gerek ki ben de ahdimi yerine getireyim!

Tren incecğimiz istasyona gelinceye kadar mücadele devam etti. Bütün bu sayıdağı sebeplerden dolayı andını yerine getirmek için ısrar ederken çıktık. Bu istasyondan biz Bizovnaya gidecektik, o da Merdekan'a. Biz, ekseriya, iki tekerlekli köy arabalarına binerdik. Fakat, bunları da bulmak güçtü. Meğerse onun dört tekerlekli hususî bir

(1) Minnet ve şükranımı.

(2) Bahseder.

(3) Öyle.

(4) Mattal, yani hayran.

(5) Bana.

arabası istasyonda bekliyormuş, evvelâ bizi alıp yerimize götürmeğe karar verdi, arabaya binip yola çıktık. Yolun yarısına kadar da, ahdimi yerine getirmekte ısrar ediyordu; biz de onu bundan vazgeçirmeğe çalıştık. Nihayet, bizi arabasile köyümüze kadar götürmüş olmasının, hükmen, ahdim yerine getirilmiş demek olacağını kendisine anlattık ve ikna ettik.

Bu temiz yürekli insanın bana karşı gösterdiği muhabbet, benim şahsıma değil, Türk milletine idi. İkide birde, ondan, Anadoludan, Mustafa Kemal paşadan bahsediyor ve ne söyleyeceğini bilemiyordu.

O gün, bu hâdise benim üzerinde çok tesir etmişti. Ferid de heyecanlanmıştı. Vaziyetimin müşkül olduğunu bilmesine rağmen, bu insanları bırakıp gitmenin doğru olmayacağını ve hiç olmazsa bir sene daha orada kalmamı söyledi. Ben de bunun üzerine bir sene daha kalmıya karar verdim.

ÇIKMAYA DAVET

Fakat, biz insanlar, kendi irade ve kararlarımızdan ziyade hâdiselerin ve içinde yaşadığımız muhitin emirlerine tâbiiz.

Bir gün Baküye gelmiş ve her hangi bir sebeple eve uğramışım. Arkamdan kapının önüne resmi elbiseli bir Çeka memurunun geldiğini gördüm. İçeri girmek için nezaketle izin istedi, «buyurun!» dedim, girdi, elinde tuttuğu bir kâğıdı bana uzattı. Kâğıda bak-tım, benim evimde taharriyat yapmaya memur olduğunu gösteren bir vesika idi. Aylardanberi dışarda yapılan taharriyat kâfi gelmemiş, bir şeyler anlyamamış olacaktı ki şimdi de içinde taharriyat yapmak istiyorlardı!

Köyde bulduğukça, azalmış ve bir müddet beni iz'az etmemiş olan takibin tekrar başlamış, ve nihayet, kendisini meydana vurarak, evime kadar girmiş olması hoş bir şey değildi. «Bakalım arkasından ne çıkacak?» diye memura:

— Buyurunuz, vazifenizi yapınız!

(Arkası var)

Nöbetçi
Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda: (Şeref), Alemdarda: (Esad).

Beyazıdda: (Asador), Samatyada: (Teofilos), Eminönünde: (Mehmet Kâzım).

Eyipte: (Hikmet Atlamaz), Fenerde:

(Hüsamettin), Şehremininde: (Hamdi).

Şehzadebaşında: (Üniversite), Karagüm-

rükte: (Kemal), Küçükpazarda: (Hik-

met Cemil), Bakırköyünde: (Hilâl).

Beyoğlu cihetindekiler:

İstiklâl caddesinde: (Galatasaray), Tü-

nelbaşında: (Matkovig), Galatada: (İk-

yol), Fındıklıda: (Mustafa Nall), Cum-

huriyet caddesinde: (Kürkcyan), Kal-

ayovucuda: (Zafiropolos), Firuzçada:

(Ertuğrul), Şişlide: (Asım), Beşiktaşta:

(Ali Rıza).

Boğaziçi, Kadıköy ve Adalar:

Üsküdar'da: (Selliye), Sarıyerde: (A-

saf), Kadıköyünde: (Saadet, Osman Hu-

lûs), Büyükdada: (Halk), Heybelide:

(Tanış).

Nafia Vekâletinden:

1 — Eksiltmeye konulan iş: Çarşamba ovasında Hamzalı ve civarında mevcut bataklıkların kurutulması ve Aptal ırmağı tebdili mecra ameliyatı.

Keşif bedeli 114121 lira 85 kuruştur.

2 — Eksiltme: 12/8/937 tarihine rastlayan perşembe günü saat 15 de Nafia Vekâleti sular umum müdürlüğü su eksiltme komisyonu odasında kapalı zarf usulile yapılacaktır.

3 — İstekliler: Eksiltme şartnamesi, mukavele projesi, bayındırlık işleri genel şartnamesi, fenni şartname ve projeyi 5 lira 71 kuruş bedel mukabilinde Sular Umum Müdürlüğünden alabilirler.

4 — Eksiltmeye girebilmek için isteklilerin 6956 lira 10 kuruşluk teminat vermesi ve 50 bin liralık Nafia Su işlerini teahhüt edip muvaffakiyetle bitirdiğine ve bu kabil su işlerini başarmakta fenni kabiliyeti olduğuna dair Nafia Vekâletinden alınmış müteahhütlik vesikası ibraz etmesi.

İsteklilerin teklif mektuplarını ikinci maddede yazılı saatten bir saat evveline kadar sular Umum Müdürlüğüne makbuz mukabilinde vermeleri lâzımdır. Posta-da olan gecikmeler kabul edilmez.

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Biraz sonra, Çeka memuru beni otomobile bindirdi ve aynı arabada yanımda değil, karşımda ve kenarda oturmak suretileden bana ayrıca hürmet gösterdi

Dedim ve gözlerimle onun her hareketini tetkike başladım. Gayet sathî, şurasını burasını rastgele karıştırmaktan ibaret bir taharriyat yaptı. Neticede bazı ilmi mesalme ve bilhassa Osmanlı tarihi üzerinde içtimal ve materyalist usul ile bir kaç senedenberi yapmaya çalıştığım bir teze aid bir kaç yüz sayfalık yazıları ve bu arada tesadüf ettiği bir kaç aile mektubunu bir araya topluyarak bir paket yaptı.

Dikkat ediyordum: Taharriyat, çok basit ve hattâ hiç de ciddi değil idi. Her hangi bir sıra takib etmeksizin, rastgele yapılan ve araştırmadan ziyade karıştırmaya benzeyen bu iş, uzun sürmedi. On dakika sonra, o işini bitirmiş, paketi yapmış, benim yanıma gelerek:

— Benimle beraber lütfen Çekaya kadar geleceksiniz. Öyle emir aldım!

Dedi. Çekaya gitmek hoş bir şey değildir; «fevkalâde» komisyon manasına gelen rusca Çerez veçalnaya Kamisyânın kısaltılmış şekli bu Çeka isminin, Rus inkılabı tarihindeki rolü malûm ve ziyaretleri de nâhoştur. Bunun için, araştırma bitip de nezaketle Çekaya davet edildiğimi gördüğüm zaman memnun olmadım.

Fakat, korkmadığımı da iddia edebilirim. Hayatımda bir kere Bekir Ağa Bölüğü'ne girmiş olduğum için hapsedilmenin ne demek olduğunu biraz biliyordum. Siyasî hapisler o kadar çok fena değildir. Bundan başka, memurun çok dikkatli bir nezaketle muamele ettiğine göre ona bu tarzda hususî bir emir verilmiş olduğu muhakkaktı. Nezaketle muamele edilmek üzere hususî bir evir verilince de bunun arkasından huşunet çıkmaması gayet tabii olmak lâzım gelirdi. Şu halde, ortada endişe edilecek mühim bir sebep görünmüyordu.

Biraz sonra, memur beni otomobile bindirdi ve aynı arabada yanımda değil, karşımda ve kenarda oturmak suretileden bana ayrıca bir de hürmet gösterdi. Bu müşahede, beni daha ziyade teskin etmişti. Bundan başka, bu iş benim için, az çok, ne meçhul, ne de fevkalâde bir şeydi. Buraya gelirken bu gibi hâdiselerin içtinabına imkân olmayacağına kanidim. Şimdi, vakur olmak, korkmamak, sükûnet göstermek, hülâsa işleri «efendice» karşılamak da vazife idi.

Bu memleketlerde dolaştığım müddet esnasında ilk defa olarak bindiğim otomobil -o sıralarda Rusyada otomobil hem fevkalâde az, hem de hususî insanların otomobile binmesi yasak ve yahud imkânsızdı. Çeka'nın merkez riyaset binasının kapılarında birinin önünde durdu. Memur arabadan inerek, aynı nezaketle beni de indirdi. Bu kadar nezaketle davet edilen bir yerde elbet bana karşı her hangi bir fena muamele yapmak fikri olamayacağı kanaati artmış olduğu için, ben de sükûnet ve emniyetle indim ve memuru takib ettim.

Merdivenler, koridorlar, odalar, her tarafta süngüli nöbetçi askerler, belleğinde çiftler tabancaları olan nöbetçi Çeka memurları, şurada, burada göze çarpan «buraya giremez!» yazıları ile yalnız vazifedarların girebilecekleri daireler, nihayet, dördüncü kata çıktık. Memur, bir kapının önünde durdu. Kapının üstünde rusca «Dördüncü Daire» levhası vardı. Bir dakika kapının önünde beklememi rica ederek, beni yalnız bıraktı ve kendisi içeri girdi.

Bir dakika sonra çıkarak kapıyı açtı ve:

— Pajalsta (1) diye beni içeriye aldı.

(1) Rusca «buyurunuz!» demektir.

Geniş bir odanın bir tarafında bir masa ve bunun önünde bir memur vardı. Çehresini görür görmez tanıdım: Bir Ermeni idi. Beni bu memur da nezaketle ve hattâ, misafir gelmiş gibi, ayağa kalkarak karşıladı. Nezaketin bu derecesine söz yoktu; bu Çekanın bu kadar nazik olabileceğini ben hiç tasavvur etmezdim. İçimden «bunların bu kadar nazik adamlar olduğunu bilseydim daha evvel gelirdim!» diyordum:

Memur beni karşıma oturttu. Beni «ziyaret eden» memurun beraber getirdiği paketi açarak bir müddet karıştırdı; bunların nelerden ibaret olduklarını bana sordu; izahat verdim. «Müsaade edersem» bunların tetkik edileceğini söyledi. Sonra biraz konuşmaya başladık.

(Arkası var)

Büyük Trakya Manevraları

(Baş tarafı 6 ncı sahifede)

dolu sahilini takiben Büyükadaya gidecek ve öğle yemeği Yat Klübünde yenilecektir.

Büyükadadan saat 16 da hareketle Florya civarı görülerek sahili takiben Köprüye avdet edilecek ve akşam yemeği Perapalasta yenilecektir.

Ağustosun 25 inci çarşamba günü misafirler saat 10 da köprüde rükuplarına tahsis edilecek olan bir Şirketli Hayriye vapurule Rumeli sahilini takiben Boğazın methaline kadar bir te-nezzüh icra edecekler ve öğle yemeğini Tarabyada kâin Tokatliyan otelinde tenavül eyliyeceklerdir. Misafirler saat 16 da vapura rakiben ve Anadolu sahilini takiben Köprüye gelecekler ve oradan otomobillerine binerek Perapalasta otele avdet edeceklerdir.

Akşam misafirlerimiz serbesttir.

Trakyada cereyan eden ordu manevrasını takibe davet edilen misafir heyetlerin memleketimizde ikametleri hakkında tanzim edilen resmî program ağıustosun 25 inci çarşamba günü akşamı hitam bulmaktadır.

Misafir heyet Başkanları istikbalde olduğu gibi merasimle teşey edilecektir.

COŞKUN

Manifatura mağazasında
müşteri kalabalığı

Beyoğlu İş Bankası karşısında mevsim inkızasından dolayı fiatlarda görülmemiş tenzilât yapılmıştır. Sayın müşterilerin bu fırsattan istifade etmeleri için bu mağazaya şitap etmeleri kendi menfaatleri iktizasıdır.

	Kş.
140 santim eninde keten gandi	200
100 santim eninde keten ve pamuklu (Karolin)	145
Tek renkli fantazi ketenler	40-120
Yünlüler 150 kuruştan itibaren	
Erkek kostümlükleri (Keten ve yünlü)	200
Fantazi organtinler	80
Gande	175
İpekli tüller	90
Marokenler	200-225
Krep saten	250
Ekstra jerse	130

Fiatlar maktudur

Memur Aranıyor

T. C. Ziraat Bankasından :

Ordu, Mersin ve İstanbul şubelerimiz kambiyo işlerinde çalıştırılmak üzere yüz lira aylıkla ve imtilhanla dört memur alınacaktır. Tahsillerinin liseden aşağı olmaması ve fransızcaya iyi derecede vâkıf olmaları lâzımdır. Taliplerin İstanbul şubemizde Kambiyo kısmına müracaatları. (4649)

Azerbaycanda son ittihatçı

— Yazar: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen —
Karşımdaki zatın bir Çeka memuru olmasına rağmen sert cevap vermem, biliyordum ki, yapmak istedikleri şey beni Azerbaycandan çıkarmaktı

Kafkasyada enternasyonal dil türkçedir. Ermeniler de güzel türkçe söylerler ve Azeri şivesini Azeriden fark-sız olarak telâffuz ederler, her nedense Türkiye'deki Ermeniler bir türlü bizim gibi konuşmayı beceremiyorlar. Ben, Kafkasyada, çok defa karşımdakinin Ermeni olduğunun farkına varamamışım!

Bizim memur da Ermeni olduğu için benimle türkçe konuşuyordu.

— Siz, Muhittin beysiniz, değil mi?

— Evet.

— Hani, şu Üniversitede hoca olan, ittihatçı?

— Evet.

Bir lâhza yutkunup mühim bir şey düşünüyormuş gibi, bir tavır aldıktan sonra da devam ediyor:

— Siz evvelce, Türkiye'de gazete çıkarırmışsınız?

— Evet.

— Hangi gazete bu?

— Başlıca İstanbulda «Tanin» i, Ankarada bir müddet «Hâkimiyeti Milliye» yi idare ettim ve bir müddet de «Yeni Gün» le meşgul oldum.

Çekanın dördüncü dairesinin galiba şefi olan bu zat, bu cevap üzerine bir müddet daha düşündü; sonra, mühim bir sual daha irad etmiş gibi bir tavır alarak:

— Pek güzel. «Tanin» ne demektir? Yani, kelimenin manası?

— Siz, dedim; güzel türkçe konuşuyorsunuz. «Tanin» in ne demek olduğunu bilmiyor musunuz?

— Hayır, ben âdi konuşma dilini bilirim. Böyle türkçenin Farisisini bilmem.

«Tanin» Farisi değil, Arabi bir kelimedir ama, bizim burada «elenikasını bilmek» tâbiri mukabilinde Kafkas Ermenileri «Farisi» tâbirini kullanırlar. Onlara göre türkçenin yüksek şekli, edebî dili, «Farisi» dir!

— Tanin demek, uzayıp giden ses, akseden ses demektir.

Bu cevabının üzerine, memur uzun uzadıya düşündü. Sonra tekrar sordu:

— Başka bir manası yok mudur?

Bunu neden bu kadar çok merak ettiğini anıyamyordum.

— Galiba, dedim; manası bu kadardır. Başka bir manası daha var da ben bilmiyorum, olabilir. Ben de «Farisi» de o kadar kuvvetli değilim.

— Amma üniversitede ders vermiyor musunuz?

— Evet, lâkin ben Üniversitede «Farisi» okutmuyorum, ilim ve metottan bahsediyorum.

İşin daha derin tarafına gitmeğe lüzum görmiyen bu zat yeniden bir hayli düşündükten sonra tekrar sordu:

— Siz bu Taninde nasıl bir vazife gördünüz?

— Her türlü vazifeyi gördüm. Önce muharrir, sonra dört sene tahrir müdürü, daha sonra da beş sene başmuharrir oldum.

— Siz ittihatçısınız değil mi?

— Elbet öyle olmam lâzım. Başka türlü, bu gazeteye başmuharrirlik yapabilir mi idim?

Karşımdaki zatın bir Çeka memuru ve bir Ermeni olmasına rağmen, suallerine bir dereceye kadar sert cevap vermem, benim kahramanlığımdan ziyade başka bir sebepten ileri geliyordu. Biliyordum ki bütün yapmak istedikleri şey, beni Azerbaycandan çıkarmaktı. Bu hususta aylardanberi o kadar azık tarzda, tahkikat, tetkikat cereyan etmişti ki bütün o Çeka dairesinde göze çarpan haric ketumiyet ve esrar manzarasına rağmen, meselenin bütün mahiyeti bana kadar gelecek yol bulmuştu. Bunun için, ben de artık kızmıştım. Hiç bir sebep yokken mesul bir komünist hükümeti tarafından, kırması balmumu ile, yapılmış ısrarlar ve ricalar üzerine buraya gelmiş ve vazifemi tam bir dürüstü içinde yapmış, rejim aleyhinde en küçük bir şey söylememiş olduğum halde bu kadar izâç edilmiş olmam, nihayet benim sınırları-

min üzerinde bir tesir icra etmişti. İstenilen şey benim Azerbaycandan çıkarılmam olduğuna göre, zaten bu da memnuniyetle değilse bile kolaylıkla kabul edebileceğim bir şeydi. Bunun için cevaplarım, mana itibarile değilse bile ton itibarile sertçe idi.

O, «Tanin» i bırakarak bu defa da Ankaraya geçmişti. Bir takım sualler ve cevaplar da bu fasıl üzerinde cereyan etti. Fakat sorulan bu defaki sualler de manasız şeylerdi.

— Ankarada ne gibi vazifeler ifa ettiniz?

— Bir fikir adamı ne gibi vazifeler ifa ederse hepsini yaptım.

— Yani, ne gibi?

— Ne gibi olacak? Evvelâ neşriyat yaptım; Hâkimiyeti Milliye, Yeni Gün gazetelerinde yazı yazdım ve bu yazılarda daima Türkiye ile Sovyetler arasındaki dostluk münasebetlerinin kuvvetlendirilmesi fikrini müdafaa ettim; Anadolu ajansını ve matbuat umum müdürlüğünü idare ettim. Bu vazifeler arasında, aynı siyaseti ehemmiyetle müdafaa etmiş olduğumu herkes bilir. Fakat, şimdi fena bir mukabelesini görüyorum ve durup dururken rahatsız edilmiş bulunuyorum.

Bu küçük mukabil hücum, bu serzeniş Ermeni memuru biraz kızdırsa olsa gerekti. Bununla beraber nezaketle muamele etmek üzere ehemmiyetlice talimat almış olacaktı ki darılmadı. Nezaketle mukabelede bulundu:

— Rahatsız etmeğe mecbur oluşumuz vazife iktizasıdır. Bunun için bize darılmamanız icap eder. Çeka inkilâbın bekçisidir. Her şeyi anlamak ve bilmek ister. Size sualleri bunun için soruyorum.

Bu söze evvelki cevaplarımdan daha kuvvetlice bir mukabele olmak üzere, dedim ki:

— İşte, benim canım da bunun için sıkılıyor; inkilâbın bekçisi olan bir teşkilât inkilâbın düşmanlarıyla uğraşabilir; fakat, inkilâbın dostlarını rahatsız etmekten çekinmek mecburiyettindedir. Bunu hesaba almıyorsunuz!

Ben tonu yükseltince o, kendisini ziyaf hissetti. Ve önünde kapalı duran peyce kalın bir dosyayı karıştırırmaya başladı. Dikkat ediyordum: Karıştırışın tarzı bir şey aramaktan ziyade, düşünmekte, nihayet baklayı ağzından çıkardı:

— Diyolar ki, siz burada Ankara hükümeti hesabına casuslukla meşgul oluyorsunuz! Buna ne dersiniz?

Bu defa kızdım. «Casus» kelimesi fena halde canımı sıktı. Bu adamın ağız ile kendimi hakarete uğramış olarım hissettim. Daha sert bir tonla hemen cevap verdim:

— Bilirsiniz ki, dedim; casusluk güzel bir şey değildir. Bu san'atların en kötüsü, insan ahlakına en ağır gelen bir şeydir. İnsan bu san'atı keyif için yapmaz; para için ve bir ihtiyaç mukabilinde yapar. Benim ise böyle bir işle uğraşmam için hiç sebep yoktur.

(Arkası var)

Nöbetçi
Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda: (Ziya Nuri). Alemdarda: (Eşref Neşet). Beyazıdda: (Belkıs). Samat-yada: (Teofilos). Eminönünde: (Sali, Necati). Eyüpte: (Arif Beşir). Fenerde: (Hüsamettin). Şehremininde: (Nâzım). Şehzadebaşında: (İ. Hakkı). Karagüm-rükte: (Arif). Küçükpazarda: (Hulûsi). Bakırköyünde: (Hilâl).

Beğolu cihetindekiler:

Tünelbaşında: (Matkovç). Yüksekaldır-mada: (Vingopulo). Galatada: (Merkez). Taksimde: (Kemal-Rebul). Şişlide: (Pär-tev). Beşiktaşta (Ali Rıza).

Boğaziçi Kadıköy ve Adalardakiler:

Üsküdar: (İttihad). Sarıyerde: (Asa). Kadıköyünde: (Moda, Merkez). Bıyüksü-dada: (Sinasi Rıza). Heybelide: (Halk).

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen
Memur elindeki kâğıda bakarak! " - Sizin hakkınızda
Çeka Riyaset Meclisi tarafından verilmiş bir kararı
okuyacağım. Lütfen dinleyiniz! ", dedi

Bundan başka, ben hayatta siyasetle meşgul olduğum zaman kadar ilimle ve muallimlikle de meşgul oldum. İlimle uğraşan adam casusluktan zevk almaz. Size benim hakkımda bu sözü ancak, bizzat casus olanlar söyleyebilirler ki, bu gibi adamlarda ahlak bulunmadığı için, onların her sözüne inanmak lâzım gelmez!

Söylediğim sözlerin manası bu idi; amma, ihtiva ettiği bir takım imalarla birlikte ton itibarile bundan daha dü - rüştü ve söz itibarile de biraz daha u - zundu. Bu sözleri dinledikten sonra, hemen bir zile bastı; birdenbire artık işi kısa kesmek isteyen bir adam tav - rını almıştı. Bu esnada içeriye bir oda - cı girdi; ona ermenice bir şey ve arada bir Ermeni ismi söyledi. O da çıkıp git - ti. Biraz sonra, içeriye, onun çağırtığı adam olması lâzım gelen biri girdi ve bununla gene ermenice bir takım şey - ler konuştular. O da bunun üzerine çık - tı ve biraz sonra elinde bir kâğıtla dö - nüp onu bizimize verdi.

Kâğıdı eline alan benim istintakçı, evvelâ kendisi yukarıdan aşağıya bir süzdü; ondan sonra, bana dedi ki:

— Sizin hakkınızda Çeka riyaset meclisi tarafından verilmiş bir kararı okuyacağım. Lütfen dinleyiniz.

Ben de dinledim. Karar rusça yazılmıştı. Manası, Çeka riyaset divanınca benim Azerbaycanı terke davet edilme - me karar verilmiş olmasından ibaret - ti. Bu kararın tatbiki için bir hafta mühlet tayin edilmişti. Bu bir hafta içinde, ben harekete ait hazırlıklarımı yapacaktım. Ancak Azerbaycan ve son - ra da Sovyetler hudutlarını hangi nok - tadan terkedeceğimi Çekaya şim - diden beyan etmeğe davet olunuyor - dum.

Kararı, resmî ve hâkim bir tavırla okuduktan sonra yüzüme baktı; cevabımı bekledi. Ben cevap vermek için düşünmek istedim ve bunun için de vurdum duymaz rolünü aldım.

— Bu okuduğunuz şeylerin benim hakkımda olduğunu içinde iki defa adı - mın geçmesinden anladım. Fakat, neden bahsettiğini bir türlü anlayamadım.

— Niçin?
— Rusçe olduğu için.
— Sizin iyi Rusça bildiğinizi söylüyorlar.

— Maalesef, istihbaratınız bu noktada da yanlış! Ben ancak, biraz sokak Rusçası bilirim. Böyle «farisice» yazılan Rusçadan anlamam.

— Fakat, üniversitede sizin bütün Rusça istihlaları bildiğinizi söylüyorlar.

— Onlar Rusça deñdir de ondan bilirim. Sizin Rusça sennettüğünüz bütün istihlalar lâtincedir.

O zaman, istintakçım, kötü bir «fars» Türkçe ile kararnameyi tercüme etti. O tercüme ederken ben dinlemiyordum, vereceğim cevabı hazırlıyordum. Ben bütün bu ihtimallere kendimi çoktan beri hazırlamış olduğum için o, tercümesini bitirdiği zaman ben de zihnime dekilerini toplamıştım. Derhal hücumla geçtim:

— Evvelâ, dedim; şunu bilirsiniz ki ben burada musavat hükümetinin getirmiş olduğu hocalardan değilim. Beni Azerbaycanın inkılâp hükümeti çağır - dı. Tiflisterahat rahat oturup işlerimle uğraşırken ve nihayet memleketi dö - nemeğe karar vermişken günün birinde buradan maârif komiserinin imzasile bir davetname aldım. Benim burada rahat çalışmayıcağımı bildiğim, bu suretle rahatsız edileceğimden emin olduğum için teklif edilen vazifeyi kabul etmedim. Arkadan ikinci bir mektup geldi. Gene reddettim. Arkadan bir de rica için bir heyet gönderildi; gene kabul etmedim ve özur diledim. Nihayet dostlarıma müracaat edildi, bu defa da onların ısrarlarına maruz kaldım ve onlar da Türk olarak benim hissiyatıma müracaat ettiler. Ben de dayanamıyarak kalkıp geldim. Bu noktaları elimdeki mektuplarla ve hapsi de Bakıda veya Tifliste bulunan şahitlerle tesbit etmek kabildir. Sözlerimin küçük bir

mübalâga yoktur. Eğer ben casus ol - saydım, işi bu kadar fazla ricaya bırak - maz, hemen mektubu alır almaz yola çıkardım. Şimdi de siz beni Azerbay - candan çıkmaya davet ediyorsunuz. Zorla geldiğim bu yerde zorla oturmak fikrinde olmadığım için çıkarım. Fakat işlerim o haldedir ki bir haftada çıka - mam. İsterseniz siz beni bir haftada çıkartabilirsiniz, fakat, zorla... Kendiliğinden bu müddette çıkabilme im - kân yoktur.

Bu sözlerde hakikaten samimî idim. Son günlerde bir sene daha kalma - ya karar vermiş olduğum halde, Çekanın bu hücumundan sonra artık kalmanın manası yoktu. Yalnız, elimde henüz bitmemiş olan işler vardı. Bu arada baş - lıca Azeri lehçesinin grameri vardı. Dördüncü kitabı bitirmekle meşgul - düm. Bunu bitirmezsem bütün emekler eksik kalacaktı. Bana hiç olmazsa bir ay zaman lâzımdı. Bunun için, en sona sakladığım mukabil hücum kuvvetime de müracaat ederek bu zamanı kazan - mam icap ediyordu.

Bu hücumla da şu suretle geçtim:

— Bana okuduğunuz karara gelince, bunun hakkındaki fikrim de şudur: Bu karar bir taraftan benim casusluk yapı - tığım hakkındaki şüpheler üzerine ver - rilmiştir. Bu, beni fevkalâde müteessir eder; çünkü haysiyetini bilen bir insan için bundan daha ağır bir ahlâksızlık ithamı olamaz. Çünkü, ben, her ne maksatla yapılsa yapılsın, bu işin bü - yük bir ahlâksızlık olduğuna kanırım. Bundan dolayı teessüf ederim, fakat, diğ - re, taraftan bu kararda beni memnun eden bir şey de yok değildir. Bu şüph - ye, Çeka lüzumundan fazla kıymet vermemiş görünüyor. Eğer, ona kıy - met vermiş ve inanamış olsaydı, elbet bu tarzda hareket etmez, sizde âdet o - lan şiddetli cezalara giderdi. Bundan dolayı da sizlere teşekkür ederim. İşin hakikatine gelince, ben casus değilim ve olamam. Bunu size ayrıca ispat et - mek için elimde imkânlar da vardır.

Sözü buraya getirince bu defa ben onu istintakçı çeker bir vaziyet aldım.

— Siz kaç yaşındasınız?
— Yirmi beş...

— Henüz benden genç... Kaç sene - denberi komünistsiniz?
— Düşündü. Hesap etti ve galiba hesa - bına biraz da mübalâga karıştırarak:

— Beğ!
— Dedi.

Bir sual daha sordum:
— Maksim Gorkinin romanlarını okudunuz mu?

— Bazılarını okumuş olduğumu ha - tırlarım.
— Bu cevap, muhatıbımın bu sahada zayıf olduğunu gösteriyordu. Esasen inkılâpçılarda ancak küçük bir kısım okur, ötekiler de sadece inanırlar. Benim Ermeni istintakçının güzel bir Rusça bildiği ve Rusça romanlar okuduğu bile şüpheli idi.
— Mât ismindeki romanını okudunuz mu?
— Hayır.

(Arkası var)

Nöbetçi
Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlar - dır:

Istanbul cihetindekiler:
Aksarayda: (Seref), Alemdarda: (Esat) Beyazitte: (Asador), Samatyada: (Rıd - van), Eminönünde: (Hüseyn Hüsnü), Eyüpte: (Hikmet Atlamaz), Fenerde: (Vitali), Şehreminde: (Hamdi), Şeh - zadebaşında: (Asaf), Karagömrükte: (Kemal), Küçükpaşada: (Hikmet Cemil) Bakırköyünde: (Merkez).

Beyoğlu cihetindekiler:
Eskiçikâdeesinde: (Dellasanda), Ga - latada: (Hüseyn Hüsnü), Taksimde: (Limoneçyan), Pangaltıda: (Nargileci - yan), Beşiktaşta: (Süleyman Recep), Sa - rıyerde: (Osman).

Anadolu ve Adalar cihetindekiler:
Üsküdar: (Ahmediyer), Kadıköyünde: (Saadet), (Osman Hüfisi), Büyükdada: (Halk), Heybelide: «Tanaş».

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

İstintakçı dostum, söylediğim sözleri, ne münasebeti olduğunu anlamıyarak ve mazisi yüklü, ağız kalabalık adamın sözünü kesmeğe cesaret edemiyerek dinliyordu

— Gorkinin, 905 ihtilali esnasında, Rusyada fakir sınıfın çarlık idaresinden çekmiş olduğu zulmü ve bu idareye karşı mücadeleye için katlandığı fedakârlığı tasvir bakımından onun kadar güzel olan bir eser yoktur.

İstintakçı dostum, bu sözlerin ne münasebeti olduğunu anlamıyarak fakat, karşısındaki mazisi yüklü, ağız kalabalık adamın sözünü kesmeğe cesaret edemiyerek dinliyordu.

Tam zamani idi; asıl hücumu yapmak için, onun bu aşkın dakikasında istifa etmek üzere, sesime patetik bir ton verdim.

— İşte, bu eseri on beş sene evvel, Türkiye'de, türkçeye ben çevirdim ve kabının üzerine kırmızı bayrağı koyarak, Türkiye'de ben neşrettim! O zamanlar, siz henüz çocukunuz ve ondan sonra da, eminim, komünist olmazdan evvel epeyce zaman, nasyonalist de olmuşsunuzdur!

Son cümlede, taşnak bozması komünist olduğundan şüphe etmediğim bu Ermeni Çekist'e, kendisinin manevî hüviyetini tanıdığını gösteren kuvvetli bir taarruz da vardı.

Söylediğim şey de yanlış değildi. Tanin, 908 senesinde, ilk numaralarını neşrederken, Türkiye'de o zamanın en genç ve en ileri duygularını temsil eden bu gazete, Gorki'nin Mât (1) romanını Ana isimle Fransızcadan tercüme ederek neşre başlamıştı. Tercümeyi Müştak yapıyordu. Ben, gazeteye, bu romanın neşrine başlanmadan bir iki hafta sonra girdim. Müştak da, sırf ona mahsus bir beceriklilikle, bir müddet sonra tercümeyi benim üzerime yığiverdi. O tarihte, Tanin'in en genç ve en yeni muharriri ben olduğum için, her iş kolaylıkla benim hevesli ve ateşli omuzlarına yüklenilebilirdi. Müştak da, beş on gün kadar «aman kardeşim, acele işim var, bugün sen yapiver!» dedikten sonra, bir gün baktım ki, günlük işlerimin arasına bu bir buçuk sütunluk tercüme de ilâve edilmiş bulunuyordu. Bu roman o zaman çok tutulduğu için, sonradan bunu kitab halinde neşrettik. Üzerine ikimizin ismini de koyduk; Fransızcasının kabında kırmızı ihtilâl bayrağı vardı; biz de, aynı bayrağı türkçesinin kabına koyduk.

Müştak'a burada teşekkür etmeliyim. Eğer, o vakit bu işi bana kavanoş etmiş olmasaydı, on beş sene sonra ben Baküdeki Ermeni, taşnak bozması Çekiste karşı kendimi bu kadar kuvvetle müdafaa edemezdim.

— Şimdi size ve sizin âmirlerinize hitaben şunu söyleyebilirim: Baküde, Sabir kütüphanesinde bu romanın türkçesinden bir kaç tane vardır. Bunu al, üstündeki isme bakar ve orada beni görürsün. Ondan sonra da «bundan on beş sene evvel türkçeye bu romanı çevirmiş olan bir insandan, uzun zaman hocalık etmiş, ilimle meşgul olmuş bir adamdan bir casus çıkabilir mi?» diye sizi düşünmeğe davet ederim. Eğer vicdanınız, «olabilir!» diye bir hüküm verirse bu hükmün neticesini şimdiden kabul ederim. Böyle bir hüküm veremezseniz o zaman da, ben Azerbaycanı terketmeği gene kabul ederim, fakat, birbirimize düşman olarak değil, dost olarak, dostca!.

Bu sözlerim ve bu mantığım çok kuvvetli idi. Çekist şef, düşündü kaldı. Sonra, hâlâ zihninde çizili duran bir şüphenin izini takip ediyorcasına, dalgın dalgın yüzüme bakarak:

— Pekâlâ, dedi; Ankaradan Kafkasyaya niçin geldiniz?

— Gayet basit bir sebeble, dedim; hiç olmazsa bir müddet için siyasetle meşgul olmamak istediğim için. Esasen, ben siyaseti pek de çok sevmiyordum.

Bu cevap da ona makul geldi. Tekrar mürakabeye daldı! nihayet, artık bu muhavereleri bir neticeye bağlamak üzere:

— Pekâlâ, dedi; sizin dediğiniz gibi

(1) Rusça ana, anne demektir.

Azerbaycanı dostca terketmek için ne yapmamızı arzu edersiniz?

— Evvelâ, benim casus olmadığımı kabul etmenizi ve sonra da Azerbaycanı istediğim zaman terketmekte bana serbesti vermenizi isterim!

Ermeni Çekiste göre bu, fazla bir isteyişti. Razi olmadı, fakat pazarlığı kabule meyletti:

— Olamaz, dedi; Çeka divanının kararını duydunuz. Bu kararın tatbikinden başka çare yoktur. Olsa olsa müddetli bir kaç gün arttırabiliriz. Meselâ, bir hafta yerine on gün yapabiliriz.

— Teşekkür ederim... Fakat, görüyorum ki beni cebren çıkaracaksınız.

— Bütün mes'uliyeti üzerine alarak müddeti on beş güne de çıkarabilirim.

— Teşekkür ederim ama, benim işlerimi tasfiye için ne bu müddet kâfi gelir, ne de bu tarz kırılan haysiyetimi tamir edebilir. Dostca ayrılmak için, ben bu kararın geri alınmasını, yani Azerbaycanı istediğim zaman terketmekte tamamen serbest bırakılmamı isterim.

Hakikaten de, ben bu tarzda çıkmayı hiç istemiyordum. Sebepsizce kovulmuş olmak bendeki nefis izetini duygusunu incitiyordu.

O aralık, kendimce, bu kararı geri aldırma çalışmak fikrine düşmüşüm. Bunun için ısrar ediyordum. Bana en ziyade dokunan şey, bir Türk memleketinde kovulmak kararını iki Ermeni ağzından almaktı. Biliyordum ki Kafkasyada Çeka teşkilâtında umumiyetle Ermeniler kullanılır; Gürcistanda da böyledir; fakat, ne de olsa, Ermeni bir Çekist'in evime gelip arama yapması, beni otomobiline koyup oraya götürmesi ve nihayet, karşına bir Ermeni şef çıkması ve bunun, gene Ermeni olan başka bir memurla konuşması, benim üzerimde fena bir tesir yapmıştı. Mücadelede, son kuvvetimi sarfetmeğe karar verdim.

Zaten, yukardanberi hikâye ettiğim muhavere de bana tamamen göstermiş tir ki ellerinde bana atf ve isnad edilebilecek bir kusur yoktu. Aylarca peşimde dolaşmışlar, fakat, uydurmak veya benzetmek suretile olsun bana düristiye muhalif bir hareket isnadının imkânını bulamamışlardı. Benim fena bir adam, bir casus olduğum neticesine varmak için «Tanin» kelimesinin lûgat manalarını sorup aramakla meşgul olan bir Çekist'e karşı, kendimi daha serbest ve daha rahat müdafaa edebildim. (Arkası var)

Nöbetçi Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda: (Sarım). Alemdarda: (Abdülkadir). Beyazıda: (Cemil). Samatya da: (Erofilos). Eminönünde: (Beşir Kemal). Eryüpe: (Arif Beşir). Fenerde: (Emilyad). Şehreminde: (Nâzım). Şehzadebağında: (Üniversite). Karagümrükte: (Fuad). Küçükpaşada: (Necatî Ahmet). Bakırköyünde: (İstapan).

Beyoğlu cihetindekiler:

İstiklâl caddesinde: (Galatasaray). (Garih). Galatada: (Hidayet). Kurtuluşta: (Kurtuluş). Maçkâda: (Fezîl). Beşiktaşta: (Nallı Halîd). Sarıyerde: (Nurî).

Boğaziçi, Kadıköy ve Adalar:

Üsküdar: (İmrahor). Kadıköyünde: (Büyük, Üçler). Büyükdâda: (Şinasi Rıza). Heybelide: (Halk).

BÜTÜN ÖLKEYİ HER GÜN



DOLAŞAMAT SINIZ FAKAT

Son Posta DAKI BİR İLAN. BÜTÜN ÖLKEYİ HER GÜN DOLAŞIR.

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Bir çeyrek sonra dairenin şefi avdet etti: - Maale'sef, muvaffak olup Azerbaycanda kalmanız için size daha fazla mühlet alamadım. Gene onbeş gün mühlet vereceğiz, fazlasına imkân yok! dedi

Benim, memura karşı kuvvetli bir teze istinad ederek kendimi müdafaa edişim de onun üzerinde matlûb olan tesiri yapmıştı. Benim ısrar eden ve sert tavrum karşısında bir müddet düştü. Ondan sonra, yerinden kalktı ve bana:

— Siz biraz bekleyiniz!

Diyerek dışarı çıktı. Onun çıkmasını müteakib, iki dakika sonra biraz evvel kendisiyle konuşmuş olduğunu söylediğim diğer Ermeni memur içeri girdi ve büyük odanın öte tarafında duran dolaplar içindeki dosyaları karıştırmaya başladı. Bunun dosyalarda bir şey aramaktan ziyade benim başımı beklemek olduğunu anlıyordum.

İstintakımın avdeti epey gecikti. Ben bu esnada, takib edeceğim mücadele plânına zihnimde karar vermiş bulunuyordum. Esas itibarile, çok cesur bir adam olduğumu iddia edemem. Fakat, yaşadığımız on beş senelik hayat, beş senedenberi geçirmiş olduğum sergüzeştler, beni hayli cesur yapmıştı. Diğer taraftan da bütün bu şiddetli ve heybetli görünen muamelemin altında, daha ziyade beni ürkütmek ve korkutmak fikri hâkim olduğunu anlamıyacak derecede abdal da değildim. Benim Azerbaycanda oturmamı istemiyenler, aylarca peşimde dolaşıp ele geçecek bir ipucu arayıp arayıp bulamayınca ve Azeri hükümetinin de sınıksı bana sarılmış olduğunu görünce, nihayet beni ürkütme karar vermişlerdi.

Beni ya kolumdan tutup atacaklar, yahut da bu usullerle korkutup bizzat bana avdet kararını verdireceklerdi. Ben de mukabil bir manevra ile bu siyasetin birinci tarafını tabik ettirmeğe mâni olacaktım, hem de Azerbaycanda bir sene daha oturacaktım! Altı aydanberi, peşimde dolaşıp bana bir dakika bile rahat yüzü vermemiş olanlara karşı fena halde kırgındım. Sırf etüd maksadile, kabil olduğu kadar fazla Azeri görmek ve tanımak istediğim halde, temas edeceğim insanlara fenalık gelmesi korkusu yüzünden kendimi yalnız resmi ve zaruri temaslar hududu içinde tutmuş ve bu suretle göz hapsi denilen şeyin bütün o müz'ic yükünü üzerimde hissetmişim. O gün, o dakikada, artık içimden bir isyan duygusu yükseliyor ve bu duygu beni inatçı ve cesur yapıyordu.

Bir çeyrek sonra, bu zat avdet etti; yerine oturdu ve ciddi bir tavır alarak:

— Maale'sef, muvaffak olup size daha fazla mühlet alamadım; dedi; ben bir kere vadetmiş olduğum için on beş gün mühlet vereceğiz. Fazlasına imkân yoktur; yalnız, bu on beş gün içinde, her gün sabahleyin buraya gelip beni bir kere göreceksiniz. Bunun haricinde serbestsiniz... On beş gün içinde de işlerinizi bitirebilirsiniz. Çok zamandır! Yalnız, bana şimdiden, hududu hangi noktadan geçmek istediğinizi bildiriniz.

Mücadelemin birinci safhası burada bitmişti. İkinci safhasına dışardan devam edecektim. Bununla beraber, benimle meşgul olan dairenin şefi olmak için bu adamla sert ayrılmak için:

— Pekâlâ... dedim; ben de bekliyeceğim ki on altıncı veya on yedinci gün gelsin de siz de beni sizin istediğiniz huduttan zorla çıkarınız! Bu vaziyette kendi müvafakatimle çıkmak istemediğim için hududun intihabı da bana ait değildir!

Bu sözleri söyleyerek ayağa kalktım ve gösterdiği nazik muameleden dolayı memurun elini sıkıp Azeri şivesile:

— Hoşça kalmız!

Dedikten sonra, bir lahza, kendisine bir defa daha dönerek, patetik bir dille şu sözleri söyledim:

— Yalnız, teessüf ettiğim cihet şudur ki inkılâp dostunu düşmanından ayırma hususunda muvaffak olamıyor!

Bu söz üzerine ayrılrken, o:

— Durunuz, dedi, sizi aşağıya birle göndereyim. Hem yolu bulmanız yar-

dim eder; hem de otomobilin sizi eve kadar götürmesini tenbih edeyim.

Zile bastı, odacı geldi, ona emirlerini verdi ve beraberce çıktık.

Beni, evime otomobile iade etmesi gösteriyordu ki benimle, lüzumundan fazla düşmanlık yapmaktan çekinmedirler; bunu gözünden kaçırmamıştım. O, bu hususa dair sıkı emirler almış olmak icap ederdi. Yoksa, bu genç Ermeni Çekist, bu vesileden bilistifade, bana hayli dürüst muamele edebilirdi.

Âli pedagoji enstitüsünün ayrı bir dairesi olan evime geldiğim zaman gördüm ki, mektep ve maarif komiserliği harekettedir. Onlar, benim tevkif edildiğim fikrine düşerek telâş etmişler, maarif komiseri harekete geçmiş, nihayet telefonla, iade edildiğimi öğrenmişti.

Mustafa Kuliyef hemen beni görmek istediğine dair mektebe haber vermişti. Bunu öğrenince, doğru komiserliğe gittim. Bana karşı göstermiş olduğu emniyet ve teveccühü daima şükranla hatırlayacağım Kuliyef, telâş etmiş, merakla beni bekliyordu. Başım - dan geçenleri kendisine olduğu gibi anlattım; müteessir oldu, özürlü dedi:

— Bilirsiniz ki Çeka müstakildir. (1) Onun işlerine karışmak olmaz. Ancak bu kararın geri alınması bâresinde çalışacağız. Biz sizi burada همیشه saklamak (2) isteriz. Biz zisden râziyih (3)

Kuliyef hakikaten iyi bir insandı. Benimle her konuşuşunda İstanbul şivesine ait bir iki kelime veya tabir öğrenir, sonra bunları ezberler, ikinci konuşuşumuzda bana tekrar ederdi. «Bel» dememeği, «evet» demeyeği âdet edinmişti. Kanaatli bir komünist, fakat, ana dilini seven ve Azerbaycanın Türk kültürünün kuvvetlenmesini isteyen çok samimi bir insan idi. Fakat, kendisi nüfuzlu bir komünist sayılmazdı. Nüfuzlu komünist olmak için, fırkanın Azeri şubesinin umumi kâtibi ve Azerbaycan işlerinin nihai hâkimi bulunan Kirof nezdinde bir itibar ve emniyet mevkine sahip olması lâzımdı. Onda bu yoktu. Bunun için şahsen sarfedeceğim gayretin kâfi derecede müesses olamıyacağımı bilirdim.

Başlıca nüfuz sahibi olan insanlar arasında tanıdıklarım, komünist gazetesinin baş muharriri Ruhullah Ahundof ile ordusuz harbiye nazırı Karayef idi. Bilhassa Karayef bir kaç defa benim konferanslarımıza gelmiş, arada bir, üniversitedeki derslerimi takip etmişti. Bunun, biraz öğrenmek maksadile biraz da ve hattâ fazla tarafı ile, kontrol gayesini güttüğünü bilirdim.

İçtimai ilimlerin tetkikinde materyalist usulün kullanılmasına çok taraftar olduğumu bilir ve bu usulü görür, hoşuna gider, ondan sonra da konferans veya ders bittiği zaman, yanıma gelerek bana «razılık beyan» ederdi. Onun nezdinde yegâne kusurum komünist olmamaktı. (Arkası var)

(1) Müstakildir. (2) Muhafaza etmek, tutmak, bırakmamak, salıvermek. (3) Memnunuz, hoşnuduz.

Nöbetçi
Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda: (Pertev). Alemdarda: (Sırrı Asum). Beyazıdda: (Belkis). Samatyada: (Teofilos). Eminönünde: (Mehmet Kâzım). Eyyüpte: (Hikmet Atlamaz). Fenerde: (Hüsamettin). Şehreminde: (Hamdi). Şehzadebaşında: (Hamdi). Karagürükte: (Said). Küçükpazarda: (Yorgi). Bakırköyünde: (Hilâl).

Beğözü cihetindekiler:

İstiklal caddesinde: (Kanzuk). Galata - da: (İsmet). Taksimde: (Nizamettin). Kurtuluşta: (Necdet). Yenisehirdede: (Parunakyan). Bostanbaşında: (İtimad). Beşiktaşta: (Ali Rıza). Sarıyerde: (Asaf). Boğaziçi, Kadıköy ve Adalarda: Üsküdar: (Sellmiye). Kadıköyünde: (Himmat, Rifat). Büyükdada: (Halk). Heybelide: (Tanaz).

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Anladım ki, bütün Azeri hükümeti, beni müdafaaya karar vermiş, Tiflis ve Moskovaya telgraflar çekecekler ve Çekanın beni rahat bırakmasını isteyecekler

— Çoh yazhdı ki özünüz kommunist (1) değilsiz!

Derdî. Eğer bu kabahatim de olmasa benden iyi hoca olamayacak! Aynı usulü tatbik ederek Sabir'in Hop Hopname'si üzerinde yapmış olduğum bir tahlilin de Ahundof'un çok hoşuna gitmiş olduğunu bildirdim. Bunların benim hakkımdaki iyi fikirleri, çok dost hareket ettiğime dair arkamdan söyledikleri sözler, benim kulağıma kadar gelirdi. Şu halde, beni, asıl bunlar müdafaaya edebilirlerdi. Bunun için, işe evvelâ Ahundof'tan başlamak istedim. Doğrudan doğruya müdahalesini rica etmek üzere değil, başka bir bahane ile kendisini ziyaret ettim. Bir senedenberi, ben bunlarla resmi vesileler haricinde hiç bir münasebette bulunmamış, kendimden hiç bahsetmemiş, yalnız benim siyaset bahsinde ne kadar dost, ne kadar gayri siyasi hareket ettiğimi onlara gösterecek vesileler vermeğe dikkat ederek, daima kenarda yaşamış ve resmi münasebetlerim haricinde başka hiç bir sebeble onlara yaklaşılmaya lüzum görmemişim. Bu defa ziyaret için bulduğum vesile de şu idi: Çeka benim bir takım yazılarımı almıştı. Yüzde doksani ilmi olan bu yazıları onlar okusalar bile anlamazlardı. Bunun için, mümkündür ki beni dışarı atıklar zaman bu yazıları iade etmek istemesinler. Bunun için, Ahundof'un tavassut ve müdahalesini rica edecektim. Bu yazıları ancak kendisi anlayabilirdi; isteyip okumasını ve sonra da, sırf ilmi şeyler olduğuna kanaat getirince bunların bana iadesini temin eylesin diye istiyecektim.

Ahundof, beni, beklediğim gibi, alâka ile kabul etti ve hâdiseden dolayı teessüflerde bulundu. Beni iyi tanımış olduklarını, benden çok memnun olduklarını söylüyordu.

— Yüzde doksani nasyonalist olan bu memlekette sizin kimi (2) bir mebellimin ders vermesi mühüm (3) bir meseledir. Size düzüünü (4) diyem: Ben sizin siyasete karışmanızdan ve bize muhalif bir yol tutmanızdan çok korkurdum (5). Ama, siz hemişe kanrekt (6) hareket ettiniz. Biz sizi hemişe takip ettik. Çünkü biz inkılâbın korunmasından ötürü gayet kışkancız. Sizden razıyih!

Benim ricamı dinledi. İsteddiğimi yapmaya söz verdi. Fakat, bu esnada anladım ki, bütün Azeri hükümeti, müttahiden beni müdafaaya karar vermiş; Tiflise ve Moskovaya telgraflar çekecekler ve Çeka'nın beni rahat bırakmasını isteyecekler. Şu halde, benim Ayrıca bu insanları yandan çevirmeğe çalışıp harekete getirmeğe uğraşmama lüzum yoktu. Ahundof'da gördüğüm heyecan kâfidir. Bunlar mümkün olanı yapacaklardır. Ayrıca işin üzerine düşüp müdahale edecek yerde benim bir tarafa çekilip beklemem daha münasibtir.

Bu kararı verdim ve bekledim. O gün köye gitmedim. İkinci sabah, yani hâdisenin üçüncü günü, kendimi göstermek üzere Çekada şefin yanına gittiğim zaman, bana dedi ki:

— Bundan böyle buraya gelmenize lüzum yoktur. Sizin istediğiniz şey üzerinde düşündük. Sizi memnun etmeğe karar verdik. İşlerinizi bitirinceye kadar burada kalabilirsiniz. Ne zaman işleriniz biterse bize haber verirsiniz.

Demek oluyor ki beni sevenlerin müdafaası kâfi gelmişti. Rahat rahat işlerimle meşgul olabilir ve bilhassa grammerin dördüncü senesini bitirebilirdim. Fakat, geçen iki gün içinde gördüm ki bizim dostların fikirleri büsbütün başkadır: Beni bırakmak istemiyorlar, kararın büsbütün ilgasını ve benim derslerime devam edebilmemini temin için Tiflis ve Moskova ile muhabere edip duruyorlar. Bu müşahede, beni bir an için hissiyata mağlûb edecek bir ziyete düşürmüştü. Bir sene daha kalmak fikri, beni yeniden kendisine çeker gibi oldu.

Bu sırada mekteplerin açılma günü

yaklaşıyor, talebe, muallim, maarif muhiti, yazlıktan, tatilden dönerek tekrar Baküde toplanıyordu. Benim ayrılmak üzere bulunduğum havadisini alanların gösterdikleri samimi teessür de ayrıca beni zâfa düşürüyordu. Öte taraftan Azeri hükümeti de bu işi, hem bir nefis izzatı meselesi, hem de dahili bir siyaset hâdisesi yapmıştı. Beni mutlaka «saklamak» istiyorlardı.

Bu suretle, on gün kadar geçmişti ki bir gün, enstitü müdürü Fethullah bey, Çeka reis muavininin beni görmek istediğini ve kendisini ziyaret etmem rica edildiğini söyledi. Ben de kalkıp gittim. Bu, türkçe bilmiyen bir Yahudi idi. Beni, nezaketle ve ayağa kalkarak karşıladı, karşısına oturttu, bir çay ısmarladı, bir de papiros (7) verdi. Ondan sonra, söze başlıyarak, geçen hâdisenin, kötü insanlar tarafından verilen yanlış malûmata istinad ettiğinin sabit olduğunu ve bunun bir yanlışlıktan ibaret bulunduğunu söyleyerek özürlü diledi ve Azerbaycanda istediğim kadar kalarak derslerime devam edebileceğimi ilâve etti. Bu suretle, Çeka ile aramızdaki hâdiseye neticelenmiş ve beni takip meselesi de artık ortadan kalkmış bulunuyordu. İnkılâb zamanlarında bu gibi hâdiselerin olabileceğini, bunlardan dolayı darılmaya mahal olmadığını söyledim ve kendisine teşekkür ederek ayrıldım.

Bu kararı öğrendikten sonra, tam üç gün, ben de iki karar arasında sallandım, kaldım: Gitmek mi münasibtir, kalmak mı? Muhittin bana karşı gösterdiği sıcak alâka, büyük tevccüh ve muhabbet bir tarafta, kalmaktaki tehlike öbür tarafta idi. On üç aydanberi sarfettiğim büyük çalışma kuvvetimin hakkedebileceği dereceden çok yüksek olan bu tevccüh ve muhabbet karşısında bir taraftan kendimi çok müteahassis, minnettar ve manen borçlu hissediyordum, öbür taraftan da şakası olmayan bir inkılâbın şakası olmayan siyasi müdafaaya teşkilâtının o güne kadar beni ne kadar rahatsız etmiş, yormuş olduğunu ve yarın da daha fena şeyler yapabileceğini düşünüyordum. Nihayet, işi tatlısında kesmenin daha akilâne olacağına karar verdim.

Ben kararımı verdiğim gün, Azeri hükümetinin reisi Ağam Alioğlu'nun hususî kalem müdürü beni evimde ziyaret etti ve hükümetin benim tereddüd halinde bulunmaktan haberdar olduğunu söyleyerek kalmama rica ettiğini bildirdi. Bundan böyle bu tarzda rahatsız edilmeyeceğimden de emin olabileceğimi, şefi namına bana teyid ediyordu.

(Arkası var)

(1) Kelime rusçada böyle telâffuz edilir.

(2) Gibi.

(3) Mühim.

(4) Doğrusunu.

(5) Korkuyordum.

(6) Korrekt'in rusca telâffuz şekli.

(7) Sigara.

Nöbetçi Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Akarsarayda: (Ziya Nuri). Alemdarda:

(Eşref Nefesi). Beyazıdda: (Haydar).

Samatlyada: (Rıdvan). Eminönünde: (A-

minnasya). Eyyipte: (Arif Beşir). Fenerde:

(Vitali). Şehremininde: (Nâzım). Şeh-

zadebaşında: (İ. Halli). Karagömrükte:

(Arif). Küçükpazarda: (Halûsi). Bakır-

köyünde: (Merkez).

Beoğlu cihetindekiler:

İstiklâl caddesinde: (Galatasaray). Tü-

nelbağında: (Matkoviç). Galatada: (İcl-

yol). Fındıklıda: (Mustafa Nail). Cum-

huriyet caddesinde: (Kürkelian). Kal-

yoncudada: (Zafropoulos). Firuzâğada:

(Ertürlü). Şişli'de: (Asım). Beşiktaşta:

(Süleyman Receb). Sarıyerde: (Osman).

Boğaziçi, Kadıköy ve Adalarda:

Üsküdar'da: (İskelebaşı). Kadıköyünde:

(Moda, Merkez). Büyükdada: (Şinasi

Rıza). Heybelide: (Halk).

Azerbaycanda son ittihatçı

— Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen —
15 senelik siyasi bir tecrübe 2,5 seneden fazla bir zaman Kafkasyada görmüş olduğum şeyler bana şunu gösteriyordu ki Baküdeki mahallî hükümetin siyaset ve Çeka üzerinde hiçbir nüfuz ve salâhiyeti yoktur

Halbuki on beş senelik siyasi bir tecrübe, iki buçuk seneden fazla bir zaman Kafkasyada görmüş olduğum şeyler bana şunu gösteriyordu ki Baküdeki mahallî hükümetin, gerek umumî siyaset işlerinde, gerek bilhassa bu Çeka bahsinde hiç bir nüfuz ve salâhiyeti yoktur. Hükümet benim kalmamı, sırf muhitteki nüfuz ve üniversitesinin muhafazası bakımından istiyordu. Fakat, bir gün, her hangi bir sebeple Çeka bana bir fenalık edecek olsa, hükümet, ya müdahale edecek vakt, yahud da, etse bile, sözünü dinlemezcek kulak bulamazdı. Hususî kalem müdürü bana:

— Bu defa her nasılsa bir aşpka(1) olup(2)...

Diyordu. Ben biliyordum ki, bu defa böyle gayet tatlı şekilde neticelenen aşpka, bir ikinci defasında çok fena ve hattâ fecî âkıbetler de verebilir. İş tatlısında kesmek, en makulü idi. Bunun için, ben kararında sebat etmek fikrinde idim. Fakat, bunu, bana bu kadar nezaket ve ihtimamla muamele edip dostluk ve teveccüh göstermiş olan insanlara karşı, bir anda ve huşunetle ifade etmek istemedim. Bu teveccüh ve muhabbete hararetili şekilde teşekkür ettikten sonra:

— Düşünüyüm...

Cevabını verdim. Fakat, bu cevaba razı değildi. Agam Alioğlu'nun, kendisini müsbet bir cevap getirmeğe meymur etmiş olduğunu söyleyerek benden müsbet bir cevap istedi. Ben avdet için kararımı vermiş olduğum cihetle onun istediği bu müsbet cevabtan istinkâf ettim:

— Ben, dedim; kararımı vermiş olduğum için hattâ, bütün eşyama satmış bulunuyorum. Artık kalmıya nasıl imkân olabilir?

Hakikaten de her nevi eşyama, bilhassa Türkiyeden getirmiş olduğumuz her nevi giyecek eşyasını satmaya başlamıştık. O tarihte Azerbaycanda, bilhassa ipekliliye ve yünlüye aid olarak satılacak eski bir şeyin bedeli ile İstanbulda iki yeni şey almak kabildi.

Bu kaçamak sebebi de muhatabımı ikna etmedi:

— Şimdi size kol çekeyim (3), dedi; hükümet sizin eşyanızın pulunu (4) ödemeği boynuna (5) alır.

Bu suretle de kurtulmak kabil görünüyordu. O vakit atlatmaya karar verdim:

— Bu halde meseleyi ciddi surette düşünebilirim. Bana yirmi dört saatlik düşünme müddeti vermenizi rica ederim.

Nihayet, yirmi dört saatlik düşünme müddetini almak suretile memuru atlattım. Fakat, o gittikten sonra beni tekrar düşünce aldı. İki yol karşısında kalmıştım. Bu kadar dostluk gösteren insanlara karşı, bu kadar hodgâmlık caiz miydi? Kalsam ne olurdu? Güzel, mükrim ve Türk aşığı Azerbaycanın, senelerdenberi yüreğimde taşıdığım azziz hatırası önünde bugün bütün samimiyetle söyleyebilirim ki eğer, sırtımda bir aile yükü bulunmamış olsaydı ben bu kadar ısrara karşı mukavemet etmez ve kalma kararını vermekte tereddüd göstermezdim. Halbuki benim aileme karşı da vazifelerim vardı. Bunları ihmal etmek hakkımı haiz değildim. Şakası olmayan bir inkilâb içinde fazla kahramanlığa lüzum yoktu. Bunun için, yirmi dört saat hakikaten düşündükten ve kararımı değiştirmeye çalıştıktan sonra, nihayet kendimi istirahatate de çok mühtaç hissederek gitmek fikrinde sebat ettim. Hakikaten çok yorgundum. Tatil müddetini de kısmen çalışmak, kısmen de bu heyecan verisi vukuat içinde geçirmiştim. Kalsam bile bir sene evvelki gibi çalışmaya hiç imkân yoktu.

İsmail Hikmet ve Halil Fikret de benim gitmemi istemiyorlardı. Yeni girdikleri muhitte yalnız kalmak istemiyorlardı, teerübeli arkadaşlarının kalma-

sı için beni hayli teşvik ediyorlardı. Kendilerine yorgunluktan bahsettikçe, yükün büyük kısmını üzerlerine almayı ve beni rahat bırakmayı teahhüt ediyorlardı, yalnız benim kendilerile birlikte olmamı istiyorlardı.

Fakat, doğrusunu söylemek lâzım gelirse, ben ürkmüştüm; eğer Çeka'nın istediği şey de, benim tahminim gibi, bundan ibaret idiyse, itiraf etmeliyim ki, muvaffak olan o idi. İnsan sinirlerinin muayyen bir gerilme ve dayanma kuvveti vardır. Ben de bu sinirlerimi azami haddine kadar germiş ve dayanmıştım. Daha fazlasına takatim kalmamış olsa gerekti ki, nihayet beni yemiyeceği muhakkak olan inkilâb zabtasının bu ürküme politikası karşısında mağlûb oldum. Bugün çıkaracaklarına, altı ay sonra çıkarırlarsa kıyamet kopmaz ya, diyerek oturmam icab ederken, beni istilâ eden bir ruh gevşemesi içinde kat'i olarak avdet kararını verdim.

Bu kararımı tatbik için, karşımdaki muhalif cereyanı kırmak lâzımdı. Bunu ancak Kuliyef vasıtasile yapabileceğimi düşünerek gidip kendisini gördüm.

(Arkası var)

- (1) Rusca yanlışlık demektir.
- (2) Oldu.
- (3) Kol çekmek, imza etmek, sened vermek demektir.
- (4) Para, bedel.
- (5) haynuna almak, teahhüd etmek demektir.

Kafası ve ayakları kesilmiş bir ceset bulundu

İzmir (Hususî) — Alaşehir civarında 25-168 kilometrede başı ve ayakları tamamen kesilmiş bir erkek cesedi bulunmuştur.

Cesedin gece Ankaradan İzmire gelen 1110 numaralı katar tarafından kesilen bir şahsa ait olduğu zannedilmektedir.

Alaşehir müddeumumiliğinden şehrimiz müddeumumiliğine gelen telgrafta İzmire gelmiş olan trenin lokomotif ile vagonlarının tekerleklerinde kan lekesi olup olmadığının tetkik edilmesi bildirilmiştir.

Müddeumumî muavinlerinden B. Nadir Ender beraberinde hükümet doktoru olduğu halde Basmahane istasyonu na giderek lokomotif ve bazı vagonlarda tetkikat yapmıştır.

Mezkûr trene ait vagonların bir kısmı başka istasyonlarda bırakılmış ve burada da bir kısmı ambarlara sokulmuş olduğundan bunlar görülememiştir. Görülenlerde ve lokomotifde kan lekesine tesadüf olunmamıştır. Tahkikata devam edilecektir.

Tren Amasyada da bir çocuk çığnedi
Amasya (Hususî) — Marşandiz treni Kızılca mintakasından geçerken 12 yaşında Arif oğlu Mehmet trenin önünden geçmek istemiş, muvaffak olamamış, lokomotif altında kalarak parçalanmıştır.

Nöbetçi Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:
İstanbul cihetindekiler:
Aksarayda: (Ziya Nuri). Alemdarda: (Esad). Beyazıdda: (Asador). Samatryada: (Erofilos). Eminönünde: (Bensason). Eyüpte: (Hikmet Altınaz). Fenerde: (Emilyadi). Şehrinininde: (Hamdi). Şehzadebaşında: (İ. Kakkı). Karagömrükte: (Kemal). Küçükpazarda: (Hikmet Cemil). Bakırköyünde: (İstepân).

Beyoğlu cihetindekiler:
İstiklâl caddesinde: (Dellâ Suda). Tepebaşında: (Kinyoli). Karaköyde: (Hüseyn Hüsnü). İstiklâl caddesinde: (Limonciyan). Pangaltıda: (Nargileciyan). Beşiktaşta: (Nail Halid). Sarıyerde: (Nuri).

Boğaziçi ve Adalardekiler:
Üsküderde: (Ömer Kenan). Büyükdada: (Halk). Heybelide: (Tanas).

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

"Çeka beni herhangi bir sebeple yakalayıp boduruma atsa gelip beni oradan çıkarabilir misiniz? Unutmayınız ki yanımda bir de ailem var."

— Neye karar verdiniz?

— Gitmeğe...

— Sen Allah, deme! (1) Gerek ki kalasın! Biz sizden çok razıyız.

Beni bu sözlerle karşıladı; sonra satılmış eşyanın yenisini almak için ne kadar paraya ihtiyacım varsa bunun verileceğinin hükümetçe verilmesinin karar altına alındığını da söyledi. Bu suretle, görüyordum ki kendisinden imdad umduğum insan da ötekilerle bera berdi. O zaman, ben bir taarruz yapmak istedim:

— Yoldaş, dedim; size bir sual sorayım: Azerbaycanda sizin hükümetiniz kayıtsız, ve şartsız surette işlere hâkim midir?

— Evet.

— Pekâlâ... Çeka üzerine de hâkim midir?

— Çeka üzerine hâkimdir diyebilmem (2) Ancak bu boreda (3) şunu diyebilirim ki heç yerde (4) hükümet Çeka üzerine hâkim değildi. (5) O, müstakildi.

— Böyle olanda, Çekanın bana heç zaman dokunmayacağını hükümet boy-nuna alabilir?

Bu nağihani taarruz suali Kuliyef'i birdenbire düşünmeğe sevketti. O zamana kadar, memleketin dahili siyaset işlerine dair, pek yakın dostların müstesna, hiç kimse ile hiç bir şey konuşmamıştım. İlk defa olarak, dahili siyasetin bu derin tarafına dokunuyor ve Azerbaycan devletinin maarif komiserini, bu mühim noktada bana sarıh bir cevap vermek zarureti karşısında bulunduruyordum. Böyle bir sual başka bir zaman ve alelade bir vesile ile sorulsa, belki de Kulief gücenirdi; fakat, iyi kalbli ve iyilik isteyen bir adam olduğu için, benim, içinde bulunduğum şartların sevki zaruretile sormuş olduğum bu sualden dolayı, darılmadı, düşündü, biraz sonra bana dolayısıyla bir cevap verdi:

— Gördünüz, dedi; size hiç bir şey yaptırmadık ve kararı geri aldık.

— Fakat, dedim; bir ikinci defa da aynı şeyi yapabileceğinizi bana resmen teahhüd edebilir misiniz. Meselâ, Çeka, beni her hangi bir sebeple yakalayıp hadvala (6) atsa gelip beni oradan çıkarabilir misiniz? Unutmayınız ki benim yanımda bir de ailem var...

Muhatabım, bu defa daha derin düşündü. Samimi bir insan olduğu için bu sualimle derin bir nefis mürakabesine dalmıştı. Onu bu nefis mürakabesinde daha fazla bir tesir altında tutmak için ilâve ettim:

— Eğer, dedim; Azeri Çekası, Azerilerin elinde bulunmuş olsaydı, ben sizin arzunuzdan dışarı çıkmaz, kalmak kararını çoktan verirdim. Fakat, ben orada Azeri yerine Ermeni ve Yahudi görüyorum. İnkılâb bu işleri böyle tutmayı, kendisi için hayırlı ve zarurî görmüş olabilir; buna bir diyeceğim yoktur; fakat, bu müşahede beni ürkütüyor. Bir ikinci defa, bana karşı Çekadan daha kuvvetli bir hücum gelebilir ve sizler de bunun önüne geçemezsiniz... Düz? (7)

Bu son suale cevap vermek üzere, başını kaldırdı ve bana hak veren gözlerle yüzüme bakarak:

ölürken şeytani gördü. Ama sonra rüyalarını gördüm; Cenabihak onları cennete aldı. eğer sen de şimdi iblisi görürsen dikkat et! Eğer elinde çalı süpürgesi varsa doğru cehennem! Eğer elinde su kovası varsa ehh şöyle bir hafta yandıktan sonra...

Umman Dudu sözünü bitiremedi koca nine korkudan bayılmıştı.

Fakat hortlak kadın işi tamamile bitirmek istiyordu. Bayınlıktan istifade ederek beyaz bir çarşafa sarıldı, başına bir tencere geçirdi ve eline çalı süpürgesini alarak kovaya bir tekme attı. Kopan şangırtı baygını kendine getirmişti. Ürkek gözlerini etrafa gezdirirken süpürge sopasını sallıyan şeytani rahimi baş

— Evet, düz...

Dedi ve sonra da daha kat'i bir hükümle ileri giderek ilâve etti:

— Düz danışarsın, Mehettin efendi, gerek ki gedesen!

Kulief resmi konuştığı zaman bana hep «siz» diye hitab ederdi. Samimi konuştığı zaman da, bütün Azerler gibi, daima «sen» derdi. Bu defa da, tamamen içindekini söylüyordu.

O zaman, ben de kendisinden bu kararın tatbikinde yardımını rica ettim. Onun siyaset ve hükümet arkadaşları bana o kadar teveccüh ve emniyet göstermişlerdi ki benim kendilerine karşı ısrar etmeğe yüzüm yoktu. Fakat, kendisi eğer bu mülâhazalarında benimle müttefik idiyse arkadaşlarıyla konuşup onlardan bana avdet için müsaade almayı temin edebilirdi. Kendisinden bunu yapmasını rica ettim. O da yapmayı kabul etti.

AYRILIK

İşte, Azerbaycanı terketmeğe bu suretle karar verdim ve bu karar benim için çok acı oldu.

Kulief'le konuştuğumuzdan iki gün sonra bana hükümetle mutabık kaldığını ve istediğim zaman gidebileceğimi yalnız derslerin taksiminde yeni gelen hocalarla mutabık kalmak ve diğer elde bulunan bazı müteferrik işleri neticelendirmek gibi bazı şeyleri tamamlamamı, rica ettiğini bildirdi. Ben de, ondan sonra bu işlerle meşgul olmağa koyuldum.

Avdet kararını verişim beni sevenler arasında büyük bir teessür uyanırmıştı. Bunun bir sebebi, benim şahsında Azerbaycan maarifinin geceli gündüzlü çahşan bir dostunu kaybetmek idiyse ikinci ve bence asıl mühim olan bir sebebi de benim bu kararı Çekanın tazyikli altında vermiş bulunmamı idi. Bu karardan en çok müteessir olanların başında talebem geliyordu.

(Arkası var)

- (1) Allahımı seversen böyle söyleme!
- (2) Diyemem.
- (3) Hususta.
- (4) Hiç bir yerde.
- (5) Değildir.
- (6) Boduruma.
- (7) Doğru mu?

Nöbetçi
Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:
Aksarayda: (Sarım), Alemdarda: (Abdülkadir), Beyazitte: (Cemil), Samatyada: (Teofilos), Eminönünde: (Salth Necati), Eyyüpte: (Arif Beşir), Fenerde: (Hüsamettin), Şehreminde: (Nazım), Şehzadebaşında: (Asaf), Karagümrükte: (Fuat), Küçükpazarıda: (Necati Ahmet), Bakırköyünde: (Hilâl).Beyoğlu cihetindekiler:
İstiklâl caddesinde: (Kanzuk), Dairedede: (Güneş), Topçularda: (Sporidis), Taksimde: (Nisamettin), Tarihbağında: (Nihat), Şişlide: (Halk), Beşiktaşta: (Ali Rıza), Sarıyerde: (Asaf).Adalar ve Anadolu cihetindekiler:
Üsküdarıda: (İttihat), Kadıköyünde: (Büyük), (Üçler), Büyükdada: (Şinasi Rıza), Heybelide: (Halk).

ucunda görünecek bir feryat koparak yataktan fırlamak istedi.

Fakat daha zayıf omuzları kalkmadan tekrar yatağa düşerek son nefesini verdi.

Mesele tamamı idte! Ölü bekleyici her şeyi yerine yerleştirdikten sonra sükünetle ölünün gözlerini kapadı ve mesleğinin icabı başucuna gömelerek yastına okumağa başladı.

Yarınki nushamızda:

Çarın çizmeleri

Yazan: Mih. Zoçenko
Rusçadan çeviren: H. Alaz

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Ben de Bakü'de birdenbire mazlum bir insan olmuştum. Azeriler, kendilerine sadakatle Türkçe ilim öğreten bu Türk kardeşi seviyorlar ve bu sevgi ile benim ayrılışımı büyük bir hâdise yapıyorlardı

Onların bu teessürlerini artıran sebebe, benim on dört aydanberi devam eden vazifem esnasında rejime karşı ne derecelerde sağlam bir dürüstü göstermiş olduğumu yakından görüp bilmiş olmaları oldu. Çok defa, onlar bana Türk lükten bahsetmişler, sıcak bir milli duygu içinde nasyonalizm temayülleri göstermişlerdi. Her defasında ben onlara da imla aynı şeyleri tekrar etmiş, mektebe siyaset sokmamak, orada yalnız öğrenmeğe ehemmiyet vermek tavsiyesinde bulunmuşum. Bütün derslerimde, rejime karşı hususî bir dostluk göstermiş olmamakla beraber, hiç bir vakit onun aleyhinde ne bulunmuş, ne de talebelerimden aleyhte bulunmak isteyenlere müsaade etmişim. Talebemin hangi istikametten gelirse gelsin, hangi tarafa müteveccih olursa olsun, esas itibarile, mektebe siyasetin girmesine muhaliftim. Rence, hoca siyaseti bir tarafa bırakmak, talebe siyasetle meşgul olmamak lâzımdı. Bütün talebemin bu fikirlerimi çok iyi bilirdi, bunun için, bu kadar samimi surette bitaraf ve dürüst hocalık yapan bir adamın, şimdi bu suretle siyasi bir hücumu maruz kalması onları fena halde müteessir ediyordu.

Teessür, sade onlarda değil, muhitte de kuvvetli idi. Bunun en mühim sebebi de bana olan hücumun Çekadan gelmiş bulunması idi. Onlarca Çekanın Azerilikle bir alakası yoktu. Çekanın bana karşı bidayette gayet nazik davranmış olması, bilâhara da beni rahat bırakması bile onları memnun etmiyordu.

Siyasette böyledir; siyasi hâkimiyetin rastgele yaptığı ziyatıklar, bir takım insanları muhit için bazar lüzumundan çok fazla sempatik bir hale getirir ve hattâ mazlûm yapar. Ben de, bu suretle, hak ettiğimden çok fazla bir teveccüh kazanıverdim. O tarihte, sade Azerbaycanda değil, bütün Kafkasyada, siyasi zabita, Ermenilerin elinde idi. Kafkasyada teşkil edilmiş olan Sovyet Ermenistan Cumhuriyeti'nin nüfusu, dört beş yüz bin geçmediği için, eski siyaset usullerine göre, büyük milli varlıklar arasındaki cereyanları kontrol hususunda en küçük ekalliyet olan Ermenilerden istifade etmek, en makul tedbir gibi görünür. Ben bu fikirde değilim. Bolşevizm inkılabının ilân ettiği büyük prensiplere tamamilen riayet edildiği takdirde, bu gibi eski tarzda usullere müracaat ihtiyacı olmaksızın yeni rejim, kendisini Azerbaycanda da, Gürcistanda da çok kolaylıkla sempatik yapabilir.

Halbuki, inkılabın derin manasını tamamilen anlayamamış olanlar, Kafkasyada Türk ile Gürcüyü yeni rejimin hâkimiyeti altında tutmak için, eski usullere müracaat etmiş, en küçük ve kuvvetsiz, fakat, aynı zamanda en şiddetle milliyetçi olan unsuru diğerlerinin siyasi ve milli hareketlerini kontrola memur etmişti. Ben, Çekanın benimle bu kadar lüzumsuz yere ve bu kadar fazla benimle meşgul olmasını da bu sebebe atfederim. Bunun gibi, Kafkasyada inkılab ile Türkler ve Azeriler arasındaki geçimsizliğin başlıca sebebi de bence budur. Ermeniler, Çeka teşkilâtındaki nüfuzlarından istifade edip Ermeni milliyetçiliği siyaseti yaptıkça, bu hareket Azerilerle Gürcüleri birbirlerine yaklaştırmaya ve aynı zamanda yeni rejimle anlaşamamazlığa sevk etmişti.

İşte, bu vaziyet içinde, ben de Bakü'de birdenbire mazlum bir insan olmuştum. Azeriler, kendilerine sadakatle Türkçe ilim öğreten bu Türk kardeşin gösterdiği bu kadar dürüstüye rağmen, nihayet bir Türk memleketinden kovulmuş bulunduğunu görünce, beni daha fazla seviyorlar ve bu sevgi ile de benim ayrılışımı büyük bir hâdise yapıyorlardı.

Ben, bunun, Azeriler ve bilhassa benim etrafımda bulunmuş olan insanlar

için siyasi zararlar vereceğini düşünerek, muhitimde bana teessürünü ifade eden herkesi teskin için söylenmesi lâzım gelen şeyleri söylemekte kusur etmedim. Bununla beraber, onları teskin etmek müşkül oldu.

Hareket edeceğim günden iki akşam evvel için, maarif komiseri mektepte büyük bir ziyafet tertib etti. Ziyafete bütün talebelerim, muallimler, maarif erkânı ve ailem kâmilim davet edilmişlerdi. Yemek esnasında Kuliyef söz alarak bir nutuk irad etti. Bu nutukta, benim kısa bir zaman içinde Azeri manasına ifa etmiş olduğum hizmetleri sayarak hakkında, lâyük olduğum haddenden çok fazla bir methü senada bulundu. Azeri maarifinin inkişaf programını benim çizdiğimi, bunun en mükemmel bir program olduğuna kendisinin ve arkadaşlarının tamamen kani bulunduğunu, şimdi yorulmuş olduğum cihetle artık memleketime dönmek istemekliğime karşı bir şey diyemeyeceğini, fakat, bıraktığım programı daima takip edecekleri için, benim de gene daima kendi aralarında bulunmuş gibi olacağımı izah etti.

Ben içimdeki teessür ve rikkati zapt etmek üzere çok büyük bir sinir gayreti sarfediyordum. Kuliyef'ten sonra talebelerim söz aldılar. Biri bıraktı, öteki söyledi. Sözlerinin resmi nezaket dilinin hududunu geçmemesi lâzım geleceğini takdir etmelerine rağmen, kendilerini zaptedemiyorlar ve hudud haricine çıkıyorlardı. On dört aydır arasında yaşadığım bu gençlik ile benim aramda hakikaten emsalsiz bir hoca ve talebe münasebetleri teessüs etmişti. Onlar beni, ben onları sevmekte âdeta karşılıklı bir rekabete girişmiştik. Hayatımın muhtelif devirlerinde on bir sene hocalık ettim; karşımda hiçbir zaman bu kadar çalışkan, bu kadar ateşli bir gençlik görmedim. Onun için onlardaki bu yükselme hamesi beni hayran etmişti ve bu hayranlıkla ben de onlardan fazla çalışmışım. İyi hocayı, iyi hoca yapan kuvvetin talebe olacağını orada anlamışım. Onlardan ayrılmak bana çok ağır ve acıklı bir hâdise gibi geliyor ve şimdi bu aziz gençliğin hakkımda ölçü ile ifade sine dikkat ettiği muhabbet sözleri nihayet benim sinirlerimi mağlûp ederek gözlerimden bir kaç damla yaşın yuvarlanmasına sebep oluyordu.

Son bir gayretle kendimi topladım ve kurumuş boğazımdan derin bir teessürün ifadesini taşıyarak çıkan titrek bir sesle, herkese teşekkür etmek üzere söz aldım. İş uzatmamak, son haddine kadar gerilmiş olan heyecana bir damla daha ilâve edip bir taşkınlığa sebep olmamak için kısa ve kuru söylemeğe çalıştım. Ne söylediğimi hiç hatırlamıyorum. Yalnız şunu hatırlıyorum ki, sözlerimi bitirip yanımdaki Kuliyef'in bana dönerek söylediği cemilekâr sözlerle mukabele ettiğim sırada, büyük salon galeyanlı ve heyecanlı seslerle dolmuş olduğundan biz Kuliyefle bağırarak konuşuyorduk.

(Arkası var)

Nöbetçi
Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda: (Pertev), Alemdarda: (Sırrı Asım), Beyazitte: (Belkis), Samat-yada: (Rıdvan), Eminönünde: (Hüseyin Hüsnü), Eyüpte: (Hikmet Atlamaz), Fenerde: (Vitali), Şehremininde: (Hamdi), Şehzadebaşında: (Üniversite), Karagümüşte: (Suat), Küçükpazarda: (Yorgi), Bakırköyünde: (Merkez).

Beyoğlu cihetindekiler:

Tinelsaşında: (Matkoviç), Yüksekaldırımında: (Vingopulo), Galatada: (Merkez), Taksimde: (Kemal- Rebul), Şişli- de: (Pertev), Beşiktaşta: (Süleyman Recep), Sarıyerde: (Osman).

Adalar ve Anadolu cihetindekiler:

Üsküdarında: (Ahmediyeh), Kadıköyünde, (Himmet), (Rifat), Büyükdada: (Halk), Heybelide: (Tanaş).

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Batum yolunu tuttuğum zaman öğrendim ki, dostlarım ve talebem ailemi yalnız bırakmamışlar, istasyona kadar gidip kendilerini uğurlamışlardı

Bu sırada her taraftan birden bir kaç kol bana yapıştı ve beni havaya kaldırdı. Gençlik artık coşmuştu. «Yapmayın!», «etmeyin!» demeye vakit olmadı. Beni havaya kaldırdılar ve alıp götürdüler. Omuzdan omuza geçirilerek, heyecanlı sesler ve «yaşat» nidaları arasında merdivenden indik ve mektebin iç kapısından değil, büyük caddede açılan kapısından çıkıp, caddeden dolaşan bu kafil, beni böylece evime kadar götürdü. Orada beni yere indirdikleri zaman, hemen kendimi topladım ve bu ihtiyatsızca hareketin devam etmemesi için, etrafımdakilere tenbihte bulundum.

Bana en çok yakın olan ve yaşları itibarıyla hem daha makul, hem de ötekiler üzerinde nazif bulunan muallim-talebelerim bir tarafa çekerek bir gün sonra, hareket esnasında kimsenin istasyona gelmemesini sıkı sıkı tembih ve şimdi de hemen dağılmalarını rica ettim. Siyasi zabta, bu sevişen talebe ve hoca arasındaki alelade dostluk nümayişine millî ve siyasi bir renk verebildi. Bundan tevakkî etmek lâzımdı. Bunun için, sade o akşam değil, ertesi gün de aynı suretle rast geldiğim talebeme ve dostlarım aynı şeyi sıkı sıkı tembih ettim.

Bir gün sonra, ben Tiflise mütevecçihen Baküden ayrılmak üzere istasyona geldiğim zaman orada yalnız Küliefi ve maarif erkânından yalnız iki aziz dostu gördüm. Bunlardan başka yalnız sefarethane mensup bir iki dostla İsmail Hikmet ve Halil Fikret vardı. Ben, Tiflisteki işlerimi görmek ve orada muamelesi ikmal edilecek pasaportumu almak üzere Tiflise iki gün evvel ve yalnız olarak gidiyordum. Ailem, beni takiben yola çıkacak olan Memduh Şevket beyle birlikte gelecekti.

Üç gün sonra, Baküdeki sefarethane-yi kapatıp artık onu konsoloshane yapıktan sonra memlekete dönen Memduh Şevket beyle birlikte Tifliste aileme iltihak ederek Batum yolunu tuttuğum zaman öğrendim ki ben gittikten sonra gerek dostlarım, gerek Bakünün tanıdığımız hanımları ve gerek talebem, ailemi hiç yalnız bırakmamışlar, gelip gitmişler ve istasyona kadar gelip kendilerini uğurlamışlardı. En ziyade dikkate değer bir şey de fakir düşmüş Azerbaycanın bu yiyecek bulmaktan âciz insanların benimkilerle taşınmış oldukları hediyelerdi!

Dostça ayrılış

Tiflise geldiğim zaman sefarethane-mizde, pasaportlarımın hazır olduğunu görmüştüm. Yalnız mütehit Kafkasya devletlerinin hariciye komiserinin beni görmek arzusunda bulunduğunu ve eğer Tiflise uğrarsam kendisini bir yoklamamı rica etmiş olduğunu başkâtip olan - şimdi sefir- Nebil bey bana söylemişti. Gidip bu zatı - maalesef ismini hatırlayamıyorum - gördüm. Beni çok nezaketle kabul etti.

Baküde yapılan «yanlışlıktan» dolayı çok müteessif olduğumu söyledikten sonra bu hata tamir edilmiş bulunduğu cihetle artık derslerime devam etmekte hiç bir mahzur kalmamış olduğu halde memleketime dönme kararında neden dolayı ısrar ettiğimi anılamadığını söyledi ve bundan dolayı da belki kendilerine dargın olduğum fikrine düştüğünü ilâve etti.

Derhal anladım ki hariciye komiseri benim, Kafkasyadan, yani Sovyetler memleketinden dargın ve düşman olarak ayrıldığımı istemiyor, son dakikada bir kere de o gönlümü almak arzusunda bulunuyordu. Bilirim ki, eğer o dakikada eski Türkiye olsaydı, yahut istiklâl harbinden mağlûp çıkmış bulunsaydı benim yüzüme hiç bakan olmazdı. Değişen ve muzaffer bir Türkiyenin eli kalem tutan bir fikir adamının haricte şimdi kıymeti değişmiş, yüzüne bakılır, gönlünün alınmasına itina edilir bir insan olmuştu. Yeni Türkiyenin haricteki kıymet ve itibarını ne derece yükseldiğini, bu suretle, kendi şahsındaki bir müşahade ile, ilk

defa olarak anılanlardan biri ben oluyordum!

Kendisine iltifatından dolayı teşekkür ettim, Dargın olmadığımı hakkında teminat verdim. Rusyadaki kadar büyük bir inkilâp içinde bundan daha büyük yanlışlıklar yapılabileceğini ve bu gibi şeylerin tabii görülmesi icap edeceğine kani bulunduğumu uzun uzadıya izah ettim. Belki o zaman söyledüğüm sözler, resmî nezaket icapları dolayısıyla biraz mübalâğalı idi. Fakat, ben o kadar da dargın değildim. O memleketlerdeki vukuat arasında bu gibi ahvâlin tabii görülmesi icap ettiğine hakikaten kani idim. Fazla olarak, bana karşı bîdayette Çeka tarafından hiç hüşunet gösterilmemiş olduğu gibi bilahare fazlasıyla nezaket de gösterilmişti. Benden ziyade Türkiyeye karşı gösterilen bu dikkat ve itina, nihayet benim şahsım üzerinde tecelli ettiği için, bu itibarla da şikâyet edecek bir sebep yoktu. Doğrusunu söylemek lâzım gelirse Baküye giderken başıma gelebileceğini tahmin ettiğim biçimsiz şeyler arasında ben bu hâdise kadar haffini tasavvur etmiş değildim. Bu, bile bile kaybedilen lades oyununda benim için hiç bir süpriz yoktu.

Hariciye nazırımın neden dolayı bana bu kadar iltifat ettiğini anlayıp tatmin edici sözleri söylerken, hem bu iltifatların sebebinin bildiğimi kendisine anlatmak, hem de onu biraz daha tatmin etmiş olmak için, konuşmamızı bitirmezden evvel biraz gülümseyerek:

— Herhalde, dedim; emin olabilirsiniz. Türkiyeye dost olarak dönüyorum ve orada, hatıra gelmesi ihtimali olabileceği vehile, düşmanca nesriyat yaparak intikam almak fikrinde değilim. Türkiye ile Rusya arasında hüküm sürmesi icap eden dostluğa muhalif hareket etmemek, her Türkün vazifesidir.

Bu sözlerim, Kafkasyanın hariciye komiserini kat'i olarak tatmin etmişti. Memnun oldu ve kendisine veda ederek dostça ayrıldım.

Aradan on beş sene geçti; bu müddet zarfında benim bu sergüzeştimi yalnız dostlarım bilirler. Tiflisteki sözümlü tuttum ve Türk - Sovyet dostluğunun kanaatli bir taraftarı olarak yaşadım. Bu dostluk hakkındaki fikirlerim hiç değişmemiştir. Bugün, bu hikâye bir tarih olmuş denilebilecek kadar eskidir.

Manen çözülmez ve kopmaz pek sıkı bağlarla bağlı olduğumuz Azerbaycanı Türklere tanıtmak arzusu olmasaydı ve bilhassa, Azerbaycana Rus inkilâbının giriş devrinde bizinkiler tarafından oynanmış olan fena rol için Azerilere Türklük namına, bir gün böyle aleni bir teessüf ifadesine ahdetmiş bulunmasaydım, bu hikâyeleri yazmaya lüzum görmezdim. Beni bunları yazmaya sevkeden sebep sade bir arzu değil, bir vazife duygusudur. (Arkası var)

Nöbetçi Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Eminönünde: (Beşir Kemal), Beyazıtta: (Haydar), Küçükpazarda: (Hikmet Cemil), Eyüpte: (Mustafa Arif), Şehremininde: (Nazım Sadık), Karagümrükte: (Suat), Samatyada: (Teofilos), Şehzadebaşında: (Üniversite), Aksarayda: (Ziya Nuri), Fenerde: (Emilyadi), Alemdarda: (Sırrı Rasim), Bakırköyde: (Merkez).

Beyoğlu cihetindekiler:

İstiklâl caddesinde: (Dellasuda), Galatada: (Hüseyin Hüsnü), Taksimde: (Limonciyan), Pangaltıda: (Halâskârgazi caddesinde: (Nargileciyan), Kasımpaşada: (Vasfî), Hasköyde: (Barbut), Beşiktaşta: (Ali Rıza), Sarıyerde: (Osman).

Üsküdar: (Ahmedîye), Kadıköyünde: Altıyol ağzında: (Rifat Muhhtar), Modada: (Alâettin), Büyükdada: (Halk), Heybelide: (Tanaş).

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen
921 yazında, cebimde seyahatimin ilk hedefini teşkil eden işe ait, bazı evrak ile Moskovaya müteveccihen Tiflisten hareket ettiğim zaman çok heyecanlı idim

921 yazında, cebimde seyahatimin ilk hedefini teşkil eden işe ait, meşhuk kıymetli bazı evrak ile, Movkosaya müteveccihen Tiflisten hareket ettiğim zaman, çok heyecanlı ve hattâ biraz da dalgındım. Tiflise geldiğim sıralarda paramın bir kısmı çalınmış, çalan insanlar malûm olduğu ve para da âdi zabıtaca çalanların nezdinde bulunduğu halde, o zamanki gürültü arasında, para bize iade edilmeyerek çalanlarla bulanlar arasında taksim edilmişti. Rusyadaki hayat hakkında uzaktan öğrendiğimiz şeylerin oradaki vakıalara tamam uygun olmadığını da görmüş-tüm. Takib edeceğim matlûbat işinin muvaffakiyeti meşhuk, tasavvur edilen ticaret işlerinin sade neticeleri değil, henüz mahiyetleri de meçhul idi. Ben, iktisadi kuvveti çok zayıf bir keşif ko-lu vaziyetinde idim.

Bütün bunlar beni biraz dalgın ve heyecanlı yapıyordu. Hayatımızın 918 de uğradığı yıkılıştan sonra o dakikaya kadar henüz mağlûb olmamıştım. Acaba bu defa da muvaffak olabilecek miydim? Zihnimden hiç ayrılmıyan bu sual, her dakika içimi titretiyordu. Ummumi ve resmi dilinden henüz bir kaç kelimesini öğrendiğim karma karışık bir âlem içinde idim; büyük fırtına geç-miş, fakat yüksek ve ölü dalgalar hâlâ muhiti, cemiyeti ve milletleri sallamakta idi. Bu muhit içinde, ben, ace-mi kaptan, acaba hayatımızın gemisini kayaya oturtmadan, ileriye doğru gö-türebilecek mi idim?

Arkamda İstanbul işgal altında, Ana-dolu yoksulluk içinde, dişini turnağına takarak son hayat mücadelesini yapı-yor. Ben onun muvaffak olacağından em-nimin; fakat, ne zaman? Demek oluyor ki arkasında, dayanacak kuvvetli bir vatani olmyan, kendisi ile birlikte bü-tün memleketi, bütün vatani tehlikede bulunan bir adamım. Komünizmin ve enternasyonalizm fikrinin idealleri ne kadar yüksek olursa olsun, bir insan i-çin bir vatan lâzımdır; ben bunu hayat-ta çok muhtelif vesilelerle, çok muhte-lif muhitlerde çok derin olarak hisset-tim. Vatani olmyan insan kadar bed-baht mahlûk yoktur. Tarihlerde biz de vatani tam manasile tehlikede olan insanlardık. Halbuki vatani olmyan in-san, çorak bir çöle dikilen bir ağaca benzer: Çabuk sararır ve çabuk yı-kılır!

Şimdiki gibi hatırlarım; Tiflisten ha-reket ettiğim sırada, bu düşünceler ve bu hisler içinde, arkası meçhul, önü meçhul bir insanın, böyle bir dakikada duyabileceği heyecan ve rikkatle dolu göğsünü taşıyordum.

O zamanlar, Rusyada, yavaş yavaş, ancak yürüyebilen tren bir müddet git-ti: Tiflis, Azerbaycan hududuna çok ya-kındır. Bunun için, bir müddet sonra tren, şimdi ismini hatırlamadığım bir istasyonda durduğu zaman, birdenbire şaşırverdim: Anadolu'dan ayrılalı bu kadar hafta olduğu ve arada yüzlerce kilometrelik mesafe bulunduğu halde tekrar Anadolu'ya gelmiştim!

İstasyonun bir tarafında üstü sarar-mış yapraklarla örtülü bir çardak. Ana-dolu köylerinin çardak inşaatında mütehassıs mühendislerinden birinin elinden çıkmış bir eser! Çardağın bir tarafı karpuz ve bir tarafı kavun dol-muş. Anadolu'nun karpuz ve kavunları cinsinden ve aynı tarzda istif edilmiş kavun ve karpuz yığınları! Bizim is-tasyonlarda kâh kavun, karpuz, kâh «kaynamış» satan çocuklar gibi çocuk-lar, ellerinde birer ikişer karpuz veya kavun, yolculara satmaya uğraşıyor-lar.

Kulağınma sesler geliyor:
— Bal kimin (1) kavunu!
— Kan kimin kırmızı!
— Keser de ele (2) vererim!

(1) Gibi.
(2) Öyle

— Buz kimin sul Gamsı (3) dörtyüz manat (4)!

Kulağın zu tarzda seslerle dolarken gözüm de karşıda bir levha okudu: «Buradan geçmek memnurdur.»

Eğer, araya şu «Manat» kelimesi ka-rışmamış olsa, bu istasyonu bir Anado-lu istasyonu farzetmek kabildi.

Yanımdaki bir pencereden bir Rus, elinde karpuz tutan çocuğa soruyor:

— Skolko stoit (5) karpuz?

Çocuk anlamıyor. Babası olduğu an-laşılan çardak sahibine bağıriyor:

— Ey ata! Gör, ne deyüp... (6)

Baba, oğlunun imdadına koşuyor ve Rustan ne istediğini soruyor. Onun kar-puzun fiyatını sorduğunu anlayınca bo-zuk bir telâffuzla:

— Paltara iş...

Cevabını veriyor. Güya bin beş yüz Ruble demek olacak. Müşteri, o zaman benim de anlamadığım bir şeyler daha söylüyor. Fakat, «Atanın» ruscadaki vukufu benden fazla değil. Türkce ola-rak, sadece:

— Başa düşmirem! (Anlamıyorum!)

Deyip işin içinden çıkıyor, bununla beraber, müşteri karpuzu almıya karar vermiş, bin beş yüz rubleyi verip kar-puzu alıyor. Bin beş yüz ruble, otuz pa-ra bile değil!

Gözlerime güçlükle inaniyorum; a-caba, bende birdenbire böyle «Anado-luya geliş» intiba yapan manzara, ha-kikaten Anadolu'ya beniziyor mu, yok-sa, tabii bir gurbet ve hasret duygusu içinde, ben mi öyle görüyorum? O za-man kendi kendimi kontrol için etra-fıma bakınıyorum.

İstasyon tenhadır; başıboş bir eşek, kızgın güneş altında bir ağacın gölgesi-ne sığınmış, karpuz kabuklarından ken-di hissesini almakla meşgul. Bir taraf-ta bir kağıt, biraz uzakta bir harman yeri, erkeği, kadını, çocukları bir ara-da bütün bir aile, harmanda bir taraf-tan dövmek, bir taraftan savurmakla meşgul. İstasyonun arkasından başı-yan kim bilir kaç yıldır tamir görmemiş bir çösenin yanı başındaki toprak yolu takib eden gözler, uzakta bir köy görü-yor: Bizimkiler gibi, plânsız, çizgisiz hendesessiz bir kuruluş, ağaçlar arasın-da yarı kaybolmuş mütevazı evlerden mürekkep bir köy. Minaresi, boyunu, ancak yükseltebilen cami ile beraber...

Evet, burası Anadolu'dur, hem de Ana-dolunun fakir bir köyesi. Anadolu'da bu tarzda ne kadar istasyon vardır!

Bu manzara beni birdenbire kendi-sine o kadar kuvvetle çekti ve bağladı ki saatlerce pencereden ayrılmadım ve yavaş yavaş giden trenin mütemadiyen değişen muhitini seyrettim. İstasyon-dan istasyona, hep aynı müşahede, hep aynı Anadolu'nun tozlu, kirli, yanık manzarası!

(Arkası var)

(3) Bizde de söylendiği gibi, kamış, desti demektir.

(4) Dört yüz ruble, yani o zamanlar on beş para kadar bir şey.

(5) Karpuz kaç?

(6) Hey, baba! Bak ne dedi?

Nöbetçi

Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlar-dır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda: (Şeref), Alemdarda: (Esat), Beyazıtta: (Asador), Samatyada: (Teo-filos), Eminönünde: (Mehmet Kâzım), Eyyüpte: (Hikmet Atlamaz), Fenerde: (Hüsamettin), Şehremininde: (Hamdi), Şehzadebaşında: (İ. Halli), Karagömrük-te: (Fuad), Küçükpazarda, (Hikmet Ce-mil), Bakırköyünde: (Hilâl).

Beyoğlu cihetindekiler:

İstiklal caddesinde: (Galatasaray), (Ga-ribi), Galatada: (Hidayet), Kurtuluşta: (Kurtuluş), Maçkada: (Feyzi), Beşiktaş-ta: (All Rıza), Sarıyerde: (Asaf).

Anadolu ve Adalardakiler:

Üsküdar'da: (Selmiye), Kadıköyünde: (Saadet), (Osman Hulûsi), Büyükkadada: (Halk), Heybelladada: (Tanaş).

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen
Dünyayı, Osmanlı Sarayının dar pencerelerinden
seyretmeğe alışmış olan münevverler nesli, Azeriyi
bir "Acem," ve bizden büsbütün başka bir insan tanır

Değişen başka şey, istesyonlar -daki levhalarıdır. Eskiden bizde bu levhaların üstünde türkçe, altında fransızca bulunurdu; buradakilerin üstünde türkçe, altında rusca yazılıdır. Türkçe yazı güzel değil, hiç biri iyi bir hattat elinden çıkmamış ve dilde de birlik yoktur: Buradan geçmek memnurdur, buradan geçmek yasaktır, buradan geçmek kadıgandır; gibi her türlü kelime var. Bu suretle ben de «kadgan» in «yasak», «memnu» demek olduğunu öğreniyorum.

Bir kaç saat, gittikten sonra kendimde yeni bir kuvvet hissettim: Arkamda bıraktığım Anadolu tekrar önüme çıkmıştı. Biri ötede, diğeri burada iki Anadolu, iki vatani olan bir Türk, e'bet kuvvetli bir insan olmak lâzım gelirdi. Onun korkacağı hiç bir şey olamazdı. Hayata cesaretle bakabilir ve müsterih olarak uyuyabilirdi. O zamanlar, Azerbaycanın henüz dahilî ve siyasi bünyesini iyi tanıyıordum; bundan dolayı kendimi istediğim kadar kuvvetli hissedebiliyordum. Burası da benim bir vatanımdı. Yabancı bir yerde, «gurbet» de değildim. Her şeyin gittiğini, her ümidin yıkıldığını farketsem bile, başka hiç bir şeyde muvaffak olamazsam, gelir, elbet bu ikinci Anadolu'da, küçük Anadolu'da münaşib bir çalışma muhiti bulabilirdim!

Bütün gün, bütün gece küçük Anadolu'da, Türk sesi ve Türk sözü işide rek gittim. Önümdeki uzun ve tehlî-keli yollardan (1) Moskovadaki meçhulden, Odesaya kadar gitmek ihtimallerinden, hulâsa hiç bir şeyden artık korkmuyordum. Seyahat, bu kadar ucuza olduktan (2) ve arkamda böyle ikinci bir Anadolu daha bulduktan sonra, artık her yere gidebilirdim!

★

İşte, Azerbaycan budur. Yeni bir hayata atılırken karma karışık bir dünya içinde ve ilk temas dakikasında bane bu kadar kuvvet ve cesaret vermiş olan Azerbaycan hayatın bitip tükenmek bilmeyen müşkülleri karşısında, icap edince, bana yardım edeceğine emin olduğum bu küçük Anadolu!

Dünyayı, Osmanlı sarayının dar pencerelerinden seyretmeğe alışmış olan bir münevverler nesli, Azeriyi bir «Acem» ve bizden büsbütün başka bir insan olarak tanır. «Acem» yabancı demektir; Osmanlı sarayı, sanki dünyada başka «Acem» kalmamış gibi, yalnız İranlı veyahut İran kültürüne yakın olan Türke «Acem» demmiştir. Her «beli» veya «nahşi» diyen Türk, Osmanlı'nın nazarında «Acem» olmuş, her şey'i bir yabancı, hattâ bir düşman, hattâ bir düşmandan daha düşman olarak tasavvur edilmiştir. Maalesef, «Meşhedî» diye tanınmış olan tip, Osmanlı'yı güldürmek için icat edilmiş ve bir maskara haline getirilmiştir. Ne Azerbaycan, ne de Sivastan öteye olan Türkiyeyi tanımayan, Türk dünyası, yalnız İstanbul'dan ve yalnız İstanbullu gözile gören gafil münevverlerin yarattıkları bu fasit havayı ortadan kaldırmak içindir ki Azerbaycana ait hatıralarımı ve mülahazalarımı nihayet yazmaya karar verdim. Ve yazdım. «Azerî» demek, «Türk» demektir.

(1) O zamanlar Rusyada henüz tam bir asayiş teessüs etmiş değildi. Henüz inkılâp aleyhtarı büyük, orduya benzer çeteler arada bir trenleri durdurup insanları soyuyorlar ve hattâ adam keşiyorlardı.

(2) O zamanki hesaplara Tiflis-Moskova geyahat ücreti yalnız altı kuruş kadar bir şeydi! Bu para mukabilinde tren beni on bir gün taşıdı!

Sertabîb benim müteessir olduğumu görünce hababakıcıya döndü:

— Onun son arzusunu yerine getiriniz. Ağzına birkaç damla su damlatınız.» dedi... Ve sonra benim koluma girerek esefle başını salladı:

— Artık yapacak hiçbir şey kalmamıştır. Bırakalım rahat olsun...

Artık yapacak hiçbir şey kalmadığını

O kadar «Türk» demektir ki bilhassa biz İstanbulluların, gerek «kan», gerek tarihî terbiyemiz itibarıyla bizim de onlar kadar sağlam «Türk» olduğumuzu iddia edebilmemize imkân yoktur!

«Hacı» ile «Hoca»-yı, «Meşhedî» veya Kerbelai ile «Molla»-yı bir tarafa bıraktığımız zaman, Anadolu kütlesi ile Azerî arasında hiç bir fark yoktur: Hiç bir fark! O kadar hiç bir fark ki, bugün hâlâ, Türkiyede yapılan büyük inkılâba ve Osmanlı terbiyesinden geçmiş olan bir münevverlerin «Halka doğru gitmek» diye sarfettiğimiz bütün gayretlere rağmen Anadolu halkı ile Azerî halkı aynı edebiyatı okuyor: Köroğlu, Âşık Garip, Kerem ile Ash, Leylâ ile Mecnun... İlä!

Azerî lehçesi ile Osmanlı lehçesi arasında bazı ehemmiyetsiz farklar var — lunnması mesele değildir. Çünkü, bu mahiyette farklar, Türkiye hududunun muhtelif mıntakaları ile İstanbul arasında bugün bile vardır.

Bütün bu sebeplerden dolayı, eğer bu satırlarla, «Azerî»lere karşı ötedenberi yaptığımız bir takım haksızlıkların ve hattâ millî günahların borcunu ödemiş olabilirdim, kendimi bahtiyar sayacağım.

Bu vazifemi tamam ifa etmiş olmak için şunları da ilâve edeyim: Türkiyeli bir Türk Azerbaycana gittiği zaman orada yalnız izzet ve ikram görür. Halbuki bugün, Türkiyede bir hayli Azerî muhaciri vardır ve bunların muhaceretlerine sebep olan hâdiseler de, kısmen hikâye etmiş olduğum gibi, bizim orada izzet ve ikramın en son hâdîni görmüş olan vatandaşlarımızın biz-zat tesirleri vardır. Şu halde biz Türklere için, bu muhacir Azerîlere hürmet ve muhabbet göstermek, onların aertlerine alâkadar olmak ve derman bulmak ayrıca bir vazifedir. Hem de alelade bir vazife değil, bir borçtur. Vaktile, kendisine Azerî muhacirlerin yardımı muhtaç hallerinden bahsettiğim bir devlet adamımız bana şöyle söylemişti:

— Azerîler Türkiyede muhacir değildirlir. Kendi evlerindedir. Onlar kendilerini öyle telâkki etmeli ve ona göre hareket eylemelidirler.

Bu, Türkiyenin Azeriyi telkki tarzını gösterir çok doğru bir sözdür; ancak, bunu sade onların böyle telâkki etmeleri kâfi değildir; bizim de öyle telâkki etmemiz ve bu telâkkiyi onlara, millet ve halk halinde, öylece göstermemiz lâzımdır.

(Arkası var)

Nöbetçi
Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda: (Sarım) Alemdarda: (Abdülkadir), Beyazıtta: (Cemil), Samatya-da: (Rüdvân), Eminönünde: (Aminasya), Eyüpte: (Arif Beşir), Fenerde: (Roytal), Şehremininde: (Nazım), Şehzadebaşında: (İ. Hakki), Karagümrükte: (Arif), Küçükpaşada: (Necatî Ahmed), Bakırköyünde: (Merkez).

Beyoğlu cihetindekiler:

İstiklâl caddesinde: (Kanzuk), Galatada: (İsmet), Taksimde: (Nizameddin), Kurtuluşta: (Necdet), Yenışehirde: (Parunakyan), Bostanbaşında: (İtimad), Beşiktaşta: (Süleyman Receb), Sarıyerde: (Osman).

Anadolu ve Adalardakiler:

Üsküdar'da: (İskelebaşı), Kadıköyünde: (Büyük), (Uğur), Büyükdada: (Şinad Rıza), Heybelladada: (Halk).

ve ufukta güneş batmak üzere iken onun da son nefesini vermiş olduğunu ertesi gün birkaç satırla gazetelerde okudum.

Yarınki nushamızda:

Garip bir adam
Çeviren: **Faik Bercmen**

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Azerbaycan hudutlarından çıkarken kat'i surette anlamış bulunuyordum ki, insan doğup büyüdüğü siyasi camia siyasi vatan içinde kuvvetli olan insandır

Ben, kendi nefsimde tecrübe etmiş olmakla bilirim ki, insan da üstünde doğduğu siyasi toprağın hudutlarından dışarı çıktığı zaman garip ve muâcîr oluyor. Vatan, enternasyonalistlerin vehm ettikleri gibi, nasyonalistlerce kullanılan bir edebiyat kelimesi değildir. Vatan, iktisadî ve siyasi bir mefhumdur ki insanların hayatlarını kerâsinine sınıksı bağlar. Vatan, bizim hayatımızın kendisidir ve onun selâmetle yürüyüşünü temin edecek olan bir takım içtimai bağların umumî ve müşterek bağlarından ibarettir. Bir tarafta bu bağları kopmuş olan insanların, öbür tarafta aynı bağları tekrar vücudunda getirebilmelerine kadar çok zaman ve belki de bütün bir hayat geçer.

Türkiyeden Yunanistana, isteye isteye hicret etmiş olan Rumların doğdukları vatanın hasretile dertli olduklarını çok iyi biliriz.

Bunun için, biz Türkler, aramızda miktarları gittikçe artan Azerilere karşı hususî bir alâka göstermeğe ve onların «Kendi memleketleri olan» Türkiyede sür'atle yeniden kök salmalarına yardım etmeğe mecburuz.

Azerbaycanın hudutlarına ilk girdiğim gün duyduğum hisler, yukarıda söylediğim gibi, beni o kadar kuvvetlendirmiş ve canlandırmıştı. İki buçuk senelik bir ikametden sonra, o hudutlardan çıkarken artık kat'i surette anlamış bulunuyordum ki, insan içinde doğup büyüdüğü siyasi camia, siyasi vatan içinde kuvvetli olan insandır. Arkasından böyle bir vatanı olabilen insan, dünyanın her tarafında kendisine bir vatan yapabilir; fakat, mutlaka böyle bir vatana ve -bilhassa- kuvvetli bir vatana dayanmak şartile! Arkasında bir vatanı olmayan zayıf ve kuvvetsiz düşmüş olan bir insan, ister büyük Anadoludan küçük Anadoluya, ister küçük Anadoludan büyük Anadoluya geçsin, her zaman zayıftır. Türk, «Taş yerinde ağurdur!» diyor. İnsan da, taş gibi, ancak doğup büyüdüğü yerde ağırdır. Bolşevizmin inkâr etmek istediği bu hakikat, inkârı imkânı olmayan bir hayat ve cemiyet müdafaasıdır. Nitekim, nihayet, bugün, o da «vatan» kelimesini kullanıma mecbur oluyor.

AZERBAJCANIN SİYASİ
VAZİYETİ

Üzerinden on beş senelik bir devrin süngeri geçmiş olan bu hikâyenin sonuna, bu bahse aid bazı siyasi mülahazalarını da kaydetmekten kendimi alamadım. Bunu, her nevi siyasi mülahazadan veya bir maksaddan âzâde olarak, bütün hayatımda takib ettiğim saf fet ve samimiyetle yalnız, Türkiye, Azerbaycan ve Rusya arasındaki müşterek ve «zaruri» dostluğun yüksek menfaatleri namına yapmak istiyorum. Bu bakımdan belki faydası olur. Dünyaya geniş gözlerle bakan bir adamın, on beş senelik bir geçmişten sonra, her nevi hissi tesirlerden kurtulmuş olabileceğini kabul edenler, aşağıdaki sözlerin derin samimiliğini kolayca anlayabileceklerdir.

★

Ben, gerek Kafkasyada, gerek Azerbaycanda siyasetle hiç meşgul olmadım. İnkilâbların ve politikaların ve bilhassa komite politikacılığının ne demek olduğunu çok iyi bilen bir adamın, akli başında olduğu müddetce başka türlü hareket etmesi caiz ve değildi. Beni, gerek Tifliste, gerek Bakûda aylarca takib etmiş, aylarca hakkımda tah-

çin kendini toplayarak:

— Hay hay! dedi; çok iyi olur, emredersiniz...

Tarfıfeye bakıp tren saatini öğrenmek için tekrar istasyona girdiler.

Yarınki nushamızda:

Otuz senelik ahbap

Yazan : N. Kren

Ruşâdan çeviren : H. Ala

kikat yapmış olanların, günün birinde beni istintaka çektikleri zaman, ellerindeki koca dosyada bana sorulabilenlere üzere yalnız bir «Tanin» kelimesinin manası ile, İstanbul ve Ankarada görmüş, olduğum vazifelerden başka bir şey bulamamış olmaları da bunu gösterir. Bununla beraber, sırtında Osmanlı imparatorluğunun on senelik ve müteakeden sonraki devrin bir iki senelik siyasi vukuatından alınmış hisseyi taşıyan bir adamdan şüphe etmek caizdi. Bilhassa bu adamın vaktile içinde bulunduğu siyasi zümreye mensub bazı insanların Kafkasyada kâh nalına, kâh mihna vurnak suretile yaptıkları siyasi faaliyetlere aid müşahedeler varken büyük inkilâbın muhafazası ve müdafaası ile mükellef olan teşkilâtın ben den şüphe etmesi ve benim peşimde doluşması gayet tabii idi. Bidayette Bakûya gitmek hususunda inadçılığım da bundan ileri gelmişti.

Orada bulunduğum müdde'ce hiç bir işde hiç bir siyasi mülahaza dermeyer etmedim; rejim aleyhinde ne bulundum, ne de muhitimde, bilhassa talebemin arasında kimsenin böyle bir şey yapmasına müsaade ettim. Bilâkis, bütün Azeri maarifi içinde, içtimai ilimlerin tetkiki için materyalist usulü kullanmanın, yani evvelâ iktisadî hâdiselerin tetkiki usulünün tecrübesini ben yaptım. Bütün derslerimde ilim için ve ilim yolundan gittim. Yegâne kabahatim, olsa olsa, din için, yeni din ve yeni akide için ilim yapmamaktı; benim de vazifem zaten bu değildi. Ben siyasi olmıyan bir hoca idim.

Bütün bunlara rağmen, inkilâb benden şüphe etti; buna, mazime den dolayı, hiç bir şey söyleyemem. Dünyanın neresinde olsa bu böyle olurdu. Fakat, ben Azerbaycanda iki hoca bıraktım ki bunların ikisi de Türkiyede hiç bir siyasi hareketle alâkadar olmamış insanlardı. Hoca ve kitab getirmek üzere İstanbul'a göndermiş olduğumuz zata verdiğim ilk ve son talimat, getireceği insanların siyasetle hiç alâkadar olmamış bulunan bir ilim muhitinden seçilmesini sıkı sıkı tenbih etmek olmuştu. İsmail Hikmet ve Halil Fikret, hakikaten böyle unsurlar ve tam manasile kâmil iki genç ilim adamı idiler. Halbuki, benim arkamdan bunlar da oturamadılar. Bir tanesi, bir sene sonra tecrübi ruhiyat âletleri almak üzere Almanya'ya gittiği zaman, çıkarken kendisine vâdedilmiş olan avdet vizesi verilmedi, ötekinin de bir müddet sonra mukavelesini feshedildi.

Demek oluyor ki kabahat bende ve bizde değil, Azerbaycanda idi. Yani, bütün bunların sebebi, Azerbaycanın Türk oluşunda idi; Türk oldukça onda nasyonalist temayüllerin artması korkusu vardı. Nasyonalizmi sevmiyen inkilâb da bunun böyle olmasını istemiyordu. Bilhassa Azerbaycanda Türkiye muhabbetinin tezahürleri meydana olunca inkilâbın bu hareketi hoş görmemesi, ilân ve müdafaası ettiği prensipler bakımından gayet tabii idi.

Acaba, Rus inkilâbı, bu meselede lüzumundan fazla hassas olmuyor muydu? Acaba, bu meseleyi daha objektif bir şekilde mütealea etse, bazı noktalarda Azerbaycana karşı daha geniş ve müsamahakâr bir gözle baksa bu petrol memleketini inkilâba daha samimî bir tarzda bağlayamaz mıydı? Ben zihnimde bu meseleyi tamamen objektif bir bahis halinde çok mütealea ettim; üstünde çok düşündüm. nihayet, bazı hükümler ve kanaatlere vardım ki onları bugün söylemek isterim. Belki bu sözlerden amelî bir fayda hasil olur. Bunları on beş sene evvel söylemiş olsaydım, belki de bir takım taze hislerin tesirlerinden müteessir olmuş bulunmam ihtimali hatıra gelebilirdi. fakat, bugün öyle değildir. Bir takım taze duyguların tesirleri şöyle dursun, belki de geçen on beş sene içindeki hâdiselerin kontrolünden istifade edilmeğe imkân hasil olmuş bulunuyor.

(Arkası var)

İttihat ve Terakkide on sene

17 inci kısım — No. 32

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Azerbaycan uzun asırlar gâh İranın, gâh Osmanlının,
gâh Çarlığın tesiri altında kalmış, Fakat Türk
olmaktan bir türlü vazgeçmemiştir.

Her şeyden evvel şunu söylemek is-
rim ki Azerbaycanın Türklüğü bugün
bir vakiadır. Tarihi geri çevirmenin
imkânı olmadığı gibi, Azerbaycanın
Türk olmamasını istemenin imkânı
yoktur. Bu memleket uzun asırlar ara-
sında kâh İranın, kâh Osmanlının, kâh
Çarlığın tesiri altında kalmış, fakat,
Türk olmaktan bir türlü vazgeçmemiş-
tir.

Tahmin ederim ki, Rus inkılabı, yir-
mi senelik bir tecrübe esnasında, insan-
ların içtimai vasıflarını tesbit ederken
bunların arasında bir de milliyet vasfı
bulunması zarureti kabul etmiştir.
Milliyet başka şey, milliyetçilik başka
şeydir; milliyet hissi, bunun şuurda ya-
şamadığı zaman da vardır. Buna mu-
kabil, tarihte milliyetçiliğin olmadığı
uzun devirler bulunmuştur. Azerbay-
canın milliyetçi olmamasını istemek
başkadır, bir milliyet sahibi olduğunu
kabul etmek başkadır. Milliyetçilik si-
yasî bir harekettir; milliyet ise içtimai
bir mahfûk olan insanın ana vasıfların-
dan birini teşkil eder. Şu halde, mesele
milliyetin inkârında değil, milliyetçili-
ğin nerede başlayıp nerede biteceğinin
tayinindedir.

İnsanların ana dillerini sevmeleri de
içtimai manasile gayet tabii olan ve
materyalist ve biyolojist nazariyelere
tamamen uygun bulunan bir zaruret-
tir. Bu zaruret kabul edilince Azerle-
rin de ana dillerini sevmeleri ve onun-
muayyen bir kültür hareketinin seyri
içinde yükseldiğini istemeleri, başka
bir ifade ile Azerî kültürünün Azerî di-
li ile bir arada inkişafına taraftar ol-
maları millicilik sayılmaz. Nitekim,
inkılab, Rusyada bütün enternasyonal
unsurları ve fikirleri bir araya topla-
mış, fakat, inkılab kültürünün dilini
değiştirmiş değildir.

Yalnız adı değişen, İnkılab Dili un-
vanını alan rusca yüksek Rus kültürünün
yeni inkılab içindeki hareketlerinin i-
fadesi olmakta devam etmiştir. Bu da
zaruridir. İnsanlar din, siyasî akide, fik-
ri gibi şeyleri kolaylıkla değiştirebi-
lir. Fakat, dillerini değiştiremezler ve
bilhassa kütle halinde dil değiştirmeye
taraftar olmalarına imkân yoktur; çün-
kü böyle bir şey yapılamaz.

Bu bakımdan Azeriler de mazur ve
kendi tabii rolleri içindedirler: Ana dil-
lerinin inkişafını istemekte ve kültür-
lerinin bu dille yükselmesine taraftar
olmakta haklıdır. Bunu kabul etme-
mek bu sırada, bilhassa milliyetçiliği
inkâr eden bir inkılab için, tamamen
imkânsızdır.

Meselâ, Çarlık, Azerbaycana Türklü-
ğünü unutturmak için uyuturucu tar-
rafa, yani Müslümanlığa veyahut da
yalancı milliyetçiliğe, kendi elinin al-
tında bulunan Tatarlığa gitmiş ve Aze-
rilere gâh «Müslüman», gâh «Tatar» de-
miştir. Ruslar, Türkçeye daima ya po-
müslümski, yahud po tatarski derler;
fakat, Azeriler, ne birini, ne de diğeri-
ni kullanırlar; «türkçe» deyip çıkarlar.
Bunlar o kadar Türkçülük ki müslü-
man kelimesini bile türkçeleştirmişler
ve müslüman yapmışlardır!

Azerbaycanda, inkılabın manasını
anlamaktan âciz, ham kafal. bir kaç
sekte inkılabçı tanıdım. Bunlar arada
bir bana çatarlar ve, yarı ciddi, yarı lâ-
tife :

— Mehettin efendi, sen bizim ba-
laların (1) inkılab dilini öğrenmelerine
bu gidişle mani olacaksın!

Derlerdi. Böylelerine ben de daima,
yarı ciddi, yarı alay, gülerim:

— Yalnız inkılab dili ile konuşan a-
nalar imal eder bir fabrika kurulunca-
ya kadar inkılab dilinin ana dili olma-
sı zaruridir, balam!

Cevabını verirdim. Hakikat de bu-
dur; eğer insanın ana dilini sevmesi ve
ona sadakat göstermesi, nasyonalistlik
ise bütün dünyada tek bir enternasyo-
nalist bulunduğunu iddiaya imkân ola-
maz.

(1) Çocukların.

Bu bakımdan Azerbaycan nasyona-
listtir. Fakat, siyasî bakımdan nasyo-
nalistliğe gelince iş değişir. O zaman
Azerbaycanı parçalara ayrılmış görü-
rüz. Bir tarafta, Azerbaycanın, mutlak
Rusyanın bilâkaydışı bir parçası ol-
masını isteyen komünistler vardır; bun-
ların miktarları çok az ve artmaları
da muhal denilecek derecede müşkül-
dür. Öbür tarafta da Azerbaycanın tam
manasile müstakil olmasını isteyenler
bulunur. Bunların miktarları ve kay-
nakları da eksilir veya artar, zayıflar
veya kuvvetlenir. Bu tahavvülün âmil-
leri inkılabın ve Rusyanın Azerbayca-
na karşı takib ettiği veya edeceği si-
yasete tâbidir. Azerbaycanın milli bü-
nyesine bağlı olan hayat şartlarına Rus-
yanın veya inkılabın müdahalesi art-
tıkça bu tam istiklâli nasyonalistlerin
de kaynakları kuvvetlenir ve binaen-
aleyh adedleri çoğalır ve bu müdahale
eksildikçe de onlar kuvvetler düşerler
ve taraftarları azalır. Bu gibi ahvalde
bu, hiç değişmeyen bir kanundur.

Realist ve Türk Azerbaycanda islâm
ittihatçısı unsuru çok azdır; belki hiç
yoktur, denilebilir. Bu unsur, Türkiye-
nin Kafkasyayı istilâsı devrinde dahi
pek azdı. Enver paşanın islâm itihate-
liğine daha fazla mütemayil olması bile
bu unsuru orada kuvvetlendirmiş değil-
di.

Azerbaycanın Türkiyeye itihaki tar-
afdarlığına gelince, orada bu da pek
zayıf ve artması imkânı pek az olan bir
fikirdir. Realist Azerbaycan buna da
taraftar değildir.

Azerî münevverlerinin ve hatââ bir
kısım siyasî liderlerinin pek çoğunu ta-
nırım. Ben bunlarla pek derin ve pek
samimi hasbihallar da yapmışımdır.
Onlar, benim her türlü fikri hazmede-
bilir ve her türlü içtihada hümet eder
bir insan olduğumu iyi bildikleri için
bana en samimi ve en gizli fikirlerini
bile söylemişlerdir. Türkiyenin selâme-
ti uğrunda canına varıncaya kadar her
şeyini vermeğe hazır olan insanlar bi-
le, samimi fikirleri itibarile, Azerbay-
canın Türkiyeye ilhakı veya itihaki gi-
bi bir fikre taraftar değildiler.

Osmanlı ordularının Azerbaycana,
son defa olarak, bir taraftan bir halâs-
kâr ve öte taraftan da bir fatih gibi
bu memleketi girmiş olduğu kısa dev-
re aid siyasî hikâyeleri, Azerilerin ağ-
zından kabul olduğu kadar geniş dinle-
dim. O sıralarda Azerbaycanın İstanbu-
la karşı iki suretle boynu bükük idi.
Bir taraftan Türklük duygusu, öbür tar-
aftan harb hali vardı. Siyaseti, daha
ziyade, Enver paşa gibi, dar düşünen
ve dar gören bir insan idare ediyordu.
Bundan dolayı Azerbaycan, Osmanlı
hükümetinin istediği yola gitmeğe, bu-
na karşı muhalefet etmeğe mecbur-
du. O sıralarda, Osmanlı devlet adam-
ları ile temas etmiş olan Azerî siyaset
adamları ve bilhassa demokrat ve nas-
yonalist unsur, Osmanlı muhtinde
mevcud ve fütuhate cereyandan hiç
memnun olmamışlardır.

(Arkası var)

Nöbetçi

Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlar-
dır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda: (Şeref), Alemdarda: (Eşref
Neşet), Beyazıtta: (Asador), Satamyada:
(Rıdvan), Eminönünde: (Hüseyin Hü-
nâ), Eyüpde: (Hikmet Allahmaz), Fener-
de: (Royal), Şehzademinde: (Hamdi),
Şehzadebaşında: (Hamdi), Karagüm-
rükte: (Fuad), Kükülpazarında: (Hikmet
Cemil), Bakırköyünde: (Merkez).

Beyoğlu cihetindekiler:

İstiklâl caddesinde: (Kanzuk), Dairede:
(Güneş), Topçularda: (Sporids), Tak-
simde: (Nizameddin), Tarlabasında:
(Nihad), Şişlide: (Halk), Beşiktaşta:
Süleyman Recep), Sarıyerde: (Osman).
Adalar ve Anadolu cihetindekiler:
Üsküdarında: (Ahmediyet), Kadıköyünde:
(Saadet), (Osman Hulûsi), Büyükdada:
(Halk), Heybelidada: (Tanaş).

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Çarlık, Azerbaycanda Türklük duygusunun uyandığını istemediği için kuvvetli bir Ruslaşma sistemi takip etmiş, fakat pek az muvaffak olmuştur

Vakia, Babilî, Azerbaycanı, doğrudan doğruya, imparatorluğa veya imparatorluktan kalabilecek olan ilhak temayülü göstermiş değildir. Ancak, Kafkasya ile beraber Azerbaycanı da sıkı bir kontrol altına almayı istemiştir. Bu siyaset de Azerbaycanı memnun etmemiştir.

Niçin? Bunun pek muhtelif sebepleri vardır.

Bir kere modern kültür, Azerbaycanda bize nisbeten çok derin bir tarzda, kütlenin içine işlemiş bulunur. Sathı olarak bakıldığında zaman, bizde bu kültürün harici şekli daha parlak görünür; fakat, bunun, bir kısım yüksek münevver muhitine mahsus olduğunu, halk kütlelerine bakılınca Azerbaycanda modern kültürün halk arasında daha kuvvetle ve daha derin işlemiş bulunduğunu kabul etmek zaruridir. Hattâ, Azerbaycan, bu bakımdan, hâlis Rusyanın bazı havalisine nisbetle daha kuvvetlidir.

Azerinin eski medeniyeti, Büyük Petro ile Rusyaya girmeğe başlayan modern kültürü, ruh itibarile, bazı geri kalmış Rus muhitlerine nisbetle daha kolay ve daha geniş bir şekilde emmiştir. Bu iddia biraz garip ve mübalâğalı gibi görünür. Halbuki ben bunun çok doğru olduğuna ve içinde hiç mübalâğa bulunmadığına kaniim. Zahirin, eski manzarasını muhafaza eden Azerinin içine işlemiş bir modernizm ruhu ve bilhassa büyük kütle arasında hakiki bir demokrasi ruhu ve şuuru vardır. Bu ruh ve şuur, bizim harp sonunda yaptığımız işgali çok ağır bulmuştur. Azerbaycanı Ermeni komitelerinin satırından kurtarmış olan bu işgali ağırlığından dolayı şikâyet etmeği Azerilerin daima terbiye ve edebe muhalif bulduklarına aid pek çok müşahedelerim vardır. Fakat, bize karşı beslenen derin bir saygı ve sevginin ve aynı zamanda minnettarlığın sevki ile gizlenen asıl fikir ve hisleri deştiğim zaman da hakikati keşfetmekte güçlük çekmedim.

İkinci bir sebebi de Azerbaycanın başka bir tarih içinde ve başka bir iktisadi kül teşkil eden bir âlem ortasında geçirmiş olduğu hayatta aramak lâzım geliyor.

Filhakika, bu memleket toprak derebeyliği devrini tamam yaşamış ve modern kapitalizm devrine bizden çok evvel girmiş ve bu yolda çok ileri gitmiş olan bir âlem içindedir ve bilhassa kendi hududları itibarile, tabiatın çok kuvvetli zenginlik vasıtalarına maliktir. Bütün zenginler gibi, Azerbaycan da lüzumundan fazla kumanda altına girmeği istemez. Kendisi için kabil olduğu kadar geniş bir hürriyet ve istiklâl ister. İçtimai ve siyasi hâdiseleri materyalist usul ile tetkik etmek lâzım gelince, Azerbaycan halkının, üstünde oturduğu toprakların zenginliklerinden kabil olduğu kadar fazla istifade etmek istemelerini tabii bulmak lâzımdır. Bu, bir tabii sevk duygusu demektir.

Diğer taraftan, Azerbaycan Kafkasyada yalnız değildir. Onun hayatı kısmen Dağstana ve kısmen de Gürcüstanına sımsıkı bağlıdır. Etrafını kuşatan muhtelif milliyetler arasında kendi milli varlığını müdafaaya çok ehemmiyet veren Gürcüstan; Azerbaycan ihmâl edemez. Onunla anlaşmaya ve onunla müttahiden yürümeğe mecburdur. Gürcüstan ise Türk olmadığı için, Türkiyeye iltihak fikrine gidemez. Azerbaycanı bu fikirden uzaklaştıran başlıca âmillerden biri de budur.

Üçüncü derecede, Azerbaycan kültür itibarile Rusyaya bağlanmıştır. Onun son yüz senelik tarihi kendisinde Rusyaya karşı elbet bir sempati uyanmasına da sebep olacaktır. Bu sempati vardır. Azeriler bir taraftan Rusyanın tazyikini gördükçe kızarlar, diğer taraftan da ona karşı fikri bir yakınlık hissediler. Bizde Fransız kültürü Levantenlerle Levanten ruhu Türk münevverleri arasında ne ise Azerbay-

canda Rus kültürü, nisbet itibarile biraz daha fazla olmak üzere, odur. Yalnız, bu fazlalığa mukabil, bu kültürün Azerbaycan üzerinde tazyik edici bir tesiri bulunması itibarile, ona karşı biraz da husumet vardır.

Dördüncü sebep olmak üzere, Azerilerin, bütün bu kendi varlıklarının davasında, Rusyanın da tarihi ve milli bir realite olduğunu bugünkü Rusyanın hayatının Bakü petrollerine ve Kafkasyanın iptidai maddelerine ne kadar bağlı bulunduğunu takdir ettiklerini de ilâve eylemek lâzımdır.

Münevver Azeriler, bu tarihi realiteyi pek güzel tanırlar ve milli hayat hesaplarına onu da koymak lâzım geldiğini çok iyi anlarlar. Çok geniş ve büyük insan ve servet kuvvetlerine sahip bulunan, yüksek kültürü ve teşkilâtlı Rusluğun Azerbaycan ve Kafkasya ile olan tarihi ve iktisadi münasebetlerini inkâr etmek fikri Azerbaycanda yok denecek kadar azdır.

ÇARLIK DEVRİNDE AZERBAYCAN

Rusya ile Azerbaycan arasındaki siyasi münasebetler Çarlık devrinde, Çarlık sistemi ile âhenktardı. Çarlık Azerbaycanı «bey» ler, «şan» lar ve mollalar, bir de yüksek «sermayedar» larla tutmuşlardı. Bu unsurlarda pek de milli duygu yoktur. Beylerin ve hânların başlıca ehemmiyet verdikleri şey, mevki ve rütbelerini muhafaza etmektir. Bunlar Çarlardan kuvvet alıp halkı ezerler ve halktan kuvvet alıp Çarlara kendilerini satarlardı. Bu sistem, bir dereceye kadar halkın kendi varlığını muhafaza etmesine yarayabilirdi. Büyük sermayedarlara, zenginlere gelince, bunların içinde bazıları Ruslaşmaya kadar gitmişlerdir. Böyle zenginlerin yalnız Rus mürebîyelerle büyümüş çocukları arasında Türkçe hiç öğrenememiş, olanları dahi bulunurdu. Fakat, bu unsur fevkalâde azdır.

Ana dili ile konuşmaktan âciz garip bir insan nümunesi olan ve miktarları yüz binde bir denecek kadar az bulunan bu tipi inkılâp tamamen ezmiştir. Ben bu nümuneden bir iki tane gördüm. Ve kendileriyle Fransızca öğüstüm. İnkılâp bunları tamamen ezmiş olduktan sonradır ki zavallılar Türk olduklarını anlamışlar ve Türkünden sonra tel çalmaya, Türkçe öğrenmeğe mecbur kalmışlardır. Vaktile kocasına ait olan bir sarayın bodrum katında bir odacıkta oturan falan veya filân —benim tanıdıklarım ekseriya kadındı— kendi mülkünün içindeki hükümdarlıktan iskat edilip her türlü varlıktan mahrum bir halde aynı mülkün bodrum katındaki küçük odaya immeğe mecbur kalmış olduğu zamandır ki etrafının bir Türk halkı ile çevrilmiş olduğunu görmüş ve Türkçe öğrenmeğe başlamış!

Çarlık, Azerbaycanda Türklük duygusunun uyandığını istemediği için kuvvetli bir Ruslaştırma sistemi takip etmiştir.

(Arkası var)

Nöbetçi
Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda: (Sarım), Alemdarda: (Eşref Neget), Beyazıtta: (Cemil), Samatlyada: (Erofilos), Eminönünde: (Beşir Kemal), Eyüpte: (Arif Beşir), Fenerde: (Emilya di), Şehremininde: (Nazım), Şehzadebaşında: (İ. Halil), Karagümrükte: (Suat), Küçükpazarda: (Necatî Ahmed), Bakırköyünde: (İsteyan).

Bezoğlu cihetindekiler:

Tünel başında: Matkovice, Yüksektahtlırında: (Vingopulo), Galatada: (Merkez), Taksimde: (Kemal - Rebul), Şişli de: (Pertev), Beşiktaşta: (Nall Halid), Sarıyerde: (Nuri).

Adalar ve Anadolu cihetindekiler:

Üsküdar da: (İmrahor), Kadıköyünde: (Büyük), (Üçler), Büyükdada: (Şinasi Rıza), Heybelidada: (Halk).

İttihat ve Terakki'de on sene

17 inci kısım No. 34

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen
Çarlığın Azerbaycanda uzun bir hâkimiyet devri yaşamasına rağmen kendisine belli başlı taraftar edinmeyişi, kendi sisteminin neticesi idi

Ancak bizzat Çarlık sistemi halk ile temas edecek vasıtalardan mahrum bulunduğu için bu Ruslaştırma siyaseti pek az muvaffak olmuş ve söylediğim gibi, yalnız yukarı tabakaya mensup bir takım unsurlara munhasır kalmıştır.

Yapabildiği başlıca iş, Azerilerin milli mektep sahibi olmalarına münaaat idi. Fakat, Azerbaycan eski usul mekteplerini muhafaza etmek sayesinde olsun kendisini Türk olarak tutabilmiştir. Yabancı hâkimiyetlerin bu tarzda yaptığı tazyikler, ekseriyetle mâkûs tesirler vücuda getirir; Azerbaycanda da küçük halk, Çarlığın Ruslaştırma siyaseti karşısında, bütün müşkülere rağmen, zorla kendisini müdafaa etmiş, Rus muallim mekteplerinden ve Rus darülfünunlarından Türk lüğe dört elle sarılmış insanlar yetişmiştir.

O devirde Azerbaycanda Çarlık rejiminin kuvvetli ve sadık taraftarları vardı. Fakat bunların âdetleri kolayca sayılabilecek kadar azdı. Halk tarafından tutulmayan bu unsurun cihan harbine ait bazı hikâyelerini dinledim, meselâ, bunların iş başında bulunanları Çarlığa yaranmak için, bizim Türk esirlerine fena muamele ederlermiş. Fakat, bu tarzda hareket Türk halkı üzerinde o kadar fena tesir yapmış ki nihayet Çarlığın Kafkasyadaki umumî valisi, bu gibi insanlara rağmen Türk esirlerine iyi muamele edilmesi için emirler verir ve muhalif hareket edenleri cezalandırmaya mecbur olurmuş. Azerbaycandan Türk esirleri geçtikçe veyahut o havâlîde esir yerleştirildikçe bunların mühim bir kısmını muntazam kaçırmışlar.

Çarlığın Azerbaycanda uzun bir hâkimiyet devri yaşamasına rağmen kendisine belli başlı taraftar edinmeyişi, kendi sisteminin neticesi idi. Yukarıdaki tazyik halkı hem beylerden ve hanlardan, hem bunlara yarıdaklık eden mollalardan, hem de bizzat çarlıktan soğumuş idi. Münevver unsur uyandıca ve kuvvetlendikçe nasyonalist sınıfla çarlığa düşman olur, yarı münevver unsur da sosyalizme doğru giderek gene çarlığın aleyhinde bir kütle vücuduna getirirdi. Bu sebeplerden dolayı Azerbaycanda ve bütün Kafkasyada millî unsurla sosyalist unsur, ekseriyetle birbirlerine karışmış bir halde bulunurdu. Bunun için, Azerbaycanın istiklâl devrinde parlâmentonun ekseriyet fırkası, millî bir demokrasi kuvvetini haiz bir blok vücuduna getirmiştir. Bu blok içinde de demokrat nasyonalistlerle sosyalistler karışık bir halde bulunuyorlar ve bunlar birbirleriyle çok iyi anlaşılıyorlardı.

Bu blokun sağ tarafında çarlık taraftarları ile İttihatî İslâmcılar, doğru dan doğruya İttihat ve Terakkiye mensup olduklarını iddia eden veyahut kendilerine o süsü veren unsurlar vardır.

İşin doğrusu bu unsurun ne o, ne de bu olduğu idi. Bunlar, sadece kosmopolit unsurlardı. Mevki ve para sevdasından başka bir düşünceleri olmayan bu insanlar, her fikre ve her kıyafete giren ve küçük bir akalliyet teşkil eden mahlûklardı. Bunlar içinde sonradan türlü türlü kıyafetlere girmiş, politika tüccarlığı yapmış olanlar da vardır. Bunların bir kısmını ismen, bir kısmını da şahsen tanıdım.

Millî ve sosyalist blokun sağ tarafında bu küçük akalliyet unsuruna mukabil bir de sol tarafta bir akalliyet vardır. Bu akalliyet de Azeri bolşevikleri idi. Azerbaycanın yaşadığı iktisadî hayat, orada tam mânasile komünist yetişmesini mümkün kılacak şeraiti haiz olmadığundan bu hareket Azeriler arasında kuvvetle inkişaf edememiş ve bilhassa değerli komünistler yetişti rememiştir. Bundan dolayı inkılâp Azerbaycana kendi komünistlerinin eylele değil, Halil paşa tarafında toplanmış olan Türkiyelî unsurun yardımı ile girebilmiştir. Bunların başlarında Ne-

riman Nerimanof isminde münevver bir insan bulunuyordu.

Ben bu zat hakkında yalnız kulaktan bazı malûmat sahibi oldum. Ben Azerbaycana girdiğim zaman kendisi ölmüş bulunuyordu. Münevver ve Azerbaycanın içtîmi bünyesine göre bir rehim taraftarı bir adam olduğu için Neriman uzun müddet iş başında kalamamış ve hem gözden, hem de mevkîinden düşmüştü. Geri kalanların içinde ben komünizmin ne olduğunu tam anlamıya kadar münevver insan görmedim. Bunların çoğu, bu işi kulaktan öğrenmiş, «Yumuşak elli» samimi komünist, yahut politika ticareti yapan alelade insanlardı.

Görülüyor ki çarlık devrinde Azerbaycan gerek sağ, ve gerek sol istikâmetlerde Rusyaya yaklaşmış değildi. Çarlık, bilâkis Azerbaycanda merkez kuvvetlerini, millî bloklu yaratmıştı. Sağ taraftan Rusyaya bağlanmış olan unsurun bağları ne kadar zayıf idise sol taraftan inkılâba bağlanmış olanların bağları da o kadar zayıf idi. Bu iki unsurun ortasında millî, istiklâlci ve hiç olmazsa geniş muhtariyetçi demokratik bir kütle vardı ve kütle şayanı hayret bir sür'atle inkişaf ediyor, kuvvetleniyordu. Bu kütle, bir taraftan kendisini hissen Türkiyeye, diğer taraftan da maddeten Rusyaya bağlı hissediyor ve kendisine bu iki nevi bağların vücuduna getirdiği münasebetlere göre bir siyaset tasavvur ediyordu. Müsavat denilen blok bu idi; bugün Azerbaycanın içinde ve dışında çalışmakta devam eden ve inkılâbın Azerbaycan siyasetine muhalif olan politikacılar da ekseriyetle bu kütleyle mensup bulunmuş olanlardır.

İnkılâp devrinde Azerbaycan

İnkılâp devrindeki Azerbaycanda benim hiç siyasetle meşgul olmamam, orada kabil olduğu kadar bitaraf bir gözle bir takım müşahedeler ve tetkikler yapmama elbet mâni değildi. Ben de bu tetkik ve müşahedeleri, teferüata ve küçük hâdiselere hiç dokunmaksızın, umumî şekilde hem nakledeceğim, hem de bunlara fikir ve mütalealarımı ilâve ediyeceğim. Eğer bu arada inkılâp hakkında tenkit mahiyetini haiz bazı şeyler karışacak olursa bunun, çok samimî bir dostluk hissine atfedilmesini Rus inkılâpçılarından bilhassa rica ederim. Azerbaycanda kabil olduğu kadar bitaraf ve herhangi bir siyaset maksattan azade olarak yapılmış olan müşahedelerim, belki onlara da işlerine de yarayabilir.

İnkılâp, Azerbaycana olgun bir içtîmai hâdiseye, Azerbaycan tarihinin bir içtîmai tekâmül hâdisesi olarak değil, bu memleketin bir asırdan beri bağlanmış olduğu büyük bir camia içindeki siyasi bir tekâmülün neticesi olarak ve askeri kuvvetle girdi. Bu askeri kuvvet karşısında, faraza bilahara Gürcistanın yapmış olduğu gibi Azerbaycanın askeri kuvveti rol oynayamadı. Bizimkiler, hiç bir sebep olmaksızın, Azerbaycan ordusunu bozup inkılâbın eline teslim etmişlerdir.

(Arkası var)

Nöbetçi Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:
Aksarayda: (Pertev), Alemdarda: (Sırrı Asım), Beyantia: (Belkis), Samatya: (Teofilos), Eminönünde: (Mehmet Kâzım), Eyyûp: (Hikmet Atılamaz), Fenerde: (Hüsâmettin), Şehreminde: (Hamdi), Şehzadebaşında: (İ. Hakkı), Karagörmükte: (Arif), Küçükpaşarda: (Yorgel), Bakırköyünde: (Merkez).

Beoğlu cihetindekiler:
İstiklâl caddesinde: (Dellâsında), Galatada: (Hüseyn Hüsni), Taksimde: (Limonciyan), Pangaltıda: (Nargileciyan), Beşiktaşta: (Ali Rıza), Sarıyerde: (Asaf).

Adalar ve Anadolu cihetindekiler:
Kadıköyünde: (Hikmet), (Rifat), Büyükdada: (Halk), Heybeliada: (Tanış).

İttihat ve Terakki'de on sene

17 inci kısım No. 35

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen
İnkılâp, Azerbaycanda çok yanlış bir siyaset tutmuş,
Azerilerle Rusların arasını açmıştı

Memlekete bu suretle giren inkılâp, orada önce gayet yumuşak hareket etmiş, sonradan birer birer bütün sağ cemahtan ve merkezin hesaplarını görmeğe başlamıştır. Hayli kan dökülmüş, hayli insan hapisaneye girmiş ve bir hayli insan da muhacir olmuştur. Bunlar, böyle bir inkılâp devrinde gayet tabii ve bizim eski halk kelimesile «olağan» şeylerdir. Ancak, memleketi yeni şekilde, yani inkılâbın prensipleri dâhilinde idare edecek bir unsur yoktu. Sanayi çok basit ve köylüsü çok olan Azerbaycanda - milli demeyelim - halkın dilinden anlar ve halka sözü geçer bir inkılâpçı kütlesi, bir inkılâp erkânharbiyesi yoktu. Gürültü esnasında meydana çıkmış insanlar arasından göstermelik bir erkânharbiyesi kurulmuş ve bu iş başına bu unsur geçirilmişti. Hakikatte meydana inkılâpçı diye gösterilen bu unsur, inkılâbın ortaya attığı fikirleri hazmetmiş, onu müdafaaya kadir ve hayata geçirmek kuvvetini haiz bir erkânharbiye heyeti değildi.

Bunun için, Moskovanın emniyet ettiği Rus inkılâbı, perdenin arkasına çekilip, tipki Rusyada olduğu gibi, Azerbaycanda da aynı cebri usullerle inkılâbı sokmaya çalışmak işini üzerine almayı mecbur olmuştur.

Bu vaziyet, halkın inkılâbdan uzaklaşmasını mucib olan bir hal idi. Tipki cemekeşinde başka mal ve başka fiyat teşhir edip içeri giren müşteriye başka mal ve başka fiyat veren bir mağaza gibi, dışarıda gösterdiğini içerde veremiyen inkılâp yolunda inkılâpçıların ve Moskovanın yaptıkları işlerde samimi olduklarına ben şehadet ederim. Azerbaycanda takib edilen siyaset, Rusyada takib edilenden farklıydı. Rusyada işlerin idare tarzı Rus halkı için - telâkkiye göre - ne kadar faydalı veyahut ne kadar muzır idiyse Azerbaycandaki siyaset te Azeri halkı için o kadar faydalı, veyahut muzırdı.

Arada bir fark vardı: Dil meselesi. Azerbaycanlı kendi dilini kullanmak istiyor, inkılâb da, adı bu defa İlk Teşrin Dili olmuş bulunan rusçayı hâkim kılmak fikrinde bulunuyordu. İşlerinde, ideal ve hakikat olarak tanıdıkları prensiplere yüksek bir samimiyetle inanmış ve bağlanmış pek çok fedakâr insan gördüğüm bolşevik inkılâpçıların İlk Teşrin Dilini bir Ruslaştırma âleti olarak kullanmak istediklerini zannetmiyorum. Fakat, bu tarzdaki inkılâpçı unsurun yanı başında, onların arasına karışarak eski Rusyanın hududlarını tekrar kurmuş olan insanlar arasında en sekte bir nasyonalizmi bolşeviklik bayrağı altında kullanan insanlar da bulunduğunu ve bunların pek çok olduğunu hem ben gördüm, hem de halis inkılâpçıları bunu pek iyi bilirler.

İşte, Azerbaycanda halk ile inkılâbın arasını açmış olan bu unsurdur. Benim Azerbaycandan çıkmamı mucib olan sebep te buradadır; benden bir sene sonra Halil Fikretin, ondan sonra da İsmail Hikmetin birer birer kapı dışarı edilmelerinin hikmeti de budur. Bolşevizmi, yalnız kelimeleri ve me-rasimi ile kabul etmiş, onun hakiki rolünden bihaber olan ve kafası, ahlâkı eski devrin ruhu ile dolmuş bulunan bir hayli bürokrâz fırkacı, Azerbaycanda rusçanın hâkim dil olmasını istedi ve türkçenin inkişafına, muhtelif suretlerle mâni oldu.

Aynı unsur, sade türkçenin inkişafına mâni olmakla kalmadı. Azerbaycanda geniş miktarda Rus muhaciri getirdi ve bunları mümbit topraklı Mungan çölüne yerleştirmek için pek büyük fedakârlıklar yaptı. İnkılâbın manasını ve inkılâbın menfaatlerini idraktan âciz ve eski devrin hamurundan yapılmış olan bu unsur, Azerbaycanda siyasi zabıtayı, birkaç sene evvel Azerbaycanı toptan bir satır altından geçirmek istemiş olan diğer bir unsur, Ermeninin eline verdi.

Bütün bu sebepler, Azerbaycanın

inkılâbdan memnun olmaması neticelerini vermiş ve nihayet memlekette pek kuvvetli isyanlar zuhurunu ve bunları da kanlı tenkilerin takib etmesini mucib olmuştur. Aradan on beş sene geçtikten sonra, Azerbaycanda siyasi vaziyetin ne merkezde olduğunu bilmiyorum. Fakat, benim bulunduğum zamanlara aid müşahedeler ve ondan sonra bir zaman tesadüfen aldığım malûmatla edinmiş bulunduğum kanaatlere istinaden diyebilirim ki inkılâb, Azerbaycanda çok yanlış bir siyaset tutmuş, Azerilerle Rusların arasını açmaktan başka bir netice elde etmemiştir. İlk günlerin komünist ekipinden bugün Azerbaycanda ayakta duran kimse kalmamış, herkesin birer suretle işden uzaklaştırılmış olduğu söyleniyor. Bunların yerine acaba halk arasında sözleri daha iyi dinlenir unsurlar geldi mi? Bilmiyorum ve zannetmiyorum. Bildiğim bir şey varsa o da şudur: İnkılâbın Azerbaycanda zorla yarattığı Azeri komünist unsuru, örs ile çekiç arasında kalmış biçare kimselerdi. Ne halka kendilerini sevdirebildiler, ne de inkılâba.

Ben hoca olarak Azerbaycana ikinci defa girdiğim zaman bu vaziyeti çok güzel görmüştüm. Azeri bünyesile Rus bünyesi arasındaki tabii mücadele, bütün bu Azeri komünist ekipinin sırtında cereyan ediyordu. Azeri Türklükten ayrılmıyor, Rus ta Çarlık devrinin an'ane ve metodlarından kurtulmuyordu. Bunun için, Azeri komünistleri Ruslara yaklaştıkça haktan uzaklaşıyorlar, halka yaklaştıkça da sekte ve vehham inkılâpçıları tarafından töhmet altına alınıyorlardı. Benim bulunduğum on dört ay zarfında bunların biraz rahat ettiklerini gördüm; halka «daha ne istiyorsunuz, memlekete, müsavatın getirmiş olduğundan çok yüksekte bir hoca getirdik ve maarifimizi islah ediyoruz!» demek istiyorlardı. Halk ta bununla memnun oluyordu. Ben vaziyeti çabuk görmüş olduğum için elimden geldiğinden ve hattâ kuvvetlerimin yettiğinden çok fazla çalıştım. Siyasetin bütün zayıf taraflarını bilen tecrübeli bir adam sıfatıyla, ne sağın, ne de solun benden şikâyet edemeyeceği temiz ve dürüst bir yoldan gittim. Bu suretle Azeri komünistler de, bende kendilerini bir hayli mûşkülünden kurtarmış olan bir adam gördüler.

Fakat, aynı tarihlerde, Azerbaycana katile katile muhacirler gönderiliyor ve Azeri Cumhuriyetinin istiklâline ve hattâ muhtariyetine aid bir takım haklar birer birer geri alınıyordu. Bir aralık, Azerbaycanın küçük bir parçası ayrılarak ona bir muhtariyet verildi. Bunu Ermeniler istiyorlardı ve onların memnun edilmeleri içindir ki böyle yapıldı.

Bence, bu yol yanlış bir yoldu. İnkılâb Azerbaycana kuvvetle yerleşmek için büyük bir fırsat kaçırdı; eğer, inkılâb Azerbaycanın milli varlığını tanısa ve onu okşayıp memnun etseydi elbet oraya kuvvetle yerleşebilirdi.

(Arkası var)

Nöbetçi
Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:
Aksarayda: (Seref). Alemdarda: (Esad).
Bezyazıda: (Asador). Samatyada: (Erofilos). Eminönünde: (Bensason). Eyüpte: (Hikmet Atlamaz). Fenerde: (Emliyadı).
Sehreminde: (Hamdi). Sehzadebaşında: (Universite). Karagümürkte: (Fuad).
Küçükpazarda: (Hikmet Atlamaz). Bakırköyünde: (Hilâl).

Beyoğlu cihetindekiler:

İstiklâl caddesinde: (Kanzuk). Galatada: (İsmet). Taksimde: (Nizamettin). Kurtuluşta: (Necdet). Yenışehirde: (Parunakyan). Boştanbaşında: (İtimad). Beşiktaşta: (Nail Halid). Sarıyerde: (Nuri).

Kadıköy ve Adalardekiler:

Kadıköyünde: (Saadet, Osman Halid). Büyükdada: (Şinasi Ruza). Heybellada: (Tanaş).

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen
Bizim için Azerbaycan hakkında en büyük temenni onun Türk olarak varlığını muhafaza etmesi, mes'ut ve müreffeh olmasıdır

Bir halkın, bir memleketin, bir cemiyet veya milletin herhangi bir fikre veya camiaya kazanılması, ancak onun ruhunun ve kalbinin elde edilmesi ile mümkündür. Hiç askeri veya siyasi hâkimiyet bu işi yapamamıştır. Halbuki inkılâb, bu memlekete askeri bir istilâ halinde girmiş ve siyasi bir zabitanın ağır eli altında yaşamıştır.

Böyle yapılmayıp ta Azerbaycanın diline, mahallî şartların hâkimiyetine hürmet edilse ve Azerinin memleketinde Rusluğa bir nevi imtiyaz verme mahiyetini haiz bir hava yaratılmamış bulunsaydı inkılâb ve Sovyetler camiası Azerbaycanda çok kuvvetle yerleşebilirdi ve halk ile ihtilâfa düşmezdi.

Halbuki, Moskovanın halis ve iyi yürekli inkılâbçıları bu işleri ne kadar güzel anlarsalardı anlaşılar, ellerindeki unsurlar, hep eski devrin ruhundan kendilerini kurtaramamış olan insanlardı. Azeriye Müslüman ve Tatar demekte devam ettiler ve her dakika Türkiyeden şüpheye düşüp vehme kapıldılar.

Hatanın bütün ruhu buradadır; Azerbaycanda Türkiyeye iltihak tarafı olan en küçük bir hareket bile bulunmadığını, Azerbaycanı idare eden Ruslar bir türlü göremediler. Çeka ve him içinde hareket etti, bu vehim ile yalnız hakikati görmemekle kalmayıp tedricen ondan uzaklaştı. Halbuki, hayat, ancak hakikatlerin ve zaruretlerin icabları üzerine kurulduğu zamandır ki huzur, rahat ve istikrar verebilir.

TÜRKİYE VE AZERBAJYAN

Türkiyenin Azerbaycanı «Acem» ve «Şii» diye tanıdığı bir devir olmuştur. Fakat, orada da, burada da Türklük duygusu uyanıp asri bir mana aldığı zamandanberi her iki taraf, kendisinin ne kadar Türk olduğunu ve birbirinden ayrı şeyler olmadıklarını pekâlâ biliyorlar. Bugünkü dünyada bunu bilmemenin imkânı yoktur.

Yalnız, Türkiye şunu da biliyor ki kendisi ile Azerbaycan arasında «siyasi birlik» yapmaya imkân yoktur ve bunu düşünmek manasız bir şey olur.

Bu kanaatin muhtelif sebepleri vardır:

Bir kere, Türkiye emperyalist değildir. Dünyanın en başarılı ve müsbet bir inkılâb hareketinin mahsulü olan Türkiye, emperyalizm hareketinin top-tan aleyhindedir. Bu, memlekete Atatürkün en büyük bir fikir hediyesidir ve enternasyonal hayat yeni tarzda bir anlayışı temsil eder. Atatürk Türkiyeye emperyalizm aleyhinde buldu-mayı: niçin öğretti ve bu akideyi bize niçin verdi? sorularının cevabı da çok basittir: Türkiye, emperyalizme karşı yapılan bir mücadelenin mahsulüdür ve onun hayatını emperyalizm fikrinin daimi surette gerilemesi ve milletlerin birbirlerine hürmet etmeleri prensipinin yükselmesi nisbetinde emniyet ve huzur içine girer. İnsan bizzat kendisi için antiemperyalist olunca, artık hiç kimse için emperyalist olmamak mecburiyetinde bulunur; kendisi için emperyalist, başkaları hesabına antiemperyalist olmak, iki nevi ölçü ile hareket etmektir ki bugünkü dünyanın gözü açık milletleri bu tarzda bir hile-kârlığa razı olmazlar.

Türkiye ile Rusya arasında mevcut olan samimî dostluğun bütün ruhu da zaten buradadır. Bugünkü Rusya, Çarlık Rusyanın tamamiyle aksine olarak, emperyalizmin aleyhindedir. Rusya emperyalizmin aleyhinde olunca Türkiye için, ondan iyi ve sağlam bir dost bulunamaz. Emperyalist Çarlıkla düşman olmak bizim memleket için nasıl tarihi bir zaruret teşkil etmişse emperyalist olmanın Rusya ile dostluk ta aynı suretle tabii ve zarurî olur.

Türkiyenin haricî siyaseti ve bu siyasetin Rusyayı alâkadar eden kısmı bu temel üzerine kurulmuştur. Yeni Türkiyenin ilk hareket günlerinde

Atatürkün elile konulmuş olan bütün prensipler, nasıl olduğu gibi muhafaza edilmiş ve hattâ genişletilmişse, Türkiye hududları içinde tam bir istiklâl ve hâkimiyet, Türkiye hududu içinde nasyonalizm prensipi de öylece muhafaza edilmiştir. Hattâ, bizim yeni siyasi lûgatımızda «nasyonalizm» kelimesinin manası, umumiyetle kullanıldığı mânadan da büsbütün başkadır: bizce bu kelimenin ifade ettiği mana Türkün ruhunun kuvvetlendirilmesi, Türkün iktisadi kuvvetinin ecebî kuvvetlere karşı müdafaası ve Türk kültürünün ecebî unsurlardan temizlenmesi gibi mefhumlardır. Bu, antiemperyalist olan bir nasyonalizmdir. Türkiyede nasyonalizmin, Avrupadaki tarzda emperyalizm ile ihtilâl eden tarafları yoktur. Bu, bir tecavüz emperyalizmi değil, müdafa emperyalizmidir. Türkiyeye verilen yeni idealler, Türkiyenin tarihi hududları içinde kalan bir millet severliktir. Bu, aynı zamanda, bizde millî ruha, kosmopolit ruhun uzun zaman yapmış olduğu tecavüzlerin bir mukabelesi demektir. Osmanlıın uzun zaman Türkü ihmal etmiş ve hattâ Türklüğü hakir görmüş bulunmasına karşı bir harekettir.

Bütün bu sebeplerden dolayı, Türkiyede Azerbaycan hakkında emperyalist manada herhangi bir nasyonalizm fikri mevcut değildir. Türkler arasında Azerbaycanı en iyi tanıyanlardan ve Azerileri en çok sevenlerden biri de benim. Ben - gayet samimî söylüyorum - Türkiye ile Azerbaycan arasında gayet tabii ve derin bir kardeşlik duygusundan başka bir alâka bulunmasına taraftar değilim. Çünkü, Azeri tarihinin gelişi, onun coğrafi vaziyeti ve iktisadî alâkaları, onu Türkiye Türklüğünün bir parçası olmaktan meneder. Bizim için Azerbaycan hakkındaki en büyük temenni, onun Türk olarak varlığını muhafaza etmesi ve mes'ut ve müreffeh olmasıdır.

Rusyadaki inkılâb, ilân ettiği prensipleri tam tatbik edebildiği gün, Azerbaycan bu inkılâb içinde bu gayeyi, yani, Türk olarak yaşamak ve mes'ut ve müreffeh olmak gayesini pekâlâ elde edebilir. Buna kuvvetle kanım. Çünkü, Rus inkılâbının prensipleri, Azerbaycanın istediği ve istemesi tabii olan şeyleri kendisine vermeğe kâfidir. Böyle olunca, Türkiyeye göre Azerbaycan meselesi, surf Türklük duygusu bakımından, prensip itibarile çoktanberi halledilip bitmiş bir dava olmak üzere Azerbaycanın evvelce Azeri fikri, bizim de Bakîde bir sefirimi vardı; bugün onlar yoktur. Bence, bunlar şekil meselesidir. Öyle de olabilir, böyle de olabilir. İnkılâb, millî varlıklara karşı ilân etmiş olduğu hürmet ve riayet prensiplerini tam ve bütün ruhile tatbik ettiği takdirde şeklin ehemmiyeti ikinci derecede kalır.

(Arkası var)

Nöbetçi Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihatîndekiler:

Aksarayda: (Pertev), Alemdarda: (Sırrı Asım), Beyazıtta: (Belkis), Samatya'da: (Rıdvan), Eminönünde: (Hüseyin Hüsnü), Eyyüp: (Arif Beşir), Fenerde: (Hüsamettin), Şehreminde: (Nazım), Şehadebağında: (Hamdi), Karagömrükte: (Suad), Küçükpazar'da: (Necati Ahmed), Bakırköyünde: (Merkez).

Beyoğlu cihatîndekiler:

İstiklâl caddesinde: (Galatasaray), Tünel başında: (Matkoviç), Galatada: (Ekiyol) Fındıklı'da: (Mustafa Nallı), Cumhuriyet caddesinde: (Kürkçyan), Kalyonca'da: (Zafirooulos), Fırzağada: (Ertuğrul), Şişli'de: (Asım), Beşiktaşta: (Ali Rıza), Sarıyerde: (Asaf).

Adalar ve Anadolu cihatîndekiler:

Üsküdar'da: (İttihat), Kadıköy'de: (Büyükc), (Uçer), Büyükdada: (Şinasi Rıza), Heybeliada'da: (Halk).

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen
Azerbaycan her şeye rağmen Türktür. İnkılâp bunu böyle kabul edip ona hürmet ve riayet gösterdiği gün Azerbaycanı hakikî manasile fetetmeğe başlamış sayılır

Daha sonra, Türkiyede ve Azerbaycanda Lâtin harfleri hareketi aynı zamanda çıktığı halde Azerbaycanda elifbeyi Türkiyedeki elifbeden hayli kuvvetle ayıran unsurlar bulunmasına dikkat edildi.

Gene meselâ, bütün dünyanın «millet» lerini kapitalizm ve emperyalizm aleyhinde ayaklandırmaya çalışan inkılâb, Azerbaycanda sade siyasi milliyetseverliği değil, belki de bizzat «milliyet» mefhumunu inkâr eden bir siyaset tutmuş göründü: İnkılâbî Azerbaycana kendi dili ile sokmaya çalışacak yerde bilâkis Azerbaycanın dilinin «İnkılâb Dili» yani rusca olmasını istedi ve daima bu dili türkçeye hâkim kılan bir yoldan gitti.

Gene meselâ, Rusyadaki nüfus kesafeti Azerbaycandakinden fazla olmadığı halde inkılâb, Azerbaycana mütemadiyen Rus muhaciri gönderdi.

Bunlar ve bunlara benzeyen daha bir takım hareketler, Azerbaycana inkılâbî iki muhtelif çehre ile gösterdi ve Azerbaycan, biri diğerinin zıddı olan bu çehrelerin her ikisinden de birden soğudu. Bugün, maalesef, Azerbaycan ile Rusya arasında tam bir imtizac yoktur. Azeriler, on yedi senelik bir inkılâb tecrübesinden sonra, bugün Rusyaya karşı çarlık devrindekinden daha soğuk bir çehre gösteriyorlar ve hattâ çarlık devrinde tanınamış oldukları bir takım faaliyetlere girişmiş bulunuyorlar. Bütün bunlar, inkılâbî Azerbaycana sokmaya memur unsurun hatalarıdır. Bu unsur, o inkılâbın sanki hakikatte düşmanları imiş gibi hareket etti ve sanki bugünkü vaziyetin meydana gelmesi için çalışmış oldu.

Maalesef, bütün bunlar, inkılâb namına onu anlamamış insanların yaptıkları hatalardır; bu hataların bugün neticeleri görülüyor.

Başka türlü ve bu tasvir ettiğim aksi olan bir siyaset büsbütün başka tarzda neticeler verir, Azerbaycanı inkılâbın en hâlis ve hattâ en minnettar dostları yapabilir.

SON SÖZLERİM

Bir kaç gündenbergi söylediklerimi hülâsa etmek üzere şu aşağıdaki son mülâhazalarımı kaydedeyim:

Evvelâ, ne Türkiyede, bir gün gelip Azerbaycanı ilhak, ne de Azerbaycanda iltihak fikri vardır. Bunun aksini söyleyenler, ya kendilerine iş mevzuu çıkarmak isteyen ve hasis menfaat gayeleri güden insanlardır ki bunlara inkılâb istilâhında provokatör derler; yahud da, hiç bir şeyden haberi olmayan cahil, gafil, vehim ve vesveseye zebun insanlardır ki bunlar inkılâba karşı; ne kadar hâlis hisler taşırlarsa taşırsınlar, ellerinden ona karşı düşmanlıktan başka bir şey gelmiyor, demektir.

Bu hakikati bu suretle ifade ettikten sonra ikinci derecede şunu söyleyeyim ki, benim bir Türk ve bir cemiyet adamı, bir tetkikçi ve bir içtimaiyatçı gözüyle gördüğüm gayet objektif bir hakikat vardır: Azerbaycan, her şeye rağmen Türktür. Onu başka bir şey yapmanın artık imkânı yoktur. Realiteleri iyi anlamak esası üzerine kurulmuş olduğunu iddia eden inkılâb bu realiteyi de böylece kabul edip ona hürmet ve riayet gösterdiği gün Azerbaycanı hakikî manasile fetetmeğe başlamış sayılır. Aksi siyaset, Azerbaycanı inkılâbın tedricî surette soğutacak ve uzaklaştırarak bir siyaset olur.

Üçüncü derecede şu noktaya da işaret etmek isterim: Bütün dünyayı kendi akidesine çekmek ve bütün milletleri kucaklamak iddiasile hareket eden bir inkılâb, dünyayı yalnız bir merkezin «Moskovanın» ve yalnız bir dilin «ruscanın» hâkimiyeti ile idare etmek isteyemez. Bunu inkılâbcılar pek güzel anlarlar. «Milliyet» ler vardır ve dünyanın iktisadî birliği, ancak muhtelif küçük iktisadî birliklerin bir arada toplanması üzerine kurulabilir. Bunun için, inkılâb Azerbaycanda ve umumi-

yetle Kafkasyada evvelâ dile ve saniiyen de «mahallî birliğe» hürmet ve riayet göstermeğe mecburdur. İnkılâb bu işi bu tarzda anlarsa her şeyi halletmiş sayılır; aksi tarzda bir anlayış, meydana ancak gâile ve mesele çıkarabilir.

Türkiyeli bir Türk sifatile benim en samimi düşüncem ve arzum da şudur: Bu hakikatleri benden daha iyi anladığından şüphe etmediğim inkılâb, kendi namına ve fakat kendisine ruhan yabancısı olan insanlar elile şimdiye kadar takib edilmiş olan makûs siyaseti Azerbaycanda inkılâbın kuvvetini artıracak makûl bir siyasetle değiştirmeye muvaffak olmalıdır. Azerbaycandaki her hangi bir imtizacsızlık, rahatsızlık ve huzursuzluk günün birinde türlü türlü rahatsızlıklar çıkarabilir.

Şimdiye kadar çıkmış olan rahatsızlıklar -ki bir aralık, Azerbaycanın muhtelif mntakalarını muharebe meydanlarına çeviren kanlı kuvvat bile kaydedilmişti- Azerbaycandan harice doğru siyasi muhacirlerin miktarını artırmıştır. Bugün Türkiyede pek çok gayri faal, fakat Lehistan ve Almanyada faal siyasi muhacirler vardır. Bunlar Azerbaycandaki huzursuzluğun artmasını mucib olacak hâdiselerdir. Ben bu hâdiselere baktıkça, Azerbaycanı çok iyi tanıyan bir Türk sifatile derin bir tecessüf hissederim. Azerbaycanda Türk milletine karşı biraz daha fazla hürmet gösterilmesi ve Türklere mahallî şartlar dahilinde Türk olarak inkişaf imkânları verilmesi Azerbaycan ile Rusya arasında günden güne artan iltifal unsurlarının azalmasını ve hattâ büsbütün ortadan kalkmasını temine kâfidir. (Arkası: var)

Bir Doktorun
Günlük
Notlarından (*)Müzmin
Romatizmalılarda
Gizli verem

Müzmin seyreden bazı romatizmalar vardır. Şiddetli ateş yapmaz. Fakat ateş de halliablde değildir. 37.5-38 e kadar yükselen ve sabahları düşen nöbetler gelir. Hastanın ahvali umumiyesi düşer. Kansız ve zayıf bir hâl alır. Mafsalarda deformasyonlar başlar. Hasta daima muztarıdır. Bu gibilerde daima romatizmanın vereme intisabını nazarı dikkate almak lâzımdır. Bu gibilerde romatizma tedavisi kifayet etmez. Doğrudan doğruya verem tedavileri tatbiki icab eder. Güneş banyosu, açık hava, bilhassa (altın) tedavisi tatbik etmekte ihmal etmemelidir. Hastanın kilo kazanmasına, dereceli hararetlerin düşmesine, ağrıların gittide azalmasına çalışmalıdır.

Bu şekil romatizmin überküllülerde sıcak kaplıclardan edilecek istifade pek mahduttur. Böyle hastalarda veremi düşünmüyecek yapılan sırf romatizma tedavisi asla iyi netice vermez bilâkis hasta daha ziyade düşer.

(*) Bu notları kesip saklayınız, yahut bir albüme yapıtırıp koleksiyon yapınız. Sıkıntı zamanınızda bu notlar bir doktor gibi imdadınıza yetişebilir.

Nöbetçi
Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır: İstanbul cibetindekiler: Aksarayda: (Sarım). Alemdarda: (Abdülkadir). Beyazıdda: (Cemil). Samatayada: (Rıdvan). Eminönünde: (Amına-yı). Eyüpte: (Arif Beşir). Fenerde: (Vitali). Şehremininde: (Nâzım). Şehzadebaşında: (Universite). Karagömrükte: (Suad). Küçükpazarda: (Necatî Ahmet). Bakırköyünde: (İstefan).

Beyoğlu cibetindekiler: İstiklal caddesinde: (Dellâsuda). Galatada: (Hüseyn Hüsnü). Takımda: (Limonciyan). Pangaltıda: (Nargileciyan). Beşiktaşta: (Süleyman Receb). Sarıyerde: (Osman).

Boğaziçi, Kadıköy ve Adalardakiler: Üsküdar: (İskelebaşı). Kadıköyünde: (Büyük, Üçler). Büyükdada: (Sinasi Rıza). Heybelide: (Halk).

Azerbaycanda son ittihatçı

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Bence Azerbaycan, Türkiye ile Rusya arasındaki dostluğu ayrıca kuvvetlendiren bir rabitadır ve öyle olmalıdır

İşte, ben Azerbaycan ile Türkiye arasındaki münasebetlere bu gözle bakıyorum ve zannedirim ki bu görüş çerçevesinde, Türkiye'nin mühim bir ekseriyetinin fikirlerine tercüman olmuş bulunuyorum. Bu meseleyi bu tarzda gördüğüm içindir ki Azerbaycan ile inkılâbçı Rusyanın henüz tam anlamamış olmalarından ve ben çıktikten sonra Azerbaycanda kanlı bir mücadele devri geçmiş bulunmasından dolayı tesüff ediyorum.

Bugünkü Kafkasyayı idare eden unsurlar arasında, benim başıma belâ olmuş bulunan Verbif gibi etraflarına vehim ile bakanlar, dar görenler ve siyasete kışkırtıcı olanlar zannedebilirler ki ben bu sözleri, söylemeğe mecbur olduğum için söylüyorum. Bunlara göre eğer ben emperyalist manada nasyonalist değilsem, eğer Türkiye de böyle ise, bu, Sovyet Rusyanın büyük ve kuvvetli olmasındandır. Bu tarzda düşünenlerin hata ettiklerini göstermek için kendilerine İran Azerbaycanı misalinin gösterebilirim. Bu meselede Türkiye kuvvetlidir. Fakat, Kafkas Azerbaycanı ne kadar Türkse İran Azerbaycanı da o kadar Türk olduğu halde Türkiye bu mesele ile de zerre kadar mesgul değildir. Bugünkü Türkiye, tarihin çizdiği hududlara hürmet ve riayet etmeği ve kendi hududları içinde mes'ut olmanın imkânlarını artırmayı düşünmekten başka bir fikir tahibi değildir. İran Azerbaycanı ile aramızda Gürcüstan ve Ermenistan gibi manialar da olmadığı halde bizim için Kafkas Azerbaycanında olduğu gibi, İran Azerbaycanında da mesele yoktur. Bir taraftakilerini de, öte taraftakilerini de aynı muhabbetle severiz. Ancak, aramızda her iki tarafın da hürmet etmesi icab eyliyen hududlar vardır; gözlerimiz ve fikirlerimiz bu hududlardan öteye, ancak Eflâtunî bir muhabbetle geçer!

Bence, Azerbaycan, Türkiye ile Rusya arasındaki dostluğu ayrıca kuvvetlendiren bir rabitadır ve öyle olmalıdır. Rusyada Çarlığın, Türkiyede Saltanatın yıkılıp gitmesi ile, aralarındaki karşılıklı tecavüz ve düşmanlık unsurlarından kurtulmuş olan bu iki memleket için, Azerbaycan ayrıca bir dostluk unsurudur. Her iki tarafı da iyi tanıyan ve dili ile hayatının bazı hususiyetlerine hâkim olduktan sonra hiç bir taraftan bir şey istemeyecek kadar az iddialı bulunan Azerbaycanın Rusyayı ve Türkiyeyi aynı ehemmiyetle alâkadar eden şark politikasında oynayabileceği mühim bir rol vardır. Emperyalizmden çok zarar görmüş olduğu için emperyalist olmayan Rusyada kendisine en iyi siyaset arkadaşı bulan Türkiye, şark siyasetinde Rusya ile elele hareket etmelidir. Emperyalizmin her hangi bir tecavüz ihtimaline karşı kendilerini müdafaa mecburiyetinde bulunan şark milletleri ve bu arada Rusya birbirlerine güvenebilmelidirler. Türkiye'nin takib ettiği ve Moskovanın da hoşuna gitmesi icab eden siyaset budur.

Azerbaycan, şark memleketlerini Rusya ile birlikte alâkadar eden bu siyasette mühim bir rol oynayabilir. Türkiyeyi de, İrani de, Rusyayı da iyi tanıyan, birine anasının dili ve kanı ile, ötekine eski kültürü ve üçüncüsüne de yeni kültürü ile bağlı bulunan Azerbaycan, bence, inkılâb tarafından bilhassa hoş tutulmaya değer bir memleket. Çünkü o, üç memleket arasındaki dostluğu kuvvetlendirecek pek kuvvetli ve sağlam bir halkadır.

INKILÂBIN HATALARI

Mademki artık tarih olan bir devirden bahsediyorum ve mademki bütün bu yazıkların, benim tam bir samimiyetle hareket ettiğimi göstermeğe kâfidir, şimdi bir de, kanaatli bir dost sıfatıyla, inkılâbın Azerbaycandaki hatalarından bahsedebilirim.

Evvêlâ, şunu söyleyeyim: Uzun zaman Kafkasyada hâkim olarak yaşamış bulunan Çarlık devrinde Rusya Azer-

baycanı tanımamıştır; gâh «Tatar» gâh «Müslüman» deyip geçtiği Azerbaycanın Kafkasyada en kuvvetli bir Türk varlığı teşkil ettiğini, çarlığın ancak bu işleri bilmekte mütehasıs olan mahdud insanları bilirlerdi. Benim Azerilerle konuştugumu gördüğü zaman hayret etmiş olan pek çok Rus tanırım. Pek çok münevver Rus, bana «Tatarca» bilip bilmediğini sormuştur. Çarlık Kafkasyaya ordu kuvvetiyle girmiş ve orada gene ordu kuvvetiyle yaşamış ve hâkim olmuştur. Bütün yaptığı iş Türkiye ile muvasalayı güçleştirmek ve Türkiye'nin kitabına ve gazetesine karşılık sıkı bir sansür koymaktan ibaret kalmıştı. Fakat, orta tarih devrinde bir dereceye kadar tesir yapabilecek olan bu usul, bizim yaşadığımız zamanlarda koskoca bir millî varlığın inkâr veya yok edilmesine kâfi değildi. Bunun için Azerbaycan münevveri, vaktinde uyanmış ve benliğini idrâk etmiştir. Münevver olmayan küçük Azeriye, köylüye köylüce, her hangi bir cenebi tesirin köyesine kadar gidebilmesi pek çok zamana ve pek yüksek bir kuvvetin mütemadi tesirine mühtaçtır. Bunun için Azeri köylüsü, olduğu gibi Türk kalmıştır. İranlı bir Azeri, din ve mezheb alâkası habesile, Türk olduğunu hatırlayabilir. Fakat, Kafkas Azerisi böyle değildir. Bir takım hâkim çarlığın, diğer taraftan Gürcü ve Ermeni nasyonalizminin arasında, Türk olduğunu elbet iyi hissedecek ve onun muhafazasına çalışacaktır. Bunun için, Rusya Azerbaycanı ne tanımış, ne de onun içinde, Çarlığın son devrinde nasıl bir tahammür vukua geldiğinin farkına varmıştır.

Benim yaptığım müşahedelere göre, inkılâb Azerbaycana, bu memleketi biraz olsun tanıyan ve fakat çarlığa mensub insanları da silip süpürmek suretile gelmiştir.

Bütün inkılâblar sekte, kışkırtıcı ve otoriter olurlar. Bu hal gayet tabiidir. Bütün inkılâbların en kuvvetlisi olan Rus inkılâbı da öyle oldu ve Azerbaycana o şekilde girdi. Ancak, oraya gönderdiği insanlar, orada bu sekteleşmiş inkılâbehtikten ziyade Russculuk ruhu ile tatbik ettiler. Azerbaycanda Türkler arasında bolşevikliğin inkişaf etmemesi ve nasyonalist cereyanın kuvvetlenmesi de bundan dolayıdır.

Inkılâb Azerbaycana bir takım te'zadlar içinde girdi; bunların bir kaç tanesini göstereyim:

Meselâ, Türkiyede Lâtin harfleri meselesi yokken Azerbaycanda Lâtin harfleri meselesi çıkarıldı. Ben, evvelâ, Azeri münevverleri arasında bunun pek çok taraftarlarını görmüştüm. Fakat, bu memlekettten çıkarken bunları bu harfe karşı aleyhtar olarak bıraktım. Niçin? Çünkü, onlar bu hareketin Azerbaycanı Türklükten uzaklaştırmak için «Rus» lar tarafından kasden yapıldığına kani oldular. İslâv harfleri, bizim Arab harfleri derecesinde değışile bile gene hayli çetrefil şekillerdir. Rusca kendi harflerini değıştirmeden Azerbaycanın harflerini değıştirdi ve bundan başka Rusyada yaşayan Türkler için elifbeler yaptı.

(Arkası var)

Nöbetçi

Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul ehitindekiler:

Aksarayda: (Şeref), Alendarda: (Esat), Beyazıtta: (Asad), Samatayada: (Teofilos), Eminönünde: (Mehmet Kâzım), Eyüpte: (Hikmet Atılamaz), Fenerde: (Hüsameddin), Şehreminde: (Hamdi), Küçükpazarda: (Hikmet Cemil), Bakırköyünde: (Merkez).

Beyoğlu ehitindekiler:

Tünebağında: (Matkov), Yükseltiler - dirmada: (Vingopulo), Galatada: (Merkez), Taksimde: (Kemal - Rebul), Şişli - de: (Pertev), Beşiktaşta: (Ali Rıza), Sarıyerde: (Asaf).

Anadolu ve Adalar ehitindekiler:

Üsküdarıda: (Selimye), Kadıköyünde: (Saadet), Osman Hulusi, Büyükdada: (Halk), Heybeliada: (Tanag).

13-6-937

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 85 234

10 Sayfa

İttihat ve Terakkide on sene

15 inci kısım No. 3

Memleket haricinde ittihatçılar

Talât, Enver ve Cemal nasıl kaçtılar, nasıl öldüler ?

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Azerî Türkleri Asyanın her tarafında kuvvetli bir iktisadî yayılma kabiliyeti göstermişlerdir

— Şükür olsun Allaha, Gızılbaşam! Bunu söyleyen insanın zihninde, şiir olarak yegâne hamule de, Şah İsmailin türkce Hataî divanının kaside ve gazelleri ile Füzulî divanının gazelleridir! Kür nehrinin şimali sünnî, cenubu da Şüddir. Yalnız bizim hududumuza ya - kın olan sahada ayrıca biraz sünnî vardır. Şii veya Sünnî. Bunların hepsi de Türktür, tamamen, bütün kökleri ve bütün varlıkları ile Türk!

Azerî Türkü, İran... to
olsun, Türk duy
kiminde...

birini gördükleri zaman derhal o günleri hatırlarlar ve bize yapmadıkları ikram kalmaz. Kafkasya, başı başına bir âlem olmak itibarile, siyasi görüşleri başkadır; fakat, millî duyguları itibarile bize karşı yürekleri zayıftır.

Kafkas Azerisinin modern kültürü millî değildir; biri çarlık, diğeri bolşeviklik devrinin tesiri altında inkişaf etmiş olan modern kültür onlara Rusya'dan gelmiştir. Bununla beraber...

renkte olursa olsun...

Memleket haricinde ittihatçılar

Talât, Enver ve Cemal nasıl kaçtılar, nasıl öldüler ?

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen
Azerbaycanda Türkiyenin o tarihte nüfuzu büyük,
Azeri Türklerinin bizlere bilhassa İttihat ve Terakkiye
karşı teveccühleri hudutsuzdu

Çarlık zamanında Kafkasyanın idare merkezi Tiflis olduğu için Gürcüler Rus devlet usullerini daha iyi tanımışlar, orduda askerlik etmişler, hükümet işlerini öğrenmiş olduklarından Gürcistan hükümetini daha kolay canlandırmışlardı. Azerilerin gözleri bir taraftan bize müteveccih. Türk ordularının Kafkasyayı istilaları sırasında, Azerbaycan Türkleri, kendilerini Ermeni komitecilerinin saldırından kurtaran ağabeylerin her istediklerini, münakaşadan kabul ediyorlardı. Ancak, İttihat ve Terakki hükümeti, Kafkasyada ne istediğini ve ne istemesi münaşib olacağını iyi tayin etmiş bulunmadığı gibi, hâkim olan Enver paşanın nüfuzu altında, en makûl olan şeyi istemeyi beceremeyeceği de muhakkaktı. Zaten, bu devir kısa sürmüş, bir müddet sonra, mağlûbiyet ve mütareke devri gelerek Türkiye Kafkasyayı tahliye mecbur olmuştur.

Türk ordusu çekilince

Türk ordusu çekilirken, Azerbaycan da kendi kuvvetlerine istinaden millî bir devlet ve hükümet kurmuş bulunuyordu. Bu suretle, İstanbulda bir devlet yıkılırken Kafkasyada küçük bir Türk devleti kurulmuş bulunuyordu. Bu devletin nüfusu az, hududu küçük olmakla beraber, memleketi zengin, iktisadî kuvveti büyük ve nüfuzu da Kafkasyada kuvvetli idi. İşte, bunun içindir ki bir tarafta kaybettiği davayı öbür taraftan müdafaa etmek sevdasına düşmüş olan Enver paşa, İstanbulu terk edip Kırım sahillerine ayak basınca, en evvel, Kafkasyaya geçmeği ve orada Azerbaycanı eline almayı düşünmüş ve bu maksadla iki defa denize açılarak, iki defasında da muvaffak olamamıştı.

Enver Paşanın hesapları esassız değildi. Yukarıda söylediğim gibi, bu memleket, Türkiyenin o tarihteki nüfuzu büyük, Azeri Türklerinin bizlere ve bilhassa İttihat ve Terakkiye karşı teveccühleri hudutsuzdu. Enver Paşa, Azerbaycana girdiği taktirde herkesi etrafında tophiyabilirdi. Ondan sonra ne yapabileceği malûm değil ve kendi mizacına ve çalışma usullerine göre, Çarlığın büsbütün istihdadına rağmen içinde kuvvetli bir demokrasi ruhu taşıyan bu memleketi idare edebileceği çok meçhul bulunmakla beraber, Enver Paşa Azerbaycana gidebilseydi, işleri eline alacağı muhakkaktı. Bence, Türkiyeyi Türkiye haricinden kurtarmak fikri boş bir hayal idi. Millî bir kütle için, harp sonu mücadelesi, ancak tamamen millî bir hareket şeklinde olabilirdi.

Enver Paşanın tasavvur ettiği şey, yani şahsî nüfuz ve otoriteye istinat eden ve hedefi yerine göre değişmiş bir hareket, nihayet avântör mahiyetinde bir hamle olmaya mahkûm idi. Bununla beraber, Enver Paşa bu avântörü tecrübede tereddüt edemedi. Çünkü, bir şeyler yapmadan duramayacak olan bir insan için yapılacak şeyler arasında en makûl görüneni bu idi.

O bunu yapamadı. Fakat, hakikaten millî devlet hareketi de Türkiyenin müdahalesinden kendisini kurtaramadı.

Enver Paşanın ve umumiyetle Kafkasyanın tahliye edilmesi için, Enver Paşanın Türk kuvvetleri çekilirken, bir taraftan da İstanbula gelen İngiliz kuvvetleri Baküya yerleşmişlerdi. Bu sıralarda yavaş yavaş kurulmaya başlanan millî Azerbaycan hükümeti için de en büyük mesele, kendisine, zengin olmakla maruf bulunan bu memleketi icabında müdafaa edecek bir kuvvet vücûda getirmek olmuştu. Bu kuvveti vücûda getirmek için en iyi istifade edilebilecek kuvvetin Türk ordusu unsurları olacağını gördüğü için, bunlara müraaet etti. Bunlardan bir kısmı orada kalarak Azerbaycan teşkilâtında çalışmayı kabul ettiler.

Bu suretle, bir takım Türkler Azerbaycanda kalmış oluyorlardı. Bunların içinde bazı generallar da vardı. Bir müddet sonra, İstanbulda, Bekiraga bölüğünden kaçan Halil Paşa ile küçük Talât ta Anadolu ortasından geçerek Baküya kadar gitmeğe muvaffak olmuşlardı. Bakü ile Anadolu arasında, hiç bir Gürcü veya Ermeni köyüne uğramaksızın, bütün Türk köylerinde misafir olarak seyahat etmeğe müsait bir Kafkas koridoru bulunması, bu nevi seyahatleri gayet kolay ve emin bir iş yapmıştı. Komiteci İttihat ve Terakki unsurlarından Nail de bunlarla beraberdi. Bu suretle Azerbaycanda, siyasi, gayri siyasi insanlardan mürekkep bir hayli Türk toplanmış oluyor ve bunların içinde de, tabiatî ile, en nüfuzlu unsurlar, ittihatçılardan mürekkep bulunuyorlardı.

O sıralarda, Azerbaycanda Türkiyeli Türk olmak, büyük bir imtiyaz sahibi bulunmak demekti. Azerilerin, büyük kudrette ağabeyleri olarak tasavvur ettikleri bir Türk, orada ancak izzet ve ikram görürdü. İster zabıtlık ve polislik gibi hizmetlerde çalışan insanlardan olsun, ister Halil Paşa ve küçük Talât gibi muhacir ve mülteci unsurlardan bulunsun, Azeri hükümeti, her Türkü, ya kendisine doğrudan doğruya bir yardımcı olarak, yahut izzet ve ikram edilmesi lâzım gelen büyük ve imtiyazlı bir misafir olmak üzere kabul ediyordu. Ev veriyor, evine hizmetçiler tahsis ediyor, bütün masrafini ve cep harçlığını temin ediyordu. Harbin bütün tahribatına rağmen zengin kalan ve pek çok zengin insanı bulunan Bakü, bütün Türkler için, o zamanki karışık ve dalgah dünya içinde, emin ve rahat bir liman vazifesini görmüştür.

Ben, bu zamana ait hâdiseleri bizzat yaşamadım. Bütün bu bahsettiğim şeyler ve aşağıda nakledeceğim hâdiseler, Kafkasyada iki buçuk sene süren ikametimin esnasında çok muhtelif muhitlerde, çok muhtelif fikir ve hislerini sanlar ağzından dinlenmiş olan hikâyelerin hülasasıdır. Azerilerin bizlere karşı göstermiş oldukları izzet ve ikramın derecesi hakkında bir fikir vermek için, şahsan gördüğüm şeylere ait pek çok hikâyelerden bir tanesini nakledeyim:

21 ağustosunda, Moskovaya gittiğim sırada bir telgraf çekerek, çoktan beri görmediğim Memduh Şirket Beyi görmek üzere istasyonda bulunmasını arzusunu izhar etmiştim. Trenimiz Baküya geldiği zaman kendisini ne istasyonda bulabildim, ne de, telefon rehberlerinde Türk kütüphanesi numarası olarak gösterilen numaradan bir cevap çıktı. Anlaşılan telgraf almamıştı. O zamanlar, bu memleketlerde her şey alışı olmuş bulunduğu için telgraf posta, telefon gibi işlemez bir şekilde çalışmıyordu.

(Arkanın var)

İttihat ve Terakki mensupları:
Ağabeyler: (Bel -
başınca: (Unvanlı), Samatyanın (Rusya)
Yürekli: (Hikmet) (Alman), Emin -
Önünce: (Salih Necati), Küçükpaşaya:
(Hikmet Cemil), Bakırköyünde: (İsti -
pan), Şehremininde: (Hamdi), Fener -
de: (Hüsameddin), Alemdarda: (Eşref Neşet).

Beyoğlu cihetindekiler:

(Tünelbaşında: (Maikovici), Yüksekkel -
dirimda: (Vingopulo), Galatada: (Mer -
kez), Taksimde: (Kemal - Rebul), Şiş -
lide: (Pertev), Beşiktaşa: (Nail Halid).

Boğaziçi, Kadıköy ve Adalarda:

Üsküdar: (Ömer Kenan), Sarıyerde:
(Nuri), Kadıköyünde: (Şihhat), (Ri -
fat), Büyükdada: (Halk), Heybelide:
(Tanaş).

Memleket haricinde ittihatçılar

Talât, Enver ve Cemal nasıl kaçtılar, nasıl öldüler?

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen
Azerbaycanın baştaki adamları arasında muhtelif fikirler hüküm sürmesine rağmen memlekette milli bir hükümet kurulmuştu

Ben istasyonda bu işle uğraşırken, etrafımda bir kalabalık meydana geldi. Orada bulunan insanlar benim misafir bir Türk olduğumu anlamışlar, hep birden beni seyrediyorlar ve bana yardım etmek istiyorlardı. Biraz sonra, yanimda sokuldular, konuşmaya ve hizmet arz etmeye başladılar.

— Mahmut Şevket Efendiyi istersiz?
— Belir!

Azeriler, gazeteler vasıtasıyla evvelce bir kere Mahmut Şevket ismini öğrenmişlerdi. Bunu soy adı ve Memduh Şevket Beyi de onun akrabası zannediler, ve ekseriya onun ismini yanlış söylüyorlardı. Benim onu bulmak isteğimi öğrenince nasıl bulmak icap ettiğii hakkında aralarında bir istişare yapılar ve telefon defterinin numaralarından ve istihbarat kaleminden bir şey çıkaramayınca, sefarethanenin birinde konuşular, onun da oradan oraya nakledilmiş bulunması karşısında müşkül mevdiye düştüler. Nihayet Mirze Mehmet bir tarafa, Ali Kuli başka bir tarafa, filân bir istikamete, falan ötekine gitmek üzere aralarında karar vererek:

— Eyleş! diye bana bir sandalye ve bir de kahve ikram ettiler, ben de eyleştim, yani oturdum.

— Biz sana onu, taparız hindi! (1)

Fakat, benim asıl derdim, Baküdan Moskova'ya kadar bir hafta mı, on gün mü süreceği belli olmayan şimendifer yolculuğu [O zaman böyle uzun sürerdi!] için, Baküdan komanya tedarik etmekti. Biraz yiyecek ve biraz da maden suyu ve saire almak istiyordum. Bunları nereden tedarik edebileceğimi sordüğüm zaman da:

— Bugün cuma, her yer kapalıdır!
Dediler. Sözü düşündüler ki ben yolcuym ve bir kere şimali Kafkasyayı geçersen, yolda yiyecek bulacağım şüphelidir. Buna bir çare bulmak lâzımdır.

— Eybi yok! (2) Biz sana taparız! dediler. Aralarında bir istişare daha, bu kalabalığın yarısı ortadan kayboldu.

Yarım saat sonra, herkes dönmeğe başladı. Maden suyu, ekmek, tavuk, et börek, karpuz, üzüm, hülâsa İstanbul fakir mahallelerindeki bir bakkal dükkanına sermaye teşkil edecek kadar çok şey geldi. Benim kompartman doluktan maada, bazı şeyleri de koridorlara koymaya mecbur olduk. Ben bu kadar şeyi ne yapacağımı, bunlara lüzum olmadığını söyledikçe, onlar bir yandan getirip:

— Eybi yoh, yol uzun çeker, yiyeceksin!

Dediler ve mütemadiyen doldurdular! Bunlar, alelade insanlardı. Türk hizmet ve ikram etmek lâzım! Yalnız bunu biliyorlardı. Evlerine koşmuşlar ve o dar ve fakir günlerde, ne buldularsa alıp getirmişlerdi.

— Pul? (3)

— Hansı pul? konuhdan pul almak silar?

Diyorlar ve para almayı reddediyorlardı. İçlerinde Sekilli Rıza Kuli isminde bir köy hocası da vardı. Benimle Hâmidin ve Tefik Fikretin şiipleri hakkında konuşmaya başladı. Bu husustaki malumatını bana gösterdiği için bu Rıza Kuli, o gün ne kadar mes'uttu!

Trenin kalkmasına bir kaç dakika varken bir de baktım ki « Mahmut » Şevket beyi yakalamışlar, « seni Mehettin efendi aktarır! (4) » diye alıp getirmişlerdi!

Türkiyeli bir Türk, bu basit insanların nazarında fevkalâde bir şeydi; ona hizmet etmek, onun izaz ve ikramında bulunmak, bunlar için en büyük bir zevkti.

(1) Hemen buluruz.

(2) Aybi yani, zararı yolsu.

(3) Hangi para? Misafirden para almak olur mu?

(4) Arıyor.

yük bir borç hükmünde idi. Onu sevene yaparlardı.

Türkleri bu kadar seven, ve fakir zamanlarda onlara bu kadar hürmet gösteren Azerilerin, zengin zamanlarında, bizimkilerimize karşı göstermiş oldukları izzet ve ikram derecesini artık siz tasavvu, ediniz! Meselâ, Zeynel Abidin Takiyefin falana şu kadar, falana bu kadar para vermiş olduğuna dair hikâyeler dinledim. Kendim şahit olmadığım vukuata ait bulunduğu için isimlerini zikretmeyeceğim bu Türkler arasında, Taki zadenin gönderdiği ve alması için ısrar ettiği yüksek miktardaki paraları alanlar, olduğu gibi « hiç bir şeye ihtiyacım yoktur » diyerek almayanlar da olmuştur!

İşte, Bu Azerbaycan içinde bizimkilerin oynadıkları siyasi bir rol vardır ki şimdiye kadar Türkiyede hiç bahsedilmemiş olan bu meseleyi bu hatıralar arasında, kısaca nakledeceğim. Çünkü tarihin her şeyi olduğu gibi bilmesi lâzımdır.

Azerbaycanın baştaki adamları arasında muhtelif fikirler ve muhtelif şahıs ihtisaları hüküm sürmekte olmasına rağmen, 918 den itibaren bu memleket tedricen kendisine milli bir hükümet kurmağa muvaffak olmuştur. Gene tedricen bir polis ve jandarma, bir de ordu vücuduna getirmeğe çalışıyor, memleketin siyasi hâkimiyetini temsil eden bu teşkilâtı da bizimkilerin idarelerine vermiş bulunuyordu. Toprakı, kuvvetli, suları zengin, petrolü bol olan bu memleketin yavaş yavaş maliyesi de kuvvetlenmiş, kendisine göre, kasaları da dolmuştu. Maarif işleri için de, İstanbul, maalesef çok zayıf unsurlara tesadüf etmiş olmak şartıyla, bir hayli muallim getirtmişti.

Fakat, bu Azerbaycan dahilinde tamamen müttahit değildi. Bir tarafta ekserisinin milliyetleri paradan ibaret olan zenginler, bir tarafta Rus kültürüne âşık küçük bir intelligensia, yani münevverler zümresi, bir tarafta da kendisini komünizmin hareketine kapmış küçük bir zümre ve kısmen de Rus olan bir proleterya vardı. Orta zümreyi teşkil eden milli kütleyi, « müsavat » unvanını taşıyan geniş bir fırka temsil ediyordu. Bu milli kütlenin büyük bir başı bulunmamakla beraber büsbütün başsız da değildi. Sağ cenahta İttihatçılar ve bizim İttihatçılarla münasebette bulunup kendilerine « İttihatçılar » diyenler vardı. Sol cenah zayıf bir zümre halinde bulunuyordu. Bizimkiler de bunların arasında türlü türlü politika cereyanlarına kapılmış idiler. Yani, ne onlar tamamen müttahitler, ne de bizimkiler.

Bizimkiler de türlü türlü unsurlardan mürekkepler, aralarında bir fikir birliği bulunmak şöyle dursun, hattâ muntazam bir fikir dehi yoktu. Bir takım münferit şahsiyetler, şu veya bu nüfuzu temsil ediyorlar veyahut, şu veya bu zümre ile beraber yürüyorlardı. (Arkası var)

Nöbetçi Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda : (Ziya Nurl). Beyazıda : (Haydar). Karagömrükte : (Arif). Şehzadebaşında : (Hamdi). Samatyada : (E-rofilos). Fenerde : (Vitali). Alemdardada : (Esad). Eyüpde : (Arif Beşir). Eminönünde : (Hüseyin Hüsnü). Küçükpazarıda : (Hüfüt). Bakırköyünde : (Hilâl). Şehreminde : (Nâzım).

Beyoğlu cihetindekiler:

İstiklâl caddesinde : (Dellâ Suda). Galata'da : (Hüseyin Hüsnü). Taksimide : (Limonçyan). Pangaltıda : (Nargileciyan). Beşiktaşta : (Ali Rıza). Boğaziçi, Kadıköy ve Adalarda : Üsküdar'da : (İttihad). Sarıyerde : (Asaf). Kadıköyünde : (Moda, Merkez). Büyükdada : (Şinasi Rıza). Heybelide : (Halk).

Memleket haricinde ittihatçılar

Talât, Enver ve Cemal nasıl kaçtılar, nasıl öldüler ?

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Dönüp dolaşıp mes'uliyetlerin en ağırını Enverin sırtına yükleniyordu ve galiba da tarih bu hâdiseye bu suretle karar verecektir

Hakikatte, bizimkilerin bir tek vazifeleri vardı:

Kendilerine her suretle bu kadar emniyet ve itimat göstermiş, onlara memleketin en mühim hizmetlerini ve devletin bütün siyaset ve kuvvet anahtarlarını teslim etmiş olan Azerbaycana karşı, her türlü siyaset fikrinden uzak durmak ve onun parlamentosu etrafında teşekkül etmiş olan kanunî hükümetinin emri altında uhdelerine düşen vazifeleri ifa eylemek.

Haddi zatında Azerbaycan millî bir devlet yapabilir miydi? Böyle bir devlet uzun müddet yaşama kudreti gösterebilir miydi? Bizimkilerin vazifeleri bunu düşünmekten ziyade, kendilerine karşı bu kadar emniyet göstermiş olan bir memleketin kanunî ve meşru hükümetine sadakatle hizmet etmekten ibaretti. Başka bir şey yapmaya kimse'nin hakkı yoktu.

Fakat, bizimkiler, maalesef, bunu yapmamışlar ve Azerbaycanın gerek dahili ve gerek harici siyasetinde mühim bir rol oynamışlar ve Azeri tarihinin acıklı bir safhasında ağır mes'uliyetli bir yükün altına girmişlerdir. Onları bu ağır mes'uliyetin altına sokan saik, şursuzluktan, fikri seviyeleri çok eksik siyasi terbiyecileri ve siyasi görüşleri çok noksan ve nihayet ahlâkî kuvvetleri o günlük şartlar içinde kendilerine tabii rollerini oynayacak salâbetten mahrum bulunan bu unsur, Azeri halkının millî ve kültüvî hayatına tasarruf edecek dereceye kadar gitmiştir.

«Bizimkiler» dediğim unsur, o sırada Azerbaycanda gerek misafir, gerek hizmet halinde bulunan Türklere, Millî Azerbaycanın mukadderatında, derece derece, bunların hepsinin de mes'uliyetleri vardır. Bu mes'uliyetlerin en büyük kısmı bizim İttihatçılara düşer. Fakat, bu İttihatçılar artık «İttihat ve Terakki» değildiler. Onun içine girmiş, onun hareketlerine karışmış, fakat o tarihte artık münferit politikacılar haline gelmiş olanlardır. Bundan evvelki kısımda anlattığım gibi artık İttihat ve Terakki yoktur; meydanda dolaşan insanlar, tarihen tasfiyesi yapılmış olan bir hareketin geriye kalan, dağınık, perişan unsurlarıdır. Hepsinin kafasında bir başka fikir ve maksat vardır ve hepsinin de kalblerinde başka türlü hisler vardır. İçlerinden bazıları, hâlâ iktidarı elden bırakmak istememiş, on senelik bir mücadele içinde haklı veya haksız olarak kazandıkları her hangi bir şöhreti, yeni vukuat içinde de mühim bir rol oynamak için kullanmak sevdasına düşünmüştürler. İsim tasrih etmek istemiyor; tarih zaten anonimdir; bu vukuatın mes'uliyetlerini sonradan takdir etmiş olanların bir çoğu, sonradan vicdanlarını yokladıkları zaman kendi kendilerini itham edecekler ve kendi kendilerine hükümlerini vereceklerdir. Bir zamanlar, Bakûnun zengin bir insanı ve Azeri Türklere'nin en iyi ve en idealist bir demokrati olup bugün Türkiyede, altmış yaşında işten çıkarılmış ve perişan bir halde bulunan bir Azeri dostum, kendisi ile o zamanın vukuatı hakkında konuşurken bana şu hikâyeyi anlattı: Geçenlerde o zamanın büyük günahkârlarından ve şimdi de işi yolunda bir adama rast gelmiş. Türke karşı kin tutamayan bu dostum, eskileri unutmuş ve bu zatla konuşmak üzere selâmlaşmış ona elini uzatmış. Bu zat, hayret etmiş, ve:

— Demek, siz hâlâ bize el vermekten öğrenmiyorsunuz!

Demiş!

Demek oluyor ki bu sözü söyleyen insanın vicdanı, sonradan çok sızlamış ve kendi kendisini mahkûm etmiştir. Bunu görmek olsun, o on yedi senelik bedbaht muhacir için bir teselli idi. O muhacir ki, Azerbaycanda bir Türk gördüğü zaman ona elinde olan ve olmayan iyiliği yapardı, ve bugün de, alt-

mış yaşını geçmiş olduğu halde, perişan bir halde Türkiyede, ömrünün son devrinde sürünmeğe mahkûm bulunuyor!

Bahsettiğim günahkâr insan, vakitle ittihatçı idi ve ittihatçıların da ağız kalabalık, iddiası bol ve fakat, her işten kendisine bir hisse çıkarmak isteyen zümresinden bulunduğu için, ittihatçıların merkezinden yüz bulmaz, fakat Enver Paşa tarafından himaye görürdü. Demek ki dönüp dolaşıp mes'uliyetlerin en ağırını Enverin sırtına yükleniyor ve galiba da tarih bu hâdiseye bu suretle karar verecektir.

Fakat, ekseriyeti Azerbaycanda günahkâr bir rol oynamış olduğunu söylediğim «bizimkiler», yalnız ittihatçılardan ibaret değildir. Büyük fedakârlıklarla Azeriler tarafından esirlikten kurtarılıp, yahut harp sonunda Asya içerilerindeki esaretten memleketine dönerken Bakûde kalmış ve yahut ta işgal ordusile birlikte memleketi avdet etmeyip orada hizmete girmiş olanlardan tüccarına, muallimine, politikacısına varıncaya kadar herkes vardır. Bütün bu unsurun içinde, isimlerini Azerilerin hayrıyla yâdettikleri insanlar da yok değildir; fakat, ekseriyet günahkârdır.

Şimdi «günahın» mahiyetini anlatmaya geçiyorum:

Azerbaycanda kalmış veyahud mülteci veya muhacir olarak oraya gitmiş bulunan Türklere'nin ilk kabahatleri bu memleketin dahili ve harici siyasetine karışmaktır. (Arkası var)

G. Antep Asliye Hukuk Hâkimli.

Memleket haricinde ittihatçılar

Talât, Enver ve Cemal nasıl kaçtılar, nasıl öldüler ?

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Azerbaycanın Millî hükümet hayatının inkişafında iki devir göze çarpar: Biri Kafkasyanın Türk Orduları tarafından işgali, diğeri Türkiyenin bozulduğu devirdir

İkinci günahları, Anadolu Türkiyesi ile Azerbaycan Türkleri arasındaki mü-nasebetlere fuzuli surette müdahaleleridir.

Gerek Ankaradaki Büyük Millet Meclisi kurulmadan evvel, gerek ondan sonra, bu tam manasile millî hareketin kudsî bayrağını eline almış olan Mustafa Kemal paşa, o zamanki dünya içinde tasavvur edilebilecek en mükemmel siyaset olmak üzere, bütün mücadeleyi Türkiyenin tarihen muayyen olan millî hududuna hasretmiş ve bütün mücadele için lâzım gelen millî kuvveti bu millî hudud içinde aramak lâzım geldiği esasını koymuştu. Bu hudud haricinde kimseden, ne İslâm veya Hindistandan, ne İrandan ve ne Azerbaycandan, hiç bir yerden, hiç bir kuvvet yardımı ne istemiş, ne de hesap etmiştir. O zamanki Türkiyenin hakiki mümessili Mustafa Kemal paşa olduğu halde, bizimkiler Azerbaycanda Türkiye namına hareket ediyorlarmış gibi bir süs takınımlar ve Azerilerin Türklere karşı duydukları hürmet ve minnettarlık hisleri üzerine yüklenerek onları kendi istedikleri tarafa doğru çekip götürmek siyasetini tutmuşlardır. Halbuki, Anadolu hareketinin en güç en karanlık zamanlarında bile Mustafa Kemal paşa, Azerbaycandan hiç bir şey istemiş değildir. Böyle olduğu halde Azerbaycanda bulunan bizimkilerin, Millî Türkiye namına Azerbaycan işlerine karışmaları tam manasile fuzuli bir müdahaleden ibaret oluyordu.

Üçüncü günah olmak üzere de, bizimkiler, Azerbaycanda bütün siyasi kuvvetlerini, ekseriyet itibarıyla, o zamanın hükümet ekseriyeti olan «Müsavat» aleyhinde kullanmış bulunmalarıdır. Azerbaycan devletinin polisini, jandar-masını ve millî müdafaasını ekseriyet itibarıyla Türklere teslim etmiş olan hükümet, «Müsavat» namı altındaki fırkanın temsil ettiği blok hükümeti idi. Bizimkiler de bu hükümetin yardımı ile yaşıyorlardı. Böyle olduğu halde, bizimkiler, bir taraftan kendisine İttihatçı İslâmci süsünü veren Karabegof ismindeki bir politika serserisinin ve öte taraftan da komünistlerin taraflarını iltizam etmişlerdir. Bu Karabegof, yakıt ile İttihat ve Terakki hükümetine yaklaşarak Kafkasyada millî bir hareket yapmak üzere kendisinden para ve talimat almış, ondan sonra da bütün bunları Çar hükümetine haber vermiş olmakla maruf bir serseri idi. Bununla ve Türkistandan gelen bir takım komünistlerle elbirliği yapan bizimkiler, Azerbaycan hükümeti aleyhinde bulunmuşlar ve onu İngiliz dostluğu ile itham etmişlerdir.

Ben, Kafkasyada iki buçuk sene yakın bir zaman oturdum. Bu müddet esnasında, faal bir siyasi rol oynamadım. Bilhassa mahalli siyasete, hangi

istikamette olursa olsun, hiç karışmadım; bu sayede herkesle dost oldum ve serbestçe konuşabildim; herkesi ve her tarafı dinledim. Bütün bu konuşmalardan vasıl olduğum neticeye göre, Azeriler, bizim gerek Kafkasyayı işgalimiz sırasında, gerek tahliye ettiğimiz tarihten sonra, gerek İttihatçı ve gerek İttihat ve Terakkiye mensup olmayan serbest Türkler arasında, Enver paşanın kardeşi olan Nuri paşa ile Bakıda polis müdürlüğü yapmış olan Manastır-ı Baha gibi pek sayılı insandan memnun kalmışlardır. Ekseriyet hakkında derece derece şikâyetleri vardır.

Azerbaycanın millî hükümet hayatının inkişafında iki devir göze çarpar: Birinci devir, Kafkasyanın Türk orduları tarafından işgali devridir. Bu devirde, Türk orduları Azerbaycanı, Türklere Ermeni komitacılarının satışından kurtaran bir kurtarıcı olarak girmiştir. Bütün Azerbaycan, bu kurtarıcı kardeş kuvvete karşı, kendisini o kadar şükran borçlu hissetmiştir ki o sıralarda artık disiplini yerinde olmayan bu işgal kuvvetinin, yaptığı münferit taşkınlıklardan dolayı darılmayı hatırlarından bile geçirmemişlerdir.

Bu devirde İstanbul hükümeti, Kafkasyaya kendisince bir şekil vermek istiyordu. bermutat, hemen hemen Kafkasyayı İstanbuldan idare etmeği istiyecek derecede merkeziyetçi olan bu şekle Azeri münevverlerinin hemen ekserisi de taraftar değildi. Bununla beraber, ya hiç itiraz etmiyereğe ağa beylerin istediklerini yapmayı kabul etmişler, yahut da, itiraz değil, pek az mülahazalar beyan etmişlerdir.

İkinci devir, Türkiyenin bozulduğu, işgal ordularının çekildiği ve Baküyü işgal için İngiliz kuvvetlerinin geldiği devirdir. Bu devirde, Azerbaycan, artık arkasında Türkiyenin himayesinin mevcut olmadığını görmüş, kendi kendisine başının çaresine bakmak lâzım olduğunu anlamıştır. O zaman, kaybedilen Türkiye himayesi yerine, Azerbaycanda kalan veyahut oraya sonradan giden Türklere dört elle sarılmışlar, bilhassa tanımadıkları askerlik işleri için onlardan meğdet ummuşlardır. Bu devirde Azerbaycan, «Müsavat» fırkasının elindedir. Bir nevi millî bir blok olan bu fırka, arkasında dayanacak bir Türkiye kuvveti göremediği için, şimdiden gelmekte olan bolşevizm dalgasına karşı koyabilmek üzere, İngiliz siyasetini tutmuştur. Müsavatın ileri gelenlerinden pek çoğu, bu siyaseti bana şu suretle izah ettiler:

« — Biz Kafkasyanın doğrudan doğruya Türkiye tarafından idare edilmesinin imkânı olmadığını kanlız. Kafkasyanın federatif ve müstakil bir siyasi varlığı olması tarihen zarurîdir. Bununla beraber, Türkiye ayakta durdukça Azeriler Türkiyenin her istediğini yapmakta kendilerini mükellef sayıyorlardı. Fakat, Türkiye mağlup olup Kafkasyayı tahliye edince biz, millî bir kütile halinde, bolşevizme kendimizi müdafaa için İngilizlerden başka hangi kuvvete istinat edebilir-dik? Biz harici siyasette İngilizlere dayandık, fakat Türkiye ile olan rabata-mızı kaybetmemek için de devlet teşkilâtımızın büyük bir kısmında ve en mühim hizmetleri onlara verdik.

« Talihsizliğimiz suradan gelir: Azerbaycanda kalmış veyahut da sonradan oraya gelmiş olan Türkiye Türkleri Azerbaycanda merkezin blok kuvvetini teşkil eden müsavata yardım edecek yerde sağdaki avantörlerle - ki bunlar Enver paşanın taraftarı idiler. Soldaki akaliyeti teşkil eden komünistler iltizam ettiler ve bizim aleyhimizde bulundular.

(Arkası var)

Nöbetçi Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda : (Sarım). Beyazıdda : (Cemil). Şehzadebaşında : (İ. Hakki). Karagümrükte : (Fuad). Samatyada: (Rüvan). Fenerde : (Hüsameddin). Alem-darda : (Sırrı Asım). Eyüpte : (Arif Beşir). Eminönünde : (Mehmet Kâzım). Küçükpazarda : (Necati Ahmet). Bakırköyünde : (İstipân). Şehreminde: (Nâzım).

Beoğlu cihetindekiler:

İstiklal caddesinde : (Kanzuk). Galatada : (İsmet). Taksimde : (Nizameddin). Kurtuluşta : (Necdet). Beşiktaşta : (Nâil Halid).

Boğaziçi, Kadıköy ve Adalarda:

Üsküdarıda : (İmrahor). Sarıyerde : (Nuri). Kadıköyünde : (Büyük, Üçler). Büyükdada : (Şihsî Rıza). Heybelide : (Halk).

İttihat ve Terakki'de on sene

16 inci kısım No. 8

Memleket haricinde ittihatçılar

Talât, Enver ve Cemal nasıl kaçtılar, nasıl öldüler ?

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Azerbaycan müsavatchıları kendilerini şöyle müdafaa ediyorlardı: "İngilizlere dayanmak siyasetini göttüğümüzü inkâr etmeyiz o tarihte hangi kuvvete dayanabilirdik?"

Her iki istikamette yapılan hareketlerin gayesi de, Azerbaycanı ele almak idi. Enver paşanın bu işlerde ne dereceye kadar alakası vardı, bilmeyiz. Fakat, Baküde bize misafir olan ve kendilerine pek mühim işler tevdi etmiş bulduğumuz Türklerin bir kısmı, onun namına hareket ederler, bir kısmı da kendi kendilerine bir takım gayeler güderlerdi. Millî Azerbaycanı mağlûp eden kuvvet, bir taraftan bizim içimizdeki tefrika ise bir taraftan da, dayandığımız kuvvetin, Azerbaycanın asıl millî kuvvetini teşkil eden merkez blokuna muhalif bir istikamet tutmasıdır.

Her şeye rağmen, biz Azerbaycanı, bütün millî kuvvetleri telif etmek sayesinde ayakta tutmaya çalıştık. Enver paşanın nüfuzu altında bulunanlar yahut onun siyasetini temsil iddiasında olanlar, evvelâ bizim sağımızda bulunan ve Karabegof serserisi taraftan - dan sevk edilen zümre ile birleşerek aleyhimize bulundular. Fakat, o sırada çok demokratik temayüllerdeki millî kütlenin mukavemeti, onlara bu taraftan muvaffakiyet imkânı bulunmadığını gösterdi. O zaman öteki tarafa geçtiler ve ekseriyeti Türkistan - dan gönderilmiş komünistleri teşkil eden unsurlarla el birliği yaparak Moskova ile temasa başladılar.

«Biz, İngilizlere dayanmak siyasetini takip ettiğimizi inkâr etmeyiz. Fakat, o tarihte başka hangi kuvvete dayanabilirdik?»

Bütün müsavatchıların kendilerini müdafaa tarzları bu hulûsada toplanır. Bununla beraber müsavatchıların kadar mütecanis ve mütehit bir siyasi blok değildi. Onların da aralarında ihtilâflar, bilhassa şahsî ihtilâfları ve münaferetleri vardı. Bununla beraber benim aldığım itiba şudur ki o zamanki Azerbaycan, kendisinden beklenebileceğinden çok fazla bir siyasi canlılık göstermiş, fakat, bizim ittihatçı ve yahut gayri ittihatçı unsurlar da onun bu canlılığını felce uğratmak için her şeyi yapmışlardır.

Ö tarihlerde, Türkiye bakımından, millî Azerbaycanın en büyük günahı ve kusuru, millî Anadolu hareketine karşı bizim bazı İstanbul münevverlerinden daha fazla bir itimat göstermiş olmasıdır. Müsavatchılar da, tipki İstanbul Babâlisî ve sonradan birer kahraman kesilmiş olan mandacıları gibi, Anadolu hareketinden ilk zamanda çok bir şey ümit etmişlerdir. Bunu bana birçok Müsavatchı itiraf etmiştir. Eğer onların bütün kabahatları bundan ibaret idiyse, ben kendilerini tamamen mazur görürüm. Çünkü, bazı İstanbulluların düştüğü böyle bir hataya onların da düşmüş olmalarını insanlar ancak tabii bulabilir.

Fakat, hiç olmazsa Müsavatchılar, İstanbul hükümetinden ve İstanbul münevverlerinden daha fazla bir şey yapmışlardır: Azerbaycana her düşen muhacir ve mülteciyi hükümetin sahabet ve siyaneti altına almışlar, bu gibilere «bey gibi bakmışlar»dır. İkinci derecede, millî mücadelenin paraya ihtiyacı bulunduğundan haberdar oldukları zaman, ona biraz para göndermeğe olsun teşebbüs etmişlerdir. Bu hususa dair, ben muhtelif Müsavatchılar ağzından, bazı noktalarda birbirini tutan ve bazı noktalarında da tutmayan bazı hikâyeler dinledim.

Bir rivayete göre, millî mücadele hareketinin ilk devresinde, Büyük Millet Meclisinin kurulmasından evvelki zamanlarda Baküde hükümet reisi bulunan Nasıpbeyli Nasıp Beye Anadolunun paradan başka bir derdi olmadığı ve başka bir yardım istemediği, eğer imkân varsa böyle bir yardımın makbule geçeceği tarzında malûmat gelmiş. O da bunun üzerine kendi adamlarından birile İstanbula yirmi bin altınla bir milyon franklık ticarî dokü-

man göndermiş. Fakat, gönderdiği adamlar henüz İstanbul'a vardığı sırada Azerbaycan hükümeti devrilmiş olduğu için bu parayı götürün, bir müddet onu Anadolu'ya göndermemiş. Bilâhare, bir rivayete nazaran bunun tamamı, bir rivayete nazaran da - bir kısmı yenilmiş olduğu için - yarısı kadarı, Anadolu'ya gönderilmiş. Bir milyon franklık ticarî dükoman ise, muhatabları tarafından tekiye edilmemiş olduğundan onu vermeğe imkân olmamış. Bir rivayete göre de, önce tekiye edilmiş ise de bilâhare tekiye edilmiş olduğundan bu da Anadolu'ya, hattâ Ankara haricisine teslim edilmiş. Bilmiyorum, bu rivayetler ne dereceye kadar ve hangi şekilde doğrudur; fakat, Azerî mültecilerinin pek çoğundan ben bunları bu tarzda dinledim. Hattâ, teslim makbuzunun da henüz elde bulunduğundan bahsedilen olmuştur. Bunlar kısmen veya tamamen doğru olduğu takdirde o zamanki Bakü hükümetinin İstanbul'daki Babâli hükümetinden ve yahut, iki kuruluş top - layıp Ankara'ya gönderdiğinden haberdar olmadığını münevver mandacılarından daha vazifeşinas olduğuna şüphe yoktur. Bence muhakkak olan bir şey vardır: Bakü hükümeti, herhalde Anadolu hareketini dostlukla karşılamıştır. Müsavatchılar bir taraftan İngiliz siyaseti yapmakla beraber, içlerinden Anadolu için muvaffakiyet olsun temenni etmişlerdir.

Buna mukabil, bizimkiler, başta, yüksek siyaset yapmakla meşgul ittihatçılar olduğu halde, ekseriyet itibarıyla Müsavatchılara hücum etmişlerdir.

Bu hücumun şekli ve istinat ettiği esaslar hakkında dinlediğim hikâyelerin bazıları benim yüzümü kızartacak mahiyettedir. Meselâ, bugün gardırobunda bir düzine bir şapka bulunan - ismi lâzım değil - bir zat, Nasıpbeyli Nasıp Beye, şapka giydiği için «gâvur!» ve «İngiliz taraftar!» diye hücum edermiş! Halbuki o tarafta Azerî münevverinin büyük bir kısmı şapka giyerdi. Bu, Karabegof zımrresi tarafından yapılan propaganda nümunesidir. Bunlara göre Müsavatchı hükümeti, bir gâvur hükümetidir, bir İngiliz hükümeti! Bunu mutlaka al aşağı edip, yerine ittihadî islâmci, yahut aynı mahiyette Türkiye ittihatçısı olan bir hükümet getirmelidir. Zaten Enver Paşa başta Halil Paşa olduğu halde, taraftarları da bütün meşrutiyet ve cihan harbinde ittihadî islâmci ve yahut Panturanist olarak çalışmış değiller miydi?

Sağdan gelen bu tarzdaki hücumu, soldan da başka türlü bir hücum takip ediyor: Başta İngilizler olduğu halde bütün dünya emperyalizmine karşı cephe almış olan komünizm ihtilâli, bütün şark milletlerinin dostudur.

(Arkası var)

Nöbetçi

Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda: (Perteve), Alemdarda: (Eşref Neşet), Beyazıtta: (Belkis), Samat - yada: (Erofilos), Eminönünde: (A. Mi - nasya), Eyüple: (Hikmet Atılamaz), Fer - nerde: (Vitali), Şehremininde: (Ham - di), Şehzadebaşında: (Asaf), Karagüm - rükte: (Suat), Küçükpaşada: (Yorgi), Bakırköyünde: (Hilâl).

Beyoğlu cihetindekiler:

İstiklal caddesinde: (Galatasaray), Tünelbaşında: (Matkoviç), Galatada: (Yeniöl), Fundıklıda: (Mustafa Nallı), Cumhuriyet caddesinde: (Kürççyan), Kalyonçukulluğunda: (Zafropulos), Fi - ruzağada: (Ertuğrul), Şişlide: (Asım), Beşiktaşta: (Ali Rıza).

Boğaziçi, Kadıköy, Adalarda:

Üsküdar: (Selimiye), Sarıyerde: (Asaf), Kadıköyünde: (Sihhat), (Rifat), Büyükdada: (Halk), Heybelide: (Ta - naş).

Memleket haricinde ittihatçılar

Talât, Enver ve Cemal nasıl kaçtılar, nasıl öldüler ?

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Orta yerde Enver Paşanın ismi dolaşıyordu. Meydanda da biri kardeş, diğeri amcası olan iki paşa vardı : Nuri ve Halil paşalar

bunlar, emperyalistlerin, Türkiye gibi, kendilerine lokma yapmak istedikleri bütün milletlerin imdadlarına koşmak için uğraşıyorlar, Kafkasyanın şimal kısmını tutmuş olan komünist ordusu Türkiye'nin imdadına gidecektir; fakat, Baküdeki Müsavat hükümeti buna mâni oluyor. Çünkü, o İngiliz siyaseti yapıyor; çünkü Müsavat kapitalistlerin hükümetidir ve bundan dolayı İngilizlerin ve emperyalistlerin davasını güdererek Türkiye'nin yardım görmesine mâni oluyor!

Azerilerin ekseriyeti, kütlesi, Anadolu'nun haricinden hiçbir müsellâh yardım istemediğini bilmiyor; yegâne muhtaç olduğu şey para ve silâhtır; Anadolu'nun açtığı mücadele, her şeyden evvel milli bir mücadeledir; bu cıdali bizzat Anadolu Türkü yapacaktır; yalnız o yapmalıdır. Azeri kütlesinin bu siyasetten haberi yoktur. Mademki, Müsavat hükümeti, kızıldunun Anadolu'ya geçip Türklere yardım etmesine mâni oluyor, şu halde büyük bir kabahat işliyor demektir. Azerileri Ermeni komitecilerin kanlı saldırından kurtarmış olan Türkiye'ye karşı şimdi Azerbaycanın bu tarzda mukabele etmesi hiç doğru olur mu?

Benim yaptığım tetkiklere göre Müsavatın sağ cenahında bulunan «büyük» lerin mühim bir kısmı, hakikaten «beynelmel para babaları» zümresine mensuptur. Bunların milliyetleri her şeyden evvel paradır; bunlar paralarının sıhhat ve selâmetini temin edecek bir siyasetten başka herhangi bir siyasete taraftar olmazlar; fakat, Müsavat blokunun kütlesi onlar gibi değildir. Blokun merkezi halis milliyetçi, Türk ve Türklük dostlarından inrekeptir. Sol cenah ta samimi Türkiye dostu ve türkçüdür; fakat, Azeri Türklüğünün benliğinin ve istiklâlinin muhafazasını ister. Bu kütle içinde sağ cenah unsurunun tesiri mahdud kalır.

1919 senesinde ve 1920 senesinin ilk aylarında, Azerbaycan böyle bir siyasi çalkantı içindedir. Çalkantının merkezi Bakü'dür. Türkiye'deki kökleri kopmuş, ne İstanbul'da, ne de Anadolu'da hiç bir kuvvete dayanmayan ve havada siyaset yapan, ittihatçı veyahud gayri ittihatçı, bir takım Türk politikacıları da bu çalkantının hareket merkezini teşkil ediyorlar. Orta yerde Enver paşanın ismi dolaşıyor. Meydanda da biri kardeşi, diğeri amcası olan iki paşa var: Nuri ve Halil paşalar. Nuri Paşa, mümkün merite bu siyasi cereyanın dışında durmaya çalışıyor ve Azerbaycanın meşru hükümeti karşısında ona muhalif olan bir hareketten ve bilhassa komünizm lehinde faaliyetten ictinap ediyor fakat, Halil paşa böyle değil, o, komünizmin Azerbaycana girmesine müsait bir istikamete doğru meylediyor. Çünkü komünizmin idealleri ilk bakışta caziptir.

Bu vaziyet karşısında mahalli politikacıların aldıkları tavır da şöyle dir: Müsavat, kendisini, Türkiye'ye temsil ettiklerini iddia edenler karşısında aciz hissediyor; çünkü Azeri kütlesine «Türkiye» denildiği zaman akan suların duracağını bilir. Bunun için, onun bütün siyaseti, Türkiyelileri hoş tutup, kendilerine maddeten ve manen geniş bir yardım ve hüsnî gösterip kendilerini Azeri hükümetine bağlamaya çalışır. Sağ cenahın Karabegof zümresi hükümeti ele almak için Türkiyelileri daha fazla tutar ve hükümeti onlara karşı kâfi derecede hüsnî göstermemekle itham eder. Meselâ, bir şey çıkarır ve bu şayaia sade Bakü sokaklarını değil, bütün memleketi dolaşır: «Nuri paşa Nasip beğliyi ziyarete gitmiş de, Nasibegli Nuri paşayı karşılamak üzere ayağa kalkmamış!» Ne büyük cinayettir!

Müfrit sol cenaha, komünistlere gelince, onların propagandalarını da yu- karıda söyledim: Kızıl ordu Türkiye'ye yardım için Derbend'in ötesinde, yolun açılmasını bekliyor. Fakat, İngilizlere

karakolluk vazifesini gören Müsavat hükümeti buna imkân vermiyor ki... Onlar bu propagandayı hem memleket içinde halka karşı yapıyorlar, hem de bizimkilerin arasında, onların kafalarına ve kalblerine hulûl emek üzere çalışıyorlar. Halil paşaya diyorlar ki:

«Geliniz, ordunun kumandasını biz-zat ele alınız. Ve ne suretle isterseniz o suretle Türkiye'nin yardımına gidiniz!»

Görülüyor ki hüküm ve karar biz-zimkilerin elindedir. Azerbaycan hükümetinin adı var, kendi yoktur; çünkü Azeri kütlesi için «Türkiye» kelimesinin bir sihri vardır: Türkiye'yi kim temsil ederse, kütle onun arkasında yürümek ister ve Türkiye'nin kurtulmasına yardım etmeyenleri «Hain» tanı-maya hazırır. Azerbaycan hükümetinin mukadderatı bizimkilerin ve bun-ların ileri gelenlerinin elindedir. On-lar ne derlerse Azerbaycan onu yapacaktır.

Müsavat hükümeti, bir aralık mil-li maarifi kuvvetlendirmek için, daha benim İstanbul'da bulunduğum sıralar-da, İstanbul'da mümessil olarak bulundurduğu Vezirof vasıtasile, Türkiye-den bir hayli muallim getirtmişti. Ma-alesef, o zaman zaten kuvvetli bulun-mayan muallim kadromuz içinden en zayıfları seçmişti. O sırada bunlar da Azerbaycandı. Bilâhare, ben öğrendim ki, bunların içinde, benim eski bir mektep arkadaşım olan Muzafferden başka hiç biri Azerileri menun etme-miştir. Ve bunların bir çoğu da yukarıda tasvir ettiğim siyasete karışmışlar-dır. Bir memleketi, daima o memle-kekin çocukları idare etmesi lâzım gel-diğini bizimkiler bir türlü anlamamış-lardır. Hülâsa, pek az istisnasile, bizim kiler gaflet ve hata içindedirler. Esasi siyasete karışmamaktan ibaret olan va-zifelerini bırakıp türlü türlü cereyan-lar içinde yüzmektedirler.

Öte taraftan da Bolşevizm mühim bir sıkıntı içinde bulunuyor: Ellerin-de bulunan Rusya parçası, Baküya bağ-lıdır; Bakünün petrolleri olmaksızın Rusyada hayat ve hareket kabil de-ğildir. Her ne bahasına olursa olsun, petrolü elde etmek lâzım! Müsavat hükümetinin, içinde petroleüler de, vazi-yetin Rusya için olan bu ciddiyet ve e-hemmiyetini ya tamam olarak anlamıyorlar, yahut ta, anlasalar bile, kazanç hırslarının pençesinden akıllarını bir türlü sağlam kurtaramıyorlar. Bolşevizme bol ve ucuz petrol vermek zarureti takdir edip hareketlerini bu zarurete göre âyara kadir değildirlir.

Dünyayı değiştirmek üzere ayaklan-mış olan ihtilâlciler, Derbend'in öte ta-rafına kadar gelmişler, Bakü petrole-rine karşı uzaktan bakıp duruyorlar. İnkılâbın muvaffak olması ve dünya-nın yeni bir cemiyet prensibine otur-tulması için onlar bu petrole mutlaka sahip olmalıdırlar. Bunun için var kuv-vetli bazuya verip çalışıyorlar.

(Arkası var)

Nöbetçi Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlar-dır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda: (Ziya Nuri), Alemdarda: Esat), Beyazıtta: (Haydar), Samatlyada: (Teofilos), Eminönünde: (Aminasya), Eyüpte: (Arif Beşir), Fenerde: (Emilya-dı), Şehreminde: (Nazım), Şehzade-başında: (Universite), Karagümrükte: (Arif), Eskişarapta: (Hüsnü), Bakır-köyünde: (Merkez),

Boşlu cihetindekiler:

İstiklâl caddesinde: (Della Suda), Te-pebaşında: (Kinyoll), Karaköyde: (Hüseyin Hüsnü), İstiklâl caddesinde: (Li-moncyan), Pangaltıda: (Nargileciyan), Beşiktaşta: (Süleyman Recep),

Üsküdar, Kadıköy, Adalarda:

Üsküdar: (İskele başı), Sarıyerde: (Osman), Kadıköyünde: (Moda), (Mer-kez), Büyükdada: (Şinasi Rıza), Hey-belide: (Halk).

İttihat ve Terakki'de on sene

16 inci kısım — No. 10 —

Memleket haricinde ittihatçılar

Talât, Enver ve Cemal nasıl kaçtılar, nasıl öldüler?

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen —

Pek çok Azerî bana şöyle demiştir:—Biz Türkiyenin kurtulması için Azerbaycanı kurban vermeyi reddedemeyi

Bu vaziyette, komünistler, bir taraftan Bakü içinde mevcut Rus proletaryasına el atıyorlar, öbür taraftan da Türkistandan gönderilmiş komünist propagandacıları vasıtasıyla, hem Azerî proleterlerin, hem de, bizim havada siyaset yapan, köksüz ve temsiz siyasetçilerin zihinlerine girmeye başlıyorlar ve muvaffak oluyorlar.

Azerbaycanın bir kısmı ileri gelenleri vardır ki bunlar da bizimkilere ve bilhassa ittihatçılara çok bağlıdır. Meselâ, harbiye nezaretinde muavin olan Şihli Ali ağa, Halil paşa ile birlikte kışmaları dolay hükümet aleyhine propaganda yapmaktadır. Çünkü, onların zihinleri çelmiş, inkılâpçıların propagandaları muvaffak olmuştur.

İşlerin bu raddeye geldiği sırada Azerbaycanın hakikaten millî olan, hakikaten Türkiye ve Türk dostu bulunanların bir kısmı Halil paşaya ve arkadaşlarına müracaat edip:

— Aman, diyorlar; dikkat ediniz, yanlış yoldan gidiyorsunuz! Türkiye'nin kurtulması için bir değil, bir kaç Azerbaycanın feda edilmesine razıyız. Yalnız, bu hareket, o hareket değildir, sizi aldatıyorlar!

Bu tarzda müracaatlar, Nuri paşa ile Manastırlı Bahaeddin gibi bir kaç kişi üzerinde kolayca tesir yapıyor, fakat, ekseriyet öbür taraftadır. Artık gün gelmiş ve iş isten geçmiştir.

Günün birinde, yani dokuz yüz yirmi nisanında Halil paşa, Rus ordusunun kumandasını alıp Anadolu'ya yarıma gitmek üzere, Derbend yolunu tuşuyor ve orada, kendisi kızıl ordunun kumandasını alacak yerde kızıl ordunun kumandanı onu alıyor ve hiç bir mukavemet göstermeksizin Bakü üzerine yürüyor. Bu ordu hareket ettiği sırada Bakü'de Türk şeflerin elleri altında bulunan polis, jandarma, asker kuvvetleri kızıl inkılâp lehine ve müsavat hükümeti aleyhine ayaklanıyorlar. Bizimkilerin ya doğrudan doğruya kendi elleriyle çektikleri tabancalar, yahut komanda ettikleri süngüler, onları o mevkilere koymuş olanların aleyhlerine çevriliyor ve araya Bakü'nün Rus proletaryası da karışarak, müsavatçıların kanları dökülmeğe başlıyor. Dünyanın tanıdığı en büyük ihtilâl, bu suretle Bakü'de de hükümünü icra ediyor ve Azerbaycanın mukadderatını tayin ediyor.

Inkilâb Azerbaycana, Rusyada olduğu gibi, feci sahnelerle birlikte girdi. Bütün millî unsur, bolşevizmin pek tabii olan programına göre, tedrici surette ortadan kaldırılmaya başlandı, bütün hususî servet, kısmen inkılâbın, kısmen de inkılâbçıların eline geçti. Azerî Türkleri büyük bir hayat sarsıntısı geçirdiler. Sade mürteceler değil, sade millî müsavat burjuvaları değil, Rusyada olduğu gibi, Azerbaycanda da sosyal demokratlar dahi inkılâbın keskin kılıcından geçti. Gene bu çapta bir inkılâbın tabii cilvelerinden olmak üzere, hattâ bolşevizmin Azerbaycana girmesine yardım etmiş olan bizimkilerden bir kısmı bile, inkılâbın şiddetinden kurtulmuş değildir. Bunlardan hemen hiç birisi, kendi elleriyle Azerbaycana sokulmuş olan inkılâb tarafından iyi muameleyle maruz kalmış değildir. Bunlardan bir kısmı, yaptıkları hatanın ve işledikleri günahın büyüklüğünü anlamış ve daha ilk günlerde Azerbaycan hududlarını terketmiş; diğer bir kısmı da, Kafkasyaya hâkim olan inkılâb tarafından ya memleketi terke mecbur edilmiş, yahud da, hattâ, hapsedilmiş, sürülmüş veya kurşuna dizilmiştir. İçlerinden pek azı, siyasî zabita teşkilâtında süflî rol oynamayı kabul edecek derecede düşkün bir kaç kişi, orada yaşamakta devam etmeğe muvaffak olmuştur.

Zizzat Halil paşa, inkılâb ordusunun başında Azerbaycana girip orada Türkiyenin yardımına koşmak üzere Derbende gittikten sonra bir daha Azer-

baycana dönmemiştir. Bu tarzda inkılâblar, bilhassa ilk zamanlarında, gayet kışkıracı, vesveseli ve vehham olurlar. Bunun için bolşevik inkılâbçıları, kendilerine silâh patlamadan Azerbaycanı teslim etmiş olan bu unsura karşı küçük bir itimad göstermiş değildir. Halil paşayı bile «hürmetle» Moskova'ya götürmüşler, orada kıymetli bir dosya olarak «muhafaza» etmişlerdir. Çünkü, inkılâb bu tarzda hava politikacılığı yapan ve muayyen bir içtimai akidesi olmadığı için bugün bu fikirde, yarın öbür fikirde olmak için hiç bir müşkülât çekmeyen hava politikacıları hakkında pek fena fikirlere sahiptir. Bunda haksız da değildir. Nitekim, bir müddet sonra, ne kadar haklı olduklarını Enver paşa isbat etmiştir.

Bolşevizm inkılâbı, Azerbaycana yeri girdiği devirde, Rusyada yapmış bulunduğundan başka bir şey yapmadı. Giren kuvvet, millî değil, sınıfı bir düşmanlıkla hareket etmiş ve Türklük-Rusluk duygusile değil, proletarya duygusile yürümüştür. Hattâ, inkılâbın Azerbaycandaki hamleleri, Rusyadakinden bile daha az şiddetli olmuştur. Bununla beraber, Azerî münevverleri kâmil perişanlığa uğramışlar: Kaçanlar kurtulmuşlar, kaçamayanların pek çoğu ölmüş, mühim bir kısmı da menfada ve hapishanede çürümüştür. Bunun için Azerbaycanın millî unsuru, bizimkilerden şikâyet ederler. Derler ki:

«— Bilmiyoruz, Azerbaycan kendi kuvvetleriyle, kendisini şimalden gelmekte olan inkılâb dalgasına karşı müdafaa edebilir miydi? Fakat, eğer elimizdeki asker ve jandarma ve polis kuvveti, ona kumanda edenlerin propagandaları ile, öylece öbür tarafa geçmiş bulunmasaydı, belki de bir dereceye kadar kendimizi müdafaa eder, hiç olmazsa vatanımızı müdafaa etmiş olmak zevkini duyardık ve aynı zamanda memleketi bu kadar seri ve nahiha-nî bir surette tahliye mecbur olup o müthiş perişanlığa uğramazdık.»

Onlar, bu şikâyetle kendi görüşlerini göre elbet haklıdır. Pek çok Azerî bana şöyle söylemiştir:

«— Biz Türkiyenin kurtulması için Azerbaycanı feda etmek, Türkiye uğrunda Azerbaycanı kurban vermek fikrini reddetmeği hiç bir zaman hatırdan geçirmiş değiliz. Fakat, gelen ordunun Türkiye'ye yardım maksadile hareket etmediğini çok iyi biliydik. Nitekim Enver paşa ve Manastırlı Bahaeddin bey gibi Türklere de bu fikirde idiler. Eğer ötekiler de bu fikirde bulunsalardı belki de Azerbaycan münevverleri ve nasyonalistleri bu derece perişan olmazlardı!»

Aralarında iki buçuk sene geçirdiğim bu insanların pek çoğu Türkiye uğrunda Azerbaycanı kurban vermekte tereddüd etmemek tarzındaki sözlerinde hakikaten samimî olduklarına kaniim.

(Arkası var)

Nöbetçi Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda : (Şeref). Alemdarda : (Abdülkadir). Beyazıdda : (Asador). Samatyada : (Rıdvan). Eminönünde : (Bensason). Eyyüpte : (Hikmet Atılamaz). Fenerde : (Hüsameddin). Şehremininde : (Hamdi). Şehzadebaşında : (Hamdi). Karagürükte : (Kemal). Küçükpaşazada : (Hikmet Cemil). Bakırköyünde : (İsteyan).

Beoğlu cihetindekiler:

İstiklâl caddesinde : (Kanzuk). Dalrede : (Güneş). Topçularda : (Sportid). Taksimde : (Nizameddin). Tarlabasında : (Nihad). Şişlide : (Halk). Beşiktaşta : (Nail Halid).

Boğaziçi, Kadıköy ve Adalarda:

Üsküdar : (Omer Kenan). Sarıyerde : (Nuri). Kadıköyünde : (Saadet, Osman Hüls). Büyükdada : (Halk). Heybelide : (Tanış).

Memleket haricinde ittihatçılar

Talât, Enver ve Cemal nasıl kaçtılar, nasıl öldüler?

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Büyük ittihatçılar, memleketten çıktıktan sonra muhtelif yollar tuttular: Öküz ölmüş, ortaklık ayrılmıştı. Artık aralarında o eski ittihat kuvveti yoktu

Kendileri konuşurken, ben açmadıkca, bu bahsi, ima ile olsun, bir kere açmam delilidir. Gerek Azerbaycanda, gerek haricte hiç bir Azerî görmedim ki bu hazin hâdiselerden kendi teşebbüsü ile bahsetmiş olsun. Ben sordumsa cevab verdiler; derdlerini, ancak ben deştığım zaman, döktüler. Hiç bir zaman, hiç bir şekilde, ağızlarından doğrudan doğruya dökülmüş tek bir şikâyet kelimesi dahi işitmedim. Onlar, buna, âdeti milli bir parola gibi riayet ettiler.

Bütün bu sebeplerden dolayıdır ki, bir Türk münevveri sıfatile, ben de ölmeden evvel, Türkün Azeriye karşı borçlu olduğu bir vazifeyi ifa etmek üzere bu muhtasar hikâyeyi yaptım ve burada Türk nasyonalizmi namına onlara aleten tarziye veriyorum ve bizimkilerin sebep oldukları facialardan ve kendilerinin uğradıkları sefaletten dolayı onların aklarını diliyorum.

Milli bir Azerbaycan yaşayabilir miydi? Rusyanın hayatında bu kadar büyük bir ehemmiyeti olan petrol Baküde iken ve büyük Rus inkilâbının hayatı bu petrole bağlı bulunurken Azerbaycan, milli bir varlık halinde kendisini, hattâ Gürcistanla dahi birleşerek muhafaza edebilir miydi? Zannetmiyorum. Azerbaycan vukuatının tarihen mukadder olduğuna kaniim. Fakat, bu, hiç bir zaman bizimkilerin eyle yapmış olmamak lazımdır. Bilhassa, bu hareketin başında ittihatçıların bulunması, ittihatçı sıfatile beni çok müteessir etmiştir.

Umumiyetle kaide şudur: Herhangi bir insan, misafir olarak yaşadığı bir memleketin ne dahili, ne de harici siyasetine katıyyen karışmamakla mükelleftir. Kaldı ki o tarihte Azerbaycanda bulunan Türkler, orada sade misafir olarak değil, o zamanki Azerbaycanın milli ve içtimai müdafaa kuvvetine, «yedi emin» sıfatile hükmeden bir «mutemet» vaziyetinde idiler. Bu insanların, bu kuvvetleri, onları kendilerine tevdi etmiş olanlar aleyhine kullanmalarını kabul etmeğe ve bu hareketi hafif kelimelerle tasvir etmeğe imkân yoktur. Fakat, ne çare ki, Azerbaycan Türklüğü ile Anadolu Türklüğü arasındaki cihan harbi sonlarında teessüs etmiş olan münasebetler, bu gibi hareketlerde bulunmayı mübah sayan bir zümrenin hâkimiyeti altında cereyan etmişti.

Atatürkün bu memlekette yaptığı, büyük inkilâplardan biri de şudur: «Siyaset, milli hudut içinde, milli istiklâl namına ve kütleye bağlı olarak, kütleinin hâkimiyeti altında yapılır. Milli hudutları aşan, milli kütle ile alakadar olmayan onun hâkimiyeti altında yapılmıyan siyaset, ilk defa Atatürkün ortaya atmış olduğu prensiplere göre merduttur.» Serseri ve gizli politikacılık, yeni Türkiyenin kafasına hâkim olan Atatürk prensiplerine göre menfur şeylerdir. Bu, bir zihniyet inkilâbidir ki bunu milli Türk inkilâbına borçluyuz. Maalesef, bu prensiplere muhalif olarak cereyan etmiş olan Azerbaycan hâdiseleri bu eski zihniyetin son tezahürleri idi.

Bu vukuat içinde benim için teselli veren noktalar şunlardır:

1 — Azerbaycan işlerinde Anadolu Türkiyesinin, milli istiklâl hareketinin hiç bir dahli ve tesiri yoktur. Türkiye bu işlere ne müsabet ve ne de menfi istikamette hiç karışmadı.

2 — Bu hâdiselerden dolayı İttihatçılığın da mes'uliyeti gayet azdır. Çünkü, İttihatçılık o tarihte Türkiyenin içinde kalmış ve milli istiklâl hareketinin etrafında toplanmıştı. Türkiyenin en güzel kuvvetini teşkil eden milli İttihatçılar kütlesi, artık beynelmilel serseri politikacılık sahasına intikal etmiş olan bir kısım İttihatçılarla ya hiç alakadar değildi, yahut da pek küçük

bir zümre halinde alakadar bulunuyordu.

İşte bu iki küçük nokta beni teselli eder ve hakikat te böyledir. Bu satırlar, yüreklerinde bir sızı ile okuyacak olan münevver Azerbaycan veya Türkiye nasyonalistleri, mes'uliyetleri böylece şahıslara atfedecek olurlarsa Türkük namına yüreklerimizi yakan bu sızının hafiflediğini hissedeceklerdir!

Bugün Türkiyede oturup artık Türkiye Türkü olmuş Azerî kardeşlerimize - ki memleketi fena zamanlarımızda geldikleri için, lâyük oldukları derecelerde himaye edilememiş olduklarını bilirim - de şunu söylerim: Talihsizliklerini, tesadüfen aralarında bulunmuş olan şahıslara atfederler ve bütün Türkleri ve Türkiyeyi mes'ul tanımlarsa, tarihe gayet doğru olan bir görüş noktasından bakmış bulunurlar.

Bu sırada büyük İttihatçılar ne yapıyorlardı?

Azerbaycan vukuatında büyük İttihatçıların, yani Talât, Enver ve Cemal paşa ile beraber bulunanların alakaları var mıydı?

Ben naklettiğim bu hâdiseleri sonradan gördüm. Bu işlerde her iki taraftan alakadar olanlarla bir hayli konuştum. Hattâ bu işde düştüğü hatayı sonradan anlamış olan Halil paşa ile de bir hayli konuştum. Demek oluyor ki vukuatın içinde yaşamamakla beraber pek çok şey öğrenilebilir bir muhit içinde bulundum. Yukarıda isimlerini saydığım şahsiyetlerin Azerbaycan işlerinde uzaktan da olsa mühim bir rol oynadıklarını gösterir malûmata vakif değilim. Biri kardeş, diğeri amca olan iki zatın Azerbaycanda bulunmakta olmaları, bu zatların Enver paşa ile o tarihte bu işler için uzaktan olsun temas etmiş olacakları zehabını verebiliriz de böyle bir zehaba mahal yoktur. Nuri paşanın Halil paşa ile hemfikir olmayışı da bunun en mühim delilidir.

O sıralarda ötekiler ne yapıyorlardı?

Şimdi de bu bahse geçeceğim :

Büyük İttihatçılar, memleketten çıktıktan sonra muhtelif yollar tuttular: Yaşama yolu ve fikir yolu. Öküz ölmüş, ortaklık ayrılmıştı. Artık aralarında o eski İttihat kuvveti yoktu.

Bundan evvelki bahiste söylemiş olduğum veçhile «Sâî» ismini alarak Berlinde oturmakta olan Talât paşa, Anadolu hareketine, Mustafa Kemal paşaya ilk biat eden büyük İttihatçı ve sivil lider idi. Enver paşa, biat edemedi; etmedi. Cemal paşa, ilk zamanlarda iki taraf arasında sallandı. Doktor Nazım ve doktor Bahaettin Şakir de onun vaziyetinde kaldılar. Fakat, bir müddet sonra Talât paşa, gene daima onlarla münasebette bulunmakla beraber, eski Üçüzler (Triumvira) dan fillen ayrılmış bir hale geldi. Berlinde yalnız kaldı. Ankaranın dostu ve tâbiî olmak vaziyetini kabul etti ve Türkiyedeki dostlarına daima milli hareketi tutmayı ve Mustafa Kemal paşa etrafında toplanmayı tavsiye etti. (Arkası var)

Nöbetçi
Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda: (Sarım), (Alemdarda: (Sırı Asum), Beyazıtta: (Cemil), Samatya-da: (Erofilos), Eminönünde: (Sallı Necati), Eyupe: (Arif Beşir), Fenerde: (Roynalı), Şehremininde: (Nazım), Şehzadebaşında: (I. Halli), Karagümrükte: (Fuad), Küçükpazarda: (Necati Ahmed), Bakırköyünde: (Hüla).

Beyoğlu cihetindekiler:

Tünebaşıda: (Mokkoviç), Yüksekaldırında: (Vingopulo), Galatada: (Merkez), Taksimde: (Kemal Rebul), Şişli - de: (Perteve), Beşiktaşa: (Ali Rıza).

Boğaziçi, Adalar ve Kadıköy cihetindekiler:

Üsküdar: (İttihad), Sarıyerde: (Asaf), Kadıköyünde: (Büyük), (Üçler), Büyükdada: (Şinasi Rıza), Heybelide: (Halk).

Memleket haricinde ittihatçılar

Talât, Enver ve Cemal nasıl kaçtılar, nasıl öldüler ?

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Bu sıralarda artık Talât paşa " zayıf adam " sıfatını almıştır. Enerjik adamlar, yani Enver paşa, doktor Behaeddin Şakir ve " yarı enerjik " Cemal paşa da Enver paşanın etrafında toplanmış bulunuyorlardı

Harici siyaset bakımından da Talât paşa, İngilizlerle Türkiyenin anlaşması lüzumuna kail olmuş ve buna dair bazı teşebbüslerde bulunmuştur. Ben bütün bu devri uzaktan ve nakil suretile tanıdığım için Talât paşanın haricteki faaliyeti üzerinde durmuyacağım.

Enver ve Cemal paşalara gelince, onlar, İngiltereye karşı bolşeviklerle anlaşmak taraftarı idile. Enver paşa Kafkasyaya geçmeyeceğini anladıktan sonra Berline gitmiş, bir müddet orada kaldıktan sonra bolşevizm ile anlaşmak üzere Moskova'ya gitmişti. Tayyare ile yaptıkları bu seyahatte önce muvaffak olmadılar ve tayyareleri bozulduğu için, «Ali bey» ismini taşıyan Enver paşa ile doktor Bahaettin Şakir, Kovnoya inerek esir oldular. Fakat, ele avuca sığmayan bu iki enerji nöbetçilerini ahyonla uyutarak oradan kaçmaya da muvaffak oldular.

Bu sıralarda, artık, Talât paşa «Zayıf adam» sıfatını almıştır. Enerjik adamlar, yani Enver paşa, doktor Nazım, doktor Bahaettin Şakir ve «yarı enerjik» Cemal paşa da Enver paşanın etrafında toplanmış bulunuyorlardı. Bir avuç insan, Türk kütlesinin uzak, hattâ onun yaptığı hamlelere muhalif bir istikamette, filan veya falan davayı değiştirerek arzun mukadderatını değiştirebilecek bir rol oynayacaklarına kani bulunuyorlardı. Enerjileri o kadar çoktu..

Enver paşa Moskova'da Lenin ile konuşuyor; onunla şu noktada mutabık kalyolar: Şark milletlerini, kapitalizm ve İngiltere aleyhine ayaklandırmak. Moskova, bu işe kabil olduğu kadar geniş surette yardım edecektir.

Bu itilâf üzerine, yer yüzünde mevcut bütün şark ve islâm memeketlerinin ihtilâl cemiyetlerini bir araya toplayan bir cemiyet kurulmuştur. Ali bey bunun birinci reisidir. Cemiyetin merkezi Berlindedir.; Bir merkez de Moskova'da kurulmuştur. Nizamnameleri, merasimi, yeminleri ve sairesi vardır. Meşrutiyet inkilâbından evvel olduğu gibi, gözler bağlı, kılıç ve kitaba, yemin ediliyor. Fakat, kimdir, bu yeryüzünün islâm ihtilâl cemiyetleri? Bizimkilerden ve harp esnasında onlarla mü-nasebette bulunup her biri, mevhum bir ihtilâl cemiyeti namına bizim Teşkilâtı Mahsusadan bir hayli para çekmiş olan bir kaç politikacı!

Kaç senedir büyük bir rol oynamak ve büyük bir isim yapmak için uğraşan Enver paşa boş duramaz. Bir şey yapmak mecburiyetindedir. Bunun için şimdi de bu islâm ihtilâl cemiyetleri ihtilâdını ele almıştır. Onunla bir şeyler yapacaktır. Ne yapacağı pek belli olmamakla, yani kendi de bilmemekle beraber, fırsat kolluyacak, bir şeyler yapacaktır. Hangi taraftan neyi tutturabileceğini göze kestirirse o taraftan vuracaktır.

Bu maksatla evvelâ Cemal paşayı Afganistana gönderiyor. O, orada Afganistanı teşkilâtlandırarak ve sonra Hindistan üzerine yürüyecek, yahut orada ihtilâl çıkaracaktır. Moskova bu ihtilâlcilerden çok şey umuyor. Onların şarka büyük isimleri olduğunu bildiği ve Osmanlı imparatorluğu içinde, bilhassa harp esnasında oynadıkları rolü tanıdığı için onların bir çok şeyler yapabileceklerine kanidir.

Ali beyin Moskova'daki karargâhında

921 yazında, temmuz sonlarında, ben Tifliden kalkarak, takibini deruhte ettiğim matlûbat işi ile meşgul olmak üzere Moskova'ya gittim. Meğerse, aynı tarihte Enver paşa da Moskovadan Kafkasyaya müteveccihen hareket etmiş bulunuyordu. Hedefi, Batum idi. Bu tarihlerde Anadoluda büyük Sakarya muharebesi başlamış bulunuyordu. Yunan erkânı harbiyesinin, biraz da mübalâga ile verdiği fena haberleri Bakıda öğreniyordum. Bu fena haberler devam ederken, o zaman 10 - 15

gün arasında ancak yapılabilen bir seyahatten sonra Moskova'ya geldim.

O zamanlar Rusyada harp komünizmi devrinin sonu idi. Lenin bu tarzda bir komünizm ile hayat imkânı olmadığını gördüğü için N. E. P. diye ifade edilen Novi Ekonomikçiski Politika devrini açmıştı. Tek tük, yiyecek ve içecek dükkânları açılıyor, dahilde yemeden ticaret hayatı başlıyordu. Moskova'da yiyecek ve içecek kadar mühim olan bir mesele de yatacak yer idi. Ben, evvelâ bizim sefarethaneye düştüm. Türkiye büyük millet meclisi hükümetinin ilk büyük elçisi Moskova'da ve büyük elçi de Ali Fuat paşa idi. Fakat, sefarethanede tek bir oda boş değildi. Son küçük bir odayı da doktor Tefvik Rüşti işgal etmişti. Dostluk bahsinde emsalsiz olan bu iyi arkadaş, kendisi şehirde bir dostunun yanında ve rahatsız yatmak üzere odasını bana verdi. Bunu hiç unutamam. Orada iki üç gün kaldıktan sonra ecnebilere tahsis edilip hariciyenin emri altında bulunan bir otele geçtim. Ancak, burası da bir otel değil, tam bir kışla idi.

Bu esnada öğrenmişim ki Moskova'da Enver paşanın bir karargâhi varmış. Kendisi de o aralık Batumdadır. Bu karargâhta Enver paşanın memurları veya adamları, bu arada da pek iyi tanıdığım bir zat bulunuyordu.

Tanıdığım zat, Dağistan hânların - dan Reşit Kaplanof idi. İstanbulda tahsil yapmış, bir aralık Taninde çalışmış olan Reşit Kaplanof çok iyi, ilim sahibi, zeki ve sohbeti tatlı bir insandı. Fikren sosyal demokrattı. Bir aralık şimali Kafkasyada teşkil edilmiş çabuk sönen cumhuriyetin başvekili, sonra Azerbaycanın maliye nazırı olmuş ve Bakûnun işgali sıralarında, hesapları görülmek üzere hapishaneye tıkmıştı. Müsavat lideri Resul zade Emin de aynı vaziyette imiş. O aralık Stalin Bakûya gelip ahvali teftiş ettiği sırada 905 ihtilâli esnasında kendilerile hapishane arkadaşlığı ettiği bu iki zati ölümden kurtarıp Moskova'ya getirmiş ve orada ikamete memur etmiş. Enver paşa Moskova'ya geldikten sonra da Kaplanof mütercim ve kâtip olmak üzere onun yanında çalışmaya başlanmış.

Enver paşanın karargâhi, Kremlinin sarayının karşı tarafında, Moskova deresinin sağ sahilinde, büyük bir şeker fabrikatörü olan bir Ermeninin şahane sarayı idi. O günlerde Ankara'ya dönen doktor Tefvik Rüştiyi selâmetlemek üzere istasyona gittiğim zaman Kaplanofa rastgeldim. Kendisinin Enver paşa karargâhında oturduğunu ve orada çok rahat edeceğini, eğer siyasi bir mahzur görmezsem oraya gidebileceğini söyledi. Hangi renkte olursa olsun siyaset yapmamaya karar vermiş bir adamın bu karargâhta yerleşmesinde elbet beis yoktu.

(Arkası var)

Nöbetçi Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda: (Pertev), Alemdarda: (Eref Neşet), Beyazıtta: (Belkis), Samatya'da: (Teofilos), Eminönünde: (Hüseyin Hüsnü), Eyyüpe: (Hikmet Atlamaz), Fenerde: (Emilyadi), Şehreminde: (Hamdi), Şehzadebağında: (I. Hakki), Karagümrükte: (Suad), Küçükpazarda: (Yorgi), Bakırköyünde: (Merkez).

Beoğlu cihetindekiler:

İstiklâl Caddesinde: (Delliasuda), Galatada: (Hüseyin Hüsnü), Taksimde: (Limonciyan), Pangaltıda: (Nargileciyan), Beşiktaşa: (Süleyman Recep).

Boğaziçi, Kadıköy ve Adalar cihetindekiler:

Üsküdar'da: (Ahmediye), Sarıyerde: (Osman), Kadıköyünde: (Himmet), (Rifat), Büyükdada: (Halk), Heybeliada'da: (Tanas).

İttihat ve Terakkide on sene
16 inci kısım No. 13**Memleket haricinde ittihatçılar**

Talât, Enver ve Cemal nasıl kaçtılar, nasıl öldüler ?

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Enver Paşanın bir çılgınlık yaparak Anadoluya geçmek istediği her halinden anlaşılıyordu

Önceleri buna mâna verenler olur - sa da sonradan, yavaş yavaş iş anlaşılabilir. Moskovada ne kadar kalacağım da henüz belli olmadığı için, gidip ben de mükellef karargâha yerleştim.

Fakat, Ali beyin karargâhına yerleştiğim zaman gördüm ki benim için bir kere daha siyasetle meşgul olmak mukaddermiş.

Ali Bey (Enver paşa), Moskovadan «cenuba» gitmek üzere çıkmıştır. Ancak gittiği yerin «Batım» olduğunu sağır sultan bile biliyor. Batımda bir ittihatçılar kongresi aktedilecektir. İttihatçılar kongresi denilen şey de, bir kaç ittihatçının bir araya gelişinden ibarettir.

Kongre, vaziyet hakkında müzakerede edecek ve bir karar verecek. Bunlar bir şey değil. Mühim olan şu idi ki Enver paşa, Anadoluya geçmek fikrindedir. Kaplanof bunu pek güzel anlamış olduğu gibi Enver paşanın vekili ve mutemedi olan genç bir zabıt teyit ediyordu.

Doktor Nazım bu fikre yarı taraftar, yarı da aleyhtar bulunuyormuş. Kaplanof, bana gördüğü şeyler hakkında bir hayli malûmat verdikten sonra umumî intibamı şu suretle anlattı:

— İhtilâl cemiyetleri veya ihtilâl cemiyetleri ittihatı hep boş şeydir. Enver paşanın kafasında yalnız bir fikir var: Türkiyeye dönmek ve gene baş olmak. Onun hareketlerinde normal olmak üzere hiç bir şey görmüyorum. Hiç bir şey söylemiyor, kapalı kutu halinde yaşıyor; fakat, hissediyorum ki, onun kafasında sabit bir fikir var. Bir kurt gibi onun zihnini kemiren bu fikir, baş olmak ihtiyacıdır. Bu fikirle o, ne yaptığının farkında değildir. Şimdi Batımdadır. Oradan Anadoluya geçmek istiyor. Bence bunu yapmaması lâzımdır. Kabilse müdahale ediniz!

Enver paşanın mutemedi olan zat da Batımdan Anadoluya geçmek fikrini teyit ediyor. O da benim müdahale etmem fikrini ileri sürüyordu. Müdahale, fakat nasıl? Enver paşa müdahale kabul eder insan mıydı? Bilhassa benim müdahalemin onun nezdinde ne kıymeti olabilirdi?

Enver Paşa an.ha'le olmuştur

Kaplanofun söylediği gibi, o, ne yaptığının farkında olmayacak derecede sihirce ambale idi. Bunu, kendisine müntehip ve vekil olarak Moskovaya bırakmış olduğu zatın ahvalinden anlıyordum; bu zat, siyasi fikir olarak henüz Mizancı Murad ve Ali Kemal fikirlerinde bulunuyordu. Bir gün, şuradan buradan konuşurken farkına vardım ki bu zat, genç olmasına rağmen, Osmanlı imparatorluğunun başına gelen bütün felâketleri İttihat ve Terakki ihtilâline atfediyordu. Eğer Abdülhamid yerinde oturmuş, 908 ihtilâli vukua gelmemiş bulunsaydı, Osmanlı imparatorluğunun başından da bu felâketler geçmiyecekti. Galiba jandarma zabiti olan bu gencin ağzından işittiğim bu sözler, hayretimi mucip olduğu için kendisile ufak bir münakaşaya giriştim, fakat, kafasında Ali Kemalle Mizancı Muradın, hattâ Mevlan zade'nin fikirlerinden başka bir şey bulunmadığını gördüğüm için hayretim arttı ve münakaşadan vazgeçtim.

908 de, fesinin üstüne «ya hürriyet, ya ölüm!» şiarını yazarak dağa çıkmış olan Enver paşanın Moskovada bu fikirlerde bir vekil bırakmış olması, ben ce onun talihinin en feci cilvesi idi!

Kaplanofun dediği gibi, ne yaptığımı bilmiyordum.

Her iki zatten de aldığım izahat, Enver paşanın Batımda bir münasebet - sizlik yapması ihtimalinin kuvvetli olduğunu görünce düşündüm. Doğrudan doğruya kendisine yazacağım bir mektupla onun üzerinde tesir yapabileceğimi zannetmiyordum; bunun için doktor Nazıma hitaben bir mektup yazdım. Hayli uzunca olan bu mektubun hülâsası: «Anadoluyu rahat bırakmak iüzümü» idi. Bu fikri müdafaa ederken muhtelif şeyler söyledim. Bir seneden fazla Anadolu içinde bulunduğum ci - hetle orada biz ittihatçıların bütün kredimizi kaybetmiş olduğumuzu, Enver paşa Anadoluya geçecek olursa iyi kar - şılanmayacağına muhakkak bulunduğ - unu anlattım. Akılcıca onların üzere - rinde ayrıca bir tesir yapmak üzere Moskovaya sırf onlarla konuşmak üzere gelmiş olduğumu ve bende mühim malûmat bulunduğunu, kendilerini Moskovada beklemekte olduğumu da ilâve ettim. Bu yalanı yazarken de ka - zara Moskovaya dönerler ve yüz yüze gelirse sırf onları Anadoluya geçmek - ten men için bu yalanı söylemiş olduğ - umu açıkça itiraf etmeği de düşün - düm.

Mektubu Doktor Nazıma hitaben yazmaktan bir maksadım da Enver paşanın Anadolu'da artık hiç sevilmediğ - ni, Sarıkamış muharebesinden itibaren çok sefalet çekmiş olan Anadolu halkı - nın, bütün bu sefaletlerden dolayı onu mesul tuttuğunu söylemekti.

Bunları doğrudan doğruya kendis - ne istediğim derecede kuvvetle yaza - mazdım. Fakat, doktora serbestçe yaz - mamda beis yoktu.

Bu uzun mektubu bir gece geç vakte kadar yazdıktan ve ertesi gün Kap - lanof ve Ali beyin mutemedi ile bir - likte okuyup کافی derecede müessir bu - lunduğuna kanaat getirdikten sonra, ahvalini çok acip bulduğum mutemedi beye verdim. O tarihlerde Rusyada posta ve telgraf hareketi yok gibiydi. En - ver paşanın muhaberatı Rusyanın Kur - rieleri tarafından yapıldığını müte - met bey söylüyor ve ertesi günü de kurrie günü olduğu için mektubun yazıl - masında acele ediyordu. Mektubu aldı, bu kurrie'ye verilmeğe üzere götür - dü. Fakat, o tarihten üç ay sonra Ba - tımda Halil paşayı gördüğüm zaman ondan ve beş sene sonra da İzmirde biz zat doktor Nazımdan öğrendiğime göre mektup, muhabatının eline geçmiş değildi! Ne oldu? bilmiyorum. Herhal - de, postada zayı oldu denilemez.

İhtilâl cemiyetleri ittihadının faaliyetleri

Moskovada iki ay kadar kaldım ve nihayet neticelendirilmesi imkâm ol - mıyan büyük hulya yerine Kafkasya - da tasavvur ettiğimiz küçük hakikat - larla uğraşmak üzere Kafkasyaya dön - düm. Moskovada kaldığım iki ayın bir çoğunu da Ali bey karargâhında geçirdim. Ancak, bu müddet zarfında Ali bey karargâhının rütbesi biraz düştü. Şeker fabrikatörünün sarayından baş - ka bir tarafta büyük bir eve nakledil - di. Bununla beraber, orada da yatacak ve yiyecek ve hattâ hizmet itibarile çok rahatlık.

Moskovada geçirdiğim bu iki ayın — maddî kısırlığına rağmen — manen ne kadar istifadeli olacağımı tahmin et - mek kabildir.

(Arkası var)

İttihat ve Terakkide on sene
16 inci kısım No. 15**Memleket haricinde ittihatçılar**

Talât, Enver ve Cemal nasıl kaçtılar, nasıl öldüler ?

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Enver Paşanın Batuma gelmesi, Moskovanın o zamanki idarecileri tarafından hem iyi, hem de fena karşılanmıştı

Talât Paşa, sağ bulunduğu müddette Enver Paşa ile olan muhaberatında, ona daima Anadoluyu rahat bırakmak fikrini tavsiyeden hâli kalmamış. Aralarında bariz bir de fikir ihtilâfı göze çarpıyor. Enver Paşa İngiltere ile Fransaya karşı müstemlelelerde ihtilâl çıkarmak fikrile meşgul olduğu halde Talât Paşa İngilizlere yaklaşip onlarla Anadolunun arasını bulmaya çalışmış. Bundan dolayı Enver Paşa kaç defa:

— Talâtı kaybettik; İngiliz taraftarı oldu!

Demiş!
İkinci müsbet iş de 921 iptidalarında Baküde akdedilen şark milletleri kongresi olmuştur. Hemen kâffesi Moskova'da bulunan şark milletleri politikacılarından ibaret murahhaslarla akdedilen ve hiçbir millî teşkilâtı temsil etmediği için Baküde içtima salonunun kubbesi altında bir aksisada bile bırakılmayan bu kongre, şark milletlerinin istiklâl haklarını teyid ediyordu.

Türkiyeye gelince, maksad, 918 gâliplerinin dünyada tesis ettikleri zulüm sistemine karşı bir isyan çıkarmak olduğu takdirde Enver Paşanın Türkiye ile meşgul olmasına hiç lüzum yoktu. İsyân Türkiyede filen mevcuddu. Sadece, arada bir kardeş münasebeti tesis etmek ve bu münasebetle de diğer taraflarda yapılacak hareketlerin hemahenk olmasını temine çalışmak kâfi idi. Fakat, Enver Paşa böyle yapmamış, başka taraflarda hiçbir hareket meydana çıkmadığı halde, Sakarya muharebesi başlar başlamaz Batum yolunu tutmuştur.

Moskovanın o zamanki müdürleri Batum seyahatini hem istemişler, hem de istememişlerdir. Onlar için Anadoludaki mücadelenin devamı matluptur. Mustafa Kemal Paşa bu işi mükemmelen yaptığı müddette Enver Paşanın mesele çıkarması ve Anadoluda ikilik yapması elbet doğru değildir ve bunu da istemezler. Fakat, Sakarya muharebesi istencesinde Anadolu bozulacak olursa, şunu ve bunu yapmaya muktedir olduğunu söyleyen Enver Paşanın tetikte bulunmasını da fena görmemişlerdir. Esasen inkılâpçılar u - muniyetle vesveseli, şüpheli ve hattâ vehimli olurlar. O tarihte gerek Türkiyeyi ve gerek Ankarayı çok iyi tanımadıkları için o zamanki Moskova erkânı, Anadolunun garpla muhtemel bir anlaşma temayülüne karşı elde Enver paşanın bir tehdit vasıtası olarak bulundurulmasında da fayda görmüş ve Sakarya muharebesinin sonunda böyle bir vaziyet olursa buna karşı tedbirli bulunulduğunu gösteren böyle bir alâmetin Batumda bulunmasını da muvafik bulmuş olsalar gerektiler.

Ali bey karargâhında topladığım ifadelerle göre doktor Nazım da bu seyahate hoşnutlukla iştirak etmiş değildi. Anadolunun rahatsız edilmemesi tarzında Talât paşa tarafından daima ileri sürülen fikre doktor da taraftardı. Fakat, bu iyi xalbli sekter ittihatçı da, sırf bu sekterliğin tesiri altında Enver paşaya yapışmış, ondan ayrılmaz bir vaziyette olduğundan onunla beraber Batuma gitmeği kabul etmişti.

Bütün bu yazdıklarım, Moskovada Enver paşa ile yakından temas etmiş olan kendi muhiti ile hem bizi, hem Rusyayı iyi tanıyan Resul Zade Emin ve Reşit Kaplanof gibi dostların verdikleri malûmata istinat eden şeyler

dir. Bunlarda bizim sefarethanemizin tesiri yoktur. Hatıramda dedikodudan ziyade müsbet intibaların ve müsbet malûmların bıraktığı tortuların muhafazasına itina göstermiş olduğunu söyleyebilirim.

Enver paşa Baküde

Moskovadaki müşahedelerim, esas itibarile, bu yazdıklarımın ibarettir. İki ay kadar kaldıktan sonra Tiflise dönmek üzere yola çıktım. N E P iki ay içinde pek çok şeyleri değiştirmişti. Bu arada trenler, Rostof'a kadar daha sür'atle işlemeğe başlamış ve kompartimanları birer küçük otel odasına benzeyen yataklı vagonlar tekrar faaliyete geçmişti. İki ay evvel bir milyona yakın nüfusu içinde çorap ve ayakkabı taşıyan tek bir insan görmediğim Rostof şehrinin, dönüştü tanyamaz olmuştum: Sokaklarda mükellef kürklü ve şık kadınlar dolaşıyorlardı! Tiyatrolar açılmış, bir tanesi de hattâ Leblebici Horhoru oynuyor ve bilet gişesinin önünde «Burjuvalar» rahat rahat bilet alıyorlardı!

Seyahatin esas hedefi elde edilmiş olmakla beraber büsbütün eli boş da dönmüyordum: Tiflisten harekettimden evvel yaptığım tetkiklerle Tifliste düşünür Gürcü parasile aynı kıymette tedavül eden Rusya parası, Moskovada 8 - 10 misli fazla bir kıymette bulunduğunu anlamış ve giderken yarımda bu paradan iki yüz liralık kadar götürmüştüm. Moskovaya vardığım zaman Doktor Tefvik Rüşti, «paranın düşeceğinden bahsediyor, hemen değiştirilim!» diye bunları bana sefarethanede iki günde değiştirivermiş olduğu için bir Türk kâğıdına mukabil elime bir Rus altını geçmiş, bu suretle boşuna da seyahat etmemiş oluyordum!

Eğer bu mükrim ve aziz dostum acelesi olmasaydı, üç dört gün sonra, beyhude para hamallığı etmiş olacaktım!

Bu kazanç sayesinde kendimi rahat hissettiğim için, avdette bir kaç gün Baküde kalarak, bir fırsattan bilistifade hem Azeri Türklüğünü yakından görmek, hem de ne gibi ticaret imkânları bulunduğunu tetkik etmeğe karar verdim ve altı gün seyahatten sonra bir sabah güneş doğmadan Baküya düştüm.

(Arkası var)

Nöbetçi Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda: (Sürüm), Alemdarda: (Eşref Neş'et), Beyazıtta: (Cemil), Samat'yada: (Teofilos), Eminönünde: (A. M. nasya), Eyüpte: (Arif Besir), Fenerde: (Emilyadi), Şehremininde: (Nazım), Şehzadebaşında: (Hamdi), Karagüm rükte: (Fuat), Küçükpazarda: (Necati Ahmet), Bakırköyünde: (Merkez).

Beyoğlu cihetindekiler:

İstiklâl caddesinde: (Galatasaray), Tünelbaşında: (Matkoviç), Galatada: (Yeniyo), Fındıklıda: (Mustafa Nail), Cumhuriyet caddesinde: (Kürkçyan), Kalyoncuda: (Zafiropolos), Fıruzağada: (Ertuğrul), Şişlide: (Asım), Beşiktaşta: (Süleyman Recep).

Boğaziçi, Adalar ve Kadıköy cihetindekiler:

Üsküdar: (İskelebaşı), Sarıyerde: (Osman), Kadıköyünde: (Büyük), (Uçer), Büyükdada: (Şinasi Rıza), Heybelidadada: (Halk).

İttihat ve Terakkide on sene

16 inci kısım No. 16

Memleket haricinde ittihatçılar

Talât, Enver ve Cemal nasıl kaçtılar, nasıl öldüler ?

— Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen —

Enver paşanın dudaklarında ötedenberi çizgilenen nikbin tebessümden artık eser kalmamıştı. "Anadoluyu rahat bırakmalız," dediğim zaman tereddüt etmesizin "doğru!," cevabını verdi

Gene aynı Türklerin himmetile, elden ele dolaşarak, az zamanda muhtelif yerler değiştirmiş olduğu için bulunması güç olan Türk sefarethanisini yakaladık!

Bütün bunlar hikâyedir. Başlıbaşına canlı bir tarihin, menkibelerle dolu hatıralarını alıyorum ve asıl mevzuumuza, Enver paşanın Türkistan seyahatine geçiyorum:

Enver paşa Bakıda

Benim Bakıya geldiğim sıralarda Kars konferansı henüz bitmiş, fakat, konferansta bulunan Memduh Şevket bey henüz dönmemişti. Sefarethanede yalnız iki kâtip bulunuyordu. Kâtiplerden Muzaffer bey, bana Enver paşanın sıkı bir incognito içinde Bakıda bulunduğunu haber verdiği zaman hayret ettim. Ali bey isimle seyahat ettiğini ve iki gün evvel Batumdan gelerek, kendisini Hazer'in karşı sahiline götürecekti vapurla o gün öğleden sonra hareket edeceğini haber verdi.

Bu sıkı incognito'yu, zannederseniz, Moskova istemişti. Azeri Başşehrinde Enver paşanın ismi henüz büyüktü. Nasyonalistlerin bu geçişi mesele yapmaları ihtimali olduğu için, ondan sıkı bir incognito için söz alınmıştı.

Enver paşanın, Türkistan seyahatini ne maksatla yaptığı malûm olmakla beraber Anadolu sergüzeştinden vazgeçtiğini göstermesi itibarıyla memnun oldum. Hatta, bunu biraz da benim mektubumun tesirine atfederek bu memnuniyetim arttı. Muzaffer bey bana kendisiyle görüşebileceğimi söyledi. Meğerse, o dakikada ikimiz de aynı çatı altında imişiz! Çünkü, kendisi sabahleyin erkenden sefarethanenin çalışma apartmanında uykudan uyandırılmış Muzaffer bey, beni yerleştirmek üzere, başka bir yerde bulunan ikametgâh dairesine götürmüş olduğu sırada vermişti. Enver paşa da Moskovanın iltiması üzerine, bu dairede misafir edilmiş bulunuyordu.

Görüşmekten memnun olacağımı söylediğim zaman Muzaffer bey bir iki dakika için benden ayrıldı, gitti, geldi, beni, onun, yalnız başına, vapura binme zamanını beklediği odaya götürdü. Bu hatıraların baş taraflarında da biraz bahsetmiş olduğum bu son karşılaşmayı, bütün teferrüatle hatırlıyorum.

Enver paşa mütevazî bir adam olmuştu

Küçük ve loş bir oda idi. Muzaffer bey kapıyı açıp beni içeri bıraktığı zaman o, ayağa kalktı, bana doğru geldi ve kollarını açarak kucaklamaya hazırlandı. Onun tarafından böyle bir karşılanma beklemediğim için ben de bir lâhza tereddüt geçirip kollarım: açtım ve kucaklaşarak öpüştük. Enver paşa mütevazî, yumuşak bir insan olmuştu. Yıkılan bir siyasi ve şahsî nüfuzu yeniden ayağa kaldırmak isteyen bütün büyük politikacılar böyle yaparlar. Ben kendisini on sene içinde ne on defadan fazla görmüştüm, ne de aramızda hususî bir dostluk ve arkadaşlık teessüsü vardı. Bundan dolayı, bu kucaklaşma, aramızdaki münasebetlere göre normal bir şey olmamakla beraber, benim hoşuma gitti. Rengi belli olmasa da, aynı bayrak altında ve aynı vatan uğrunda aramızda bir mukadderat birliği, teessüsü olmuş bir insanla kucaklaşmak, hat-

tâ yerinde olmadığı zaman bile, iyi bir şeydir. Bilhassa, insan gurbette bulunursa!

Karşı karşıya oturduk. Evvelâ bana nereden gelip nereye gittiğimi sordu; izahat verdim. İzahat esnasında, ona açıktan açığa söyleyemediğim şeyleri dolayısıyla söylüyorum, yani kendimden bahsederek ona tesirde bulunmak istiyordum.

— Bizim gibi, muharebe esnasında hükümet işlerine fazla karışmış olan insanların, diyordum; Ankaranın yeni hayatında rol oynamasının biraz mütkül olduğunu gördüm. Muharebede çok sefalet görmüş olan Anadolu, bizim tekrar meydana çıkacağımızı hoş görmüyor. Bizim zamanımızda canları yanmış olan insanlar, bizi görmekten memnun olmuyorlar. Bunun için ben de, hiç olmazsa bir müddet için siyasetten uzaklaşmak ve ticaretle meşgul olmak istedim.

Bu sözlerim, Moskovadan yazmış olduğum mektuptaki fikirlerin başka tarzda bir ifadesi oluyordu. Maksadım, onda Anadoluya dair son illüzyonları da söndürmektir.

«Benim gibilere karşı vaziyet böyle olursa sizin gibilere karşı vaziyetin ne olacağını artık sizler takdir etmelisiniz!» demeye kadar getirmekle beraber, hep bunları anlatmaya ehemmiyet veriyordum, Anadoludaki İttihat ve Terakki kütlesinin hep Mustafa Kemal paşa etrafında toplanmış bir halde bulunduğunu anlatıyordum.

O, benim bütün bu sözlerimi sükunetle dinledi. Dikkat ediyordum: Enver paşanın dudaklarında ötedenberi daima çizgilenildiğini gördüğüm nikbin insan tebessümünden artık bir eser yoktu. Donuk, kapalı, bulutlu bir çehresi vardı.

Benim sözlerimi dinledikten sonra, yukarıdaki fikirleri hülâsa etmek üzere:

— Anadoluyu rahat bırakmalız...

Neticesine vardığım zaman tereddüt etmesizin:

— Doğru!

Diye beni teyit eyledi. Batuma, Sakarya muharebesi neticesinde bir bozgunluk olursa yardıma koşmak maksadile gitmiş olduğunu, fakat, muharebe kazanılmış olduğu için artık böyle bir şeye ihtiyaç kalmadığını kendisinin de aynı fikirde bulunduğunu anlatmak üzere, hikâye etti.

Benim verdiğim izahat

Sonra, ben de ona muhtelif bir takım sualler sordum. Türkistana niçin gittiği sualine karşı Kâbiliden gelmekte olan Cemal paşayı Taşkend'de karşılamak vesilesile bir seyahat yapmak istediğini söyledi. Siyasi ve içtimai fikirlerine gelince, sanki dünyada hiç bir şey olmamış, harp cihani kana boyamamış, Bolşevizm inkılabı Avrupa ve âlem üzerinde hiç bir manevi tesir yapmamış gibi, bütün fikir hareketlerine karşı lâkayt kalmış bulunduğunu gösteren cevaplar verdi. Bilmukabele o da bana bu hususa dair bazı sualler sorduğu zaman ben de ona ameli fikrim, Anadoluyu yaptığı mücadele içinde rahat bırakmak olduğunu muanniden bir daha tekrarladıktan sonra nazari fikir olarak da meslekçilikten bahsettim. «O, bu sözü yeni işitiyordu; bunun için biraz izahat verdim.

(Arkası var)

İttihat ve Terakkide on sene

16 inci kısım No. 17

Memleket haricinde ittihatçılar

Talât, Enver ve Cemal nasıl kaçtılar, nasıl öldüler ?

— Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Enver paşada dinlenmeği düşünmenin temayülü bile yoktu o, hâlâ siyasi iddialarının tahakkuku peşinde yeni bir seyahate çıkıyordu

Bu izahatı hatır için dinledi. Fikirlerimi hemen aynen şu sözlerle bitirdim:

— Mesleki temsil, Türkiye için, uzun zamanda tahakkuku kabil, nazari bir fikirdir. Fakat, muhakkak olan bir şey varsa memleketin demokrasiye muhtaç olduğudur.

O bunları da dinledi; fakat, hiç alâkadar görünmedi. Yalnız, sanki, mutlaka bir neticeye bağlanılması lazım gelen siyasi bir müzakerenin sonunu topayan bir hükümet reisi gibi ve bana da cemile göstermek istiyerek:

— Hele bir işler düzelsin, inşaallah hep arkadaşlar bir araya gelerek sizin gibi arkadaşların güzel fikirlerinden istifade ederiz!

Dedî. En son mevzu, Türkistan, Taşkend ve Buhara idi. Enver paşa, oralarda ne olup bittiği hakkındaki merakı, bir takım umumî sözlerle ve bizim oralarda çok sevilmekte olduğumuza dair bazı misaller göstermek suretiyle cevap verdi. Orijinal olarak hiç bir şey söylemiyordu.

Bütün hal ve tavri, dolgun, düşünceli, içli idi. Yüzündeki zahiri sükunete rağmen, içinde, sinirleri yüklü bir insanın mütemadiyen zid cereyanları arasında kıvrılan ruhu bulunduğu muhakkaktı. On iki senedenberi kendi kendisine, dahilî ve haricî muhiti ile mücadele eden bu insan, tatmin edilememiş ihtirasların pençesinde bulunuyordu.

Yorgundu. Bugünkü aklımla onun yerinde olsam, o sırada hiç bir şey yapmaz, bir köşeye çekilerek her şeyden evvel bir kere dinlenirdim. Fakat, onda dinlenmeği düşünmenin temayülü bile yoktu. Osmanlı imparatorluğunun son devri içinde sıvrılıp çıkmış olan bu Türk enerjisinin hayalindeki en son portresi, Bakûdaki küçük ve loş odanın gölgeleri arasında, gittikçe hafızamın karanlıklarına gömülen çehresidir: Gergin çizgili yorgun bir çehre, üç senedenberi memleketten ve muhitten uzak geçen bir ömrün yavaş yavaş içine düştüğü vatan hasreti ve nihayet içinden yükselen bir takım ihtirasların hergün mütemadiyen hayatı tatan yumruk yemiş olmasından mütevelli bir inkisar!

Ben ondan öğleden sonra bir buçukta ayrıldım. Ayrılırken gene kucaklaştık. Üç saat sonra o gün ilk defa olarak gördüğüm Bakûnun bulvarında dolaşırken, deniz kenarındaki orta hacimde bir geminin yakındaki hareket rihimlerinden kalkarak limandan çıkmak üzere manevra yaptığını gördüm. Biraz ötede tesadüf ettiğim ve liman amelesinden biri olduğunu tahmin ettiğim bir Türki sordum:

— Ay balam, bu gemi hara (1) gedir?

— Hansi? (2) Körpüden indi kalhan bu (3) parahod?

— Béli...

O, baktı, baktı, sonra karar verdi: — Krasnovodsk'a gedir.

Öna:

— Sağ ol, balam...

Diye teşekkür ettikten sonra denizin kenarına yaklaşıp bacasından mazut dumanları salıvererek manevra yapan gemiyi seyrettim. Güvertede de

laşanlar arasında birini ona benzettim. Bu sırada, tesadüfün garip bir civesi olarak, bulvar denilen bu deniz kenarının bahçesinde bir Azerî saz takımı, seştarları, defler ve okuyucuları ile, o zamanlar Azerbaycanın ağzından hiç düşmeyen bir şarkıyı, büyük aşk ve sevk ile okuyup duruyorlardı:

Yaşa! Yaşa! Mustafa Kemal paşa!

Fakat, gemi uzakta idi; o, güverte de bile olsa, bunu işitemezdi.

Orada durdum, kaldım ve gemi uzaklaşmaya kadar, onun gidişine bakarak düşüncelere daldım: On iki senelik bir tarih içinde, bazan siyasetin her türlü cilvelerini düşündüğüm zamanlar, her şey hatırıma gelirdi de, günün birinde Enver paşayı Bakûdan sessizce ve ismini gizliyerek, kendisini göstermiyerek bir vapura binip Krasnovodsk'a müteveccihen gideceğini ve benim de onu Bakûnun bulvarından böylece seyredeceğimi tasavvur edemezdim. O, bugün, hâlâ siyasi iddialarının tahakkuku peşinde yeni bir seyahate çıkıyordu. Ben de, dört beş aydanberi, hayatımı yeni bir kalba dökmek ihtiyacı içinde, ötedenberi adını uzaktan duyduğum bir işle uğraşıyordum.

Fakat, o gün her şey aklıma gelirdi de Enver paşanın Taşkend'e gittikten sonra, günün birinde Bolşevikler alçesine bir isyan çıkaracağı, hiç hatıra gelmezdi. Hayat, her dakika karşımıza çıkabilen bin türlü hatıra gelmez şeylerle doludur!

Bakû, petrol ve Azerbaycan

Yüz sene evvel, bir hiç, kalın bir duvar içine bina edilmiş, camii ve küçük çarşılarla bir takım evlerden ve bir han sarayından ibaret olan Bakû, neft ve neft sanayii sayesinde o zaman üç yüz bin nüfuslu güzel bir şehir olmuştu.

Bazan, bir kaç dakikada bir ton neft verecek kuvvette ve yerden kalın ve yüksek bir fiskeye gibi yükselen neft sayesinde, toprağında ağaç yetişmeyen tuzsuz ve neftsiz suyu pek nadir olan bu yerde böyle bir şehrin vücuda gelmiş olmasına hayret etmemelidir. Topraklarının altındaki servet toprağın üzerine çıkınca, Bakû birdenbire canlanıvermiştir.

Bakûda bir kaç ağaçlı meydan ve bir şehir bahçesi vardır. Buralarda ağaç yetişebilmek için haricîten toprak getirilmiştir. Bakû tam mânâsile kısır, neftli ve tuzlu bir tabiat üzerinde oturuyor ve suyunu da yüz elli kilometrelilik bir mesafeden, dağlardan getiriyor.

Şehrin o zamanlar üç yüz bin nüfusu vardı ve bunun iki yüz binden fazlası Türktü. Bütün mühim binalar, inkişaptan evvel Türklerin ellerinde bulunuyormuş. Bütün petrol işleri de ya doğrudan doğruya veyahut şirket halinde kısmen Türklerin ellerinde bulunuyormuş. Petrol zenginleri tarafından yapılmış güzel saraylar, şehrin zinetlerini teşkil edermiş. Benim ilk defa olarak Bakûya girdiğim tarihte, ortada ne zengin kalmıştı, ne de saray sahibi!

İnkılâp her şeyi silindiri altında ezip geçmişti. O tarihte Bakûda insanlar, petrol bulamaz halde idiler. Sonradan petrol tekrar canlandı; bugün Bakûda nüfusun bir misli artmış olduğu, fakat, Türklerin artış nisbetlerinin çok geri kaldığı söyleniyor.

(Arkası var)

- (1) Nereye?
- (2) Hangisi?
- (3) Rusça gemi demektir.

İttihat ve Terakkide on sene

16 inci kısım — No. 18

Memleket haricinde ittihatçılar

Talât, Enver ve Cemal nasıl kaçtılar, nasıl öldüler ?

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Azeriler harp esnasında, ihtilâl sırasında, inkılâp Azerbaycana girdikten sonra hayli hayat müşkilâtı ile karşılaşmışlar, döğüşmüşlerdi

Bakü, zengin, mamur bir şehir olmakla beraber Bakülü ekseriya kaba ve az yontulmuş bir insandır. Sebebi: Bakü, az zaman içinde her taraftan akıp gelmiş insanların büyüttükleri bir mamuredir. Ekserisi köylerden gelen bu halk, köylülüğünü bir dereceye kadar muhafaza etmiş, mesele, diline Şeki veya Gence gibi ince bir kültür telâffuzu verememiştir.

Türkçenin en kaba telâffuzu Baküdadır. Bununla beraber, bu hal Baküluların bana çok defa:

— Siz, İstanbul Türkleri, çok (1) galiz (2) danışsınız!

Demelerine mani olmamıştır. Herkes kendi dilini beğenir! Dilimizi galiz bulmakla beraber biz ağabeylere karşı olan sevgi ve saygı duygularına pâyân yoktur. Bilâhare, ben bunun o kadar sıcak ve o kadar candan tezahürlerini gördüm ki eğer bu satırlarla onlara karşı şükran duygularımı ifade edememiş olsaydım gözüm açık giderdi.

Azerî Türkü de, bütün medeniyetle fazla bozulmamış, temiz kalmış Türkler gibi, mükrimdir. Yarın için yiyeceği olmanın bir Azerî bugünkü yiyeceğini, misafirle taksim etmeği bir vazife bilir. Hele bu misafir bir Türkiye Türkü, bir büyük ağabey olursa!

Ben Baküyü, inkılâptan iki buçuk sene sonra tanıdım. Komünist fırkasına pek az, hattâ hiç bir şey denecek derecede az âza vermiş olan Azeriler, inkılâptan çok müteessir olmuşlardı.

İnkılâbın Azerbaycana girmesine, bizimkilerin vasıta olduklarını bildikleri halde; bizlere karşı olan duyguları hiç değişmemiş, bütün çektikleri sefaletleri unutmuşlardı.

Bir gün Sirimiyat (3) dükkânına girdim. Bonbon almak istiyordum. Sordum:

— Balam, bonbonlar şekerden mi, yoksa saharinden mi?

Yüzüme baktı, beni dikkatle süzdü:

— Özüğ Türkiyeli turksuğz (4)?

— Evet.

Bununla beraber bu noktadan emin olmak için tekrar bir daha sordu:

— Türk?

— Evet. Hâlis Türk!

Türk gördüğünden dolayı merhamet oldu, müşterilerini bıraktı, benimle konuşmaya başladı. Müşteriler de etrafında toplandılar; sordular, sordular, Mustafa Kemal Paşayı, muharebeyi, Enver Paşayı falan, akıllarına geleni sordular. Ondan sonra sıra bonbon bahsine geldi. Şekerle yaptığı bonbonlardan iki kervankelik kadar bir kutu yaptı. Tartmadan getirdi, bana hediye etti. Ben pulsuz almak istemedim. «Türkten pul (5) almak olur?» diye kıyamet kopardı. Hergün ona gidip bir acı kahvesini içmemi iki tatlı bonbonunu yememi yalvara yakara rica etti. Hattâ, beni evde bir polo (6) yemeğe davet etti. Azerî için ziyafet, pilâv demektir.

İşte, Bakü ve Azerî budur. Gösterdiğim bu Azerî tipi münferid değildir. Bir sene Baküya hoca ve maarifçi ola-

rak tekrar geldim ve bir seneden fazla onların aralarında yaşadım. Bana bu şekerçi tarzında yapılan muameleleri saymaya kalksam bir cild kitap vücuda gelir!

Baküde on gün kaldım. Bu on gün içinde, Azerilerin maarif ve kültür işlerini görmeğe ehemmiyet verdim. Se-farethane vasıtasile bir randevu alarak maarif komiseri Dadas Bunyadzade ile de konuştum.

Bana anlatıldığına göre bu zat vakitle arabacılık yaparmış, kum, taş, kireç taşımış ve bilhassa kireçtaşı toplayarak yakıp kireç yapar, satarmış. Okuyup yazması kit, gözünün kültür sahası gayet dar bir adam her nasılsa si-yasete karışmış ve günün birinde komünist bir maarif komiseri bulmak lâzım geldiği zamanlarda inkılâbın elinin altına gelivermiş. İnkılâp böyledir. Körden göz doktoru bile yapar!

Dadaş Bünyadzade bana komünizm maarifine ait umumi bir kaç söz söylemekten başka bir şey yapmadı ve maarif komiserliğinde de konuşulduğu zaman insanın kulağına dolduracak bir kültür adamına tesadüf ettim. Halbuki Azeriler arasında yüksek kültür sahibi insanlar pek çoktu ve bir kaç ay içinde ben bunlardan bir haylisini de tanıdım.

Bütün Azerî Türk kültürü eski usul iptidai mekteplerinde yapılmış tahsil ile, Türkiyeden gelebilen kitapların öğretmiş olduğu nisbeten yeni şeylerdi. Azerbaycanın komünistleşmesi pek çok münevverin ortadan kaybolması pahasına malolmuştu. İnkılâp, Azerî zihillerinin (onlar münevvere ziyalı da derler) bir çoğunu toptan «hal» etmiş, bir kısmını da sürmüş ve kaçabilen pek nadirleri de ancak kurtulmuşlardı. Yalnız meydanda Hüseyin Cavit, İ. Cevat gibi isimleri bizim aramızda da malûm iki şair kalmıştı. Evvelkisi Tefvik Fikretin, ikincisi de yeni Türk nazımının dillerini kullanan bu iki genç şairden ikisi de bu işte çok kuvvetli idiler. Hüseyin Cavit, Tefvik Fikret dilini, mesele şair Akiften daha az muvaffakiyetle kullanmıyordu. Cevadın da bizim yeni Türk şiirinin en güzel şiirlerini ilk yazmış olanlardan bulunduğu burada da malûmdur.

İnkılâp milli Azerbaycanın siyasi varlığını kaldırmış, iktisadi kuvvetini kırmış ve kültür mensuplarını da ortadan kaldırmıştı.

Bir Türk olarak bu hale acımamak ve bu işte bizimkilerin oynadıkları rolden dolayı teessüf etmemek kabil değildi. Bununla beraber, hallerinden çok şikâyetçi olan Azeriler arasında bizimkilerden dolayı bir tek şikâyet sözü sarfedene rastgelmedim. Sadece hâdiseleri anlatıyorlar, sonra da bunların büyük üçlerini çekerek su-suyorlardı!

İktisadi ahvale gelince Nep sayesinde Azerilerin biraz kalkınmaya çabıştıklarını gördüm. Azeriler harp esnasında, ihtilâl sırasında, inkılâp Azerbaycana girdikten sonra hayli hayat müşkilâtı da görmüşlerdi. İnsanların, koyunlar ve sığırlar gibi, sabahları otlamak ve yahut nazik ifadesile, ot toplayıp yemek için dağlara çıktıkları zamanlar bile olmuştu. NEP sayesinde, şimdi biraz hareket başlamıştı. Azerbaycan çalışıyor, istihsale başlıyor ve ticaret yapabiliyordu.

(Arkası var)

- (1) Kaba telâffuz.
- (2) Konuşursunuz.
- (3) Şekerlemeci (Fariside şirin tatlı demektir).
- (4) «G» bir sağır kef gibi telâffuz etmek lâzımdır.
- (5) Para.
- (6) Pilâv.

İttihat ve Terakkide on sene

16 inci kısım No. 19

Memleket haricinde ittihatçılar

Talât, Enver ve Cemal nasıl kaçtılar, nasıl öldüler ?

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

“ - Enver paşanın kafasında başka bir proje var, diyorlardı. Taşkentten cenuba gidip Basmacılarla bir olmak ve bolşevizme karşı bir isyan çıkarmak! ”

Oradaki fiatlarla dünya fiatları arasında büyük farklar vardı. Ve bu fiatlarla ihracat yapabilmek çok güzel ticaret imkânları gösteriyordu. Bakıda, bütün Azerbaycanda ticaret için çok iyi bir zemin bulunduğunu görüyordum. Gördüğüm şeyler kâfi olduğundan on günlük bir misafiretten sonra Tiflise döndüm.

BATUMDA İTTİHATÇILAR

Tifliste bir müddet kaldım. Kendi sahadında yapılabilecek ticaret işleri ararken Tifliste mevcut deri fabrikalarına Türkiye'den palamut ve palamut hülâsası vermek çareleri aramak üzere Batuma gittim. Orada da Moskovadaki karargâhın küçük bir nümunesi vardı. Halil Paşa orada oturuyordu. İstanbul'dan gizlice gelmiş olan Küçük Talât ta orada idi. Ben de bu beylik misafirhaneye indim.

Halil Paşayı pek az tanırdım. Fakat, küçük Talâtla münasebetimiz eski idi. Onlar benden malûmat sordular, ben onlardan malûmat sordum; bir hayli konuştuk. Batumda kaldığım bir hafta kadar bir zamanda pek çok şey öğrendim.

Halil Paşayı, Azerbaycan işlerinde oynadığı rolden dolayı pişman, müteessir ve hattâ vicdananen muztarip gördüm. Bu rolü niçin oynamıştı? Hattâ onu kendi kendisine dahi izah edemiyordu. Muayyen prensiplere bağlı olarak yapılmıyan bir siyasetin, onu vapanları rastgele bir takım teşebbüsleri sevk edebileceği bu suretle bir kere daha sabit olmuş bulunuyordu. Küçük Talât ta öyle idi. Bu işlerde onun rolü daha hafif olmakla beraber o da kendisinden memnun değildi.

Enver paşa meselesine gelince, gördüm ki her ikisi de Enver paşadan memnun değildiler. Onu buhran içinde ve yüklü sınırlarının ağırlığı altında ne yaptığını bilmiyecek derecede bunalmış buluyorlardı. Bunlardan hiç birisi, Halil paşa, küçük Talât, doktor Nazım, hiç biri Enver paşanın Anadoluya geçmesine taraftar olmamışlardı. Ona daima, aksini söylemişler, kendisini bu fikirden vazgeçirmeğe çalışmışlardı. Enver paşa, Batumda gûya bir kongre toplamıştı. Bu kongre bir takım kararlar vermişti. Kararlar Enver paşanın teklif ettiği şeylerdi. Onlar da bunları tasvip etmiş oluyorlardı. Tasvip etmişler, fakat, bu kararlardan memnun olmadıkları gibi, Enver paşanın Anadoluya geçmek istemesine de mütemadiyen engel olmuşlardı.

Enver paşa, kapalı bir kutu gibi, günlerce kendi âleminde oturmuş, düşünmüş ve beklemişti. Trabzonda bulunan Osman kâhyaya haber göndermiş, onun bir motör gönderip kendisini Batumdan alarak Anadoluya geçirmesini istemişti. Fakat, Osman kâhya bu arzuyu isaf etmemiş, motörü göndermemiştir. Eğer motör gelmiş olsaydı, belki de arkadaşları Enver paşayı zapta muktedir olamıyacaktı. Bunu açıkça söylüyorlar ve Enverin artık ele avuca şıgar vaziyette bulunmadığını ilâve ediyorlardı.

Onlara ben de fikrimi söyledim. Misafir bulunduğumuz bir memlekette herhangi bir istikamette olursa olsun siyasete karışmamakla mükellef olduğumuz hakkındaki fikrimi, Azerbaycan meselesi münasebetile izah ettiğim sıralarda, onlar benim sözlerime hak verdikten sonra bana:

— Belâya bak ki, Enver paşanın bunun bir yenisini yapmak üzere! Dediler. Önce anlıyamadım. Sonra izah ettiler. Enver paşa Taşkente, Afganistandan gelmekte olan Cemal paşayı karşılamak maksadile gitmişti. Fakat, Halil paşa ile küçük Talât'a göre bu, zahiri bir sebepti; onun kafasında başka bir proje var, diyorlardı; Taşkentten cenuba gidip Basmacılarla bir olmak ve Türkistanda, bolşevizme karşı bir isyan çıkarmak!

Bu izahat önce hayretimi mucib oldu. Şaka söylüyorlar, yahud, alay ediyorlar gibi geldi. Enver paşanın Türkistana gidip, basmacılara istinaden bolşevizm aleyhine bir isyan çıkarması için ne gibi bir sebep olabilirdi ve bundan ne gibi bir netice elde etmek mümkün olurdu? Bu suale zihnen bir cevap bulmaya imkân olmadığı için evvelâ hayret ettim. Ve onların alay ettikleri zehabına düştüm. Fakat, onlar ciddi olarak bahsin üzerinde ısrar ettiler. İsrarlarına rağmen bir müddet inandım, sonra daha fazla ısrar ile izahat verdikleri zaman inanmaya mecbur oldum.

Ancak, Enver paşa, Batumda bulunduğu müddette arkadaşlarına karşı dahi o kadar kapalı durmuştu ki gerek Halil paşa, gerek Küçük Talât, her ikisi de onun hakiki fikirlerini ve projelerini anlamış değillerdi. Onun bu yeni avantürü hakkında sarıh bir fikir edinememişlerdi. O, doktor Nazımı Moskova'ya göndermiş, kendisi de kalkıp Taşkent yolunu tutmuştu. Kat'î bir hükme karar veremiyorlardı. Avantüre atılacak mı idi, atılmıyacak mı idi? Tam kestiremiyorlardı.

Hattâ, onlar bana bu haberi, aralarında bulunduğum bir kaç gün içinde, en sonra vermişlerdi. Bunun sebebi de bizzat kendilerinin tereddüdünde bulunmaları ve aynı zamanda bu işin ehemmiyetine çok da dikkat etmemiş olmaları idi. Ben, Azerbaycanda oynanmış olan rolden dolayı Azerilerin ne dereceye kadar müşteki olduklarını kendilerine izah edip aynı zamanda bir takım muahazelerde de bulunmuş olduğum için sözlerim onların üzerinde tesir etmişti. Bilhassa, insanın misafir olarak bulunduğu bir memlekette orasını alâkadar eden siyasetle meşgul olması ve bilhassa o memleketteki hükümet aleyhinde bulunması doğru olamayacağı hakkındaki sözlerim onların üzerinde ayrıca bir tesir bırakmıştı. Bunun için, nihayet bu meseleyi bana açmaya karar verdiler. Açarken şöyle söylüyorlardı:

— İşin asıl fena tarafı şu ki, şimdi Enver paşa daha fena bir şey yapmaktaki meşguldür: Galiba, bolşevik hükümeti aleyhine bir isyan bayrağı açacaktır!

Hakikaten, bizim ittihatçılar, haricteki siyasi faaliyetlerinde çok talihsiz görünüyorlardı. Bir kısmı bolşevizmi Azerbaycana sokmuş, Azerilerin hayatları ile oynamış ve bu hayatın kırılmasına tavassut etmişti. Şimdi Enver paşa da, Moskovanın misafirperverliği aleyhine bir hareket yapmaya teşebbüs etmiş bulunuyordu. Normal bir surette her hangi bir mantığın kabul otmemesi lâzım gelen bu iki hareketin ikisini de talihsizliğe atfetmek, zihnen derdi tahaf için bulunabilecek bir teselli idi!

(Arkası var)

İttihat ve Terakide on sene

16 inci kısım No. 20

Memleket haricinde ittihatçılar

Talât, Enver ve Cemal nasıl kaçtılar, nasıl öldüler ?

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Nihayet korkulan şey tahakkuk etmişti: Enver paşanın, Taşkentten, bazı Türklerle birlikte atlara binip ava gittiği ve bir daha dönmediği, kendisinin Basmacılarla birleştiği resmen haber verildi

Her iki hâdiseyi, siyasi mihmanperverliğe karşı gösterilen bu siyasi küfran, zannederseniz, İttihat ve Terakki tarihinin kaydedeceği yegâne iki manevi faciadır. Bunların ne birincisi ikincisinden, ne de ikincisi birincisinden daha ehemmiyetsiz ve daha acıklı değildir. Lenin ile yapıldığı bir itilâf mucibince Moskova'da güzel bir saraya yerleşmiş ve orada İngilizlerle Fransızlara karşı, Asyada ve Afrikada isyanlar çıkarmak için çalışmakla meşgul olmak üzere söz vermiş olan Enver paşanın şimdi, birdenbire bizzat Sovyet hükümetine karşı isyan bayrağını açması çok hazin bir hâdise idi!

Enver paşa isyan ettiği takdirde bolşevikler buna ne diyeceklerdi? Geride kalanlara karşı ne muamele yapacaklardı? Bunlar birer mesele idi. Küçük Talât, bu vaziyetin fenalığını gördüğü için İstanbul'a gidip bir köşeye çekilmekte isticial ediyordu. Halil paşa, bolşeviklerle yapmış olduğu dostluğa güveniyordu. Ben de kaç aydanberi beni takib etmiş olduklarını gördüğüm siyasi memurların benim ticaretten gayri bir şeyle meşgul olmadığımı gördüklerine bel bağhyabilirdim. Müşkül mevkide olan Moskova'daki doktor Nâzım'dı.

Haricteki İttihat ve Terakki başlarından son kalan insanların siyasi şöretleri böyle feci bir talihsizlik içinde eriyip giderken insanın bu hallerden nefret etmemesi ve bu tarzda siyasete karşı istikrah duymaması mümkün değildir.

Batumda ancak bir hafta kadar kalmıştım. Kendilerile muhabere çarelerini aramakla meşgul olduğum arkadaşların Batuma gelmiş oldukları için onlarla beraber Tiflise döndüm. Bu sırada Küçük Talât da İstanbul'a gitmiş, Batumda Halil paşa yalnız kalmıştı. Benim Tiflise geldiğim sıralarda da Enver paşanın, Taşkend'den, bazı Türklerle birlikte atlara binip ava gittikleri ve bir daha avdet etmedikleri haberleri gelmiş, bu gidişin Rusyaya karşı yapılacak bir isyan hareketi ile alakadar olduğu hakkında şayialar doluyordu.

Tiflise döndüğümden iki gün sonra idi; o zaman, Ankaradaki sefirlikten Tiflis hükümetinin reisliğine gelmiş bulunan B. Mdvani benimle görüşmek istediğine dair bana bir haber gönderdi. Ankarada matbuat müdürü umumiliği yaptığım sırada oraya sefir olarak gelmiş bulunan bu zat ile şahsi dostluk yapmıştık. Kendisi iyi bir insandı ve benim Türkiye-Sovyetler dostluğunun samimi tarafdarı olduğuma kanidi. Bunun için, Enver paşa meselesini duymuş, merak etmiş, bu hususta benim malûmat veya mütaleamı öğrenmek istemişti. Gittim. Şayiaların kaydettiği gibi, Enver paşanın ava gitmek üzere atlara binip Taşkendi terkettiğini ve bir daha avdet etmediğini ve kendisinin Basmacılarla birleşmiş olduğu hakkında da bir rivayet dolaştığını haber verdi. Bunlar şayialar değil, Moskova'dan aldığı resmi malûmat idi. Demek, korkulan şey tahakkuk etmiş, Enver paşa, hayatının yeni bir hatasını daha yapmıştı!

İyi yürekli bir inkilâb adamı olan Mdvani bu haberlere pek inanmıyor ve benim de aynı mütaleada bulunacağımı tahmin ediyordu. Amelî bakımdan mâ-

nasız, diğer bakımlardan da münasebetsiz bir şey olan bu hareketi teşebbüs etmediği Enver paşa gibi bir adamdan beklediği için aldığı malûmattan hayrete düşmüş ve benimle konuşmak arzusuna düşmüştü. Ben, maalesef, onun istediği şeyleri söyleyemedim. Batumda bulunduğum sırada arkadaşlarımın da böyle bir şüpheye düşmüş bulduklarını izah ettiğim zaman adamcağız çok müteessir oldu. Halbuki, o, benim böyle bir şeyin mevzuu bahsolamayacağı ve Enver paşanın, meselâ, yolunu kaybetmiş bulunacağı tarzında kendisine teminat vereceğimi tahmin ve hattâ ümid ediyormuştu! Ben bunun muhtemel olduğunu söyleyince, şaşırılmış kalmıştı.

Ankaraya, Londra konferansı gürültüleri arasında gelmiş ve henüz kuvvetlenmiyen Türkiye-Sovyetler münasebetlerinin bir fitret devresine tesadüf etmiş olan Mdvani, karşısında, Hariciye Vekilinden evvel beni görmüş, Hariciye Vekili Mahtar bey kendisini kabul edinceye kadar on gün müddet, resmi adam olarak yalnız, benimle münasebette bulunması iktiza etmişti. İki memleket münasebatının çok nazik bir devresini teşkil eden bu devrede onunla dost olmuştuk. Türkiyede inkilâbı ilk kuvvet olarak tasavvur ettiği ittihatçılara karşı Mdvani'de bir dostluk ve hattâ sevgi temayülü vardı. Bunun için Enver paşanın bu hareketine bir türlü ihtimal veremiyor, muttasıl bana, Batumdakilerin aldanmış olabileceklerini söylüyorduk.

ENVER PAŞA ve BASMACILAR

Maalesef, hakikat, Mdvani'nin ümid etmek istediği tarzda değildi. Enver paşa, o dakikada Basmacılar tarafına geçmiş, dükkü dostları olan Moskova inkilâbı aleyhine isyan bayrağı açmıştı. Bu haber müteakib iki veya üç gün içinde resmen de teyid edildi.

Onun bundan sonraki hareketlerini ancak bir takım hikâyeler ve rivayetlerle takib edebildim.

Enver paşanın bu hareketi, Sarıkamış muharebesinden daha delicesine bir teşebbüs idi. Yalnız bir isme güvenerek ve içinde bulunduğu şartları hiç hesaba katmıyarak, böyle bir işe atılması için, ortada sergüzeşt ihtiyacından başka hiç bir âmîl yoktu. Hiç bir sebep, hiç bir yardımcı kuvvet, hiç bir siyasi veya iktisadî şart, onu böyle karar vermeğe teşvik etmiş olamazdı.

Bu isyanda, o tarihe kadar yapılmış olan bu kabil tecrübelerle galebe almış olan bolşeviklere karşı muvaffak olmak için kime, hangi kuvvete istinad edilecekti?

Hangi taraftan bakılsa, meydanda kendi kuvvetinden başka bir şey yoktu. Para ve silâh kuvvetinden başka dayanmasına mühtaç olduğu bir kütle lâzımdı ki işin en mühimi de bu noktada idi. Türkistanın millî bir fikirle hareket etmesi, istiklâl davasıyla ayaklanabilmesi için lâzım gelen şartların hiç biri ortada yoktu. Orada kesif bir Türk kütlesi bulunmakla beraber, bu kütle orta tarih derebeyliği devrinin bütün bağlarını kaybetmiş, yeni zamanlara mahsus millî fikir ise henüz doğmamıştı. Buhara ve Taşkend'de pek zayıf olan bir millî gençlik hareketinden bahsedilmekle beraber bunun kuvveti yoktu.

(Arkası var)

İttihat ve Terakkide on sene
16 inci kısım — No. 21**Memleket haricinde ittihatçılar**

Talât, Enver ve Cemal nasıl kaçtılar, nasıl öldüler ?

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Enver paşa Taşkend'den dağa çekildiği sırada Cemal paşa da Sovyetler hududundan içeriye giriyordu

O taraf lehcesine göre « genç » ve « taze » manasını ifade eden « yeşil » kelimesile kendilerine unvanı verilen bu gençliğin içtimaî fikir ve akidesi henüz belli değildi. Millî olduğu kadar beynelmileli fikirlere de meyieden bu gençlik, henüz her hangi bir istikamet veya renkte olgun bir mahiyet almış değildi.

Bunlara değil de « Hân » lara, yani eski cemiyet tarzında derebeylerine dayanmaya gelince, bunlar da hem aralarında ihtilâf ve rekabet içinde bulunuyorlar, hem de kütle üzerinde derebeyliği zülmü yapan bu insanları halk kütlesi tutmuyordu. Çarlıkta beraber bunların da nüfuzları kırılmıştı.

Basmacılara gelince, bunların adları üstünde idi: Hepsî de bir çapulcu zümresini teşkil ediyordu. Taşkend ile Efgan hududu arasında, Rusyanın merkezi nüfuzundan ötedenberi çok uzakta kalmış olan havalide « Basmacı » namile yadedilen bir çapulcu zümresi vardı ki bunlar, arada sırada fırsat bulduka etrafa hücum ederlermiş; son zamanlarda bu hücumlara biraz da millî renk verilermiş. Bu nevi şuursuz ve sırf çapulcu kuvvetlerle, Rus inkilâbının artık teşkilatlanmaya başladığı bir sırada merkezi bolşevik kuvvetine karşı muzaffer bir hareket yapmaya muvaffak olmanın imkânı yoktu. Nihayet hepsi de eşkıya ve çeteci olan insanlarla ciddi bir mücadele girişiminin imkânsız olduğunu ben bir buçuk sene evvel Kocaali yarımadasında pek güzel görmüştüm. Fırsat düştükçe ufak tefek baskınlar yapmak için çok mahir olan bu nevi adamlar, düşmanla karşı karşıya geçip usul dahilinde bir cephe tutmak icab ettiği zaman, ilk hamlede dağılıp kaçıyorlardı.

Hülâsa, hangi taraftan bakılsa Enver paşanın dayanacak hiç bir ciddi kuvvet bulamayacağı muhakkaktı. Bunun için, giriştiği hareket, aklın ve mantığın kabul edebileceği bir teşebbüs olmaktan çıkıyordu.

Enver paşanın bu harekete girişirken düşünmediği şeylerden biri de kendisi isyan eder etmez arkadaşlarını içinde bırakacağı müşkül vaziyet idi. Bu müşkül vaziyet de gelmekte gecikmedi. Moskovada doktor Nâzım tevkif edildi. Halil paşa Batumdan Tiflise çağırıldı; o, Azerbaycanda bolşeviklere yardım etmiş olduğu için, ona karşı dâima emniyetle bakıyorlar, fakat, gene bir nevi göz hapsinde tutuyorlardı. Benim onlarla siyasi münasebetim olmadığı aşıkardı. Bununla beraber, Tiflise gittiğim ilk zamanlarda arkama takılmış olan hafiyelerle benim siyasi işlerle uğraşmadığıma emniyet hasıl ettikleri için, bir zamandanberi beni takibten vazgeçmişlerken bu vak'adan sonra benim de peşime tekrar hafiyeler konuldu. Bunlar, beni her gün otelin kapısından çıkarken « teslim alırlar », akşama kadar benim peşimde dolaştıktan sonra akşam üzeri otelin kapısında bırakırlardı. Önceleri, pencereden onların gece geç vakte kadar otelin karşısında durup tarassudla meşgul olduklarını da gördüm.

Bundan, bunlardan kimsenin şikâyet hakkı yoktu. Azerbaycanda Halil paşa, Taşkendde Enver paşa, misafirlik kaideleri haricine çıkararak kendilerine gösterilen emniyet ve itimadı bu tarzda suiistimal ettikten sonra bolşeviklerin herkesten şiphe etmeğe hakları vardı. Bunun için, bu hâdiseden sonra haftalarca, Ceka memurlarının benim

peşimi bırakmamış, her gittiğim yerde beni takib etmiş olmalarından dolayı kendimde hiç şikâyet hakkı görmedim ve şüpheyi artırmamaları için, inuhitimde yerli unsurla mümkün mertebe az temas ettim. Bir kaç ay bütün münasebetlerim, sefarethane ile, Şeytan-pazarının bazı tüccarlarına ve bir de Tiflisin kendisine Türkiyeden palamut ve palamut hülâsası verdiğimiz bir deri fabrikasına inhisar etti. Bu hal beni sıkıyordu; fakat, tahammül etmek lâzımdı; bolşevikler bu tarzda hareket etmekte tamamen haklı idiler.

CEMAL PAŞA NASIL ÖLDÜRÜLDÜ?

Enver paşa, Taşkend'den dağa çekildiği sırada Cemal paşa da Sovyetler hududundan içeri giriyordu. O da havadisî Sovyetlerden almıştı. Enver paşa ona da bir şey söylemiş değildi. Bunun için, o da müşkül mevkide kalmış bulunuyordu. Fakat, kendisinin bu işlerden hiç haberdar olmayışı, ona karşı Moskova hükümetinin eskisi gibi, hiç olmazsa zahiren, dostca muamele göstermesine kâfi geldi. Cemal paşa, aklı başında, hesap ile hareket eder bir adam olduğu için Moskovaya vardığı zaman, gerek kendisini, gerek orada bulunan doktor Nâzım ve Halil paşa ile bir kaç kişiyi tebric etmenin yolunu buldu ve Ruslar da bunları Sovyet hududlarından çıkmak üzere serbest bıraktılar.

Cemal paşa, Efganistanda Emanullah Hân'ın islahat müşaviri olmuştu. Efgan devletini yenileştirmek ve ona bir ordu vücuda getirmek için çalışmaya başlamıştı; bu hususta yapılması lâzım gelen bazı şeyler için Rusyaya gelmiş ve oradan da Almanya'ya kadar gidip tekrar Efganistana dönmek istiyordu. Fakat, bu yeni vaziyet karşısında her şey değişmişti. Enver paşa ile, İngiliz ve Fransızlar aleyhinde isyan çıkarmak üzere yapılan ittifakin, böyle bir neticeye varmış olması, bütün plânların bozulması demektir. Zaten, Cemal paşa da Efganistanda İngiltereye karşı muvaffakiyetli bir hareket yapmanın ne kadar müşkül olduğunu anlamakta gecikmemişti. Uzaktan kolay gelen bir takım şeylerin yakından görünüşleri büsbütün başka idi.

(Arkası var)

Nöbetçi Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda: (Şeref). Alemdarda: (Esad). Beyazıdda: (Asador). Samatyada: (Erofilos). Eminönünde: (Bensason). Eyüpte: (Hikmet Atlamaz). Fenerde: (Hüsamettin). Şehreminde: (Hamdi). Şehzadebaşında: (İ. Hakkı). Karagümrükte: (Kemal). Küçükpazarda: (Hikmet Cemil). Bakırköyünde: (İstapan).

BeYOĞLU cihetindekiler:

İstiklâl caddesinde: (Galatasaray). Tünelbaşında: (Matkoviç). Galatada: (İkiyol). Fındıklıda: (Mustafa Nallı). Cumhuriyet caddesinde: (Kürkcüyan). Kalıyoncuda: (Zafropulos). Fırzağada: (Ertuğrul). Şişlide: (Asım). Beşiktaşta: (Nallı Halid).

Boğaziçi, Kadıköy ve Adalarda:

Üsküdar: (İskelebaşı). Sarıyerde: (Asaf). Kadıköyünde: (Saadet, Osman Hülûsi). Büyükdada: (Halk). Heybelide: (Tanaş).

İttihat ve Terakkide on sene

16 inci kısım No. 22

Memleket haricinde ittihatçılar

Talât, Enver ve Cemal nasıl kaçtılar, nasıl öldüler ?

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Cemal paşa Tifliste yaveri ile birlikte eve yaklaştıkları sırada, her ikisi de aynı zamanda hücumu uğramışlar, Cemal paşa vurulmuş, bastonuna dayanarak kendisini müdafaa ederken yere yuvarlanmıştı

Henüz bir teşekkül sahibi bulunmayan iptidai halk kütleleriyle dünyanın en büyük vasıtalarına ve kuvvetlerine sahip milletler aleyhine teşebbüse girişmenin manası olmadığını Cemal paşa pek güzel anlamıştı. Bunun için, ben kendisini Tifliste gördüğüm zaman, Cemal paşanın artık Asya ihtilâlcisi değil, Efgan islahatçısı olmuş bulunduğunu kolaylıkla farkettim. Asyada, emperyalistlere karşı bir isyan çıkarmasının fevkalâde müşkül bir şey olduğunu anlamış ve böyle hülya peşinde koşmaktansa Efganistanın islahatına yardım etmeği, kendisine müsbet ve ameli bir iş edinmişti.

Fakat, Efganistana tekrar dönebilecek miydi? Türkistan ile Efganistan arasındaki hudud sahâsı Enver paşanın isyan mıntakası idi. Bu vaziyet bu halde devam ederken Rusların Cemal paşaya tekrar Efganistana dönmek müsaadesi vereceklerini ümid etmek safdillik olurdu. Gördükleri misaller, bu nevi prensibsiz ve akidesiz inkilâbcıların her havaya uyduklarını göstermek âtîbarile, onlarda Cemal paşaya karşı da lüzumundan fazla itimad ve emniyet kalmamasına sebep olmuş bulunsa gerekirdi. Cemal paşanın Efganistana geçtikten sonra Enver paşaya yardım etmeyeceği nerden malûmdu? Bunun için, hiç olmazsa Enver paşa hareketi tasfiye edilinceye kadar Cemal paşanın geriye dönmesine mani olmaları tabii idi. Bunun için Cemal paşa bir müddet Moskova'da kaldı ve ondan sonra Tiflise geldi.

İttihat ve Terakki Triumvirası içinde en ameli unsur olan Cemal paşanın, artık büsbütün değişmiş olduğunu görmek, benim için Tifliste çok kolay olmuştur:

Enver Paşanın muvaffak olabilmesine en küçük bir ihtimal bile veremiyordum ve onun atıldığı bu teşebbüsten dolayı hem hayret ve hem de teessüf ediyordum. «Hepimizin inkılâpçı şerefimizi berhad ettik!» diyordu. Talât paşa daha evvel kaybedilmişti. Enver paşanın da bu suretle kaybedileceği mukadder görünüyordu. Şu halde dostlarından ayrılmış ve yalnız kalmış olan ameli Cemal paşa, Efganistanda kendisine temin ettiği mevkii kendisi için şimdilik çok güzel buluyor ve tekrar oraya dönmek istiyordu.

Fakat, oraya Rusyanın ve Türkiyenin müşterek dostlukları ile mücehhez olmak üzere gitmek istiyordu. Emanullah'ın karşısına Rusyanın maddî yardımları ve Ankaranın da manevî müzaheretini ile mücehhez olarak çıktığı takdirde mevkîinin daha kuvvetli olacağını biliyor ve işte bunları temine çalışıyordu. Bir sene içinde kaybettiği iki dostluğa mukabil bunları temin etmek kendisi için çok mühimdi. Tiflise geldiğinin ikinci günü otelde bana yapmış olduğu bir ziyaret esnasında, onun bu fikirlerini, kısmen açık ifadesinden, kısmen de kelimelerin arasından yaptığım istihraçlarla pek güzel anlamıştım. Cemal paşa, Efganistana iyice yerleşmek için siyasi bir manevra yapmakta idi. Dünyanın fırtına içinde bulunduğu bir zamanda, Efganistan ona güzel bir liman gibi görünüyordu. Fırtınayı bu limanda geçirmek hiç de fena bir şey değildi; ondan sonrası düşünülebilirdi!

Enverin hayal içinde yüzen fikirleri

ni şiddetle ve haklı olarak tenkid eden Cemal paşanın, bizzat en ameli yol üzerinde bulunduğu muhakkaktı. Fakat, talih kendisine de yar olmadı.

Bir akşam hep beraber sefarethane-de idik. Bir müddet konuşuktan sonra Muhtar beyin damadı ve o zaman sefareret başkâtibi olan Nebil beyle ben biraz tavla oynadık. Muhtar beyin hanımı da tavla meraklısı ve yenilme aleyhtarısı olduğu için damadı yenildiği zaman bana kızdı ve onun intikamını almak için beni karşısına aldı. Bu esnada Cemal paşa gitmek istiyordu; onunla beraber ben de kalkmak arzusu gösterdim. Vakit gece yarısına yaklaşmıştı; buna rağmen, Muhtar beyin hanımı beni bırakmadı, mutlaka benden damadının intikamını almak istiyordu. Bunun için Cemal paşa gitti, ben bir müddet daha tavla oynadıktan sonra, bermûtad beni gölge gibi takib eden gizli yaverimin himayesini arkamda hissederek otele döndüm.

Sabahleyin uyandığım zaman, oda hizmetçisinden öğrendim ki ben hayatımın alt tarafını; sırf Muhtar beyin hanımının tavla merakına borçluyum! Eğer, Cemal paşa ile beraber çıkmış olsaydım, mutlaka onunla beraber ben de Tiflis kaldırımları üzerine düşmüş ve bir daha kalkamamış olacaktım!

Cemal paşa, Tifliste hususi bir evde oturuyordu. Bu ev, bizim otelin karşı tarafında, Tiflis hükümet sarayının arkasına tesadüf eden bir sokak üzerinde bulunuyordu. Sefarethane ile ev arasındaki mesafe, yavaş bir yürüyüşle 10-12 dakika sürecek kadar bir şeydi. Semt hükümet mahallesi civarı olduğu için sıkı bir inzibat altında bulunduğu muhakkaktı. Gecenin o saatinde Tiflis sokakları tamamen boş olduğu için Cemal paşanın uğradığı kasdı gören olmamıştı.

Yaverile birlikte eve yaklaştıkları sırada, her ikisi de aynı zamanda hücumu uğramışlar, Cemal paşa vurulmuş, bastonuna dayanarak kendisini müdafaa etmek üzere silâha sarılmış, fakat, kalbinden yaralanmış olduğu için silâhını kullanmaya vakit bulamıyarak, sikietine tahammül edemiyen bastonun kırılmasıyla yere yuvarlanmış ve ölmüştü. Genç yaverine gelince, o, yaralandıktan sonra kaçmak istemiş, bir müddet koşmuş, fakat ikinci bir kurşun onunun da işini tamamlamıştı.

Ertesi gün bu cinayetin cereyan tarzı hakkında zabıtaca tesbit edilebilen şeyler bundan ibaretti.

Cemal paşayı kim veyahud kimler öldürdü? Tiflis hükümetinin giriştiği sıkı tahkikata rağmen bu sualini cevabını vermeğe imkân bulunmadı. Talât paşa gibi, Bahaeddin Şakir gibi, onu da Ermeniler mi öldürdüler? Fakat, Cemal paşa, tehcir esnasında, Ermenileri himaye etmiş olmakla maruftu. Mantıki surette, Ermenilerin ona karşı hususî bir kin ve intikam duygusu ile mütehasis olmamaları lâzımdı. Bunun için ağızlarında türlü türlü rivayetler do-laştı ve bu işi bolşeviklerin yaptıkları iddia edenler de çok oldu.

Katil veya katillerin bulunamayışı bu iddiayı takviye ediyordu. Bolşeviklerin de Cemal paşaya karşı bu tarzda bir kasde bulunmaları için ortada hiç bir sebep bulunmamasına göre bu fikre taraftar olmak da güçtür.

(Arkası var)

İttihat ve Terakkide on sene

16 inci kısım No. 23

Memleket haricinde ittihatçılar

Talât, Enver ve Cemal nasıl kaçtılar, nasıl öldüler ?

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Cemal paşanın ölümü ile İttihat ve Terakki - Sovyetler münasebetlerinin dostluk faslı tasfiye edilmişti.

Ancak, bu iddiada olanlar, en kuvvetli delili olmak üzere, Cemal paşanın Tiflisle daima hafiyeler tarafından takip edildiğini ve bu itibarla kendisine yapılan hücumun hafiyeler tarafından görülmemesine, bi naenaleyh katillerin takip edilmemesine imkân bulunmadığını gösteriyorlardı.

Hakikatte, o akşam benim bermütad takip edildiğim muhakkaktı. Arkamda gizli yaverimin ayak seslerini duya duya otele dönmüştüm. Cemal paşa da takip ediliyor muydu? Bu hususta bir şey söyleyemem. Fakat, o tarihte, bizlerin, yani İttihat ve Terakki döküntülerinin, hep şüphe altında bulunduğu muza ve esasen şüphesi bol olan Çekânın herkesi takip ettirdiğine göre, Cemal paşanın da takip edildiğine hükmetmek mümkündür. Bu takdirde katillerin bulunamayışını izah müşkül olur.

O devirde Rusyada henüz merkezi kuvvetin muhitteki nüfuzu tam ve kat'i değildi. Acaba, merkezin arzusu ve malumatı olmaksızın bu iş mahalli Çeka tarafından yaptırılmış olabilir miydi? Kafkasya Çeka'sında Ermeni nüfuzu fazla olduğuna göre böyle bir ihtimal de hakikat haline sokacak ortada delil bulunmadığına göre bu hususta da kat'i bir şey söylenemez.

Her ne olursa olsun, katiller bulunamadı. Şüphe ile bir takım Ermeniler yakalandı. Bir kaç gün katillerin anlaşıldığından veya anlaşılacağından bahsedildi, fakat, neticede bir şey çıkmadı. Cemal paşa da bu suretle kim vurduya gitti.

Bununla beraber Tiflis hükümeti Cemal paşaya büyük cenaze merasimi yaptı. Müzikası, askeri ve pek çok resmi zevatın iştirakile yapılan bu cenaze merasiminde Tiflis Türklerinin büyük bir kısmı hazır bulunuyordu. Muhtar beyle cenaze merasimi hakkında konuşurken nâşın Türkiye'ye nakline intizar tabutun şi'i camiine bırakılmasını münasib görmüştük. Bunu da öyle yaptık. Zannedersem, bir sünni cenazesi nin bu suretle şi'lere teslim edilışı ilk defa vaki oluyordu. Kendilerine karşı gösterilen bu emniyet şi'ileri fevkalâde memnun bıraktı ve sünniler de darılmadılar. Azeri Türkleri arasında Türklük duygusu şi'ilik ve sünnilik duygusuna hâkimdir. Çarlığın körüklemeye son derecede ehemmiyet verdiği bu eski husumet duygusu, 905 ihtilâlinde sonra Kafkasyada tedricen ve sırf Türklük duygusunun tesirile kendiliğinden hafiflemişti. Bugün Kafkasyada sünnilik ve şi'ilik meselesi kalmamış gibidir.

İşte, İttihat ve Terakki üçlerinin ikincisi de bu suretle hayata gözlerini kapadı. Hayatımızın ne kadar küçük ve ehemmiyetsiz hâdiselerin tesirleri ve yardımlarile devam edebildiğini ölçmek isteyenler, benim bu hâdisede niçin bir şi'i camiinde, Cemal paşanın tabutu yanında neden dolayı yer almamış ve kendi ayaklarıyla yürüyerek onun cenazesini takip edebilmiş olduğunu hatırlayabilirler: Eğer Nebil bey yenilmiş olsaydım, hayatın tesadüflerine de mağlûb olacaktım. Yenilmemekle bu tesadüfleri ben yenmiş oldum! Hepimizin hayatı böyle hiçten, ehemmiyetsiz hâdiselerin tesadüflerine bağlıdır. Biz, bütün insanlar, hep böyle küçük tesadüfler sayesinde yaşıyoruz!

Cemal paşanın ölümü ile, İttihat ve Terakki - Sovyetler münasebetlerinin dostluk faslı artık tasfiye edilmiş bulunuyordu. İş, öteki meseleye, Enver paşanın isyanı bahsine kalıyordu. Bolşevikler buna da fevkalâde ehemmiyet veriyorlar, o zamanlar ellerinde bulunan vasıtaların darlığına rağmen Enver paşa aleyhine gönderilmek üzere bir kuvvet hazırlıyorlardı.

ENVER PAŞANIN SON SERGÜZEŞTİ

Tiflisle bir Şeytan Pazarı vardır. Tiflisin milli ve beynelmil pazarı burasıdır. Adının Şeytan oluşu, rivayete göre, bu pazarda olup biten şeylere şeytan'ın da akıl erdirememiş bulunmasından ileri geliyor. Bu pazar Türklerin elindedir. Tiflis küçükken bu pazar da küçükmüş, Galiba bizim İstanbulun her biri haftanın başka bir gününde kurulan meydan pazarlarından biri imiş: Küçük ve gayri muntazam, hattâ kısmen kaldırımdan bile mahrum bir meydan. Tiflis büyüdükçe bu pazar da büyümüş ve etrafına bütün Kafkasyanın iktisadi faaliyetini toplayan ticarethanelerden mürekkep bir âlem vücuda gelmiş. Bugün ne bu pazardan ve ne de Şeytandan eser kalmış olsa gerekir; halbuki vaktile, Şeytan'ın pazar kurduğu bu muhitte bütün iktisadi hareket Türkün elinde idi. Kimisi «zade», kimisi «of», kimisi, «yef», bazısı Meşhedî, bazısı da Kerbelâî olan bu Türk tacirler, kazanmasını çok iyi bilen ve yemekte imsâki seven bir tacir tipinin mümessilleridirler: Tıpkı bizim Kayserililer gibi. Bir Kayserilî tacir ile bir Meşhedî veya bir Kerbelâî arasında hiç bir fark yoktur. O kadar fark yoktur ki, faraza, bir Kayserilîyi biraz derince kazıyacak olursanız atından hiç olmazsa küçük çapta bir Alevî çıkacağına göre onlarla bunlar birbirlerinin ruh itibarile de aydırlar.

Kayserinin olduğu gibi Şeytan Pazarının da kulağı deliktir: Etrafta olup biten şeylere dikkat eder ve her şeyi duyar. Vaktile Şeytan Pazarı taciri paradan bahsettiği zaman büyük rakamlarla konuşmuş. İnkılâbtan sonra bu rakamlar küçülmüş. Bununla beraber, Şeytan Pazarı seknesi her şey rağmen para sahibidir ve bir çok muhitte münasebetleri vardır; seyahat etmiştir; görmüş, öğrenmiş ve ticari münasebetler sahibi olmuştur. Kayseri bir vilâyet merkezidir. (Arkası var)

Nöbetçi Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda: (Pertev). Alemdarda: (Sırrı Asım). Beyazıdda: (Belkis). Samatyaada: (Rıdvan). Eminönünde: (Hüseyin Hüsnü). Eyüpte: (Hikmet Atlamaz). Fenerde: (Emlyadi). Şehremininde: (Hamdi). Şehzadebağında: (Üniversite). Karagümrükte: (Suad). Küçükpazarda: (Yorgi). Bakırköyünde: (Merkez).

Beoğlu cihetindekiler:

İstiklâl caddesinde: (Kanzuk). Dairede: (Güneş). Topçularda: (Sporidis). Taksimde: (Nizamettin). Tarlabagında: (Nihad). Şişlide: (Halk). Beşiktaşa: (Ali Rıza).

Boğaziçi Kadıköy ve Adalarda:

Üsküdarıda: (Ahmediye). Sarıyerde: (Osman). Kadıköyünde: (Himmet, Rifat). Büyükdada: (Halk). Heybelide: (Tanaş).

İttihat ve Terakkide on sene
16 inci kısım No. 24**Memleket haricinde ittihatçılar**

Talât, Enver ve Cemal nasıl kaçtılar, nasıl öldüler ?

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Kafkasyadaki ikinci zümreye göre Enver Paşa "Dibi olmıyan bir deryaya" dalmıştı: Onun Türkistanda hiçbirsey çıkaramayacağını söyleyorlardı

Tiflis büyük bir siyaset merkezi de olduğu için Şeytan Pazarı siyasete de alakadar olur.

Tifliste bir de Erivan meydanı vardır. Bu meydan, Tiflisin en mühim merkezidir. Nümayişler ve toplantılar orada yapılır. Burası kibar bir meydan olduğu için, para da piyasa denilen gezintisini burada yapar. Para, kibar ve şık yeri sevdiği için ayak borsası, simsarlar da burada dolaşırlar; o tarihlerde resmen yapılması yasak olan işler, meselâ, sarraflık hususunda bütün randevular burada verilir. Burada da işlerin yüzde doksanı - o tarihten bahsediyorum - Türklerin elindedir. Burada da onlar dolaşırlar.

Ben de hep onların arasında dolaşırım. Artık onların lehceleriyle konuşmayı da öğrendim. Türkiyeli Türk olmak itibarıyla bizim bir imtiyazımız vardır; bize karşı daha dostane davranırlar; fakat, gene dikkat etmeli, Şeytan Pazarında da, Erivan meydanında da insanı şeytan çarpar; çünkü bizim dostlar yaman tüccarlardır!

Ben Ankaradan ayrıldığım tarihten itibaren yeni tarzda normal bir hayat yapmak ve sergüzeşt politikacılığına karışmamak istediğim için, Tifliste bulunduğum müddetce bu iki meydana dışarı çıkmadım. Zaten aynı zamanda bu iki meydan birer siyaset piyasasıdır. Siyasetin yapıldığı piyasa değil, haberlerin dolaştığı piyasa! Her şey en evvel orada duyulur; bilhassa ticaretin siyasetle çok ihtilâl halinde bulunduğu o devirde bütün dahili ve harici siyaset haberleri bu iki meydana dolaşır. Bunun için orada hem tüccarlık yapılır, hem de gazete okumaya mühtaç olmaksızın dünyanın bütün hâdiseleri kolaylıkla ve mükemmelen öğrenilir.

Otelde okurum ve biraz da not halinde bir takım şeyler yazarım.

Bu, benim entelektüel ihtiyacı tatmin eder; arada, Erivan meydanına yakın olan sefarethane'ye uğrar, vatandaşlarla konuşurum bu da vatanla teması temin eder. Her gün bir iki saati de Şeytan Pazarı ile Erivan meydanında geçiririm; bu da yaşamak için lazımdır. Bizim buraya gelirken uzaktan yaptığımız pazarlar, Şeytan Pazarına pek de uymamakla beraber, orada daha iyi öğreniyorum ki, insan çalışmasını bilirse hayatını kazanmaktan korkmamalıdır.

Enver Paşanın yeni sergüzeştini de ben bu Şeytan Pazarı ile Erivan meydanından takip ettim.

Enver Paşanın isyan haberi ilk defa burada yayıldığı zaman derhal iki türlü fikir göze çarptı: Bir kısım, «artık kurtuluyoruz» dedi. Kurtulmak ihtiyacı olanlar - hayatın ebedi tesellisi! - her şeyde ve her tarafta bir kurtuluş alâmeti görürler. Bunlar bu kısmındandı ve bilhassa tecrübesiz ve genç olan iyi yürekli, temiz Türklerdi. İkinci bir kısım, bu hâdiseye karşısında dudaklarını büktü ve bunu manasız buldu. Bunlar da tecrübeli olanlar ve o tarafların ahvalini iyi tanıyanlardı. Bunlardan birinin nasîhi düşüncüklerini anlatmak için, işte, Erivan meydanında aslen Miyandülül bir İran Azerisini misal gösterebilirim. Kendisi ile ticarî münasebette bulunduğumuz bu zat, - ismini söylemeğe lüzum yok! - bir gün bana taze, gayet memnun bir çehre ile havadisler getirdi:

— Bilirsiz Mehettin efendi, (1) Enver Paşa bâresinde (2), çok yahşı habarlar almıştım. Özü (3) bu saat (4) lap (5) böyuh yuz min kişilik bir ordu ile Taşkent üzerine yürür (6) Tutsak (7) olup Rusette kalmış kalmış niçe Türk koşunu (8) varsa hammısını toplayup, bulara (9) basmacını, za - di (10) katup böyuh bir ordu düzel - dip (11). Bir kerre Taşkendi alanda artık bolşevikler onun kabağına (12) durabilmezler! Şükrolsun Allaha ya - kında kurtuluş muhaggakdı!

Şeytan Pazarı havadisleri böyle başladı. Bana bunları söyleyen dostum, aslen İranlı, fakat, Kafkasyada yerleşmiş bir insandı. Muhakkak olduğunu ümit ettiği kurtuluşun önce yegâne manası bolşeviklikten kurtulma, serbestçe gene ticaret yapmak olduğunu bilmez değildim. Bununla beraber, ne de olsa, Kafkas Türkleri arasında Türk - lük duygusu inkişaf etmiş olan bu dostum, bu havadislerden Türklük itibarıyla da memnun oluyordu.

Fakat, bu işlerin mahiyetini daha iyi bilen ikinci zümre hiç bu fikirden değildi. Onlara göre Enver Paşa «dibi olmıyan bir deryaya» dalmıştı. Bu tabir, bizim hududumuza çok yakın bir yerden ve akli başında, münevver, bir çok defa İstanbula gelmiş, bizi tanırlar başka dostumdur. O bana, Türkistanın bu kısmı hakkında etraflı malûmat verdi ve buradan Enver Paşanın hiç bir şey çıkaramayacağını daha ilk haberler çıktığı zaman, gayet sarîh olarak söyledi: (Arkası var)

(1) Benim adım Kafkasyada böyle idi. (2) Hakkında, (3) kendisi, (4) halen, eylevm. (5) gayet, (6) yürüyor, yürürmektedir, (7) esir, mahpus, (8) asker, (9) bunlara, (10) basmaçayı ve saireyi (zad, zat ve şey demektir). (11) düzeltti, tanzim etti, (12) önüne.

★

Azerî dostlarıma

Tefrikanın bu kısmında Azerbaycan hakkında yazdıklarım bir çok Azerî arasında büyük bir alâka uyandırdı. Bunu her gün aldığım mektuplardan ve ziyaretlerden, telefonla bildirilen teşekkürlerden anlıyorum. Azerbaycanın tarihine ait ve şim'îye kadar Türk efkârınca hiç bilinmemiş olan bazı hakikatleri yazmış olmamdan dolayı bir çok dertli Azerî bana teşekkür ediyor ve iltifatlarda bulunuyor. Bu iltifatlara ayrı ayrı teşekkür etmeğe imkân bulamadığım için bu satırlarla bu vazifeyi ifa etmek istedim.

Nöbetçi Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda: (Zilya Nuri), Alemdarda: (Eşref Neş'et), Beyazıtta: (Haydar), Samatya'da: (Erofilos), Eminönünde: (Besir Kemal), Eyüpte: (Arif Beşir), Fenerde: (Hüsamettin), Şehremininde: (Nazım), Şehzadebaşında: (Hamid), Karagümrükte: (Arif), Küçükpazarda: (Hüslü), Bakırköyünde: (İsteyan).

Beyoğlu cihetindekiler:

Tünelbaşında: (Matkovici), Yüksekaldırında: (Vingopulos), Galatada: (Merkez), Taksimde: (Kemal - Rebul), Şişlide: (Pertev), Beşiktaşta: (Ali Rıza),

Anadolu cihetindekiler:

Üsküdar'da: (İmrahor), Sarıyerde: (Nuri), Kadıköyünde: (Moda), (Merkez), Büyükdada: (Şinasi Rıza), Heybelliada: (Halk).

İttihat ve Terakkiye on sene
16 inci kısım No. 25

Memleket haricinde ittihâtçılar

Talât, Enver ve Cemal nasıl kaçtılar, nasıl öldüler ?

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Enver paşa tahtları yıkılmış ve halk ile olan bağları kesilmiş birkaç han ve bir de sırf çapulcu ve haydut unsuruna güvenerek Merkezi Asyada bir Timurlenk imparatorluğu kurmak istiyordu

Bu dostum, haftâ Enver Paşada hesap-sız derecede para bulunsa dahi bu işi başaramıyacağına kanıdı. Sade o değil, ticaret muhiti haricindeki bütün milli Azerbaycan unsurları, hep Enver Paşanın yanlış bir yola gitmiş olduğuna inanıyorlardı.

Bizim havadis piyasasına gelen malûmata göre, Enver Paşanın Türkistan-da mürteci unsura istinat ettiği mu-hakkaktı. Bu mürteci unsur da hanlar-dı. Yeşil Buharalılar, bunlara çoktan-beri, daha harpten evvelki zamanlar-dan itibaren bu hanlara düşman olmuş-lardı. Milli bir küçük burjuva hareketi olan bu yeşiller hareketi, harpten ev-vel, evvelâ 1910 da, sonra da 1913 de Yeşil Buharalılar, Emire karşı isyan et-mişlerdi.

Emir, Buharada Çarlığın nüfuz ve kuvvetini temsil ediyordu. Eskiği, gay ri millîliği temsil ettikleri ve dinî bir mansap elinde, siyasi karakterden ve millî duygudan mahrum oldukları için Çarlığın Türkistanı çürütmek ve bir gün gelip büsbütün yoketmek plânına en lüzumlu unsurlar hanlarla emirlerdi. Yeşil Buharalılar, Yeşil Hivveliler, Yeşil Taşkendiler ve nihayet hepsini bir araya toplayan «Yeşil Türkistanlılar», bu hanlarla Emirlerle karşı yaptıkları iş-yanlarda muvaffak olamamışlardı. Çün kü Çarlık, ejderha gibi kuvvetile han-ları ve emirleri müdafaa ediyordu.

Bu yeşil Türkistanlılar, Türkistanın Jöntürkleri idiler. Jöntürkler inkılâp fikirlerini nasıl Avrupadan alıyorlar idise Yeşil Türkistanlılar da aynı ma-hiyette fikirleri Rusyadan alıyorlardı.

Rusyadan aldıkları fikirler, onları aynı zamanda hem hanlara, hem de Çarlığa düşman yapmıştı. Rus dili ile inkişaf etmiş ve biraz da Türkiyeden ilham almış melez bir genç Türk hare-keti Asyanın ortasındaki Türkistanın bu kısmını tedricen istilâ ederken ci-han harbi gelmişti. Harp esnasında, Türkistanda Türkiye fikri büyümüş, Türkük temayülü artmış, Yeşil Tür-kistan zümresi kuvvetlenmiş ve Türk esirlerle temas etmişti. Aynı zamanda hanlar da Türkiyeye temayül gösteri-yorlardı.

Çarlığın sukutu ihtimali, hanların a-rasında himayeyi ancak Türkiyede bu-labilecekleri fikrini uyandırmış olduğu için, Türkistanın siyaset borsalarında Türkiyenin ve Enver Paşanın siyaset fondaları her iki muhitte de yükselmis-ti. Türkistanda Türk nasyonalizmi, mürteci unsur arasında da, yeşil un-sur içinde de kuvvetle artıyordu.

Bu artış, bilhassa 916 dan sonra sür'at kesbetmişti. 916 dan itibaren da-hilî teşkilâtı perişanlığa uğramış olan Çarlık rejimi, artık Türk esirlerinin şuradan buradan kaçmalarına ve As-yanın ortasında diledikleri gibi dolaş-malarına mâni olamıyordu. Türk esir-leri, Alman ve Avusturyalı esirlerle be-raber, Asya ortalarında sergüzeştler yaparak geziniyorlar ve bu arada Tür-kistanda büyük izzet ve ikram görü-yorlardı. Bunların içinde orada evlen-miş ve çocuk sahibi olmuş bulunanlar bile vardı.

Oralardan dönüp dolaşip Türkiyeye dönmüş olanlar, Enver paşaya oradaki ahval hakkında malûmat getiriyorlar-dı. Bu malûmat Türkistanda ve Asya ortasında Türkiye ile Enver paşanın

isimlerinin ne kadar büyük olduğuna gösteriyordu; hakikaten, bu görüş yan-lış ta değildi. 917 de çarlık yıkıldığı, ihtilâl başladığı zaman bütün bu yıkı-lışın sebeplerini, Azerbaycanda olduğu gibi, Türkistanda da halk Türkiyeye ve Enver paşaya atfediyordu. Enver paşa, bunu İstanbulda öğrenmiş olduğu gibi Berinde de bunu anlamış, Rusyada da bunu görmüştü. İşte, Enver paşa, plân-larını bu hesaplar üzerine kurmuştu.

Fakat, haberdar olmadığı bir şey vardı:

Yeşil Türkistanlılar, Jöntürklerin Abdülhamide karşı duydukları kinden daha fazla bir kinle Hanlara ve Buhara emirine karşı düşman idiler. Sırf içti-mai bir tekâmül mahsulü olan bu kin ile, onlar, çarlığın sukutu ile beraber derhal emir ve hanların aleyhine geç-mişlerdi. Artık bu mürteci, müteassıp, ahlâksız, içtimaen ve tarihen çürümüş olan unsurun da çarlıkla beraber orta-dan kalkmasını istiyorlardı. Kerenski-nin hükümeti zamanında, Yeşil Tür-kistanlılar, Kerenskiye müracaat ede-rek bu hanlıkların ilgasını istediler. Sosyalist Kerenski bu fikri kabul ede-cekli; fakat Pan Slavist Miliükf buna şiddetle muhalefet etti. Çarlık gibi, o da Türkistanın büsbütün çürümesini istiyor ve bunun yolunu hanlar siste-minin muhafazasında buluyordu. Bal-ğın baştan kokuğunu bilenler, Türki-stanı bu kokmuş baştan ayırmak iste-miyorlardı.

O zaman, sırf bu han ve emir aleyh-tarlığı ile, Yeşil Türkistanlılar bolşev-iklerî daha sempatik bulmaya başladılar; bunların pek çoğu - sonradan ne-damet etmek şartile! - bolşevikler tara-fına geçtiler ve hanlıklar da yıkıldı. Ben gerek Moskovada ve gerek Bakü-da bu Yeşil Türkistanlılardan hayli in-san gördüm. Benim gördüklerimin ek-seriyeti bolşevik olmuştu. Ancak, hiç biri bundan memnun değildi. Onları bolşevik yapan şey, her mânasile çürü-müş olan bu hanlıklardan kurtulmak azmî idi. Türkistanda hanlığı ve hanları tutan kalmamıştı. Çünkü bunlar, çarlık-tan daha şiddetle zulüm eden ve Tür-kistanlıların her türlü ilerleme hare-ketine mâni olan bir sınıf vücuda ge-tirmişlerdi. Bunlara karşı mücadele için ayaklanmış olan Yeşiller, ondan kurultmak için bolşeviklerden başka dost ve yardımcı bulamamışlardı.

İşte, Enver paşanın haberi olmadığı, olsa bile anlamadığı ve anlayamayacağı şey, bu vaziyet idi. Bu asırda siyasetle ve cemiyet işlerle meşgul olanların içtimai ilimler sahasında muntazam ve sistemli bilgileri bulunmak lâzım gelir.

Enver paşanın ise bu nevi bilgilerle mücehhez olmak şöyle dursun, böyle ilimler bulunduğundan belki de hiç haberi yoktu. Bildiği tarih, askerlik tarihinden, en iyi tanıdığı tarihçi de Napoleondan ibaretti. Türkistandaki içtimai kaynaşmadan haberi bile yoktu. Tahtları yıkılmış ve halk ile olan bağları kesilmiş bir kaç han ve bir de sırf çapulcu ve haydut unsuruna gü-venerek merkezi Asyanın Timurlenk imparatorluğunu ihya etmek istemişti. Timurlenk zamanının çok geride kal-mış olduğunu düşünemiyordu.

(Arkası var)

İttihat ve Terakkide on sene

16 inci kısım — No. 26

Memleket haricinde ittihatçılar

Talât, Enver ve Cemal nasıl kaçtılar, nasıl öldüler ?

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Rus süvarilerinin tazyiki altında Enver paşanın küçük ve mağlûp ordusu perişanlığa uğruyarak, dağılmış bir halde cenuba doğru çekilip gidiyordu

Bütün hatası burada idi. Türkistan'daki bu içtimai ve siyasi tekâmüle vakıf olan herkes, gerek Azeriler, gerek Yeşil Türkistanlılar, onun hareketinin, dibi gelmez bir iş, bir hata olduğunda ittifak ediyorlar ve - Türklüğün derin duygusuna bakınız - Yeşillikten bölgevilige geçmiş olanlar bile ok yaydan çıkmış bulunduğu için teessür ve teessür duyuyorlardı!

Enver paşa nasıl öldü?

Enver paşayı Baküde 921 senesinin ilk teşrin ayının sonlarına doğru görmüştüm. Bu tarihten takriben bir ay sonra, onun avlanmak üzere şehirden çıktığını ve bir daha dönmediği haberleri geldi. Bir müddet sonra da Enver paşanın Basmacılar arasında teşkilât yaptığı ve bir ordu vücude getirmeğe çalıştığı öğrenildi. Kış mevsiminde Enver paşa, bu teşkilâtle meşgul olduğu için, kendisinden pek az bahsettirdi. 922 ilkbaharından itibaren de bir takım baskınlar yapmaya başladı.

Enver paşa, harekete geçer geçmez, koşu koşu, herkesin kendi etrafında toplanacağını tahmin etmiş olsa gerek. Halbuki vukuat, bu tahmini doğru çıkarmadı. Enver paşa yalnız Basmacılar muhiti içinde kaldı ve belli başlı yardımcıları da hanların ittifakına münhasır oldu.

Çarlık zamanında bir nevi muhtariyeti haiz olan Türkistanın Buharada oturan emiri 920 senesi eylülünde, Yeşil Buharalılar tarafından yapılan bir isyan neticesi olarak, ailesi ile birlikte kaçmış ve Efganistana iltica etmişti. Enver paşaya ve Basmacılara başlıca yardımı yapan o idi. Bu sayede tekrar Türkistana girmek ve orada hâkim olmak istiyordu. Efganistanda da bu harekete tutan küçük bir zümre vardı. Bazı Efganlı gönüllüler de ona yardım ediyorlardı.

Baküde bulunduğum sırada bir müddet Enver paşanın ordusunda bulunmuş olan bir Taşkendlî ile konuştum. Bu, Enver paşanın son gününde etrafında bulunanlar arasında olduğunu ve nasılsa kaçıp kurtulduğunu anlatıyordu. Enver paşanın bu son sergüzeşti ve ölümü hakkında şimdiye kadar bir çok şeyler yazılmış ve nakledilmiştir. Bunların hemen hepsi de rivayet ve hikâyeden ibaret kalmış şeylerdi, ekserisi birbirini tutmuyordu. Bir Avusturyalı muharrir de geçenlerde Enver'in Karabegof tarafından bizzat öldürüldüğünü yazmıştı. Ben bu rivayetlerle meşgul olmak yerine Baküde bir defa konuştuğum bu Taşkendlînin söylediklerini nakledeceğim. O, gördüğü şeyleri toplu bir halde ifade edebilen bir insan değildi. Kendisine muhtelif tarzda sordüğüm suallere verdiği cevapları bir araya toplayarak o zaman bu sergüzeşt hakkında umumî bir fikir edinmiş, bilhassa onun ölümüne aid tafsilâtı tesbite ve hafızamda muhafazaya çalışmışım. Bugün, bunların hafızamda ancak tortusu kalmıştır.

Bana bu hikâyeyi nakleden Taşkendlî, Enver paşanın ordusunda son devirde, dört ay kadar bulunmuştu. Kış esnasında teşkilâtle meşgul olan Enver paşa ilkbaharda etrafında beş bin kadar tahmin edilen bir kuvvet vücude getirmişti. Askeri zabıt ve rabitan mahrum olan bu kuvvetin biraz topu ve mitralyözünü de vardı. Enver paşa bu kuvvete istinaden Türkistanın içine doğru yürümek istemiş ve ilkbaharla beraber harekete geçmişti. İleri hare-

ket esnasında bu kuvvetinin artacağını ümid ettiği halde bilâkis azaldığını görmüştür. Louis Fischer - Lüi Fişer - bir İngilizin yazdığı «Dünya işlerinde Sovyetler» unvanlı bir eserde Enver paşanın kuvvetlerini, kendisi ile ilk mühim muharebeyi yapan general Kakurin'e atfen 3000 kişi olarak gösteriyor. Bu suretle benim menbaımla Rus generalinin tahmini arasında bir yakınlık ve münasebet vardır.

Bana malûmat veren Taşkendiye nazaran haziran ortalarında ve Fischer'in eserinde tasrih edildiğine göre 14 haziran 922 tarihinde, geceleyin Derbend denilen bir bogazda Enver paşa, kenrisine yolu bağlayan Sovyet kuvvetlerine gece baskını tarzında bir hücum yapıyor. Fakat, Enver paşa, Cihan Harbi esnasında olduğu gibi, bu defaki baskında da talihin yardımından mahrum kalıyor. Bizzat kuvvetlerinin önüne geçerek kahramanca yaptığı hücum, kendisine en az bir misli faik ve kuvvetli mevkilere yerleşmiş bulunan Kakurin kuvvetleri karşısında çabukca kırılıyor. Rus ordusunda nisbeten sıkı bir askerî inzibat ve bununla bir arada mebzul miktarda top ve mitralyöz vardır. Bunun için, Enver paşanın yaptığı gece baskını, toplu bir halde bu nevi hareketler yapmaya alışkın olmaları kuvvetlerinin intizamsızlığı neticesinde akamete uğruyor.

Gece yapılan baskını defeden Kakurin kuvvetleri müdafaada vaziyete bu suretle hâkim olunca ertesi günden itibaren mukabil taarruza geçiyorlar ve Enver paşa da bu mukabil taarruzu defedemiyerek ric'ate karar veriyor.

Ric'at güç oluyor. Enver paşanın kuvvetleri bu nevi toplu harekâta alışık değildir. Pek az süvarisi vardır. Bu süvari dümdarlık vazifesini yapmaktan âcizdir. Buna mukabil, Rusların mühim bir süvari kuvveti vardır. Bu süvari kuvvetinin tazyiki altında Enver paşanın küçük ve mağlûb ordusu perişanlığa uğruyarak, dağılmış bir halde cenuba doğru çekilip gidiyor.

Enver paşanın etrafına topladığı kuvvet, ekseriyetle Basmacılarıdır. Bunlar, muntazam asker harbi yapmaya alışık değildirler. Çete halinde harbetmeğe ve karşıda kuvvet gördükçe ortadan kaybolup, düşmanın zayıf bulunduğu yerlerde nağihânî baskınlarla meydana çıkmaya alışan avları üstünde «Basmacılar», birer birer dağılıyorlar ve bu suretle Enver Paşanın ordusu eriyip gidiyor. (Arkası var)

Nöbetçi**Eczaneler**

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul ehihindekiler:

Aksarayda: (Sarım), Alemdarda: (Abdülkadir), Beyazıtta: (Cemil), Samatya-da: (Rıdvan), Eminönünde: (Aminasya) Eyüpte: (Arif Beşir), Fenerde: (Emilyadi), Şehremininde: (Nazım), Şehzadebaşında: (İ. Hakkı), Karagümrükte: (Fuat) Küçükpazarda: (Necati Ahmet), Bakırköyünde: (Merkez).

Beyoğlu ehihindekiler:

İstiklal caddesinde: (Galatasaray), (Garih) Galatada: (Hidayet), Kurtuluşta: (Kurtuluş), Maçkada: (Feyzi), Beşiktaşta: (Süleyman Recep), Sarıyerde: (Osman).

Anadolu ve Adalar ehihindekiler:

Üsküdar'da: (İskelebaşı), Kadıköyünde: (Büyük), (Üçler), Büyükdada: (Şinasi Rıza), Heybeliada'da: (Halk).

İttihat ve Terakkide on sene

16 inci kısım No. 27

Memleket haricinde ittihatçılar

Talât, Enver ve Cemal nasıl kaçtılar, nasıl öldüler ?

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Enver paşa, ön safta, arkadaşlarını teşci etmek üzere kılıcını çekerek ayağa fırlamış ve ileri atılmıştı. Fakat Rus mitralyözleri önünde onun düştüğünü gördüler

Bana bu hikâyeyi anlatan Taşkentli Türk, Enver paşanın bu ric'at esnasında günden güne ye'se düştüğünü söylüyordu. Kakurin'in kuvvetleri ve bilhassa süvarisi tarafından ız'at edile dile yapılan bu ric'at Enver Paşanın bütün bir kiş esnasında topladığı kuvveti dağıtmıştı. Yeni bir kuvvet vücuda getirmek için zaman lâzımdı; halbuki Rus ordusu bu defa onun peşine takılmış, kendisini rahat bırakmıyordu.

Bu müşkül vaziyet içinde, Enver Paşa Efgan hududuna yakın yerlere doğru çekilmiş, dağlık ve sarp araziye girmişti. Buralarda alelade bir basmacı çetesi gibi saklanacaktı. Muvakkat surette mücadeleyi bırakmak ve hattâ Efgan hududunu geçerek emniyet altına girmek istiyordu.

Fakat, Kakurin de Enver Paşayı rahat bırakmıyordu; o da dağlık araziye girmiş, kuvvetlerini gruplara ayırarak her tarafı tarıyor ve Enver Paşanın çetesini bulmaya çalışıyordu. Ağustos ayında - Fischer'e göre 11 agustos 1922 - bu gruplara mensup küçük bir kuvvet, keşif maksadile, dağlar arasında bir boğaza doğru ilerlerken orada bir toplantı görüyor. Ve ona hücum ediyor. Bu nağihan baskına uğriyan toplantı Enver Paşanın son kuvvetlerinin yaptığı bir toplantıdır. Bizim Taşkentlinin hikâyesine göre, Enver Paşa baskına uğradığını görünce hemen bir mevzi almıştır. Aldığı mevzi, boğazın methalindedir. Fakat bu medhali düşmana kapıyacak ve kendisini emniyet altında tutacak tarzda bir mevzi değildir. Baskın o kadar nağihan olmuştur ki zaten Enver Paşa için alınacak mevzi tayin ve intihap imkânı da yokmuş.

Böyle rastgele alınan bir mevzile iki taraf arasında mûsademeye başlıyor. Ruslar bidayette kuvvetli değildiler; fakat, etrafta bu tarama ameliyatına iştirak eden küçük müfrezeler vardır ki onlar da mûsademeden haberdar olunca hemen imdadına gelmişlerdir. Halbuki beri taraftakilerin istidat edecek kuvvetleri de yoktu.

Bu suretle tedricen kuvvetlenen Ruslarla imhâtsiz ve meyus bir mücadeleye giren Enver Paşa takımı arasında satatlerce süren bir mûsademe cereyan ediyor. Ruslar, tepelere çıkardıkları mitralyözler ve iki küçük top sayesinde, karşıdakilerin yegâne emin ric'at yollarını teşkil eden boğaz medhalini kapıyacak bir vaziyet alıyorlar. Enver Paşa için boğazdan istifadeye imkân kalmıyor. Ve ric'at için arkasındaki dağa doğru tırmanmaktan başka çare görünmüyor. Bu vaziyette Ruslar, karşılarındakini gittikçe daha sıkıştırdıkları sırada - Taşkentli Türk böyle anlatıyor. Enver paşa, ön safta, arkadaşlarını teşci etmek üzere kılıcını çekip ayağa kalkıyor ve ileri atılıyor. Bu sırada mitralyözler işliyor, Taşkentli onun düştüğünü görüyor. O zaman o da her şeyin bittiğini anlayarak, arkasındaki dağa doğru kaçmaya başlıyor.

Enver paşanın bu Basmacılar ordusunun kurtulan son askerlerinden biri olarak Taşkentli, günlerce aç, susuz dağlarda sürünüyor ve ondan sonra da kimseye kendisini sezdirmemek, tanıtmamak ve yakalanmamak üzere oradan oraya dolaşa dolaşa 1923 ilk baharında Baküye kadar gelmiş bulunuyor. O nun kanaatine Enver paşanın son hamlesi bir hücum değil, bir intihar idi. Kurtulmaya imkân kalmadığını gö-

rünce bu suretle kendisini düşmanın ateşinin içine atmış ve düştü.

Şimdi işin bir de Ruslar tarafından görünüşüne bakalım:

Kakurin'in bu müfrezeleri, bidayette Enver paşa ile çarpışmakta olduklarını bilmiyorlardı. Oralarda eksik olmayan bir Basmacı çetesi ile tutuştuklarını zannediyorlardı. Kanlı bir mücadeleden sonra, Enver paşanın kendisini ateşe atmasını müteakip geride sağ kollarının dağlara doğru kaçmalarını mücadele nihayet bulunca, galipler muharebe meydanını gezmişler ve orada kıyafeti ile diğerlerinden ayrılan bir ölü bulunduğunu görmüşler.

Fischer şöyle söylüyor:

« Kızıl askerler, cesetleri tetkik ederken orada uzun etekli ve zengin renkli Buhara elbiselerile ve orta Asyaya mahsus sarıklarile bir takım Buhara hanlarının cesetleri bulunduğunu gördüler. Fakat, bunların yanında, ayaklarında çizme, bacaklarında pantolon, arkasında da sıkça iliklenmiş mavi bir ceket bulunan bir başkası vardı. Parmagında kıymetli bir yüzük taşıdığı da görülüyordu. Bu suretle dikkati çeken ceset, ayrıca muayene edilmiş, cepleri karıştırılmış, üç mektup ile bir muhtıra defteri ve bir takım küçük kağıtlar bulunmuştur. Bu mektuplar Berlinde bulunan bir kadın tarafından yazılmıştı. Küçük kağıt parçalarının üstünde türkçe yazı ile yazılmış bir takım emirler bulunuyordu. Bu suretle cesedin Enver paşanın cesedi olduğu tahakkuk etti.»

Ben bu sıralarda henüz Tiflisa idim. Şeytan Pazarı bu havadis öğrendiği zaman müteessir oldu. İlk havadis, Moskova membandan ve biraz mübhem olarak verildi. İki gün sonra Moskova, mübhem olarak verdiği sarılı şekilde teyit ile o mûsademede ölmüş bulunanlar arasında Enver paşanın cesedinin de görüldüğünü kat'i olarak ilân etti. Şeytan Pazarı, Moskovadan çıkan hiç bir söze inanmadığı gibi önce buna da inanmadı. Fakat, bir müddet sonra Pazar, kendi membalarından da havadis alınca yavaş yavaş herkes gibi inanmaya mecbur oldu. Herkes demekle mübalâğa ediyorum. Hakikatte, uzun zaman Enver paşanın öldüğüne inanmamış olanlar çoktu!

(Arkası var)

Nöbetçi Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda: (Pertev), Alemdarda: (Sarı Asum), Beyazıtta: (Belkis), Samatya'da: (Erofilos). Eminönünde: (Bensason), E-yüpte: (Hikmet Atlamaz), Fenerde: (Büsamettin), Şehremininde: (Hamdi), Şehzadebaşında: (Asaf), Karagümrükte: (Suat), Küçükpazarda: (Yorgi), Bakırköyünde: (İstapan).

Beyoğlu cihetindekiler:

İstiklal caddesinde: (Kanzuk), Galata'da: (İsmet), Taksimde: (Nizamettin), Kurtuluşta: (Necdet), Yenışehirde: (Parunakyan), Bostanbaşında: (İlmat), Beşiktaşta: (Nall Halit), Sarıyerde: (Nuri).

Anadolu ve Adalar cihetindekiler:

Üsküdar'da: (Ömer Kenan), Kadıköyünde: (Himmet), (Rifat), Büyükdada: (Halk), Heybeliada'da: (Tanaş).

İttihat ve Terakkide on sene
16 inci kısım No. 28**Memleket haricinde ittihatçılar**

Talât, Enver ve Cemal nasıl kaçtılar, nasıl öldüler ?

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Enver Paşanın üzerinde bulunan şeyler alınıp Taşkente götürülmüş, nâşi da, methalinde harp edilen boğazın içinde uzak bir yere defnedilmiştir

Fischere göre, Enver paşanın üzerinde bulunan şeyler oradan alınıp Taşkente götürülmüş ve bu eşyanın fotoğrafları alındıktan sonra asılları askeri müzeye konulmuştur. Gene aynı memba, Enver paşanın nâşi, methalinde harp edilen boğazın içinde uzak bir yere defnedilmiştir.

İsmi ve yeri meğhuldür. Fischer bunu, kızlların yaptığıı söylüyor; Halbuki benim membam, yani Taşkentli muharip, bu işin, gene muharebenin üçüncü günü vak'a mahalline avdet eden Türkler tarafından yapıldığını söylüyor. Fischer malumatını Kakurin, Çiğerin, Karahan ve Zukermam gibi o zaman bu işleri en iyi bilen membalardan almış olmakla beraber bütün bunlar ağızdan ağıza dolaşmış şeylerden olduğu için eksikler veya fazlalar olatılır. Benim membamda hata ihtimali daha azdır.

Tiflis ve Baküda bir aralık, Enver paşanın başı kesilip Bunun Enver paşanın başı olduğunu herkese ispat için Türkistan şehirlerinde dolaştırıldığı havadiside şayi olmuştur. Fischerin ve gerek benim membam bu rivayetleri tekzip ettiler. Gerek Fischerin ve gerek benim membamın ittifak ettikleri bir rivayet var ki buna göre, Enver paşa, bu baskına uğradığı tarihte, mücadeleyi muvakkaten bırakıp Efgan hududuna çekilmek kararında bulunuyordu.

Müsademe, Efgan hududuna seksen kilometre mesafede Balcan veya Baler Han veyahut Balaca Han ismini taşıyan bir mevkiye vuku bulmuştur. Benim membam, bana Enver paşanın cesedinin defnedildiği yeri de tesbit etmişti. Maalesef ben bu ismi bugün unutmüş bulunuyorum. Son zamanlarda okuyucularımdan biri, Efganistanda bulunduğu sırada bu meseleye dair aldığı malumatı bir mektupla geçenlerde bana bildirmişti.

Maalesef bu mektubu dikkatle okumya muvaffak olmadan kaybettim. Eğer gerek bu zat, gerek onun gibi, bu mevzua dair mevsuk malumatı olan diğer okuyucularım bana bu hususa dair olan malumatlarını göndermek lütfunda bulunurlarsa pek müteşekkir kalacağım.

★

Bu suretle, inkılâp kanunlarının doğurduğu bu Türk enerjisi, Efgan hududları yakınında, Asyanın ortasında bir Türk toprağında on beş senedenberi hayata gözlerini kapamış bulunuyor. Son dakikada, kendisini düşman kurşunlarının içine atan bu enerjinin bu feci âkıbeti, onun 908 den 921 e kadar oynadığı rol ne olursa olsun, bizim için elbet acıklıdır. Kahramanca ölmesini bilen, başkalarını olduğu gibi, kendisini de ateşe atmaktan çekinmeyen Enver, hakikaten büyük bir enerji timsali idi. Ne kadar yazıktır ki bu büyük enerjiyi, küçük, çok küçük ve dar bir kafa idare etti ve bu kafa o enerjiyi, daima, yanlış yollara ve talihsizliklere sürükledi. Son sergüzeşti, hangi taraftan bakılsa bir hata idi; Bugünkü dünyanın, eski dünya gibi, hiç yoktan cihangirler yetiştirmeğe müsaid bir dünya olmadığını, mücadele silâhlarının değişmiş bulunduğunu anlamamak bir hata idi; içine girdiği içtimâi muhittin temellerini bilmemek de başka bir hata idi; nihayet, inkılâbı sıfatile, kızıl içkilâbıclarla yaptığı itilâfa riayet etmiyerek onlara karşı hinayet etmesi, en büyük hatası oldu. Hayatının bu son

ahlâki hatasını, dürüstlüğü seven ve sevmesi icab eden bir millete mensub olmak sıfatile bizim için affetmek güçtür. Kendi kendisini ve kendisi ile birlikte memleketin bir çok kuvvetlerini beyhude yere israf etmiş olan bu haris enerjinin bizim aramızdaki her türlü kabahatini bugün affetmek ve bunu inkılâb denilen içtimâi hâdisenin kanunlarile izah eylemek kabildir; fakat, inkılâbıclarlardan müşterek düşmana karşı kullanmak üzere aldığı silâhi onlara gevirmek ve verdiği sözü tutmamak hatasını affetmek güçtür. Çünkü, bunu, içinde dost ve misafir olarak yaşadığı ecebi bir memlekette, kendisine misafirserverlik, dostluk ve emniyet göstermiş olan insanlara karşı yaptı. Bu insanların siyasetleri, Türkistanın bu siyaset karşısındaki vaziyeti ne olursa olsun, Enver paşanın hareketini müdafaa etmeğe imkân yoktur.

Onu bu sergüzeşte sevkeden şey, içindeki sönmek bilmiyen hırs ateşi idi. Büyük bir iş yapmak için büyük bir cür'et sahibi olmak lâzım geldiğine inanmış, cemiyetin ve tarihin göze görünmeyen kuvvetlerini hiç tanımamış ve yalnız ferdin kuvvetine inanmış bir adam sıfatile, muvaffakiyet denilen cennetin ancak cür'etkârlar için yaratılmış bir âlem olduğuna kaniydi. Cemiyete, millete, halka inanmış bir insan olsaydı, memleketi bırakıp gittikten ve bilhassa Anadoluda milli hareket başladıktan sonra bir tarafa çekilir, bu hareketin inkişafına uzaktan seyirci ve gönülden duacı olurdu.

O, böyle yapmadı; başka işlerle meşgul olduğu zaman dahi bir gözü daima Türkiyeye baktı ve oraya yeniden girip yeni bir rol oynamak fikrinden bir türlü vazgeçemedi. Bütün güvendiği kuvvetlerin, hattâ en yakın dostlarının ve arkadaşlarının bile kendisinden bu fikirlerde tamamen ayrılmış veya ayrılmakta olduklarını gördüğü zaman, zannedersen bütün hayatında ilk defa Batumda cesaret ve cür'etinin kırıldığını hissetti. Fakat, iğilmek bilmiyen gururu, bu cür'eti tekrar ayaklandırdı, onu Türkistan sergüzeştine attı. Bu devirde, artık Enver paşa, ittihatçılar arasında yapılmış kocmuş bir ferddir; Arkadaşlarından hiç biri kendisini tıkb etmedi, hattâ hiç birisi ona taraftar olmadı. Bütün dostu ve arkadaşı, o iğilmek bilmiyen gururu ile kırıldıkça yenileşen cür'eti idi. O, bu sergüzeşte yalnız bunlarla mücehhez olarak gitti.

(Arkası var)

Nöbetçi Eczaneler

Bu gece nöbetçi olan eczaneler şunlardır:

İstanbul cihetindekiler:

Aksarayda: (Ziya Nurl), Alemdardada (Esref Neş'et), Beyazitte: (Haydar), Samatayada: (Teofilos), Eminönünde: (Saliha Necati), Eyyüpte: (Arif Beşir), Fenerde: (Vitali), Şehremininde: (Nazım), Şehzadebaşında: (Üniversite), Karagümrükte: (Arif), Küçükpazarda: (Hülya), Bakırköyünde: (Merkez).

Beoğlu cihetindekiler:

İstiklâl caddesinde: (Galatasaray), Tünelbaşında: (Makovic), Galatada: (iki yol), Fındıklıda: (Mustafa Nail), Cumhuriyet caddesinde: (Kürkiyan), Kalyoncuda: (Zafropulos), Firuzagağada: (Ertugrul), Şişlide: (Asım), Beşiktaşta: (Ali Rıza), Sarıyerde: (Asaf).

Anadolü ve Adalar cihetindekiler:

..Üsküdarıda: (İttihat), Kadıköyünde: (Moda), (Merkez), Büyükdada: (Şinasi Rıza), Heybelladada: (Halk).

İttihat ve Terakide on sene

16 inci kısım No. 29

Memleket haricinde ittihatçılar

Talât, Enver ve Cemal nasıl kaçtılar, nasıl öldüler ?

Yazan: Eski Tanin Başmuharriri Muhittin Birgen

Balkan muharebesinde Edirnenin istirdadında Enverin yaptığı rol tarihce meçhul kalmıştır

Enver paşanın bu bahsettiğim karakterini biraz daha canlandırmak için, sade kendi bildiklerim ve kendi müşahedelerimle iktilfa etmiyerek, buraya merhum İzzet paşanın da bir müşahedesini kaydetmek istedim.

Merhumun Almanyada Almanca olarak neşredilmiş bulunan hatıralarında Balkan muharebesinden bahsedilirken Enver paşanın Edirneyi fethedişi meselesinin de zikri geçer. Bu Edirnenin fethi hâdisesinden, bu tefrikanın baş taraflarında ben de bahsetmişim. Bunun için meseleyi ben de tanıırım, hatâta bu işte benim de alakam ve belki biraz da taksiratım vardır.

İzzet paşa hatıratının 212 nci sayfasından bu mesele ile alakadar olan satırları aşağıya tercüme ediyorum:

«İleri hareketimizin hedef noktaları, kendiliğinden anlaşılacağı vechile, sağ cenah için Kırkkilise, merkez (yani Hürşid paşa - Enver bey kuvvetleri) için Edirne ve sol cenah için de Dimoteka idi.

«Bir gün Enver paşa bana müracaatla, ileri hareket esnasında pişdar süvari kuvveti ile birlikte bulunmasına müsaademi rica etmişti. Kendi kumandanının müsaadesini alması şartı ile, benim buna karşı diyecek bir sözüm olmadığı cevabını verdim.

«Bunun üzerine, Enver bey bir nizamiye süvari livası ve bir piyade alayı ile pişdar olarak Edirne üzerine cebri bir yürüyüş yaptı ve gayet kısa bir zamanda Edirneye yetişerek içinde düşman askerinden eser bulunmayan bu şehri zaptetti.

«Şehre girdikten sonra Enver paşa, bu hususta kendi mafevlerine vermede mecbur olduğu malûmatı göndermek için küçük bir zahmet bile ihtiyar etmemiş, buna mukabil, bu muzafferane yürüyüşünü, telgraf vasıtasile dünyanın dört ucuna dağıtmakta kusur etmemiştir.

«İşte, Enver paşa bu suretle Edirne Fatihî unvanını almıştır!»

Bu tefrikayı baştan takip etmiş olanlar hatırlarlar ki ben de o tarihte, beni atlatmak isteyen, diğer gazetecileri atlatarak, İzzet paşanın karargâhından gizlice kaçmış ve Enver paşanın hemen bir iki saat arkasından Edirneye girmişim. İzzet paşanın hatıralarında bahsettiği telgrafları gönderen bendim. Ancak, Enver paşanın aynı zamanda şehre girdiğinden karargâhı haberdar etmediğini bilmiyordum.

O zaman henüz tecrübesiz, genç bir inkılâb âşığı olduğum için, bir taraftan Edirnenin istirdadı, bir taraftan da bu inkılâb çocuğunun, şiddetli bir apandisit sancısına rağmen attan inmiyerek, cebri bir yürüyüşle az zamanda uzun bir mesafe katedişi gibi hâdiselerin tesiri altında ordu telsizi ile uzun telgraflar çekerek bu fetih haberini edebiyatlı bir ifade ile İstanbul'a bildirmiştim. Enver beyin, halk arasında, Edirne Fatihî unvanını almasına bilmiyerek delâlet etmiş olan da bu suretle ben oluyordum.

Enver beyin bu yürüyüşün başında oluşunun orduca kararlaştırılmış bir şey olmayıp kendisinin ricası üzerine orada bulunduğunu ve Edirneye girişinden kendi kumandanlarına haber bile vermemiş olduğunu sonradan, İzzet paşanın hatıralarında öğrendim. Esasen bir kolordu erkânıharbiye reisinin böyle bir hareket esnasında tabii mevkii pişdarların başında olmak değil, kumandanının yanında ve karar-

gâhta bulunmak lâzım idi. Fakat, bütün bunların ben o zaman hiç farkında değildim.

Manasını neden sonra anladığım bu hâdiseye, Enver paşanın karakterini göstermek itibarile hayli mühimdir. O, mutlaka ileriye gitmek, atılmak, şeref ve şöhrat kazanmak istiyordu. Bu şöhratin haklı veya haksız kazanılmış olması kendisini alâkadar eden bir şey değildi.

Bilirim ki Türkiyede bugün dahi Enveri çok seven bazı eski ittihatçılar vardır. Bu hatıralarda benim ondan bahsediş tarzımı beğenmemiş olanlar ve yazdıklarımı tenkid etmiş bulunanlar vardır. Hattâ, iyi bir dostum, bir gün bana «Envere o kadar vurma!» dedi. Ben «Envere vurduğuma» kani değilim. «Ölüleri hayırla yâdetmek» şiarını da pek güzel bilirim. Fakat, tarihin hakikate mühtaç olduğuna da tam bir iman ile inanmışımdır. Enverler, Talâtlar, Cemaller ölürlük; bizler hepimiz faniyiz; hepimiz, gün gelecek, gözlerimizi bu dünyanın gürültülü manzaralarına karşı kapyacağız. Fakat, Türk milleti yaşayacaktır. Tarih hakikati bilmedir. Bunun için ben bildiğimi, gördüğümü, duyduğumu tam bir samimiyetle yazdım. Beni bunları yazmaya sevkedilen sebep de, bu tarih meselesinin bir takım insanlar elinde bir roman mevzuu olmuş bulunması idi. Bunun için, doğru olarak bildiğim, uzun seneler içinde düşünme düşünme hakikat diye zihinimde hülâsasını yaptığım şeyleri bildiğim ve düşündüğüm gibi hikâye ettim. Bu hikâye içinde hiç bir nokta yoktur ki ben onda bilerek hata etmiş olayım. Bilmiyerek yaptığım hatalardan dolayı, geçmiş hâdiselerin hikâyesini yapan herkesle beraber elbet benim de affedilmem lâzımdır. Enver paşa hakkında bildiklerimi düşündüklerimi değiştirerek yazmış olsaydım dar manada İttihatçılık gayretine düşmüş, Enver paşaya iyilik, fakat, ittihatçılığa ve Türklüğe de fenalık yapmış olurum. Böyle yapmadım ve tarihe karşı tam bir sadakatle, mahkeme huzurunda kitaba el basan ve namus ve şerefine söz veren bir şahid gibi, yalnız bildiklerimi ve düşündüklerimi söyledim.

★

Derler ki; Enver paşanın ölümüne memlekettten kaçmış olması sebep olmuştur. O bütün bu sergüzeştirene sırf memlekettten kaçtığı için atılmış ve bin bir macera içinde heba olup gitmiştir. Vaziyet Enver için olduğu gibi Talât ve Cemal için de böyledir. Eğer İttihat ve Terakki sehpasının bu üç direği memlekette kalsalardı kendileri için faydalı bir çalışma sahası bulabilirdi.

Ben bu fikirde değilim, eğer bu üç kişi memlekette kalmış olsalardı o zaman belki de biz Yunanlıları değil, Yunanlıları bizi mağlûp ederlerdi. Türk milletinin kendini kurtarabilmesi için her şeyden evvel bu üç kişiden kurtulması lâzımdır.

(Arkası var)

Şefkat sandığından vergi isteniyor

Maliyece, belediye şefkat sandığı kazanç kanununa tabi bir müessesese şeklinde görülmüş ve kazanç vergisi tahakkuk ettirilmiştir.

Belediye buna itiraz etmiş, mesele nin Şûrayı devletçe tetkik olunması için tanzim edilen lâyiha vilâyet makamına tevdi olunmuştur.

Son Postanın tefrikanı: 16



Denizlerin Makyaveli Kaptan Bum Bum

Çeviren: Ahmet Cemalettin Saraçoğlu

İngilizlerin en güzel yük vapurlarından birisile karşılaşmış bulunuyorduk. Mavi baca şirketinin Troilus vapuru Emdene lâyük bir avdı

«Fikentscher» ise ne kaptanın plânının, ne de benim dalaveremin farkına varmamış olduğundan kendisine sunulan viskileri cesaretle müdesine indiriyordu.

Kamarada bu delikanlının üstüste üç kadeh viskiyi yuvarladığını görünce oğlanın yakında buluta döneceğini anladım ve biraz hava almasını ve istihlal rahatsızlığını temin için:

— Bu gece vardiyayı ben alacağım. Yalnız siz saat beşe doğru kumanda köprüsüne gelirsiniz. Vardiyayı teslim ederim...

Saat beşe geldi, 5.05 oldu, 5.10 oldu, nihayet 5.15 oldu; lâkin genç mülazım ortada yoktu. Genç muavinimi uyardırmak için aşağıya bir nefer gönderdim ve biraz sonra saçları sırsıklam, gözleri mahmur bir genç deniz sübayı karşımda arzu endam ediyordu.

Zavalı çocuk lâyükle ayılabilmek için başını suya daldırmak mecburiyetinde kalmıştı. Ayakta müşkülâtle duruyor, gözleri balık gözüne benzeyordu.

Anlaşılan İngiliz kaptanın ikram ettiği viskiler zan ve tahmininden fazla kuvvetli idiler.

Sikentscher acımacak halini mazur göstermek için olacaktı:

— Kumandan, dedi, İngiliz kaptanı ile bir kaç kadeh viski içtim, sonra uyumuşum ve alt tarafını bilmiyorum. Sanki bu İngiliz kaptanı viskiye uyku ilacı karıştırmış olmasın...

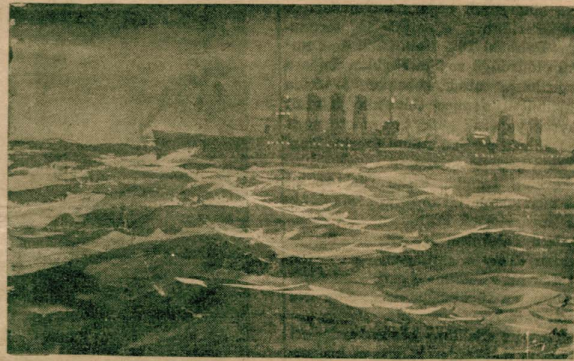
Zavalı delikanlı Çin sularında emekdar bir denizci tarafından ikram edilen Singapur viskisini yuvarlamak ve hazmetmek için insanın sağlara yapılı bir deniz kurdu olması lâzım geldiğini hâlâ anhyamamıştı ve kabahati kendisine değil içkiye buluyordu.

O gün «Klan Grand» in hamulesinden bir kısmı ile mürettebatını «Markomanja» ya naklettik ve vapuru batırdık ve biraz sonra da acaba bir tekne ile karşılaştık. Meğer bu «Tasmanja» ya giden bir İngiliz tarak gemisi imiş.

Bu tuhaf tekne gördüğümüz zaman ben kumanda köprüsünde Fon Müllerle konuşuyordum. İlk önce onu bir muhrib zannettim lâkin büyük dürbinle bakınca bunun tarak gemisi olduğunu hayretle gördüm.

Hava sertce ve hatırı sayılır bir deniz vardı. Fıllıkla tarak gemisine yaklaştığımız zaman bunun güvertesi ıslak olduğundan filikadan atlarken ayağım kaydı ve düştüm.

Bilirsiniz ki şişkolar düşerlerse mutlaka adam akıllı düşerler. Benim de düşüncemce topuklarıma varıncaya kadar her tarafım zangıradı ve sarıladı.



Hamşayır kruvazörüne bir acafa daha te sadüf ettik, hem de bu sefer refakatinde Empress Of Russia isimli muavin kruvazör de vardı.

Bir kaç gün arka arkaya avsız kaldık ve bir sabah kumandan kamarasında çalışıyordum. Saat dokuzda doğru Fon «Müller» kumanda köprüsünden inerek kamaraya girdi ve:

— Lauterbah, dedi, ne oluyoruz? Tahlimiz döndü galiba!... Acaba bugün de bir ava rastlamıyacak mıyız?

Önümde açık duran haritanın üzerinde bir noktaya parmağımı bastım ve:

— Kumandan, dedim, kırk mil kadar daha yukarıya yükselelim ve (Silân - Bombay) deniz geçidi üzerinde bulunmaya gayret edelim.

— Muvafıklı...

İki saat sonra vardiyada bulunan tarassud neferleri ufukta bir duman gördüğünü haber verdiler. Hemen bu dumanın üzerine saldırdık. Fon «Müller» bana bu vapur hakkında ne düşündüğümü sordu. Cevab verdim:

— Kumandan, İngilizlerin en güzel yük vapurlarından birisile karşılaşmış bulunuyoruz. «Mavi Baca» şirketinin «Troilus» vapuru... «Emden» e lâyük bir av doğrusu!...

Vapuru yakaladık ve içinde (9000) ton kauçuk ve bin ton kadar bakır bulunduğunu gördük.

Vapurun güvertesine ayak baştığımız zaman vapurun süvarisini ve mürettebatını çıkınları elde gemiyi terk etmeğe hazır bir vaziyette buldum ve şaşırıp kaldım. Gemide bulunan bir kaç yalçı ise gözlerinin önünde cereyan eden bu sahneye hayretle bakıyorlar, bunu bir şaka telâkki ediyorlardı.

Vapurun süvarisi başile tayfasını işaret ederek:

— Bunlardan çoğu, dedi, bir ay kadar evvel batırılmış olduğunuz «Ribera» vapurunun mürettebatından imişler. Kruvazörü görür görmez birbirlerine:

(Arkası var)

İstanbul Üniversitesi Arttırma, Eksiltme ve Pazarlık Komisyonu İlanları

İşin özü	Keşif bedeli Muvakkat teminat		İhalesi
	Lira	Lira	
Haseki hastanesinde tedavi pavyonu inşaatı	124687 92	7485	2.9.937 perşembe günü saat 15 de
Gureba hastanesinde nisa-ıye pavyonu tamirâtı ve operasyon kısmı inşaatı	95092 57	6005	2.9.937 perşembe günü saat 16 da.

1 — Bu işe ait şartnameler ve evrak şunlardır:

- A) Eksiltme şartnamesi.
- B) Mukavele projesi.
- C) Bayındırlık işleri genel şartnamesi.
- D) Hususî şartname.

E) Keşif cedveli, silsileli fiyat cedveli, metraj cedveli.

F) Proje.

İsteyenler bu şartnamelerden Tedavi Kliniği projesini 7 lira. Kadın ve Doğum projesini ise beş lira bedel ile Üniversite Rektörlüğünden alabilirler.

nihayet 3.12 oldu, kâşın genç... ortada yoktu. Genç muavinimi uyardırmak için aşıya bir nefes gönderdim ve biraz sonra saçları sırsıklam, gözleri mahmur bir genç deniz sübayı karşında arzı endam ediyordu.

Zavalı çocuk lâyikile ayılabilmek için başını suya daldırmak mecburiyetinde kalmıştı. Ayakta müşkülâtla duruyor, gözleri balık gözüne benziyordu.

Anlaşılan İngiliz kaptanının ikram ettiği viskiler zan ve tahmininden fazla kuvvetli idiler.

Sikentscher acınacak halini mazur göstermek için olacaktı:

— Kumandan, dedi, İngiliz kaptanı ile bir kaç kadeh viski içtim, sonra uyumuşum ve alt tarafını bilmiyorum. Sanki bu İngiliz kaptanı viskiye uykuyu ilâcı karıştırmış olmasın...

Zavalı delikanlı! Çin sularında emekdar bir denizci tarafından ikram edilen Singapur viskisini yuvarlamak ve hazmetmek için insanın sağları yapıp bir deniz kurdü olması lâzım geldiğini hâlâ anlayamamıştı ve kabahatî kendisine değil içkiye buluyordu.

O gün «Klan Grand» in hamulesinden bir kısmı ile mürettebatını «Markomania» ya naklettik ve vapuru batırdık ve biraz sonra da acı bir tekne ile karşılaştık. Meğer bu «Tasmania» ya giden bir İngiliz tarak gemisi imiş.

Bu tuhaf tekne görüldüğü zaman ben kumanda köprüsünde Fon Mülleri konuşuyordum. İlk önce onu bir muhrib zannettim lakin büyük dürbinle bakınca bunun tarak gemisi olduğunu hayretle gördüm.

Hava serce ve hatırı sayılır bir deniz vardı. Filikamla tarak gemisine yaklaştığım zaman bunun güvertesi ıslak olduğundan filikadan atarken ayağım kaydı ve düştüm.

Bilirsiniz ki şişolar düşerlerse mutlaka adam akıllı düşerler. Benim de düşünce topuklarıma varıncaya kadar her tarafım zangırdadı ve sarsıldı.

Tarak gemisinin kaptanı ve mürettebatı bizi tıpkı bir dost karşılar gibi karşıladılar. Saatte ancak altı mil yol yapan ve mütemadiyen yalpa eden bu teknede günlerce sürüklenmek heriflerin canına tak etmiş olsa gerekti.

Kaptan, teknesinde hamulesinin mezbul olduğunu ve her ne istersek bulabileceğimizi söyledikten sonra:

— «Emden» kruvazöründesiniz değil mi? Mükemmel. Sizinle karşılaşmış olduğumuz için teessür duyduğumu söyleyecek değilim. Bu yüzden tabutu sevk ve idare etmek hiç de hoş bir şey değil doğrusu... Sonra İngilterede ücretlerimizi peşin almış olduğumuzdan tarağın batırılması bize vızgelir!...

Bu cenabet tekneden kurtulmak istemesinde İngiliz kaptanı yerden göğe kadar haklı idi. Biz kendisine rast geldiğimiz zaman tamam dört aydanberi yolda bulunuyormuş. Toplarımızdan birisinin iki mermisile tarak denizini dibini boyladı.

Ve hâlâ bugün «Tasmania» ya İngiltereden gönderilmiş başka bir tarak gemisi bulunup bulunmadığını merak ederim.

Hamsıyır kruvazörüne bir acafa daha te sadüf ettik, hem de bu sefer refakatinde Empress Of Russia isimli muavin kruvazör de vardı

Bir kaç gün arka arkaya avsız kaldık ve bir sabah kumandan kamarasında çalışıyordum. Saat dokuzda doğru Fon «Müller» kumanda köprüsünden inerek kamaraya girdi ve:

— Lauterbach, dedi, ne oluyoruz? Tahlimiz döndü galiba!... Acaba bugün de bir ava rastlamıyacak mıyız?

Önümde açık duran haritanın üzerinde bir noktaya parmağımı bastım ve:

— Kumandan, dedim, kırk mil kadar daha yukarıya yükselelim ve (Silân - Bombay) deniz geçidi üzerinde bulunmaya gayret edelim.

— Muvafıklı...

İki saat sonra vardiyada bulunan tarassud neferleri ufukta bir duman göründüğünü haber verdiler. Hemen bu dumannın üzerine saldırdık. Fon «Müller» bana bu vapur hakkında ne düşündüğümü sordu. Cevap verdim:

— Kumandan, İngilizlerin en güzel yük vapurlarından birisile karşılaşmış bulunuyoruz. «Mavi Baca» şirketinin «Troilus» vapuru... «Emden» e lâyik bir av doğrusu!...

Vapuru yakaladık ve içinde (9000) ton kauçuk ve bin ton kadar bakır bulunduğunu gördük.

Vapurun güvertesine ayak bastığımız zaman vapurun süvarisini ve mürettebatını çıkınları elde gemiyi terketmeğe hazır bir vaziyette buldum ve şaşırıp kaldım. Gemide bulunan bir kaç yolcu ise gözlerinin önünde cereyan eden bu sahneye hayretle bakıyorlar, bunu bir şaka telâkki ediyorlardı.

Vapurun süvarisi başle tayfasını işaret ederek:

— Bunlardan çoğu, dedi, bir ay kadar evvel batmış olduğunuz «Ribera» vapurunun mürettebatından imişler. Kruvazörü görür görmez birbirlerine: (Arkası var)

Istanbul Üniversitesi Arttırma, Eksiltme ve Pazarlık Komisyonu İlanları

İşin özü	Keşif bedeli Muvakkat teminat		İhalesi
	Lira	Lira	
Haseki hastanesinde tedavi pavyonu inşaatı	124687 92	7485	2.9.937 perşembe günü saat 15 de
Gureba hastanesinde nisa-ıye pavyonu tamiratı ve operasyon kısmı inşaatı	95092 57	6005	2.9.937 perşembe günü saat 16 da.

1 — Bu işe ait şartnameler ve evrak şunlardır:
A) Eksiltme şartnamesi.
B) Mukavele projesi.
C) Bayındırlık işleri genel şartnamesi.
D) Hususî şartname.
E) Keşif cedveli, silsileli fiyat cedveli, metraj cedveli.
F) Proje.

İsteyenler bu şartnamelerden Tedavi Kliniği projesini 7 lira. Kadın ve Doğum projelerini ise beş lira bedel ile Üniversite Rektörlüğünden alabilirler.

2 — Yukarıda yazılı iki iş ayrı ayrı kapalı zarfla Üniversite Rektörlüğünde ihale edilecektir.

3 — Eksiltmeye girebilmek için muvakkat teminattan başka Bayındırlık Bakanlığımızdan alınmış 1937 senesine ait müteahhitlik vesikasıyla beraber bir Jefa da 100 bin liralık bina inşaatı taahhüdünü iyi surette ikmal ettiğine dair vesika verecektir.

4 — Teklif mektupları ihale saatinden bir saat evveline kadar Üniversite Rektörlüğüne makbuz mukabilinde verilmiş olmalıdır.

5 — Posta ile gönderilecek mektupların nihayet ihale saatine kadar gelmiş olması ve dış zarflarının mühür mumu ile iyice kapatılmış olması şarttır. Postada olacak gecikmeler kabul edilmez. (5080)

Istanbul Limanı Sahil sibiye merkezi Satınalma Komisyonundan:

- Deniz nakil vasıtaları için 75 kalem eşya kapalı zarf usulü ile satın alınacaktır.
1. — Tahmin bedeli 5356 liradır.
 2. — Adı geçen malzeme için şartnameler merkezimiz levazımından parasız alınır.
 3. — Eksiltme kapalı zarf usulü ile 31 Ağustos salı günü saat on beşte Galata Kara Mustafa paşa sokağında mezkûr merkez satınalma komisyonunda yapılacaktır.
 4. — Muvakkat teminat parası (401) lira (70) kuruştur.
 5. — Eksiltmeğe girecek olanlar kapalı zarf usulü ile teklif mektuplarını saat on dörde kadar komisyon mühürü olarak vermeleri şarttır. Aksi takdirde eksiltmeye giremezler.
 6. — Eksiltmeye gireceklerin 1937 senesi ticaret odası vesikalarını teminat makbuzu ile birlikte vermeleri lâzımdır. (5142)

مکتوبه ای

نقده

ایراد

بدرستی

TDV ISAM
Kütüphanesi Arşivi
No 3E 814